

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः २९.

४७३ⁿ

21

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याव्यक्षेण

त. गणपतिशास्त्रिणा

संशोधितः ।

द्वितीयः सम्पुटः—तृतीयः काण्डः ।

स च

अनन्तशयने

सहानिहिमश्रीमूलकरामवर्मकुलशेखरमहाराजशासनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

कोट्यम्बाब्दः १०८८, क्रैस्ताब्दाः १९१३.

PK

925

K47

1913a

V. 2.

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XXIX.

THE
NÂNÂRTHÂRṆAVASAMKShePA
OF
KESAVASWÂMIN

EDITED

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

Curator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts,
TRIVANDRUM.

Part II—3rd Kanda.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE.

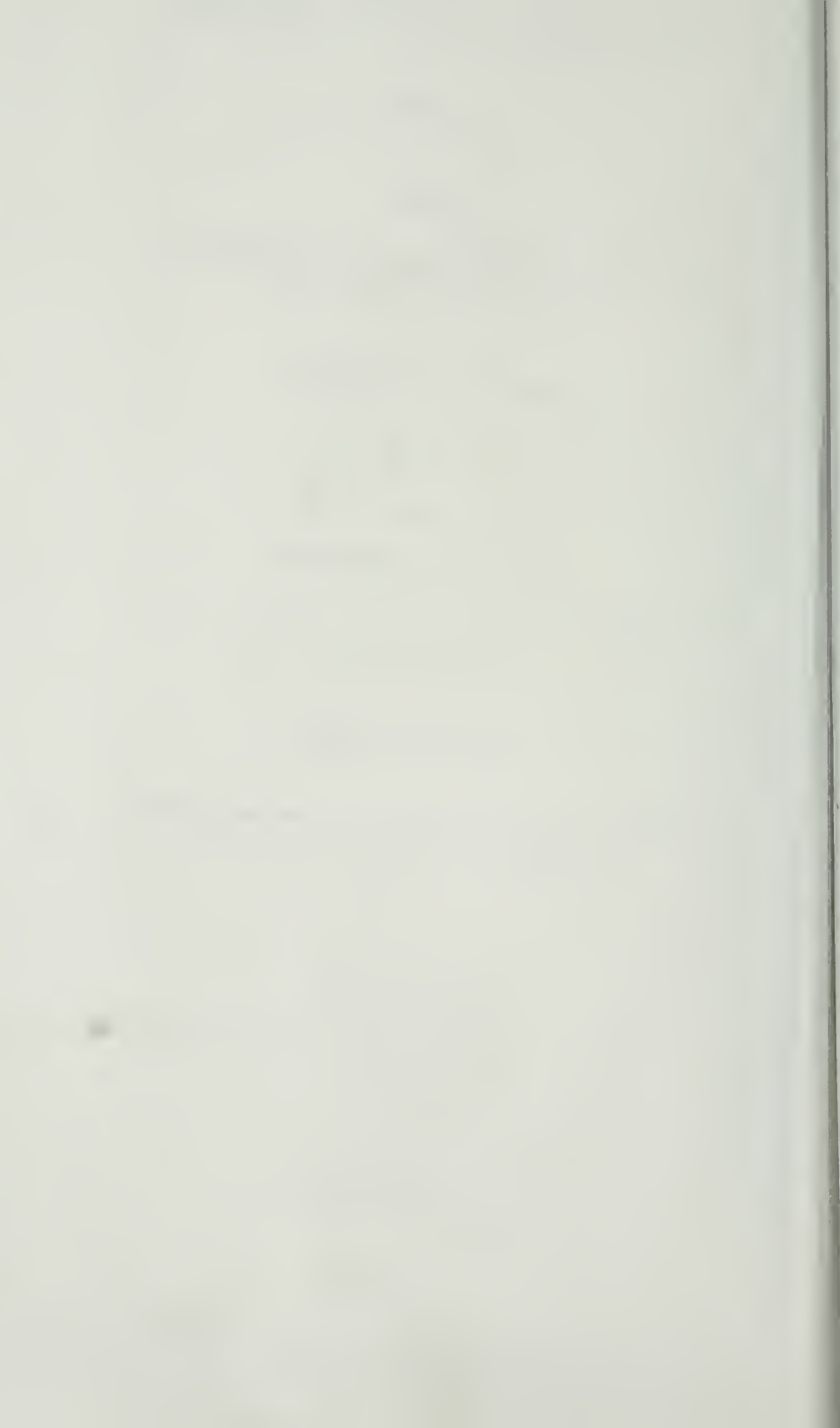
TRIVANDRUM:

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS.

1913.

(All Rights Reserved.)

॥ श्रीः ॥

राजराजीयापरनामा

नानार्थार्णवसंक्षेपः

केशवस्वामिप्रणीतः ।

त्र्यक्षरकाण्डः ।

स्त्रीलिङ्गाध्यायः ।

अथ खल्वयमत्यन्तः काण्डः प्रस्तूयतेऽधुना ।
नानार्थत्र्यक्षराणां यः सर्वस्वं काव्यकारिणाम् ॥ १ ॥
तत्रादौ तावदध्यायः स्त्रीलिङ्गानां प्रणीयते ।
अथ स्त्रियामभिरुत्या स्याच्छोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ २ ॥
प्रज्ञायामपि विख्यातावभिधा तूक्तिसंज्ञयोः ।
अहल्या तु सरोभेदे भार्यायां गौतमस्य च ॥ ३ ॥
अवका स्याज्जलवृणे ज्ञेया चिश्चोष्टिकाद्वये ।
शैवले चाप्यथाऽध्यण्डा त्वामलक्यात्मगुप्तयोः ॥ ४ ॥
असिक्वनी तु निशीथिन्यां रदीभेदे तु कश्चन ।
तथैवान्तःपुरप्रेष्यस्त्रियां स्वादवनिः पुनः ॥ ५ ॥
भूमिनयङ्गुलीषु स्वादङ्गुलिस्तु गजस्य च ।
कराग्रे कर्णिकासंज्ञे शाखास्वप्यङ्घ्रिहस्तयोः ॥ ६ ॥
अनुयुप् छन्दसो भेदे ज्ञेया द्वात्रिंशदक्षरे ।
तथा देवामुरादीनां छन्दोभेदेषु च स्मृता ॥ ७ ॥
वाचि सम्भावनायां तु स्यादाशङ्का भयेऽपि च ।
आकृतिस्तु शरीरे स्यादाकारव्यक्तिजातिषु ॥ ८ ॥
अष्टाशीत्यक्षरे च स्याच्छन्दोभेदेऽप्यथाततिः ।
अन्धकारं तथा मार्गे विस्तारे च प्रकीर्तिता ॥ ९ ॥

आयतिर्दीर्घितायां स्यात् प्रभावागामिकालयोः ।
 आसृतिर्यज्वनां स्याच्च सुगालादनकार्षिणि ॥ १० ॥
 ताडने चाप्यथाहसिः कीर्तिता रक्षितुमक्रमे ।
 तथैवालपने विद्यात् स्वामन्द्रीमासनान्तरे ॥ ११ ॥
 केचिद् वेत्रासनेऽन्ये तु वदनस्यासनमात्रके ।
 इन्द्राणी तु शचीदेव्यां रतव्रधान्तरे तथा ॥ १२ ॥
 क्षीणां स्यात् मित्थुवारास्यवृक्षे च स्वादभोपथा ।
 शब्दस्यान्त्यादलः पूर्वदणं च सुपरीक्षणे ॥ १३ ॥
 उपधानक्रियायां चच्छन्दनायां च कीर्तिता ।
 माधस्य कोपधेय्यत्र* मृग्योऽर्थ उपधाभेदे ॥ १४ ॥
 उर्वरा सर्ववस्याङ्गभूमौ स्याद् भूमिनामके ।
 कृच्छरा त्वङ्गुलौ ज्ञेया वेद्यायां चात्र कर्णिका ॥ १५ ॥
 कश्चित्ताङ्गुलौ पञ्चमीतक्रोश्यां च रूपणे ।
 कर्णस्य मध्यमाङ्गुल्यामपि कश्चिदभागत ॥ १६ ॥
 कर्णिका तिलकाण्डेऽ गोभूमे तर्जुनके लये ।
 कल्पाजिर्भेषजन्तन्वे पृथिव्यांति विद्युते ॥ १७ ॥
 दधिप्रमथनस्थाल्यां स्यात् कृपाभ्यां तु कर्तरी ।
 इषोः पुङ्खे च कर्णान्ध्रः पुनरुत्क्रादिकालये ॥ १८ ॥
 कर्णभूषणभेदे स्यात् कर्णपल्यामपि स्मृता ।
 काकणी मानदण्डस्य माग्य च पणस्य च ॥ १९ ॥
 तुयेऽशे पादुकायां च कपर्दीनां च विराजो ।
 पृक्कस्मिंश्च कपदे स्यादिति प्राहुर्भनीयिणः ॥ २० ॥

१. 'इत्रा' ग. पाठः.

* 'अयशांसिर्दुरालोके कोपथा मरणादने' (ग. ५२, श्लो. ५८) इति भाषः । उपधा
 उपायः । § 'कर्णिका तिलकाण्डेऽने' (श्रु. ३४७, श्लो. ४) इति तु वैजयन्ती । ६७ अन्ध-
 राचदः पादभूषणार्थको वैजयन्त्यादिषु दृश्यते । तद्वद्विधानं तु कर्णान्ध्राचदस्य कर्णभूषणार्थक-
 त्वमुक्तम् ।

कार्थी वाष्पिकासंज्ञापने कृष्णजीरके ।

अजमोजाविशेषे च खरावासंज्ञके तथा ॥ २१ ॥

शतपुष्पासमाख्ये च शैपये भाषिता कुम्भः ।

कालिन्दी यमुनानद्यां कृष्णवासन्तिर तथा ॥ २२ ॥

किणिही स्यादपामार्गे गिरिकर्प्या च भाषिता ।

कुम्भतिष्ठु कुमांगे स्यात् कुमनौ शब्दे एव च ॥ २३ ॥

कूर्चिका मस्तुपिण्डे न्यात् गुच्छित्तुलिकयोरपि ।

कवाटस्याङ्गुटे चापि स्वलिङ्गी तु खल्वग्रे ॥ २४ ॥

वाराहीमुसलीत्यादिपदैः स्तब्धे च विश्रुते ।

ग्रहणी तूदरव्याधिर्विशेषे मृत्युमेदयोः ॥ २५ ॥

भद्राशब्दोऽस्तु गन्धार्त्वात्येतद् रससमापितम् ।

गुह्यर्ची(त्यस्त्व)मृतानां बहुधा कुम्भमुष्ण्यपि ॥ २६ ॥

गोजिह्वा दाविकामंजुस्मादे पारकीर्तिना ।

मनःशिलायां गोश्वापि विषयां कुद्रव्यन्द्रे ॥ २७ ॥

गधीशुगिति विख्याते गोमंजुनी तु यथाद्वये ।

भेषजे सितदूरीयां भृत्केशाख्यवस्तुनि ॥ २८ ॥

घटिका तु मुहूर्ताख्ये काले नाट्यव्याख्येक ।

गवादिदोहपात्रे च पारिस्ते प्रकीर्तिना ॥ २९ ॥

घृताची त्वप्सरोभेदे निशायां च प्रकीर्तिता ।

चर्चरी चमोदिरिति प्रसिद्धे तास्यवाक्यके ॥ ३० ॥

उक्ता कर्पटिकानां च गीतगोत्रं गनीभिनिः ।

चिरंश्री त्ववगन्तव्या द्वितीयवयसि स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥

मुवासिर्नाति प्रथिते स्त्रीविशेषे च कोविदेः ।

*चुलकी शिशुमा(रीरे)स्यात् कुण्डीभेदे कुलान्तरे ॥ ३२ ॥

१. 'वी' ख. ड. पाठः. २. 'शा' क. ड. पाठः. ३. 'रि' ग. ड. पाठः.

* 'चुलकी शिशुमारं स्यात् कुण्डीभेदे कुलान्तरे' इति तु मेदिनी ।

मिनीपामञ्ज उदिषो व्यवसाययेच्छयोः ।
 सुमुक्ता तु वृणायां च गिन्वायां चाथ शङ्करी ॥ ३३ ॥
 वामर्षेऽनगरायां तु वाम इति भिन्नाभिः ।
 अवसर्गोऽनगरां केवले च कीर्तिता ॥ ३४ ॥
 शम्पटिद्विपत्तय्यां प्रसिद्धे शङ्करीदनाम् ।
 कृत्वान्तालम्बितं च वृणतः तु धनुष्यपि ॥ ३५ ॥
 वृणवे चेति वृणिः कविना चोररीकृतम् ।
 तच्चात्मस्थं न रोचिष्यु वृणतश्चेपशङ्कया ॥ ३६ ॥
 दीधितिस्त्वहलौ रस्मादिभीधिन्योस्तु धेनुका ।
 नात्मिका तु चतुर्हस्तप्रमाणे युगसंज्ञके ॥ ३७ ॥
 नपहस्तप्रमाणे च मुनिभिः परिभाषिता ।
 युतीरन्ध्रे च रन्ध्रे च नाले काले तथैव च ॥ ३८ ॥
 वेणुभाजनभेदे च जलशाललतान्तरं ।
 फलम्बीशतपर्वदिसव्यैः शब्देषु विश्रुते ॥ ३९ ॥
 निर्धृतिर्निवसत्तोपे मोक्षेऽस्तमयवाद्ययोः ।
 विवृतिः सेवमे देवे निवृत्तिः शटशाब्दयोः ॥ ४० ॥
 नितविस्तु तृतीयस्यां कृत्तिकायां निबोधत ।
 तप्तानां कृत्तिकायां तु दूर्वायामपि मन्दते ॥ ४१ ॥
 निःश्रेणिस्त्वधिराहण्यां सर्जरीभूरुहेऽप्यर्थः ।
 शोकात्मिकायां निर्गुण्यी सिन्दुवारोऽथ नैचिकी ॥ ४२ ॥
 उत्तमायां गपि प्रोक्ता शिरोदेशे च सा गवाम् ।
 प्रक्रिया स्वधिकारे स्याच्छब्दस्योत्पादनेऽपि च ॥ ४३ ॥
 प्रहारे च प्रसिद्धा तु श्रिता महात्म्य एव च ।
 पाण्डशाश्वके चापिच्छः दोभेदे च गौरवे ॥ ४४ ॥

क्षितौ दस्येऽपि पठिता समाम्नाये मनीषिणा ।

प्रतिमा तु प्रतिकृती गजानां दन्तबन्धने ॥ ४५ ॥

रभसोऽनुकृती पाद संयं तु परिस्मात्क्षुपी ।

भृष्ट्यपि समाम्नाता समाम्नाये मनीषिणा ॥ ४६ ॥

प्रकृतिः पञ्चभूतेषु स्वभावे मूलकारणे ।

कारणे शिक्षयान्यांश्च जन्त्वमात्यादिमातृषु ॥ ४७ ॥

प्रत्ययात् पूर्वभागं चच्छन्दसोश्चोभयोरपि ।

अष्टाक्षरेऽप्यत्युक्ताख्ये तथा सलिलसंज्ञके ॥ ४८ ॥

विज्ञेया चतुराशीतिस्तरे च प्रसृतिः पुनः ।

तन्तौ वाचि च जाले वा तात्पर्येऽपि च बन्धने ॥ ४९ ॥

अथ प्रवृत्तिर्वार्तायां व्यापारे हस्तिनां मदे ।

कुलत्थसंज्ञधन्ये चाप्युचारेऽपि च सज्जनः ॥ ५० ॥

प्रवाहे च प्रसूतिस्तु पुत्रयोरपि जन्मनि ।

प्रसवाख्यक्रियायां च बह्वीविस्तारयोः पुनः ॥ ५१ ॥

प्रततिर्वैजयन्त्यां तु वीरुधीत्याह शब्दवित् ।

पक्षतिः पक्षमूलेऽपि प्रतिपत्संज्ञके तिथौ ॥ ५२ ॥

पद्धतिः पथि पङ्क्तौ च परीतिस्तु परीक्षणे ।

मार्गणे परिचर्यायामभितो यजनेऽपि च ॥ ५३ ॥

प्रवेणी तु कुथायां च वेण्यां चाथ प्रतोत्यसौ ।

पुरस्य गोपुरे चापि रथ्यायां प्रतिपत् पुनः ॥ ५४ ॥

स्याद् बहिष्पवमानस्य प्रथमायामृचि स्मृता ।

पक्षस्य प्रथमायां च तिथौ बाधेऽपि कीर्तिता ॥ ५५ ॥

प्राचिका तु भवेत् तत्र या भवेद् वनमक्षिका ।

स्येनासंज्ञविहङ्गे च पालङ्क्यां तु प्रकीर्तिता ॥ ५६ ॥

शाकभेदे च रभसः सल्लक्यामप्यभापत ।

पापद्धिर्भृगयायां स्यात् पापद्धौ च प्रकीर्तिता ॥ ५७ ॥

पाताली वागुरास्थाल्योजङ्गमाने तु पिण्डिका ।

रथचक्रस्य नाभौ च गृहविषयेऽथ सूतना ॥ ५८ ॥

देवजातिविशेषे च हरितिक्या च तेषु च ।

रवेः शतानि चत्वारि रश्मिनां वृष्टिस्रष्टये ॥ ५९ ॥

तेषां तुर्यशते ये स्यू रश्मयः पृतना पुनः ।

तेनाभेदे च बाहिन्यास्त्रिगुणात्मनि सा तथा ॥ ६० ॥

सेनायामपि युद्धे च पृथिवी तु महीखयोः ।

पृथ्वीका पुनरग्रायां न्यात् तथा कृष्णजीरके ॥ ६१ ॥

बलाका तृदिता सर्वैर्दिनकण्ठ्याख्यपक्षिणि ।

शाकटायननूरिस्तु व्याचष्टे स्मादिशाब्दिकः ॥ ६२ ॥

वन्द्ययां कुलटयां चेत्यथात्र रमसाऽपठित् ।

स्याद् वारललनायां च त्रिदिभेदे च वर्धनी ॥ ६३ ॥

भित्तिका तु नदीभेदे जगदवस्थापे मूर्ता ।

तथा नापादिकर्णे च वैजयन्त्यां तन्मन्त्रमः ॥ ६४ ॥

लिपिसङ्करतः स्थाने शानवत्याः शतावरी ।

अस्यार्थत्वेन निदिष्टा स्थानां वै शाकटायनः ॥ ६५ ॥

ब्रवीति वज्रे रमनः पुनरत्र पठत्यनुम् ।

भूजम्बूरिति गोश्वमे विक्रान्तकलेर्जपि च ॥ ६६ ॥

मञ्जुपादाक् तु पेडायां पुरे च कथिता बुधैः ।

सर्गदा तु व्यवस्थायां सीमायां च प्रकीर्तिता ॥ ६७ ॥

अथो मनाका कामिन्यां हस्तिन्यां च प्रकीर्तिता ।

अथात्र रमसेनायमर्थश्चोक्त उद्गरितः ॥ ६८ ॥

१. 'ति' ख. ग. ड. पाठः ।

ॐ सातृकासु वर्षादन्तर्व पाठो यद्यपि दृश्यते, तथापि कोशान्तरभातुपाठानुरोधेनैवं निवेदितः ।

स्यात् कृत्रिमा मातृका या मातृका कारणे स्त्रे (?) ।

इत्येवमथ मीमांसा वेदवाक्यार्थचिन्तके ॥ ६९ ॥

शास्त्रे विचारणायां च सूरिभिः परिभाषिता ।

मुरली वंशवाद्ये च काहलायाश्च गेदके ॥ ७० ॥

पुण्डिकासंज्ञकेऽथ स्याद् भस्त्रलः कटिसूत्रके ।

काञ्च्यामिति तु सिंहाद्याः श्रोणिस्थाने तु केचन ॥ ७१ ॥

खड्गत्सरं निवध्नन्ति येन द्रव्येण तत्र च ।

पर्वतस्य नितम्बेऽपि रक्षणा त्वङ्गुलावपि ॥ ७२ ॥

काञ्च्यां च रेणुका तु स्याद्दण्डेण्वाद्यभेपजे ।

जमदग्नेश्च भार्यायामथ स्याद् रेवती गवि ॥ ७३ ॥

बलभद्रस्य पत्न्यां च पौष्पभद्रस्य पत्न्य च ।

तद्युक्तेकालमात्रे च तत्र जातस्त्रियामपि ॥ ७४ ॥

मालत्यां भेपजस्तम्बे नागदन्तीति विश्रुते ।

केपुचित् सामभेदेषु रेवत्य इति भूमि च ॥ ७५ ॥

प्रत्येकं स्युस्तृचे चापि रेवतीनि उपक्रमे ।

मातृप्वप्याह रभसः शब्दवेदी मुधीरथ ॥ ७६ ॥

पथ्यायां गन्धुमाकन्यालोहिनीषु च रोहिणी ।

कण्ठरोगप्रभेदे च नक्षत्रे च प्रजापतेः ॥ ७७ ॥

तद्युक्ते कालमात्रे च तत्र जातस्त्रियामपि ।

श्रुतौ तु मूलनक्षत्रेऽप्याम्नाता दृश्यते नुर्धः ॥ ७८ ॥

कृष्णस्य पत्नीभेदेषु प्रधानेष्वेकयोपिति ।

लक्तिका गवि गोधायां वाद्यभेदे च कीर्तिता ॥ ७९ ॥

१. 'डि' ख. ग. पाठः. २. 'क्ते' ख. ग. पाठः.

† 'धातृका' इति स्यात् । तथा च मेदिनी 'मातृका धातृकामात्रोद्देवीभिर्द्वर्णमा-
लयोः' इति ।

शुष्मिका तु जिवां वायुभेदे भक्षान्तरे तथा ।

उष्णसंज्ञे वसिता पुनः क्षिप्रक्षियामपि ॥ ८० ॥

जीनाये च वरजा तु वध्यां वर्ता च कीर्तिता ।

वसतिस्तु गृहे रक्षावस्थाने जिनाश्रमे ॥ ८१ ॥

वर्तनित्तु भवेद् वृत्तौ मार्गे स्यात् तक्रपिण्डके ।

स्याद् बहुरिस्तु मञ्जुर्वा लतायां च धनञ्जयः ॥ ८२ ॥

वर्तमिस्तु पुरीभेदे कूटागारेऽपि कीर्तिता ।

वासिता तु करिण्यां च क्रियां चाप्यथ वाणिनी ॥ ८३ ॥

मत्तयोपिति नर्तक्यां विदग्धायां च कीर्तिता ।

वाणीचित्तु स्मृता योगे छायायामपि वाचि च ॥ ८४ ॥

विरना तूष्णेकस्मै पूर्वभेदे जम्बुपादपे ।

वितण्ड* तु भवेत् कच्छीशाके रभसभापिता ॥ ८५ ॥

स्वधस्तापनादीनन्दादे तार्किकविश्रुता ।

विषणिः पण्यवीथ्यां स्वादापणेऽपि प्रकीर्तिता ॥ ८६ ॥

स्याद् विच्छिन्नास्तु विच्छेदे भावभेदे च वोपिताम् ।

स चायं वस्त्रनालवादेन्यासोऽनास्थोपशोभितः ॥ ८७ ॥

अथो विषम्यां वीणायां वीणाभेदे च सोऽप्यसौ ।

नवतन्त्रीकोऽल्पदण्डो विदारी तु तन्तन्तरे ॥ ८८ ॥

क्रोष्टीतंश्चलताभेदेऽप्युक्ता वेसां तु वेदिका ।

तथैवाङ्गुलिगुत्रायां शर्करा तु शिलान्तरे ॥ ८९ ॥

रोगभेदे सितायां च शकलालयकपालयोः ।

शर्करावस्त्रवेसौ च गुठे चाप्याह यादवः ॥ ९० ॥

मूत्रे तु सण्डविकृतौ रभसो नासभापणः ।

शलाका तु भवेत् सूच्यां धूनोपकरणेऽपि च ॥ ९१ ॥

अस्थूलदीर्घकाष्ठादिमये वस्तुनि चाप्यथ ।

श्वदंष्ट्रा गोक्षुराभिलयस्तम्बे यन्त्रान्तरेऽपि च ॥ ९२ ॥

परिखाया बहिर्भूमौ राज्ञां दन्तान्तरं शुनाम् ।

श्ववृत्तिस्तु शुनां वृत्तौ सेवायां चाथ शष्कुली ॥ ९३ ॥

अपूपभेदे कर्णस्य प्रदेशे च क्वचित् स्मृता ।

शकन्धुर्देवताभेदे तथैव स्याद् वनस्पतौ ॥ ९४ ॥

शिञ्जिनी नूपुरे मौर्व्यां शुश्रूषा तु कथानके ।

उपास्तौ श्रोतुमिच्छायां पण्डाली तु सरस्यपि ॥ ९५ ॥

स्त्रियामपि सरागाया तैलमानेऽथ सप्तला ।

सातलायां तथा गुञ्जानवमालिकयोरपि ॥ ९६ ॥

सन्धिंला तु सुरुङ्गायां नदीमन्दिरयोरपि ।

सरघा तु शुनीभेदे देवानां मक्षिकान्तरे ॥ ९७ ॥

मधुकारिण्यथ श्रेणौ सरणिर्नाग एव च ।

सन्ततिस्त्वन्ववाये स्यात् पारम्पर्येऽपि पुत्रयोः ॥ ९८ ॥

सम्मतस्त्वपि वाञ्छायामनुज्ञापूर्जयोरपि ।

समितिः परिपत्स्थाने युद्धे संसदि सङ्गमे ॥ ९९ ॥

स्यात् संवित्तिस्तु संवादे ज्ञाने संसिद्धिवाक् पुनः ।

सम्यक्सिद्धौ स्वभावे च मेदोप्रायां च कश्चन ॥ १०० ॥

स्यन्दिनी त्वपि लालायां गोभेदे च क्षरत्स्तने ।

सन्धिनी त्वप्यकाले या दुग्धा गौस्तत्र केचन ॥ १०१ ॥

१. 'धै' क. ख. ग. पाठः. २. 'र' ड. पाठः.

‡ 'मन्दिरयोः' इति स्यात् । 'सन्धिंला तु सुरुङ्गायां नदीमन्दिरयोः स्त्रियाम्' इति मेदिनी ।

द्विकालयोः सत्येककालं गौर्दुषते हि या ।
 तत्रेत्यन्ये परे त्वोर्दुषाक्रान्तगवीष्विति ॥ १०२ ॥
 वत्सान्तरस्य सन्धानात् सन्धिर्नात्यपरे विदुः ।
 सिकतास्तु बहुपेक्षैर्वाहुकार्यानुदीरिताः ॥ १०३ ॥
 सिकतावति देशे च तथैव द्रुवते परे ।
 सिंरिक्ता तु जनन्यां स्याद् राहोः किञ्च महार्णवम् ॥ १०४ ॥
 लङ्घयन्तं हनूमन्तं याप्यगच्छजिघांसया ।
 तस्यानपि च राक्षस्यां कन्याभेदेऽस्य लक्षणम् ॥ १०५ ॥
 अग्निबालासु कन्यासु नतजातुरिति स्मृतम् ।
 एतत् त्वदृष्टपूर्वं च द्वेष्यं च रभसोदितम् ॥ १०६ ॥
 भिषिक्ता तु नर्दानयसुरासु भवेदिति ।
 स्तिग्धिनी तु महीजन्य फले स्यादङ्कुरे तथा ॥ १०७ ॥
 सुपवी तु भवेत् काम्यकल्यां कृष्णे च जीरेके ।
 हरिणस्तु भवेन्मृत्यो कृत्यायां ह्यादिनी पुनः ॥ १०८ ॥
 वज्रे तटिति चेत्येवं व्यवस्थयायः समाप्तवान् ॥ १०८३ ॥

इति व्यक्षरकाण्डे स्तिग्धिकाध्यायः ।

अथ व्यक्षरकाण्डे पुलिन्दाध्यायः ।

अथ व्यक्षरपुलिन्दाध्यायः प्रणेप्यते ।

अथ पुंस्वर्णयोऽन्धोपौ तथा पणवतिस्वरे ॥ १ ॥

छन्दोभेदेऽन्वयस्त्वन्ववायेऽनुगमने तथा ।

सम्बन्धे चात्ययस्तु स्यान्मरणे दोषदण्डयोः ॥ २ ॥

अतिक्रमे च कृच्छ्रे च मृग्यं त्वर्थान्तरं बुधैः ।

‡‘नानात्ययानां वृक्षाणां’ ‘कामा नानात्यया’ इति ॥ ३ ॥

एवमाद्यौपनिषदप्रयोगेषु मनीषिभिः ।

अनलश्चित्रकं बद्धावनयस्तु विपद्यपि ॥ ४ ॥

व्यसनेष्वशुभे दैवेऽप्यनीतौ च चतुर्विपि ।

स्याद्भावस्त्वसत्तायां मृत्यौ च रभसोऽपटीत् ॥ ५ ॥

अस्य विष्णोश्च भावेऽथो अलिन्दः प्रघणाह्वये ।

गृहैकदेशे विद्वांस्तु व्याचष्टे शाकटायनः ॥ ६ ॥

तद्यथा भोजनस्थान इत्यथ स्यात् प्रसाधने ।

अलुमोऽमौ नापितेऽथो अञ्जलिः करसम्पुटे ॥ ७ ॥

तथा कुडुवसंज्ञे च परिमाणेऽर्द्धतिः पुनः ।

अमौ च ‡शास्त्रभेदे च याच्यायामवधिः पुनः ॥ ८ ॥

विवरे सीम्नि काले चाप्यथर्वा त्वृषभेदके ।

वेदेभेदे च तत्रत्यमन्त्रेष्वपि तथास्य च ॥ ९ ॥

अध्येतर्यङ्गिरास्तु स्याद्विभेदे तथास्य च ।

वंश्येष्वङ्गिरसो भूमि शाकटायनदृक् † पुनः ॥ १० ॥

वृहस्पतावङ्गिरसं प्रोक्तवानथ कथ्यते ।

अनेहा काल इन्द्रे चाप्यनेध्रास्त्वमिवातयोः ॥ ११ ॥

आन्नायस्तु भवेद् वेदे सम्प्रदायान्ववाययोः ।

पाठाभ्यासे चागमस्तु शास्त्रेऽप्यागमनेऽपि च ॥ १२ ॥

‡ ‘नानात्ययानां नानाफलानाम्’ ‘नानात्ययाः’, अत्ययोऽर्द्धगमनं, वस्तुस्वरूपमतीत्य विषयेषु प्रवेशः’ (छा ९. ९. १, ४. १०. ३) इति आनन्दगिरिः । * ‘शास्त्रभेदे’ इति स्यात् ।

† शाकटायनपण्डित इत्यर्थः ।

उपदेशेऽप्यथाकर्मो द्यूतं च द्यूतपाशके ।

आकृतौ शारिकलके हस्तिनोऽवयवान्तरे ॥ १३ ॥

स चावयव एव स्यादूर्ध्वदेशं कराकुले ।

विभज्य सप्तधा तेषां भागानानादितां हि यः ॥ १४ ॥

द्वितीयभागस्तत्र स्यात् पार्श्व आनर्त्तवाक् पुनः ।

नृत्तस्थाने जनपदप्रभेदे च जने युधि ॥ १५ ॥

आवर्त्तोऽम्भोजने रोमप्रभृतेर्वलिते चये ।

आवर्त्तनायामावृत्तायाक्कन्दस्तु प्रभां नृपे ॥ १६ ॥

मित्रे च रभसस्त्रातिर्याह्वाने रुदिने युधि ।

आरावेऽन्ये दारुणे च स्यादाकलपस्तु कल्पने ॥ १७ ॥

वेपेऽप्याहुरंश्चारम्भ उद्यमेऽपि वधेऽपि च ।

उपक्रमे च निर्माणेऽथालम्भः स्पर्शने वधे ॥ १८ ॥

आकारस्तु समूहे स्यादुत्पत्तिस्थान एव च ।

स्याद् रत्नलवणादीनामाकारगन्वात्मवैकृते ॥ १९ ॥

आह्वाने चाकृतौ चापि स्यादधाहार ओदने ।

आनीतौ भक्षणं चाथो आरादौ दैर्घ्यं उन्नतौ ॥ २० ॥

द्रुमज्जेऽप्यवरोहाख्ये हस्तिबाहे च क्रीत्तितः ।

श्रोण्यामारोहणेऽन्ये तु वरागोहाकटिस्थले ॥ २१ ॥

आग्रहस्तु स्वीकरणे निर्धन्ये निग्रहेऽपि च ।

आसक्ते चाप्यथानाहो बन्धने चोदरस्य च ॥ २२ ॥

अधोवृष्ट्यात्मके व्याधवाग्वास्तु बहुष्वपि ।

नीवृद्धे द्वयोस्तु स्यात् तद्वशात्तूतजन्तुषु ॥ २३ ॥

तद्देशोद्भवघाटे स्यादाद्यादः सीमवातयोः ।

आघातस्ताडने घातेऽप्यापातः पतने तथा ॥ २४ ॥

तदात्वे चाप्यापतनेऽप्याधारस्त्वाल्वाल्के ।

अम्बुबन्धेऽधिकरणे वाष्वां त्वजय उक्तवान् ॥ २५ ॥

आरामः स्यादुपवने विरामे परिकीर्तितः ।

आयासस्तु प्रसन्ने स्यात् क्लेशे चायामवाक् पुनः ॥ २६ ॥

दैर्घ्यं रज्जुपटादीनामभितश्च विकर्षणे ।

आचामस्त्वोदनस्य स्यान्निःस्त्रावं मासराहये ॥ २७ ॥

आचान्तौ चाप्यथाद्याप आलवाले तथैव च ।

प्रक्षेपे न्यसने त्वन्येऽथाभ्यासो विश्रमे तथा ॥ २८ ॥

ग्रन्थावच्छेदभेदे च काव्यादीनां प्रकीर्तितः ।

आशुक्षेपेऽप्यथातङ्को रोगे सन्तापशङ्कयोः ॥ २९ ॥

आलेपः पुनरालिप्तावनुलेपनमनुनि ।

आक्षेपः पुनराकृष्टौ निन्दाभर्त्सनयोरपि ॥ ३० ॥

वातव्याधिविशेषेऽथो परिपूर्णत्वयुक्तयोः ।

आभोगो वारुणच्छत्रेऽप्यामोदः पुनरुच्यते ॥ ३१ ॥

हर्षे गन्धविशेषे च स च गन्धोऽयमीदृशः ।

विमर्दात्थः परिमलो गन्धो जनमनोहरः ॥ ३२ ॥

स एव योऽतिनिर्हारी स स्यादालोकवाक् पुनः ।

उद्द्योते दर्शनेऽपि स्यादिति प्राहुर्भनीपिणः ॥ ३३ ॥

आयोगोऽव्यावृत्तौ गन्धमाल्याद्युपहृतौ तथा ।

आजीवस्तु क्षपणके जीविकायां च कीर्तितः ॥ ३४ ॥

१. 'स्तावपि की' ख. पाठः. २. 'व' ड. पाठः.

* 'प्रयत्ने' इति स्यात् ।

आजीवः शैलरे जातिच्छन्दोभेदेऽप्यथासवः ।
 भृगृक्षे तथा मयसन्धाने यस्य चापरम् ॥ ३९ ॥
 नाम स्यादासुतिरिति तत्र मथान्तरे तथा ।
 अपेक्षुरसैः सिद्धे स्यादावन्धस्तु बन्धने ॥ ३९ ॥
 योक्त्रे च स्यादधारक्षो हस्तिनः कुम्भधारधः ।
 प्रदेशे नगरादीनां चोरादिपरिहारके ॥ ३७ ॥
 आत्मभूतमन्थे विष्णो विरिञ्चे चाप्यथोत्सवः ।
 उत्सुकामर्षयोरिच्छाप्रसरे च महे तथा ॥ ३८ ॥
 रभसस्तृप्तुके स्माह तदेतदलमङ्कसम् ।
 उत्सृष्टो भकुटच्छत्रध्वजेदृष्णीपकाययोः ॥ ३९ ॥
 प्रसोमदेवर्गस्य चतुर्थे सानि चोन्नतौ ।
 उत्सङ्गः पुनरङ्गे स्याद् गजम्यावयवान्तरे ॥ ४० ॥
 गजस्य पूर्वपादस्य पिण्डिकान्तं नखात् परम् ।
 विभज्य सतथा तत्र क्रमाद् भागश्चतुर्थकः ॥ ४१ ॥
 अथः प्रारभ्य जानीयात् तत्राप्यवयवान्तरम् ।
 अन्याधाने च रभसोऽथोत्सर्गस्यागदानयोः ॥ ४२ ॥
 सानान्यवाक्येऽथोक्तातः कुटुम्बे समुपक्रमे ।
 स्यात् पादस्त्रलने चापि स्यादुद्धननकर्माणि ॥ ४३ ॥
 गजस्य कर्णमूलाच्च चूलिकामंज्रकान् परे ।
 प्रदेशे भानभेदे च प्राणायामस्य कालतः ॥ ४४ ॥
 तस्य लक्षणमप्युक्तं योगविद्धिः पुरातनैः ।
 चोटिका त्रिः परानृश्य जानु स्फोटक्रियाथ ताः ॥ ४५ ॥
 पद्त्रिंशन्मन्द उद्वातो द्विगुणत्रिगुणौ पुनः ।*
 उत्पातस्तुदितः साक्षिरुपप्लव इति श्रुते ॥ ४६ ॥

१. 'तः' ख. पाठः.

* इतः परं 'मध्यमार्थयोत्तमश्च प्रथमोऽदशैव वा' इत्यर्थमपेक्षितम् ।

अजन्ये स्याच्चोत्पत्तन उच्छ्वासः पुनरुच्यते ।

ग्रन्थावच्छेदभेदे स्यात् कचिदुच्छ्वासनेऽपि च ॥ ४७ ॥

उन्नासस्तु भये सतदशारत्नेररलिके ।

गूपस्य मूलादारभ्य द्वितीयेऽथ विवाहके ॥ ४८ ॥

उद्वाह ऊर्ध्वावहने पुत्रेऽप्युद्धारवाक् पुनः ।

ऋण चावृद्धिके किञ्च भवेदुद्धरणेऽपि च ॥ ४९ ॥

उद्वाहस्तु भवेद् वृक्षे श्लेष्मातक इति श्रुते ।

उन्नते मुकुलाकारे मत्स्यग्रहणसाधने ॥ ५० ॥

दाशानां स्यादधोद्गीतः सामि स्यात् पञ्चधा कृते ।

द्वितीयभक्तौ विद्वांसु व्याचष्टे शाकटायनः ॥ ५१ ॥

सामगाने शुनामूर्ध्वमुखानां च विरावके ।

उदको भाविकालस्यफलेऽन्तावयवेऽपि च ॥ ५२ ॥

रभसस्त्वाह भदनकण्ठके शब्दवित्तमः ।

उदयस्तूदयाद्रौ स्याद् धनोत्पत्तौ तथोद्गमे ॥ ५३ ॥

उन्नतौ चाह रभस उपरिस्थेऽप्यधीयते ।

उच्चयो वल्लनीव्यां स्याद्भस्नादाने च चौर्यतः ॥ ५४ ॥

अधः स्थितस्य पुष्पादेरूर्ध्वमुच्चिक्रियरे यथा ।

उपायः पर्वभेदे स्यात् पूर्वस्मिन् सामपर्वणाम् ॥ ५५ ॥

निधनात् कर्मणां सिद्धेर्लघुमार्गणसाधने ।

राज्ञां च सामदानादौ विशेषाच्चोपसर्पणे ॥ ५६ ॥

उपवस्तु रवौ दाहेऽप्युपाधिः पुनरुच्यते ।

उपधानक्रियायां च रथस्यावयवान्तरे ॥ ५७ ॥

औपधेयसमाख्ये च व्याजे चोपाधिवाक् पुनः ।

कुटुम्बव्यापृते धर्मचिन्तायां न यदप्यदः ॥ ५८ ॥

कार्यान्वयव्यवच्छेत्तु तत्राथोदयनोऽपठेत् ।

साधनाव्यापकत्वे स्यात् समव्याप्तिरुक्ता तु या ॥ ५९ ॥

साध्येनायमुपाधिः स्यादित्येवमथ कृशरः ।

कण्टके च जलस्थानेऽप्युत्थितः तत्रापरे ॥ ६० ॥

पठन्ति तोयधारायामित्यधिकृतुपदं पुनः ।

अग्नौ समुद्रे शैले च ककुभस्त्वर्जुनद्रुमे ॥ ६१ ॥

वीणाप्रसेवके गेयभेदे च कन्दमः पुनः ।

लेखन्यामङ्कुरे शालिप्रभेदे तन्कण्डमपि च ॥ ६२ ॥

कलोलस्तु महत्सूक्ष्मं शत्रौ च रभसोदितः ।

कपर्दस्तु जटानृदे देवदेवस्य शूलिनः ॥ ६३ ॥

दृश्यते च जटानृदमात्रे स्याच्च दण्डके ।

कर्दमस्त्वत्र पङ्कारे पङ्के च रभसोदितः ॥ ६४ ॥

कलङ्कस्त्वपवादं च चिह्नं च कलहः पुनः ।

युद्धे द्वन्द्वे च करभः पुनः क्रीत्तिं आनये ॥ ६५ ॥

तथोक्तो धान्यपवने कटहः पुनरुच्यते ।

पर्जन्ये कर्णव्रति च कालायसविनिर्मितः ॥ ६६ ॥

जलपात्रेऽथ क्षणयः शरभेदे च शार्पितः ।

क्रतुभेदे च कचपः पुनः शाकपलाययोः ॥ ६७ ॥

पत्रे तिले कलशास्तु नां वृद्धे हि भूमनि ।

स्यात् क्षत्रियभेदेऽसौ सर्वैश्च धर्मेणैतुतः ॥ ६८ ॥

वैद्यस्तु तण्डुलकणे कश्चिद् वृत्ते तु राजनः ।

कुसूले रभसस्त्वाह कदरः स्वदिरं सितं ॥ ६९ ॥

१. 'स्य विच्छेद त' (!) ड. पाठः.

* 'एतत् पुरुषेऽग्नौ ना' इति तु मेदिनी ।

रोगक्रकचयोश्चाथ कटभेदे कटोलवाक् ।

तथा वादित्रभेदे च कर्करिस्तु महीरुहे ॥ ७० ॥

नवनीतेन मिश्रे च तत्रे नवविलोलिते ।

क्षयधुस्तु क्षुते कासे कारुजः पुनरुच्यते ॥ ७१ ॥

* नाकौ च कलभे चापि जानीयात् पण्डितो जनः ।

किरणस्त्वश्वरश्मौ च रश्मौ च कथितो बुधैः ॥ ७२ ॥

किंशारस्तु शरे धान्यशूके च स्यात् तु कीचकः ।

वातोद्धूतस्वनद्वेणौ दैत्यभेदे च यः किल ॥ ७३ ॥

स्यालो विराटराजस्य तत्र स्याद् कुडुबैः पुनः ।

परिमाणे पक्षिनीडे कुबेरस्तु द्रुमान्तरे ॥ ७४ ॥

नान्दीवृक्षाह्वये राजराजे च क्षुरकः पुनः ।

कोकिलाक्षाह्वयस्तन्वे तिलकाह्वये च पादपे ॥ ७५ ॥

कृतान्तो यमसिद्धान्तदैवाकुशलकर्मसु ।

केनारः कुम्भिनरके शिरःकपोलसन्धिषु ॥ ७६ ॥

इत्येवं रभसेनोक्तमुत्तरार्धं च तद्वचः ।

कोट्टारो नरके कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके ॥ ७७ ॥

खजकस्त्वपि मन्थाने घृते चाप्यथ खर्वरः ।

भिक्षापात्रे कपाले च करे चाप्यथ खण्डिकः ॥ ७८ ॥

१ 'तां' ड., 'करास्तु' ग. पाठः. २. 'भौ' क. पाठः. ३. 'व' क. ख. ग. च. पाठः.
४. 'क्त' क. पाठः. ५. 'र्थ' ख. ग. घ. पाठः.

* 'कारुजः कलभे फेने वल्मीके नागकेसरे । गैरिके शिल्पिनां चित्रे स्वयञ्जाततृणेऽपि च ॥' इति हेमचन्द्रः । 'कारुजः शिल्पिनां चित्रे वामल्लरे गजार्भके' इति मेदिनी । 'कारुजः कलभे नाके' (पृ. २४०. श्लो. १८) इति तु वैजयन्ती । † 'केनारः कुम्भिनरके शिरःकपोलसन्धिषु' इति मेदिनी । ‡ 'कोट्टारो नागरे कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके' इति तु मेदिनी ।

हरेणुसंश्रधान्ये च कलायाख्ये च धान्यके ।
 गमधस्तु पथि शैयो जलधाने च कीर्तितः ॥ ७९ ॥
 गालवस्तृप्तिभेदे च लोत्रे च गिरिणः पुनः ।
 आचार्ये जलदे ग्रामे रभसस्त्वाह गुण्डकः ॥ ८० ॥
 फलोक्तौ मलिने धूलौ स्नेहपात्र इतीदृशम् ।
 गोधूमस्तृप्तिदितो नागरङ्गधान्यप्रभेदयोः ॥ ८१ ॥
 गोपीथो गोनिपाने च तीर्थे कालान्तरेऽपि च ।
 गौकीलो मुसले क्षीरे गोविन्दस्त्वपि शार्ङ्गणि ॥ ८२ ॥
 गवामधिकृते चाथ गोमर्जे मर्जने गवाम् ।
 प्रभाते गोरमस्तु स्वात् कालभेदे च दध्नि च ॥ ८३ ॥
 गोपातिस्तु स्वौ शण्डे शिवे च रभसः पुनः ।
 नमे वन्दिनि गोरक्षुरित्याह घृष्टिकः पुनः ॥ ८४ ॥
 गुल्फे गजतुरङ्गादेः पश्चाच्चरणवन्धके ।
 शङ्कावथ स्याज्जम्बरीर्गो जम्बलाद्युपादये ॥ ८५ ॥
 तथा मलवकाल्ये च स्तम्बेऽथ स्याज्जम्बुवाक् ।
 अमौ संवत्सरे नासे शरीरेऽप्यथ जतिलः ॥ ८६ ॥
 ऋषिभेदे तथैव स्यादरण्यजतिलेऽपि च ।
 जस्तुरिस्त्वरणौ पेत्रे वक्षौ चाथ जटायुवाक् ॥ ८७ ॥
 रामायणप्रसिद्धे स्वाद् गृध्रराजेऽपि गुग्गुलौ ।
 जानिमा मातापितरावुत्पत्तिस्तनयोऽपि च ॥ ८८ ॥
 जानुविस्त्वसिन्नुपयोर्जाभाता त्वात्मजापतौ ।
 तथा श्वेततिले चापि सूर्यावर्ते च कश्चन ॥ ८९ ॥

१. 'के' ड. पाठः. २. 'काले गो' ग. पाठः. ३. 'हर्णौ' क. ख. ड. पाठः.

४. 'पा' ख., 'पत्रव' ग. पाठः.

जीमूतस्तु गिरौ मेघे देवताडाख्यवल्लिपु ।

अथोत्तरार्धं रभसः पपाठ बहुवित्तमः ॥ ९० ॥

तमालो वरुणे खड्गे तापिञ्छे तिलकेऽपि च ।

तपनस्तु रवौ चन्द्रे धर्मेऽपि च पशावपि ॥ ९१ ॥

† त्र्यङ्गुः शिष्यभेदे च विधौ जन्यां च कीर्तितः ।

तन्यतुस्तु रवावुक्तौ गिरौ च परिकीर्तितः ॥ ९२ ॥

तमोनुत् त्वग्निचन्द्रार्कैष्वथ तापिञ्छ इत्ययम् ।

सिंहेनोक्तस्तमालद्रौ काकुतण्ड्यां तु यादवः ॥ ९३ ॥

त्रिवर्गो धर्मकामार्थत्रयेऽप्योपे फलत्रिके ।

स्थितिषुद्विषये राज्ञां त्रयाणां वर्ग एव च ॥ ९४ ॥

त्रिककुत् तु त्रिकूटाख्यपर्वतेऽपि च शार्ङ्गिणि ।

त्रिधामा वासुदेवेऽमौ दलवस्तु दलान्तरे ॥ ९५ ॥

धनञ्जयस्तु विद्वले प्राह प्रहरणेऽप्यथ ।

कुलालचक्रे वहने दण्डारः स्थिरयन्त्रके ॥ ९६ ॥

दरथां विवरे भीत्यां दिक्षु चापि प्रसारणे ।

दमुनास्तु रवौ बह्मवुत्तरार्धं तु राभसम् ॥ ९७ ॥

स्यान्मयूरशिखायां च यवान्यामपि दीव्यकः ।

दृघणस्तु विरिञ्चे च मुद्गलेऽप्यथ देवलः ॥ ९८ ॥

ऋषिभेदे तथा देगार्जवे चाप्यथ देवयुः ।

धार्मिके याजके होमे दैत्यारिर्विष्णुदेवयोः ॥ ९९ ॥

नरेन्द्रस्तु नृपे मन्त्रवादिन्याह तु यादवः ।

विषवैद्येऽथ नभस ऋतौ व्योम्नि सरित्पतौ ॥ १०० ॥

† 'त्र्यङ्गुः शिष्यभेदेऽपि धाताजन्यां च न द्वयोः' इति तु मेदिनी ।

नर्गठस्तु भवेत् पिद्रे चतुके नमसः पुनः ।
 वेत्रे प्रणामे ननुषिः पुनर्देवान्तरे स्मरे ॥ १०१ ॥
 नदस्तु मृगे मेघे नार्थास्तु प्रजापतौ ।
 आहारे चाथ निगमो नगरे च वणिक्पथे ॥ १०२ ॥
 वेदे च लिख्ये नागं पदानामर्थशासके ।
 ग्रन्थभेदेऽथ रभलो वणिज्यपि कटेऽपि च ॥ १०३ ॥
 निवापस्तु भवेदुप्तौ पितृणामपि तर्पणे ।
 निपातः स्यादधःपाते चाधिग्रन्थितु स्मृतः ॥ १०४ ॥
 निधातस्त्वबुदात्ताख्यस्वरे निहननेऽपि च ।
 निष्कायस्तु शरव्ये स्यात् समूहेऽपि सधर्मणाम् ॥ १०५ ॥
 गृहे बहूनामेकत्रकरणे परमात्मनि ।
 निष्कृष्टस्तु गृहारामे कवाटे च मकीर्तितः ॥ १०६ ॥
 सदृशांशुतुरगे तु *निर्गस्तुपपादके ।
 निक्षारस्तु तिरस्कारे धान्यस्योत्प्रेषणेऽपि च ॥ १०७ ॥
 नितम्बस्तु वधूकृत्वाः पश्चाद्भागे परे पुनः ।
 श्रोणिनात्रेऽत्रिकटके निर्वृत्तस्तपि शस्त्रे ॥ १०८ ॥
 द्वारे काले च निर्वासे नागजन्तारस्यसङ्कुपु ।
 निष्कामो बुद्धिस्तानर्थ्ये निर्गतौ दुष्पुले तथा ॥ १०९ ॥
 निर्जले उपभोगे स्याद् देतने मूर्च्छनेऽपि च ।
 स्यान्निपातस्तु तूष्णीं सत्तेऽप्यथ निसर्गयाक् ॥ ११० ॥
 स्वभावे सज्जेने न्यासे निर्गमेऽप्यजबोऽपठोत् ।
 निष्पादः शिखिसंज्ञे स्याद् धान्ये ब्रूते तु सादयः ॥ १११ ॥

१. 'माणे न' क. ग. पाठः. २. 'धा' ग. पाठः. ३. 'मि' ग. पाठः.

* 'निर्गस्तु सदृशांशुतुरगे दुष्पपादके' इति तु भेदना ।

श्वेतशिम्वौ च निष्पूतिक्रियायां रभसः पुनः ।

कडङ्गरे तथा प्राह पवने निर्विकल्पके ॥ ११२ ॥

निःस्त्रावणक्रियायां तु निःस्त्रावो भक्तमण्डके ।

निवेशस्तु विवाहे स्याच्छिबिरे च निवेशने ॥ ११३ ॥

निवेशनं च रचना स्थितिर्निपदनं तथा ।

निमेषोऽष्टादशौशे स्यात् काष्ठायाश्च निमीलने ॥ ११४ ॥

निक्षेपस्तु निधाने स्यात् तथोपनिधिसंज्ञके ।

द्रव्यभेदे परवशस्थापितेऽथ निषेधवाक् ॥ ११५ ॥

प्रसोमदेववर्गस्य पञ्चमे साम्नि कीर्तिता ।

प्रतिषेधे निरोधस्तु रोधे संक्षयनाशयोः ॥ ११६ ॥

निचोलः प्रच्छदपटे कञ्चुके निलयः पुनः ।

गृहे निलयने चाथ नियमः स्यान्नियन्त्रणे ॥ ११७ ॥

आज्ञायां च प्रतिज्ञायां व्रतनिश्चययोरपि ।

निवहस्तु समूहे स्याद् वायुस्कन्धान्तरेऽपि च ॥ ११८ ॥

निहृदस्त्वपलापे स्याद् विश्वासे निकृतावपि ।

यादवस्तु सुविश्वासे नमस्कारेऽपि साञ्जलौ ॥ ११९ ॥

निग्रहो भर्त्सने सीम्नि रभसो बन्धनेऽपि च ।

निशीथस्त्वर्धरात्रे स्यात् प्रदोषे कश्चिदब्रवीत् ॥ १२० ॥

निक्कम्भः कुम्भकर्णस्य पुत्रे स्तम्बान्तरेऽपि च ।

नागदन्तीसमाख्येऽथ हिमानिलनिवारणे ॥ १२१ ॥

प्रावारभेदे निस्तारस्तूणीरे कश्चिदब्रवीत् ।

प्रत्ययोऽधीनशयश्चानविश्वासहेतुषु ॥ १२२ ॥

रन्ध्रे च प्रथितत्वे चाप्याचारप्रतियानयोः ।

सर्नादिशब्दावयवे तथैव स्यात् सुनादिषु ॥ १२३ ॥

प्रभवः स्यादपां मूले विक्रमे जन्मकारणं ।

आचोपलब्धिस्नानेऽथ प्रतापे स्यात् प्रभाववाक् ॥ १२४ ॥

माहात्म्ये च प्रग्रहस्तु वन्यामारग्वधदुमे ।

तुलासूत्रेऽश्वादिस्सौ रस्मौ नियमनेऽर्चने ॥ १२५ ॥

प्रगाहस्तु तुलासूत्रे तथैवाश्वादिस्निषु ।

प्रबद्धो वायुभेदे स्याद् वायुमात्रे बहिर्गते ॥ १२६ ॥

प्रवालस्तु प्रकृष्टाश्चे जलवेगे प्रवर्तने ।

परम्परायामपि च प्रकरन्तु कदम्बके ॥ १२७ ॥

तथैव ततपुष्पादौ भेदसादृश्ययोः पुनः ।

प्रकारोऽथ प्रमायः स्याद्विज्ञायां च प्रमन्थने ॥ १२८ ॥

वैजयन्तीसमुद्दिष्टो धन्विनां *लस्तकग्रहे ।

प्रस्तरं मणिपाषाणकुशेषु कथितो बुधः ॥ १२९ ॥

प्रस्तारस्तु प्रस्तरणे वृत्तविन्यसनेऽपि च ।

प्रस्तावः स्यादवसरेऽधिकारे सामंयदिनाम् ॥ १३० ॥

साम्नः प्रथममन्तौ च प्रक्रमः स्यादुपक्रमे ।

प्रमाणभेदे सोऽप्युक्तो द्विपदत्रिपदोऽपि वा ॥ १३१ ॥

अथ प्रयामो नीवाके प्रवात्यो च प्रकीर्तितः ।

प्रसवो जननानुज्ञापुत्रेषु फलपुष्पयोः ॥ १३२ ॥

पारम्पर्यप्रसङ्गेऽपि प्राणिनां गर्भमोचने ।

प्रेरणे प्रसृती चाथ प्रसरः प्रणवे स्मृतः ॥ १३३ ॥

१. 'त्रा' क. ज्ञा. पाठः. २. 'व' क. ड. पाठः.

* 'लस्तको धनुषो मध्यम्' (पृ. ११८. श्लो. १७७) इति वैजयन्ती । † 'प्रायसे' इति स्यात् । ‡ 'पारम्पर्ये प्रसङ्गेऽपि' (पृ. २४३. श्लो. ४८) इति तु वैजयन्ती ।

वेगे च प्रणयस्तु स्याद् याचजायां सौहृदेऽपि च ।

विस्मभ्भे स्यात् परिचये निर्माणे रमसः पुनः ॥ १३४ ॥

प्रसरे चाप्यभापिष्ट प्रणवस्तु स्तुतावपि ।

ओङ्कारे प्रलयस्तु स्यान्मृत्यावस्पन्दनस्थितौ ॥ १३५ ॥

मूर्च्छायामपि कल्पान्ते श्लेषे चापि क्षयेऽपि च ।

प्रदरस्तु भवेद् भङ्गवाणयोः स्त्रीरुजान्तरे ॥ १३६ ॥

रक्तसुत्यात्मके दीर्घौ प्रपञ्चस्तु विपर्यये ।

विस्तारे सञ्चये च स्यात् प्रवेष्टस्तु भुजे भवेत् ॥ १३७ ॥

गजस्य दन्तमूलाच्च करीर्यास्यात् परे भवेत् ।

प्रदेशेऽथ प्रकोष्ठः स्यादलिन्दे राजसन्ननाम् ॥ १३८ ॥

कक्ष्यान्तरे च हस्तस्य कफोणिमणिवन्धयोः ।

मध्ये चाथ प्रयोगः स्यात् सुरतर्णप्रतानयोः ॥ १३९ ॥

कर्मणां च विधौ चापि प्रयुक्तौ प्रेरणात्मनि ।

उच्चारितेषु शब्देषु शब्दस्योच्चारणेऽपि च ॥ १४० ॥

प्रदेशस्त्वेकदेशे स्यादुपदेशप्रदानयोः ।

प्रदेशेऽप्याह रमसः प्ररोहस्तु प्ररोहणे ॥ १४१ ॥

अङ्कुरेऽथ प्रतोदः स्यात् तोत्रे चापि प्रतोदने ।

सामप्रभेदयोश्चापि परीतेत्यृचि गीतयोः ॥ १४२ ॥

प्रसादस्तु प्रसक्तौ स्यात् स्वच्छत्वेऽप्यनुरोधने ।

काव्यालङ्कारभेदे च प्रभास्तु प्रभासने ॥ १४३ ॥

तीर्थभेदे प्रचारस्तु प्रायशश्चरणे तथा ।

खड्गे चाथ प्रतापः स्यात् प्रभावभृशतापयोः ॥ १४४ ॥

प्रपातस्तु प्रपतने तथा सौप्तिकरोधसोः ।

गिरेर्भृगौ च प्रस्त्राचः पुनः प्रसुतिमूत्रयोः ॥ १४५ ॥

भक्तमण्डे प्रघाणस्तु तरुस्कन्धेऽप्यलिन्दके ।

प्रघणस्तु तथालिन्दे लोहमुद्गरयोः स्मृतः ॥ १४६ ॥

प्रतिवस्तु प्रतिहतौ स्यात् क्रोधवधयोरपि ।

परिवस्तुवर्गले दण्डे परिवाताखयोरपि ॥ १४७ ॥

जालयोगविरोधे च मृदगर्भे च सुदरे ।

पराकस्तु द्वादशाहोपवासोत्तमनन्तरे ॥ १४८ ॥

अर्धनक्तनुभेदानां त्रिरात्राणां तथा क्वचित् ।

दूरे खने परागस्तु पुष्परंणौ रजस्यपि ॥ १४९ ॥

स्नानीयादौ च रभसस्त्वग्निभेदोपरागयोः ।

वित्त्यातौ चाथ सन्प्रोक्तः पर्णयोऽवसरे क्रमे ॥ १५० ॥

सामस्तोगगतस्तोगवृत्तीयांशेऽप्यथ स्मृतः ।

पर्यस्तिकायां सद्वायां पर्यङ्कः स्नाचतुर्वर्षपि ॥ १५१ ॥

ज्ञेय †आसनभेदेषु पर्जन्यस्तु पुरन्दरे ।

गर्जदग्नेऽश्रुनिगदे वास्तुदेवान्तरे तथा ॥ १५२ ॥

अखयन्त्रे पर्वतस्तु तुनिभेदे गिरावपि ।

मेघेऽप्यथ पट्टीरः स्यात् कन्दर्पे चापि चन्दने ॥ १५३ ॥

कन्दरे त्वपरे चाहुः पत्सलस्तु प्रकीर्तितः ।

प्रहारेऽन्यैः प्रहासेऽन्यैः पणवस्त्वपि डिण्डिमे ॥ १५४ ॥

गजस्कन्धेऽप्यथो चारे प्रणिधिः प्रार्थनेऽपि च ।

प्रणिधाने च रभसः प्रादार्थलोकमुत्तरम् ॥ १५५ ॥

खल्लधेनुवले फेने परञ्जस्तैल†पत्रके ।

परिधिर्धृशियतरोः शाखायामुत्तर्यके ॥ १५६ ॥

प्राकारे दृश्यते चापि पट्सु शुक्रियसामसु ।

परिधानक्रियायां च परशुस्तु परध्वये ॥ १५७ ॥

‡ पद्मार्धपद्मनिगूढचरणपादोपवेशात्मकेषु । † 'यन्त्रके' इति स्यात् । 'परञ्जस्तैलयन्त्रे
स्याच्छुरिकाफलफेनयोः' इति मेदिनी ।

वज्रे च टङ्कणे क्षारे पलाण्डुस्तु निरूपितः ।
 कन्दभेदे सुकन्दाख्ये दुर्गन्धे त्यक्तभक्षणे ॥ १९८ ॥
 दशानामपि तज्जातिभेदानां कुत्रचित् स्मृतः ।
 परिज्वा तु मल्लह्वयोश्चन्द्रे प्राग्भारवाक् पुनः ॥ १९९ ॥
 विज्ञेयो गिरिशृङ्गाग्रे तथैवातिशयेऽपि च ।
 प्रकृष्टासादने तु स्यात् प्रासादो मन्दिरान्तरे ॥ १९० ॥
 नृपाढ्यदेयतादीनां प्राणधस्तु प्रजापतौ ।
 मदनाख्यदुमे चाथ पार्यरो रभसोदितः ॥ १९१ ॥
 भक्तसिक्थे कदम्बस्य केसरे रभसः पुनः ।
 पाटीरो मूलके वज्रे वातिके तितहेन्यपि(?)* ॥ १९२ ॥
 केदारे वेणुसारे च प्राह वारिधरेऽपि च ।
 इत्येवं पुलकस्तु स्याच्छत्रस्थास्वणुराजिषु ॥ १९३ ॥
 हीरके रभसस्त्वत्र पठति श्लोकमुत्तरम् ।
 कृमिप्रभेदे गल्वर्कमणिदोषप्रभेदयोः ॥ १९४ ॥
 रोमाञ्चे हरिताले च रत्नभेदेऽप्यथोदितः ।
 स्यात् पुलकस्तुच्छधान्ये संक्षेपे भक्तसिक्थके ॥ १९५ ॥
 पुद्गलस्तु शरीरे स्यात् परमाणौ तथात्मनि ।
 पुद्गवस्त्वृषभे पुंसां श्रेष्ठे पुन्नागवाक् पुनः ॥ १९६ ॥
 केसराख्यदुमे पुंसां श्रेष्ठे जातिफलेऽपि च ।
 पुनर्निधेः पुनरिन्द्रे च वरुणे चाथ वण्ठरः ॥ १९७ ॥
 करीरकोशे तालस्य पल्लवे रभसोदितः ।
 विन्दुलस्तु भवेदम्बुवेतसे वेतसेऽपि च ॥ १९८ ॥

१. 'रा' ख., 'ल' ग. पाठः. २. 'च' ग. पाठः. ३. 'ज्ञे' क. पाठः. ४. 'पालिके'
 क. ग. ड. पाठः. ५. 'द्वा' ग. पाठः. ६. 'न्त्री' ग. पाठः.

† 'पार्यरो भक्तसिक्थे स्यात् कीनाशे राजयश्मनि । जरटेऽपि कदम्बस्य केसरे च गदा-
 न्तरे' इति तु भेदिनी । * 'तितउन्यपि' इति स्यात् । 'पाटीरो मूलके वज्रे तितऔ वार्तिक-
 ऽम्बुदे' इति हेमचन्द्रः ।

भरतस्तृत्विजि नटे रानस्य च कनीयसि ।
 आद्यक्षत्रियभेदे च वर्षेऽस्मिन् नृत्तशास्त्रके ॥ १६९ ॥
 भास्तरस्तु भवेद् वहादादित्ये रभसः पुनः ।
 भाकूटः शैलभेदे स्यात् तथैवानिमिषान्तरे ॥ १७० ॥
 भुवन्पुर्भास्करे वहौ भूतात्मा तु विरिञ्चने ।
 जीवात्मानि शरीरे च पवने चाथ मन्दरः ॥ १७१ ॥
 अविमन्थनशैले च हारभेदेऽष्टयष्टिके ।
 यहेन्द्रस्तु भवेच्छैलविशेषेऽपि पुरन्दरे ॥ १७२ ॥
 मगधस्तु भवेद् राजभेदे तस्य तु नीवृति ।
 मगधा भूति च स्यात्तु वाद्यभेदे च मधुके ॥ १७३ ॥
 मुष्टौ च फलकादीनां भारिपस्तु निच्यपितः ।
 जीवशाक्राहये शाक्रस्तम्बे नाट्योक्तिगोचरे ॥ १७४ ॥
 आर्ये स्वादथ भारीचः काकोले याजके द्विपे ।
 रत्नभेदे मारुतरस्तु भक्तनष्टे तथैव च ॥ १७५ ॥
 मयस्य साधनद्रव्ये बल्कलाख्येऽथ मारुतिः ।
 भीमसेने हनुमति मुदिरो मेघवर्षयोः ॥ १७६ ॥
 मुकुरस्तु कुलालस्य दण्डे चादर्शनेऽपि च ।
 बकुले चाथ मुरवः खण्डिकाद्विनयात्मके ॥ १७७ ॥
 मानभेदे वाद्यभेदे मुमुरस्तु तुपानले ।
 ज्वलदङ्गारपूर्णौ त्वपरंश्च मुकुन्दवाक् ॥ १७८ ॥
 नवानां निधिभेदानामेकस्मिन् निधावपि ।
 वासुदेवेऽथ मुहूरिः सूर्ये चाप्यनटुलपि ॥ १७९ ॥
 मोरटः कृष्णजीरे च रम्भास्त्रि मलयोद्वेगे ।
 यजतस्तु शशाङ्के स्याद् यज्ञद्रव्येऽथ मन्मथे ॥ १८० ॥

रमतिः स्वर्गसभयोर्लुब्धकस्तु निगद्यते ।
 आर्द्रायां मृगयौ चाथ लोहित्यो दक्षिणाम्बुधौ ॥ १८१ ॥
 ब्रीहौ च नदभेदे च वञ्चुलस्तु द्रुमान्तरे ।
 तिमिशाल्येऽप्यशोके च वेतसेऽथ वरूथवाक् ॥ १८२ ॥
 रथमुत्तौ मृगे चाथ वण्डालः स्यात् खनित्रके ।
 नौकायां शूरयोर्युद्धे वरण्डस्त्वपि संहतौ ॥ १८३ ॥
 तृणकाष्ठादिभारे च मुखरोगान्तरे तथा ।
 पुंभ्वलाल्येऽन्तरावेदौ प्राकारेऽथ वटम्बवाक् ॥ १८४ ॥
 शैले च तृणपुञ्जे च वन्दीकस्तु पुरन्दरे ।
 तथैव तोरणस्तम्भे वराणस्तु पुरन्दरे ॥ १८५ ॥
 वात्स्यायनमुनीं चाथ व्यवायो मैथुनेऽपि च ।
 व्यवधानेऽथ वहतिः कुटुम्बेऽमात्यपुत्रयोः ॥ १८६ ॥
 बंहतुस्तु बलीवर्दे कालेऽग्नौ वमथुः पुनः ।
 वमने गजहस्तोत्थशीकरं चाथ वारिदे ॥ १८७ ॥
 अमोघ उत्पत्तिक्षेत्रेऽप्युक्तो वाघीर इत्यथ ।
 व्यायामः पौरुषे व्यामे स्पर्धायां दुर्गसञ्चरे ॥ १८८ ॥
 आकर्षणे च वस्त्रादेः स्याद् दीर्घाकरणेऽपि च ।
 आयासेऽप्यथ विज्ञेयो व्याघ्रातो व्याहतावपि ॥ १८९ ॥
 आरग्वधद्रुमे कालयोगभेदे च भाषितः ।
 वाग्योनिर्वचने कल्पे व्याघ्रपात् तु विकङ्कते ॥ १९० ॥
 ऋषिभेदेऽथ विस्रम्भो विश्वासस्नेहयोरपि ।
 स्यात् केलिकलहाभिरुचिप्रलम्भे च संस्तवे ॥ १९१ ॥

१. 'जु' क. ख. ग. पाठः. २. 'न्दि' ख. ग. ड. पाठः. ३. 'पी' क., 'डी' ड. पाठः.

† 'मुक्ताजः पुनः । मुदलोऽपि वरण्डोऽपि' (पृ. १८३. श्लो. १२५) इति तु वैजयन्ती ।

विष्कम्भः प्रतिबन्धे च प्रतिबन्धस्य साधने ।
 अर्गलादौ मूढगर्भभेदयोः शस्त्रदार्ययोः ॥ १९२ ॥
 कूपकाङ्गभेदे च कालयोगान्तरं तथा ।
 विस्तारे चाथ विष्टम्भः प्रतिबन्धे प्रकीर्तितः ॥ १९३ ॥
 महाधैराजनाङ्गस्य सासः प्रस्तावभक्तितः ।
 परेषु दशसु स्तोभेष्वथ क्रान्तौ च विक्रमः ॥ १९४ ॥
 तथैव शक्तिसम्पत्तौ क्षान्तौ च रभसोऽपटीत् ।
 विष्टुरस्त्वाग्ने वृक्षे दर्भमुष्टौ च भापितः ॥ १९५ ॥
 रभसस्त्वाह विस्तारं विस्तृतिस्तम्बयोरथ ।
 विपाकः पचने स्वेदे* विरुद्धं कर्मणः फले ॥ १९६ ॥
 विस्मयस्त्वुत्ते दपे विशयस्त्वपि संशये ।
 वे(श्याः/श्वा)पि शयने ज्ञेयो विनयस्त्वपि गोचरे ॥ १९७ ॥
 देशे रूपरसादौ च तथा स्वाभित्यसेविते ।
 पृथक् तु रभसः ग्राह वेसाज्जनपदेऽप्यनुम् ॥ १९८ ॥
 विदुलस्तु भवेदम्बुवेनसे वेतसेऽप्यथ ।
 विपुलः पादपे च त्याद् प्रदालेऽप्यजयः पुनः ॥ १९९ ॥
 वृत्ते क्लितलये चापि तथैव मणिभूले ।
 विलम्बस्त्वपरैरुक्तो विपभेदे विलम्बके ॥ २०० ॥
 विट्कः पादपाते च गृहस्यावयवेऽपि च ।
 विरगस्तु परित्यागे पुरीषेऽथ विवेकवाक् ॥ २०१ ॥
 पृथक्कारे पृथग्भावे जलद्रोण्यां विचारणे ।
 विश्लेषन्तु पृथक्कारे विरेहेऽथ विलासवाक् ॥ २०२ ॥
 लीलायां भावभेदे च स च स्वाच्छिष्टविक्रिया ।
 विपुलस्तु समुद्रे च चन्द्रे चाथ विकारवाक् ॥ २०३ ॥

* 'स्वेदे' इति तु मेदिनी ।

रोगे चाप्यन्यथाभावे विचित्रस्तुदितः पथि ।
 पर्याहारो च भारे च विश्वप्ता तन्तरेऽनिले ॥ २०४ ॥
 पुनन्दरेऽथ विश्वात्मा विरिञ्चेऽपि च भास्करे ।
 वीचधस्तु भवेन्मार्गे स्यात् पर्याहारभारयोः ॥ २०५ ॥
 वीकाशस्तु रहस्युक्तः प्रकाशे वृषभः पुनः ।
 उक्षिण श्रेष्ठेऽथ वृत्तान्तः प्रकारे कात्स्न्यवार्तयोः ॥ २०६ ॥
 भवेत् प्रकरणे चाथ भलाते स्याद् वृषाङ्गवाक् ।
 महादेवेऽथ वेशन्तः पल्लवाकाशयोरथ ॥ २०७ ॥
 वैकुण्ठः केशवे शके शपथस्तु सुतादिभिः ।
 शपने कैर आक्रोशे शमथः पुनरप्यु च ॥ २०८ ॥
 शान्तौ चाप्याश्रमपदे श्वयीचिन्तु निशाकरे ।
 श्वयथौ च शिखण्डस्तु चूडायां बहिर्बर्हके ॥ २०९ ॥
 श्रीवत्सः श्रीपतौ तस्य लाञ्छनेऽप्यथ शाङ्गिणि ।
 श्रीपिष्टाख्ये च निर्यासे श्रीदासो वसतौ श्रयः ॥ २१० ॥
 श्रीगर्भस्तु श्रियो गर्भे खड्गे श्रीदूदवाक् पुनः ।
 हृदे श्रियः प्रपायां च श्रीकिण्डस्तु महेश्वरे ॥ २११ ॥
 द्वितीयमर्थमाचष्टे रभसः कुरुजाङ्गले ।
 इत्येवमथ शुद्धान्तो गुह्ये कक्षान्तरे तथा ॥ २१२ ॥
 अन्तःपुरे च जानीयादथ विद्याद् विचक्षणः ।
 सम्भवः कारणोत्पत्त्योः सङ्केते सप्तमेऽपि च ॥ २१३ ॥
 मात्यर्थे मापयत्यर्थे तौ चार्थौ सद्विरीरितौ ।
 अकर्मको मातिधातुः प्रत्यादीनां घटादिषु ॥ २१४ ॥
 प्रवर्ततेऽन्तर्भावेऽसौ सम्भूत इति सूत्रगः ।
 सकर्मको नावयतिः स्थावरायाधाररातुना ॥ २१५ ॥

ग्रहणेऽन्तर्भावनायानादकादेः प्रवर्तते ।

स चायं †सम्भवत्यादिसूत्रे सूत्रकृतोद्भूतः ॥ २१६ ॥

तत्र छादप्यतः कर्म *तद्वरत्यादिभूतः ।

‘असम्भवो हेमन्तः (यः) जन्तो’ ‘रेषामसम्भवे’ ॥ २१७ ॥

इत्यादिषु प्रयोगेषु भूयिष्ठेषु कृतात्मभिः ।

अर्थः सम्भवशब्दस्य चिन्तनीयो द्विचक्षणः ॥ २१८ ॥

संरम्भः पुनराटोपे क्रोधे सम्भवेदवाक् पुनः ।

भेदे च निश्चये चाथ सम्भोगो रतभोगयोः ॥ २१९ ॥

कश्चित् करिकरे द्रुते वयं तु द्रुते भुवम् ।

गजस्य करमकुल्या विभज्योर्ध्वं हि मत्तथा ॥ २२० ॥

अकुल्याः परतो भागे तृतीये सम्भ्रमः पुनः ।

अत्यादरं च संशये व्यग्रतायां च ताध्वसे ॥ २२१ ॥

सम्भ्रस्तु महोद्वेगो स्वीकारं च समुच्यते ।

क्रीसद्भवेऽपि संशये सङ्गतस्तद्विदः परः ॥ २२२ ॥

प्रदेशे फलकादीनां ग्रहणार्थं परः पुनः ।

मुष्टिमात्रेऽथ सन्तानः कल्पवृक्षान्तरे कुले ॥ २२३ ॥

परम्परायां चापत्ये सञ्चारस्तपि सप्ततौ ।

अपि सङ्क्रमणे चारभेदे सोऽर्षादसः स्मृतः ॥ २२४ ॥

संस्थाचरालयचाराणां गत्वा गत्वा परं प्रति ।

जिज्ञासते यः संघालः पुनश्चन्द्रस्य दीधितौ ॥ २२५ ॥

विभज्य गजलाङ्गूलं चतुर्थारभ्य मूलतः ।

द्वितीयभागे संघातः पुनः स्याद् वसने सह ॥ २२६ ॥

राजधान्यां च संघावः पुनः मग्निश्रणे तथा ।

भक्ष्यभेदे च तस्यापि तर्ज्जलक्षणमीरितम् ॥ २२७ ॥

‡ ‘सम्भवत्यवहरति पचति’ (प. १. ५२) । * तद्वरति वहत्यवहरति भारादृशादि-
भ्यः (प. १. ५०) । † ‘सङ्ग्रहो वृद्धुर्मा’ इति मेदिनी । ‘सङ्ग्रहो वृद्धुर्कार’ इति तु हेमः ।

शमिता^१ त्वम्लदुग्धार्द्रा पक्वा खण्डे घृतोत्तरे ।

संयवोऽयं युतश्चूर्णेः खण्डलामरिचाद्रिकैः ॥ २२८ ॥

इत्येवमथ सङ्घातः समूहे हननेऽस्थानि ।

काव्यजातिविशेषे च तथैव नरकान्तरे ॥ २२९ ॥

संस्त्यायस्तु गृहे चैव सन्निवेशममूहयोः ।

रभसो विस्तृतौ जाथ सं(स्ता?स्त)रः सुन्तरेऽध्वरे ॥ २३० ॥

स्वस्तरस्तु स्तृतौ स्वस्य विक्षिप्ततृणसञ्चये ।

संस्कार उत्कर्षाधाने सतः सङ्कल्प एव च ॥ २३१ ॥

स्यमीकस्त्वपि वल्मीके नृपगात्रे च कुत्रचित् ।

वृक्षेऽप्यथ समीकः स्यादर्णवे मिथुनेऽपि च ॥ २३२ ॥

सम्मर्दो मर्दने युद्धेऽप्यथ सन्दंश इत्ययम् ।

लोहकारोपकरणभेदे सन्दंशनेऽपि च ॥ २३३ ॥

एकाहक्रतुभेदे चाप्यभिचारात्मके द्विषाम् ।

सन्नयः समवाये च पृष्ठस्थायिबलेऽपि च ॥ २३४ ॥

संवर्तस्त्वपिभेदे स्याद् वत्सरे च जगत्क्षये ।

संवर्तनायां संवृत्तौ सङ्घर्षः स्पर्धने तथा ॥ २३५ ॥

सङ्घर्षणे संपुटस्तु समुद्रे मन्त्रवादिनाम् ।

मन्त्राक्षरप्रग्रथनप्रभेदे चाजयः पुनः ॥ २३६ ॥

कैलिकायां †शवरुकेऽप्यथ संमर्श इत्ययम् ।

तर्के संमर्शने चाथ सन्देहः संशये तथा ॥ २३७ ॥

आत्मसंज्ञे मध्यकाये सहोरस्तु महीधरे ।

विष्णौ चाप्यथ संरोधः क्षये संरोधनेऽपि च ॥ २३८ ॥

१. 'शु' ख. पाठः. २. 'त' ख. ग. पाठः.

१. शमिता गोधूमचूर्णम् । † 'कुरवके' इति स्यात् ।

सन्निधस्तु सन्निधेऽग्नौ युद्धगोधूतपिष्टयोः ।

स्वापे तु संलयश्चैकीभावे च स्वधितिः पुनः ॥ २३९ ॥

वज्रे कुठारे स्थापतिः पुनः स्यात् सविदलके ।

तक्षण्यधिपतौ चापि बृहस्पतिसवेष्टिनि ॥ २४० ॥

धनपे शिल्पिभेदे चेत्यजयः सन्निधिः पुनः ।

सन्निधाने चेन्द्रियाणां गोचरे सद्गुरिः पुनः ॥ २४१ ॥

अन्धकारे च युद्धे च सप्तर्षिस्त्वपि दीधितौ ।

सप्तर्षयस्तु स्याद्विद्वत्सिखाण्डिव्यथ कीर्त्यते ॥ २४२ ॥

स्याध्यायस्तु भवेद् वेदे वेदय च जपे तथा ।

स्पासकस्त्वपि चर्चिकये बुद्धौ हन्तिनामपि ॥ २४३ ॥

ज्ञेयो नक्षत्रनालाख्यभूषणे ज्ञातकः पुनः ।

गृहस्थे स्यात् कृतसमावर्तनेऽप्यथ ज्ञानासिः ॥ २४४ ॥

ऋणे नखे हिरण्येऽथ स्त्रीवासो वामदूरके ।

स्त्रीणां वासे सुस्तरस्तु भवेच्छवननानयोः ॥ २४५ ॥

संश्लिक्तस्तु प्रपाताल्यशुनिग्रहकर्त्रिणि ।

तद्वर्णनपरे चापि भवेद् भारतपर्वणि ॥ २४६ ॥

हर्षयस्तु भवेत् पूर्वरात्रभेदे पुनरे ।

हरिद्रुस्तु कलाप्यतेदामिनि प्रथमे स्मृतः ॥ २४७ ॥

तथा दारुहरिद्रायां वृक्षमात्रे तु कश्चन ।

हिमारास्तु रवौ वह्निं दृच्छ्रयस्त्वपि गन्तये ॥ २४८ ॥

कुक्ष्यग्नौ हेतुकस्तु स्यान्नहाकालहृये गणे ।

बुद्धभेदे च रमस इत्यध्यायः समस्तगन् ॥ २४९ ॥

इति व्यक्षारकण्डे पुनराध्यायः ।

अथ त्र्यक्षरकाण्डे नपुंसकालिङ्गाध्यायः ।

अयनं निलये मार्गे सूर्योदग्दक्षिणागतौ ।

स्यात् सांवत्सरिकाद्येषु सत्राख्यकतुकर्मनु ॥ १ ॥

एषां प्रयोगभेदे च गतिमात्रे च दृश्यते ।

अम्बरं वाससि व्योम्नि सुगन्धिद्रव्यकान्तरे ॥ २ ॥

अंशुकं वस्त्रमात्रे च सूक्ष्मवस्त्रोत्तरीययोः ।

अलीकं त्वनृते च स्यादप्रियेऽथो अन्नकवाक् ॥ ३ ॥

शौलेऽन्वये च प्राण्यङ्गभेदे कण्ठसमीपगे ।

अवनं रक्षणे तृप्तौ याचनादिष्वपि स्मरेत् ॥ ४ ॥

अञ्चनं त्वर्चने गत्यामहुनं त्वङ्गने भवेत् ।

अर्थे सोऽप्यतियोगः स्याच्छस्त्राणां च निवारणे ॥ ५ ॥

वेत्रादिराचिते खेटभेदेऽथाशनमोदने ।

भुक्तौ च व्यापने चाथो अकुलं जलपोतयोः ॥ ६ ॥

अपत्यं तु भवेत् तोके सामगानां च विश्रुते ।

आरण्यके सामभेदे 'उच्चतेजे'त्यृचि स्थिते ॥ ७ ॥

आस्पदं तु भवेत् कृत्ये स्थाने चालानवाक् पुनः ।

आदाने स्तम्भमात्रे च बन्धनार्थे च हस्तिनाम् ॥ ८ ॥

स्तम्भ आदानवाक् तु स्याद् ग्रहणे चोत्तरायणे ।

आधानं तु निधाने स्यात् त्रेताग्न्याधान एव च ॥ ९ ॥

आपानं तु मुरापानगोष्ठ्यामाकृष्य पानके ।

आपानं त्वश्वभूपायामागतौ वचने पुनः ॥ १० ॥

आख्यानं स्यात् कथायां च स्यादाराग्रं त्विपोर्भवेत् ।

अग्रे तथाग्र आराया इन्द्रियं धनरेतसोः ॥ ११ ॥

हृषीक इन्धनं तु स्याद् दीपनाग्न्यर्थकावृषोः ।
 ईक्षणं तु क्रियायां स्यात् पश्यतेर्नयनेऽपि च ॥ १२ ॥
 उदकं तु भवेत् तोये हृदिरे द्विशतसरे ।
 छन्दोभेदे भगवता निदानोक्तं प्रतीयताम् ॥ १३ ॥
 उत्थानउद्गमे वास्तौ तन्त्रेहापौरुषे च ।
 औदरस्य मलस्यापि सुतौ स्याद् रभसः पुनः ॥ १४ ॥
 हर्मस्तकयोराजावक्षणे चोद्यमेऽपि च ।
 उद्यानं सङ्ग्रहोद्वत्योर्वनभेदे प्रयोजने ॥ १५ ॥
 तथा निःसरणेऽथ स्याद्बुद्ध्यं हि गुदानिले ।
 वृक्षपुर्वेदसिद्धे च भूरुहादर्मदान्तरे ॥ १६ ॥
 ऋजुपि पिष्टपचनसाधनान्तर एव च ।
 पैलुतामौ च नैरुक्ता औशीरं पुनरासने ॥ १७ ॥
 चामरे शयने दण्डे कटीरं त्वपि कन्दरे ।
 जवने च जले चाथ कटिमे यत्र तद्विदः ॥ १८ ॥
 धूते रमन्ते सुसूते तस्मिन्श्चर्मणि किञ्च तत् ।
 रसनायां च रभसः कटिवेष्टनचर्मणि ॥ १९ ॥
 अथ श्रोण्यां च भार्यायां कण्ठं स्यात् कलत्रवत् ।
 कलत्रं तु नृपादीनां दुर्गस्थाने च कीर्तितम् ॥ २० ॥
 क्रन्दनं पुनराशाने रोदनेऽप्यथ कज्जलम् ।
 कंसोत्पलाल्ये वनज उत्पलेऽप्यञ्जनान्तरे ॥ २१ ॥
 धूमयोगिन्यथ ज्ञेयं कश्मलं मोहविष्टयोः ।
 अथ स्यात् कश्मलं कुठ्यां तृणभेदेऽथ काननम् ॥ २२ ॥
 ब्रह्मास्ये च वनं चाथ क्रीलालं रुधिरं जले ।
 अग्ने पक्वानानिःप्यन्देऽप्यगृते रभसोऽपटीत् ॥ २३ ॥

स्यात् कुत्राणं तु कुण्डे च शिख्ये चाथ कृपीटवाक् ।
 उदरे सलिले चाथ ध्वजे चोपनिमन्त्रणे ॥ २४ ॥
 कैतनं स्यादकार्ये च चापे कृत्येऽथ कैतवम् ।
 द्यूते च कपटे चाथ कैवल्यं मोक्ष एव च ॥ २५ ॥
 केवलत्वेऽथ कोदण्डं वेणुचापे धनुष्यपि ।
 चापे चतुररत्नौ च कौतुकं तु कुतूहले ॥ २६ ॥
 मङ्गले विषयाभोगे कामे ख्याते तथैव च ।
 हस्तसूत्रेऽथ कौपीनं गुह्ये चाकार्य एव च ॥ २७ ॥
 केचित् कक्षापुटेऽप्याहुश्चीरे त्वन्येऽध्यगीपत ।
 स्यात् कौलीनं लोकवादे युद्धे पश्वहिपक्षिणाम् ॥ २८ ॥
 अपवादे कुलीनत्वे ग्रहणं त्विन्दुसूर्ययोः ।
 उपरागे चोपलब्धौ वन्द्यादानादरेषु च ॥ २९ ॥
 प्रत्यये गैरिकं तु स्यात् पीतधातौ च हेम्नि च ।
 गोपुरं तु पुरद्वारे द्वारमात्रे तथैव च ॥ ३० ॥
 मुस्ताभेदे च कैवर्तिमुस्तकाख्येऽथ गोरुतम् ।
 गवां रुते च गव्यूतौ गोशीर्षे त्वपि चन्दने ॥ ३१ ॥
 ताम्रसारे गवां मूर्ध्नि चमकं तु प्रकीर्तितम् ।
 ह्रीवरेऽपि यजुर्मन्त्राध्यायभेदेऽथ चामरम् ॥ ३२ ॥
 प्रकीर्णके च ह्रीवरे छदनं तु तरुच्छदे ।
 पक्षिपक्षेऽथ जघनं स्त्रीकट्याः पूर्वभागके ॥ ३३ ॥
 कटिमात्रे परे पश्चाद्भागे कस्यापि वस्तुनः ।
 जयनं तु रथादीनां सन्नाहे विजयेऽपि च ॥ ३४ ॥
 अश्वचर्मणि तु प्राह रभसोऽथ जनित्ववाक् ।
 कुले यावापृथिव्योश्च मातापित्रोश्च कीर्तिता ॥ ३५ ॥

तस्मिन् कुट्टिमे तल्पे द्वारयन्त्रे तु तालकम् ।

कर्णभूषणभेदे च तालपत्राह्वयेऽप्यथ ॥ ३६ ॥

तालितं *तूलितपटे गुणवादित्रभाण्डयोः ।

वापभेदेऽजयः प्राह व्यञ्जने त्वपि तेमनम् ॥ ३७ ॥

मेदेऽथ तोदनं तोत्रे व्यधने द्रविणं पुनः ।

धने वले हलं तु क्षौनेऽन्ये सूक्ष्मवाससि ॥ ३८ ॥

गुह्यवले परेऽथ स्याद् दौहृदं दोहलाह्वये ।

इच्छाविशेषे गर्भिण्या द्विदत्त्वे रभसः पुनः ॥ ३९ ॥

दौर्भागं †निलुपणं च दूर्वायाश्च रसेऽन्यथात् ।

नाभीलं नाभिगन्धे स्याद् वलक्षणे च दरलियाः ॥ ४० ॥

अजयो नाभिगर्ताण्डे रभसस्त्वाह शब्दवित् ।

गन्धर्वकृच्छ्रयोः स्यात्तु निमित्तं हेतुलक्षयोः ॥ ४१ ॥

शुभादेः सूचके चाथ निमित्तं लक्षसंज्ञके ।

सत्त्वाभेदे परे त्वाहुर्लक्षणां दशके तथा ॥ ४२ ॥

उशीरेऽथ भिदानं स्यात् कारणेऽप्यादिकारणे ।

सूत्रभेदे च भगवत्पतञ्जलिमुन्नरिते ॥ ४३ ॥

खण्डनेऽप्यवदानं च निर्याणं त्वपि हस्तिनः ।

नेत्रान्ते निर्गमे मोक्षे मरणे च प्रकीर्तितम् ॥ ४४ ॥

प्रसाणं हेतुमर्यादाशस्त्रेयत्ताप्रमातृषु ।

सम्पदवृत्तारि नित्ये स्यादेकतात्रांधयोरपि ॥ ४५ ॥

छन्दोवृत्तविशेषेऽथ प्रयाणं मरणे गतौ ।

नेत्रपूर्वप्रदेशे च हस्तिनामिति यादवः ॥ ४६ ॥

आदौ प्रधाने प्रमुखं प्रज्ञानं बुद्धिचिह्नयोः ।
 प्रसूनं पुष्पफलयोः प्रपदं तु पदाग्रके ॥ ४७ ॥
 निगदाख्ययजुर्वेदविशेषे प्लवनं पुनः ।
 उन्मज्जने मृतीभावे क्रमणे च प्रकीर्तितम् ॥ ४८ ॥
 पञ्चत्वं पञ्चतायां च मरणेऽथ पञ्चत्रयाक् ।
 स्थाल्यां स्याद् रन्धनार्थायां तथैवापूपकारके ॥ ४९ ॥
 पतत्रं गरुति व्योम्नि पत्राङ्गं रक्तचन्दने ।
 भूर्जे च पतनं तु स्यात् पात्रेऽपि तरुपलाशके ॥ ५० ॥
 द्विजातिकर्मभ्यो हानौ पतनं तु पुरे विदुः ।
 पुटभेदनसंज्ञे तु क्षुद्रग्रामे परे विदुः ॥ ५१ ॥
 क्रयविक्रयभूमौ तु केचिदन्ये तु मूरयः ।
 नौभिरेव तु यद् गम्यं पतनं तत् प्रचक्षते ॥ ५२ ॥
 पट्टनं तु पुरेऽन्ये तु पुटभेदनसंज्ञके ।
 क्षुद्रग्रामे परे त्वाहुः सर्वशब्दार्थकोविदाः ॥ ५३ ॥
 पट्टनं शकटैर्गम्यं घोटकैर्नौभिरेव च ।
 प्रवक्त्रं पञ्चकाष्ठे स्याद्धस्तिनां त्रिन्दुजालके ॥ ५४ ॥
 परीरं तु हले ज्ञेयं तथा हलमुखेऽपि च ।
 पद्वीरं तु हले केचिद् रत्नस्थाने परे विदुः ॥ ५५ ॥
 प्रान्तरं तु वने ज्ञेयं दूरशून्ये च वर्तमाने ।
 रसातले तु पातालं बडवानल एव च ॥ ५६ ॥
 पीयूषं त्वमृते दुग्धे नवसूतगवीभवे ।
 पुरीषं मृत्तिकाचूर्णे विष्ठायां सलिलेऽपि च ॥ ५७ ॥
 मालाबन्धविशेषे तु भक्षभेदे च पूरिमम् ।
 बडिशं त्वध्वमानस्य विशेषे स्याद् विरज्जुके ॥ ५८ ॥

मत्स्यवेदनयन्त्रे च ब्राह्मण्यं तु द्विजन्मनाम् ।

समूहे ब्राह्मणानां च जानीयाद् भावकर्मणोः ॥ ५९ ॥

अथ बाण्ड^१मित्तेतद्विज्जुङ्गुङ्कुमयोः स्मृतम् ।

भरुमकं तु विडो^२ स्याद् व्वाधिभेदेऽथ भण्डनम् ॥ ६० ॥

परिहासे च दुग्धे च कवचे च प्रक्रीर्तितम् ।

भाषित्रं तु भवेद् भद्रे त्रैलोक्ये चाथ भूतिकम् ॥ ६१ ॥

भूनिम्बे भूस्तृणे चैव यवान्यामपि कृत्तृणे ।

भोजनं तु भवेद् भुक्तौ मन्दनं स्तुतिमोदयोः ॥ ६२ ॥

गतौ मदे च स्पृशे च मणीचं त्वपि मौक्तिके ।

अम्रहस्ते च पुष्पेऽथ माहिनं राज्यशय्ययोः ॥ ६३ ॥

मैथुनं रतिसङ्गत्तोर्यागोपकरणे पुनः ।

यजत्रतंज्ञे यजनं यागे चाप्यथ यावसम् ॥ ६४ ॥

मित्रे भक्तवृत्ते चाथ तारुण्ये यौवनं तथा ।

युवतीनां समूहे च वचनं तूक्तिवाक्ययोः ॥ ६५ ॥

आच्छादनक्रियायां तु वसनं वस्त्र एव च ।

स्यान्निवासक्रियायां च वसनं त्वपि धारणे ॥ ६६ ॥

भारस्य स्यन्दनेऽर्थे रथादीनां च यापने ।

रथभेदे च विज्ञेयं चतुरश्रे सङ्ख्यरे ॥ ६७ ॥

वाहित्रं तु विजानीयाद् वहनाख्यरथान्तरे ।

यानपात्रे च पोताख्ये वधत्रं त्वायुधे स्मृतम् ॥ ६८ ॥

शूरे ध्वजधिसर्गाख्ये(?) कन्दुके च प्रक्रीर्तितम् ।

तन्तुवायस्य दण्डे च शाकटायन उक्तवान् ॥ ६९ ॥

१. 'वृ' न. पाठः. २. 'ही' क. पाठः.

* 'बाणिकं रामटेऽपि न' इत्यमरः । कोशान्तरे तु कुङ्कुमार्थको याल्लुकशब्दो दृश्यते ।

व्यसनं सक्तिविपदोर्देवानिएफलेंडहसि ।

पैशुन्यादौ च कोपार्थे मृगयादौ च कामजे ॥ ७० ॥

निक्षेपे निष्फलोयोगेऽप्यशुभे च प्रकीर्तितम् ।

वार्धकं वृद्धसङ्घाते वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि ॥ ७१ ॥

उत्तरस्त्वद्भुतश्लोको रभस्तेन समीरितः ।

*काकचिण्डीभवे बीजे वारिक्रिमिजनीरयोः ॥ ७२ ॥

दाक्षिणावर्तशस्त्रे च †वार्द्धरं स्याद्वितीदृशम् ।

विधानं हस्तिकत्रले प्रेरणेऽभ्यर्चने धने ॥ ७३ ॥

वेदनायामुपाये च प्रकारे चैरकर्मणि ।

निष्टपं त्वपि देवानां विमाने भुवने तथा ॥ ७४ ॥

व्युत्थानं प्रतिकूलत्वे स्वातन्त्र्यकरणेऽपि च ।

सिंहस्तु प्रतिरोधे च विरोधाचरणेऽपि च ॥ ७५ ॥

वेष्टनं मुकुटोष्णीपवाटेषु श्रोत्रशङ्कुलौ ।

तथा परिवृतौ चाथ चैकक्ष्यमुरसि स्थिते ॥ ७६ ॥

तिर्यङ्मुखे पुष्पमाल्ये तथा प्रावरणेऽपि च ।

शमलं तु भवेत् पापे विष्ठायां च प्रकीर्तितम् ॥ ७७ ॥

शासनं निग्रहे लेख्ये वेदवाक्येषु कर्मणि ।

वाङ्मनियोगे प्रहरणे शास्त्रे ग्रामे च निष्करे ॥ ७८ ॥

आज्ञायामुपदेशे च शालूकं तूत्पलादिनः ।

कन्दे स्यात् पङ्कगन्धे च जले शालारवाक् पुनः ॥ ७९ ॥

सोपाने स्याद्धस्तिनखे पक्षिणामपि पञ्जरे ।

अथो शिताम(?) दोष्णि स्याद् योनौ यकृति मेदसि ॥ ८० ॥

* गुञ्जापर्यायोऽयं 'काकचिणी' इति पठ्यते कोशान्तरे । † 'वार्द्धरं कृष्णलावीजदक्षि-
णावर्तशस्त्रयोः' इति तु मेदिनी ।

श्रीपुष्पं तु श्रियः पुष्पे सितपत्रेऽथ भोजने ।
 आस्वाद्यने च स्वदनं शोभनेऽप्यदने विदुः ॥ ८१ ॥
 सदनं तु गृहे तोये सौदत्यर्थं च कीर्तितम् ।
 स्तननं स्तनिते ध्वाने स्तरणं छादने दधे ॥ ८२ ॥
 संस्थानं तु समार्तौ च सन्निवेशे चतुष्पथे ।
 सम्यक्स्थितौ च मरणे संख्यानां तृत्तरीयके ॥ ८३ ॥
 तथा संवरणे चापि सन्दानं त्वपि बन्धने ।
 पशुबन्धनरज्जौश्च विशेषे सन्निधौ पुनः ॥ ८४ ॥
 जले छन्दोविशेषे च प्रकृत्याख्येऽक्षराणि वै ।
 यस्य चत्वार्यशीतिश्च तत्र स्याच्च बहून्वापि ॥ ८५ ॥
 स्वरसं तु दिने गेहे स्थानकं त्वालवालके ।
 लङ्घनं कर्तृकानां सिंहादीनां क्रमादये ॥ ८६ ॥
 धवस्थानविशेषे च स्थानीयं तु पुरे तथा ।
 स्थातव्येऽपि महामामे सामर्थ्यं तु बले भवेत् ॥ ८७ ॥
 शक्तिसंज्ञे तथैकाग्र्यं सम्बन्धार्थत्वं एव च ।
 काश्चित्तु योग्यतायां च कथयामास नामवित् ॥ ८८ ॥
 साधृतं *वहिसङ्घाते पण्यदीध्यातपत्रके ।
 सुलोहं त्वारकूटे स्याच्छस्तलोहेऽथ मेचनम् ॥ ८९ ॥
 नावः स्वात् सेकपात्रे च सिक्तौ चाप्यथ सौष्ठवम् ।
 अवष्टभ्ये प्रशस्तत्वे हयनं तु गतावपि ॥ ९० ॥
 कर्णरिधाख्ये च तथा रथनेदेऽथ कामने ।
 हिरण्यं मानभेदे च धने चापि कपदिके ॥ ९१ ॥

१. 'धौ' ग. पाठः.

* कोशान्तरे 'साधृतम्' इति पदमुक्तार्थकं दृश्यते ।

अक्षये चाप्यकुप्ये च रेतस्यप्यथ बोधत ।

वराटहेमरेतस्सु हिरणं रभसोऽपठीत् ॥ ९२ ॥

हृदयं तूरसि स्वान्ते घृके च रभसोऽपठीत् ॥ ९२३ ॥

इति व्यक्षरकाण्डे नपुंसकलिङ्गाध्यायः ।

अथ व्यक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथाभिधेयलिङ्गानां व्यक्षराणां प्रणीयते ।

अध्यायोऽध्यक्षशब्दोऽयं प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽप्यथ ॥ १ ॥

अभ्यग्नोऽभिमुखे नव्ये समीपेऽप्यधमः पुनः ।

न्यूनेऽपि गर्हितेऽधीरः पुनर्भीरौ च चञ्चले ॥ २ ॥

अद्वरस्त्वप्रशस्ते स्यादर्वाच्यप्यखिलं पुनः ।

कृत्स्ने गर्हेऽनुगस्तु स्यादनुगामिनि सेवके ॥ ३ ॥

अगाढोऽनवगाढे चाप्यभृशे च प्रकीर्तितः ।

अथानक्षरवाक्ये चाप्यवक्तव्येऽप्यवाच्यवाक् ॥ ४ ॥

अगर्हे चाथ रभसः प्रमादीदमवोचत ।

अवघ्नमपशब्दे च गर्हे चेत्याहुतः पुनः ॥ ५ ॥

स्नाते चापि समावृत्तेऽथात्मीयो निजमित्रयोः ।

आविद्धं कुटिले क्षिप्ते रभसस्तु पराहते ॥ ६ ॥

आहार्यमाहर्तव्ये चाभिनये भूषणादिभिः ।

कृते स्यादाहतं तु स्यात् ताडिते गुणिते हते ॥ ७ ॥

मृपार्थवाक्येऽप्याहाथो आहतः सादरेऽर्चिते ।

आपन्नस्तु विपन्ने च प्राप्ते च कथितो युधेः ॥ ८ ॥

आयस्नः कुपिते क्षिते क्लेशिते तेजितेऽपि च ।

अनुज्ज्वले त्यादिलं स्यात् कलुषे चेतरेः पुनः ॥ ९ ॥

अन्यस्मिन् पामरे चाथ स्यादुत्कृष्टः प्रकृष्टके ।

ऊर्ध्वस्थानं प्रापिते चाप्युत्क्षिते तूद्धृतं विदुः ॥ १० ॥

भुक्तोज्झितेऽप्यधोत्तानं निम्नस्य प्रतियोगिनि ।

ऊर्ध्वांकृतपुराभागेऽप्युच्छिन्नं तुल्यतेऽपि च ॥ ११ ॥

प्रवृद्धोत्पन्नयोरूर्ध्वस्थापितेऽप्युद्दिनं पुनः ।

उद्धते कथितेऽथ स्यादुद्धं विपुलेऽपि च ॥ १२ ॥

ऊढे च पीवरे चाथो उपोढो निकटोदयोः ।

उपितं न्युपिते दग्धे इति सर्वे निघण्टवः ॥ १३ ॥

उपितं न्युपिते युक्तं दग्धे त्वेतदमाम्प्रनम् ।

उपित्वा(?)दोषान्तेरतच्छाकटायन उक्तवान् ॥ १४ ॥

प्रत्युष्टे रक्ष इति च प्रयोगः शाश्वतस्तथा ।

उन्थितं प्राच्यते जाते वृद्धिमत्यपि दृश्यते ॥ १५ ॥

उद्दानो महति दद्याते दानशौण्डिदिग्धयोः ।

उत्तालं पुनरुत्तान उन्नतोच्चण्डयोरपि ॥ १६ ॥

उत्कटस्तूड्ये मत्ते तीव्रेऽपि रभसोऽपठान् ।

उज्जटः शून्यदेशे स्यादूर्ध्वभूतजटादिषु ॥ १७ ॥

उज्जकस्त्वपि निःखंहे स्यादुज्जितरि च स्मृतः ।

उन्निद्रस्तु भवेत् फुले निद्रया हीन एव च ॥ १८ ॥

उद्धुद्धस्तु भवेत् फुले प्रवृद्धे च प्रकीर्तितः ।

एकाग्रमग्नं यस्यैकं तत्र तत्पर एव च ॥ १९ ॥

१. 'लः' ड. पाठः.

* 'उग्रमित्योपनेतद' इति पाठः स्यात् । † 'आदित्यः (७. २. १६) इति चकारस्या-
मुपसृष्टमुनयार्थत्वादित्यप्रतिपद' इति भट्टभास्करः । आगमशासनानित्यत्वाद्देवभावः ।

अनाकुलेऽथ कलितं सञ्ज्ञयाते ज्ञातमद्वयोः ।
 षाप्ते च विहिते चाह रभसः क्रमरः पुनः ॥ २० ॥
 मूर्खे च कामुके चाथ कनीयांस्तु जघन्यजे ।
 युवतरे चात्पतरे क्षुल्लकस्त्वल्पनीचयोः ॥ २१ ॥
 दरिद्रे चाथ कुचरः कुवादे भूचरेऽपि च ।
 गान्धिको लेखके चापि सुगन्धव्यवहारिणि ॥ २२ ॥
 जठरः कटिने जीर्णे कुक्षौ च ज्वलितं पुनः ।
 दीप्ते च ज्वलिते चाथ डिङ्गुरौ क्षप्यगङ्गुरौ ॥ २३ ॥
 तालिनं विरलेऽल्पेऽथ तीरितं पारिते तथा ।
 तीरं च प्रप्रपिते तीरीकृते च व्यवहारगैः ॥ २४ ॥
 सदेवासत्कृतं सम्भैर्यत् तत्राप्यथ दुर्विधः ।
 नीचे दरिद्रे दोषज्ञः पुनर्भिपजि पण्डिते ॥ २५ ॥
 दोषस्य बोधके चाथ नदीष्णः कुशले मतः ।
 तरणे यः पटुस्तस्मिन् नदीष्ण इति सज्जनः ॥ २६ ॥
 नश्वरं नाशशीलादौ दैन्यगर्भवचम्यपि ।
 निदातस्त्वाश्रये शम्भाभेद्यर्मण्यमारुते ॥ २७ ॥
 निकृता विप्रलब्धेऽपि हते विप्रकृतेऽपि च ।
 निस्मृष्टं जनिते न्यस्ते निरस्तस्तु निराकृते ॥ २८ ॥
 निष्कृते प्रास्तवाणे च वचने च हृतोदिते ।
 निहतस्तु हते नीचस्वरयुक्तेऽक्षरेऽपि च ॥ २९ ॥
 निर्ग्रन्थः स्यात् क्षपणके दरिद्रे ग्रन्थवर्जिते ।
 निर्दृष्टः परदोषोक्तिपरे निष्ठुरभाषिणि ॥ ३० ॥
 प्रहृष्टस्तु सरोमाञ्चे प्र(क ? ह)र्षवति विस्मिते ।
 तथा प्रतिहते चाथ प्रमीतः प्रोक्षिते मृते ॥ ३१ ॥

प्रतीतो हर्षिते ख्याते ज्ञाते प्रत्ययिते बुधे ।
 सादरे प्रतियातेऽप्य प्रणीतः स्यात् प्रवेशिते ॥ ३२ ॥
 उपसम्पन्नौदनादौ निर्मितक्षिप्तयोरपि ।
 स्थानात् स्थानान्तरं नीते वदौ च विधिना स्मृतः ॥ ३३ ॥
 प्रबुद्धो विरतस्वापे सावधानेऽपि पण्डिते ।
 प्रबृद्धस्त्वधिते चापि प्रसृतेऽथ प्रसिद्धवाक् ॥ ३४ ॥
 ख्यातभूषितयोः सिद्धे अभिन्नस्तु विदारिते ।
 मत्तहस्तिनि चाथ स्याद् व्युत्पन्नक्षुण्णयोरयन् ॥ ३५ ॥
 प्रहतः प्रयतस्तु स्यात् संसृते पूत एव च ।
 प्रतनं वितते क्षुण्णे प्रदीप्तं त्वपि भाषिते ॥ ३६ ॥
 दग्धेऽप्यथ प्रगाढः स्याद् भूये कृच्छ्रेऽप्यथ स्मृतः ।
 प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्ये च पूज्ये चाथ प्रणय्यवाक् ॥ ३७ ॥
 असम्भते च निष्कामे प्रसूयं पुनरुच्यते ।
 प्रतिकूलेऽनुकूले च सव्यदक्षिणयोरपि ॥ ३८ ॥
 आयत्ते प्रतितस्त्वपि धर्मशस्त्रनिरूपितः ।
 द्विजातिकर्मन्यो हीने प्रस्कले परुषः पुनः ॥ ३९ ॥
 अग्निग्रे कर्बुरे मिश्रे तथा निप्रुग्भाषिते ।
 प्रयोक्ता तुल्यमर्णे स्यात् तथैव स्यात् प्रयोजके ॥ ४० ॥
 प्रत्यर्थी त्वदगन्तव्यः शात्रवप्रतिवादिनोः ।
 पामरस्तु भवेदज्ञे नीचे च रभसः पुनः ॥ ४१ ॥
 खण्डेऽप्याह प्रादितं तु हतयाचितयोरपि ।
 अभियुक्ते पेशालस्तु चारो दक्षे च कीर्तितः ॥ ४२ ॥
 प्राक्षितं निहते सिक्ते वृद्धं त्वपि पुष्कले ।
 सान्द्रे च वालिस्तु स्याद् बाले मूर्खेऽथ घेटकः ॥ ४३ ॥
 सज्जातयौवने चापि तथा दैकटिकेऽपि च ।
 भङ्गुरो नश्वरे नग्ने भाषितं त्वपि वालिते ॥ ४४ ॥

तथैवोत्पादिते लब्धे मलिनं तु मलीमसे ।
 कृष्णे च मत्सरी तु स्यात् परसम्पदसोढरि ॥ ४९ ॥
 कदर्याब्धे मूर्च्छितस्तु मूढसोच्छ्राययोरपि ।
 अजयस्तु प्रवृद्धेऽपि यदान्यस्त्वपि दातरि ॥ ४६ ॥
 वल्लुवाग्नाग्मिनोश्चापि वरदस्तु समर्थकं ।
 प्रसन्ने बल्लभस्तु स्यादध्यक्षे दयितेऽपि च ॥ ४७ ॥
 वर्णाटो गायने चित्रकरे स्त्रीकृतजीवने ।
 वृत्तव्यः कुत्सिते नीचेऽप्यधीनकथनीययोः ॥ ४८ ॥
 वठरस्तु भवेत् स्थूलं रभसस्तु शटेऽपि च ।
 वरीयान् स्यादुरुतरे प्रशस्ततर एव च ॥ ४९ ॥
 व्यायतं व्यापृते दीर्घे दृढे विगतवाक् पुनः ।
 वीते च निष्प्रभे चाथ विसृतं विगते तते ॥ ५० ॥
 विदितं संश्रुते ज्ञाते विधुतं त्वपि कम्पिते ।
 त्यक्ते च विकृतं तु स्याद् दूरूपे व्याधितेऽपि च ॥ ५१ ॥
 तथा विकारापन्ने न वीभत्सेऽथ विविक्तवाक् ।
 निर्जने च पृथग्भूते शुद्धे चापि विचारिते ॥ ५२ ॥
 असम्बाधेऽथ विच्छिन्नं समालब्धे द्विधाकृते ।
 विस्रब्धं निभृते शस्ये तथा विश्वसितेऽपि च ॥ ५३ ॥
 विचशस्त्वस्वतन्त्रात्मन्यवश्यं रभसोऽपटीत् ।
 अरिष्टदुष्टबुद्धौ च कथयन्ति मनीषिणः ॥ ५४ ॥
 विज्ञेयं विधुरं सद्भिः कष्टविशिष्टयोरपि ।
 विकले ऽप्रत्यवेते च विलीनं त्वपि विदुते ॥ ५५ ॥
 लीनेऽथ वेष्टितं वक्त्रे कम्पिते स्याद् रथे पुनः ।
 व्याघ्रचर्मावृते ज्ञेयो वैयाघ्रो व्याघ्रयोगिनि ॥ ५६ ॥

§ 'पत्न्यपेते' इति स्यात् । 'विधुरः पत्न्यपेते स्यात् क्लिष्टविशिष्टयोरपि' (पृ. २५६.
 श्लो. १७) इति वैजयन्ती ।

शिरःस्थो व्यवहारस्तेऽभियोक्तारि शिरःस्थिते ।
 समर्थस्तु समानार्थं सम्वन्धार्थं हितेऽपि च ॥ १७ ॥
 न्याये शक्ते सङ्गस्यस्तु यज्ञानां विधिदर्शनि ।
 सम्ये च संस्थितस्तु स्यात् समाप्ते च मृतेऽपि च ॥ १८ ॥
 सन्यक्स्थिते सत्तमस्तु श्रेष्ठे चाप्यतिशोभने ।
 तथा पूज्यतमे चाथ सङ्कीर्णो निचितेऽपि च ॥ १९ ॥
 अशुद्धव्यासयोश्चापि कुत्रचिद् वर्णसङ्करे ।
 सङ्कुलं तु भवेद् व्याप्ते परस्परपराहतं ॥ २० ॥
 वचने स्यादविस्पष्टवचनेऽन्येऽथ मिश्रितं ।
 संसृष्टाव्यं जानीयाच्छुद्धे च यमनादिभिः ॥ २१ ॥
 समूहः पूजिते भुमे सद्योजातेऽनुपप्लुते* ।
 संहतं दृढसन्धौ च सङ्गते स्याद्युक्तः पुनः ॥ २२ ॥
 स्याद् ग्रामाधिकृते स्यान्नावथ स्नाधिष्ठ इत्ययन् ।
 भवेद् भृशतमे चैव तथा साधुतमेऽपि च ॥ २३ ॥
 अथो भृशतरे साधुतरे स्नाधीय इत्यदः ।
 स्तिमितं निश्चले हिने वृतं तु सुहितं भवेत् ॥ २४ ॥
 तथा सुष्ठु हितेऽपि स्यात् सेनारक्षे तु सैनिकः ।
 स्यात् सेनासमवेते च हृषितस्तु ननोदरे ॥ २५ ॥
 सरोमाञ्चे प्रतिहते सहर्षे विस्मितेऽपि च ।
 तथा स्तब्धे च रोमादावित्यध्यायः समाप्तवान् ॥ २६ ॥

इति व्यक्षरकाण्डे वाच्यलिङ्गाध्यायः ।

अथ व्यक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।

अमृतं व्योम्नि देवान्ने यज्ञशेषे रसायने ।

अयाचिते जले जग्धौ मोक्षेऽन्ने हेम्नि गोरसे ॥ १ ॥

धारोष्णदुग्धेऽप्यमृतौ क्षीरमात्रे धनञ्जयः ।

एतेष्वर्थेषु जानीयात् क्लीवं वेदे तु पुंस्ययम् ॥ २ ॥

देवे तु द्वे स्त्रियां तु स्यादमृता मषभिक्षयोः ।

आमलक्यां हरीतक्यां गुडूच्यां रभसः पुनः ॥ ३ ॥

मागध्यां चाह सूर्यस्य पुनस्तपु गमस्तिपु ।

ये वृष्टिसर्जने प्रोक्ता येषां सङ्ख्या चतुःशती ॥ ४ ॥

त्रिस्त्वप्र(तीःमी)त एकान्तमुन्दरे स्वादनित्ययोः ।

हृद्ये चाथाक्षरः पुंसि विरिञ्चे विष्णुखड्गयोः ॥ ५ ॥

क्ली तु वाचि विधौ धर्मे वर्णेऽम्बुतमसोः कर्तौ ।

अक्षराद्ये सामभेदे खे मोक्षे मूलकारणे ॥ ६ ॥

परमाणौ ब्रह्मणि च प्रणवे तु नृशण्डयोः ।

त्रिस्त्वक्षरितरि स्याच्चाविद्यमानक्षरे तथा ॥ ७ ॥

अनन्तः पुंसि विष्णौ स्यान्नागराजे हलायुधे ।

क्लीवं तु व्योम्न्यनन्ता तु पौर्णमास्यां मरुद्दिशि ॥ ८ ॥

शारिवाभूमिदूर्वासु विशल्यानाम्नि चौपधौ ।

दुःस्पर्शे च स्त्रियां भेद्यलिङ्गे त्वन्तवि(सःव)र्जिते ॥ ९ ॥

अन्तरं तु नपि प्रत्यासत्तौ मध्यावकाशयोः ।

तादर्थ्येऽवसरे कालभेदे मन्वन्तराह्वये ॥ १० ॥

विशेषविवरान्तर्धिष्ववसानविनार्थयोः ।

अवधौ च त्रिषु पुनस्तुल्येऽल्पपरिधानयोः ॥ ११ ॥

बाह्ये स्वीये प्रतिभुवि नृनपोन्वन्तरात्मनि ।
 अर्जुनस्तु पुमान् कार्तवीर्ये मध्यमपाण्डवे ॥ १२ ॥
 मातुरेकयुते शौक्ये यमे दृष्टिरुजान्तरे ।
 ककुभाख्यद्रुमे क्ली तु तृणे रूपे च हेमि च ॥ १३ ॥
 स्त्रियां तु गुरभौ रात्रावुपस्यप्यापमान्तरे ।
 बाहुदाख्येऽर्जुनी च स्यात् त्रि तु स्यादग्रचशुक्रयोः ॥ १४ ॥
 रभसस्तु द्वयोराह केकिनि क्ली तु द्युजि ।
 अरिष्टस्तु पुमान् निम्बे फेनिलाख्ये महीरुहे ॥ १५ ॥
 लगुने दैत्यभेदे च कृष्णेन विनिपातिते ।
 स्याद् देशवन्धने चाथ क्लीबं मरणलाञ्छने ॥ १६ ॥
 अप्यारण्यकयोः सासोः 'पवित्रं त' व्रतगुत्थयोः ।
 अशुभे च शुभे वर्णविकारे सञ्जनः पुनः ॥ १७ ॥
 अञ्जनभे वर्ण इति निकार इति चापटीत् ।
 गुरायां स्रुतिकामेहे स्त्रियां त्वेकोऽपटीद् भिषक् ॥ १८ ॥
 कटुकानागवलयोस्तके तु नृनपोन्वन्तथा ।
 भेषजद्रवभेदे च द्वे तु काके त्रिषु त्वयम् ॥ १९ ॥
 अहिंसिते तथा व्याधिनिर्मुक्ते निरुपद्रवे ।
 अष्टुं वदितोयादिदैवभीतौ महीभुजाम् ॥ २० ॥
 क्ली त्रि त्वर्नाक्षितेऽथ स्यादक्षतं क्लीबलिङ्गकम् ।
 धान्येऽपि तण्डुलेऽथ स्त्रीनपोर्लजिषु ना यवे ॥ २१ ॥
 अन्यसिंस्तु क्षतात् त्रि स्यादक्षितं तु जले नपि ।
 सङ्ख्याविशेषे चान्यसिन् क्षितात् त्रि स्यादथाच्युतः ॥ २२ ॥
 पुमान् विष्णौ त्रिषु पुनश्च्युतादन्यत्र वस्तुनि ।
 ‡अन्तस्था तु स्त्रियां प्रोक्ता यरलेषु वकारके ॥ २३ ॥

तथा छन्दोविचित्यां च व्यक्षरप्रभृतिष्वपि ।
 पार्द्धिशतौ च छन्दस्तु चतुर्वृद्धेषु दृश्यते ॥ २४ ॥
 प्रयोगे ब्राह्मणेनोर्पास्थानीयां जीयकैः तथा(?) ।
 त्रिष्वन्तावस्थिते चापि तथैवान्तरवस्थिते ॥ २५ ॥
 अरुणा स्त्री विपायां च मञ्जिष्ठात्रिवृत्तोरपि ।
 क्ली तु ताप्ते पुमांस्तु स्यात् सूर्ये सूर्यस्य सारथौ ॥ २६ ॥
 शशिजे चाप्युपसि च काण्डर्षिष्वपि केपुचित् ।
 अव्यक्तरागवर्णे च सन्ध्यारागे तु केचन ॥ २७ ॥
 लोहितेऽन्यस्तु कपिले त्रि त्वत्र कथिता गुणाः ।
 अव्यक्तरागादयो ये तेषामन्यतमेन यत् ॥ २८ ॥
 गुक्तं वस्तु भवेत् तत्र निःशब्दे चाजयादयः ।
 अजिरं क्ली शरीरे च विषये चाङ्गणेऽपि च ॥ २९ ॥
 शैष्ये च नगरे चास्य प्रयोगोऽर्थान्तरेऽपि च ।
 दृश्यते भारते क्रौञ्चधरणीधरवर्णने ॥ ३० ॥
 कुरङ्गाखतनिर्घोषमुद्गान्तसृमराजिरम् ।
 इत्यत्रार्थश्चिन्तनीयोऽथ नयामजिरा स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥
 उमायामपि च प्राह रभसः शब्दवित्तमः ।
 त्रि तु शीघ्रे जर्जरे च स्यादथो अमरा स्त्रियाम् ॥ ३२ ॥
 गुडूचीन्द्रपुरीस्थूणास्वमर्तरि तु वाच्यवत् ।
 द्वे तु देवेऽथ पुंसि स्यादररः सोमसंज्ञके ॥ ३३ ॥
 यज्ञाङ्गेऽग्नौ च युद्धे तु लोहलोहशलाकयोः ।
 अपि क्लीवं कवाटे तु स्यात् स्त्रीशण्डेऽररी इति ॥ ३४ ॥
 आरायामररा स्येव शीघ्रे स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।
 अर्गला तु न ना द्वारकवाटद्वयबन्धने ॥ ३५ ॥

क्लीबं तु द्वारपरले विदण्डे तु त्रिलिङ्गिका ।
 रमतस्त्वाह कलाले दण्डिकान्तःकपोलयोः ॥ ३६ ॥
 अचलो ना गिरौ विष्णौ पृथिव्यां त्वचला स्त्रियाम् ।
 देव्यां च काश्चिकस्यालनधितिष्ठति या सदा ॥ ३७ ॥
 निश्चले तु व्यमात्यस्तु राज्ञो धीमचिवे पुमान् ।
 त्रिस्त्वनाभिवजातादावहृतं त्रिर्नवांशुके ॥ ३८ ॥
 अर्हिसितेऽप्यर्हितायां पुनः क्लीबेऽहितः पुनः ।
 ना रिपौ त्रि त्वपथ्येऽथ स्यादपाढा स्त्रियामियम् ॥ ३९ ॥
 अव्यदेते च नक्षत्रे वैश्वदेवे च भे तथा ।
 तद्युक्ते कालरामान्ये ताभ्यां यज्ञद्विजन्मनाम् (?) ॥ ४० ॥
 अभिचित्येष्टकाभेदेऽप्यथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।
 असौढरि तथापाढायुक्तकालजवस्तुनि ॥ ४१ ॥
 अभिज्ञा तु स्त्रियां स्मृत्यां निपुणे त्वभिधेयवन् ।
 अज्ञादो ना व्रतान्ताभादयस्यात्तरि तु त्रिषु ॥ ४२ ॥
 मनुष्ये तु द्वयोराह शब्दवेदी धनञ्जयः ।
 अजितस्तु पुमान् विष्णौ दूर्वायामजिता स्त्रियाम् ॥ ४३ ॥
 अनिर्जिते पुनस्त्रि स्यादव्यक्तस्तु पुमान् हरौ ।
 परमात्मनि च क्ली तु साङ्ख्यतत्त्वान्तरेऽपि च ॥ ४४ ॥
 प्रधानाख्ये त्रिषु पुनरस्पष्टे मूर्खे एव च ।
 रभसस्तु प्रनायाह परमात्मन्यमुं नपि ॥ ४५ ॥
 अव्ययोऽस्त्री स्वराद्याद्येष्वीश्वरस्य दशत्वपि ।
 ज्ञानं वैराग्यमैश्वर्यं तपः सत्यं क्षमा धृतिः ॥ ४६ ॥
 सष्टृत्वमात्मसम्बोधो ह्यधिष्ठातृत्वमित्यपि ।
 एतेषु त्रि तु यस्यास्ति न व्ययस्तत्र वस्तुनि ॥ ४७ ॥

पार्वत्यां त्वद्रिजा स्त्री स्यात् क्ली शिलाजतुनामनि ।

धातुभेदे त्रिपु पुनरद्रिजाते नपि त्वदः ॥ ४८ ॥

शिलाजतुन्यश्मजं स्यादश्मजाते पुनस्त्रिपु ।

अनीकं तु नृशण्डे स्यात् सेनायां समरेऽपि च ॥ ४९ ॥

वाणावयवभेदे चाप्यथानूकं नपुंसकम् ।

देहावयवभेदे च शीले चान्वय एव च ॥ ५० ॥

गते जन्मनि नाथ स्यादन्तूपो महिषे द्वयोः ।

जलप्राये तु देशे त्रिरधाहीनो नृलिङ्गकः ॥ ५१ ॥

द्विरात्रादिपु यज्ञेषु त्रयोदशरात्रतः ।

अथ त्रिपु स्यादन्यूने स्यादहीनाभिनेऽपि च ॥ ५२ ॥

अक्षीयं त्वविधजे क्लीयं लवणे ना तु शिशुके ।

अमत्ते तु त्रिरमतः पुनर्गुप्तौ नृलिङ्गकः ॥ ५३ ॥

द्वे तु मर्त्येऽधरस्तु स्यादोष्ठे पुंस्यथ भेद्यवत् ।

अवाचीने च हीने क्ली त्वध्वरं खे मखे तु ना ॥ ५४ ॥

अत्वरस्तु त्वराहीने त्रि द्वे तु महिषे स्मृतः ।

अधृण्या तु नदीभेदे स्त्री त्रिपु त्वप्रधृष्यके ॥ ५५ ॥

नाहुतो वैधदेवाम्नौ महदाश्चर्ययोस्त्रिपु ।

अखातं क्ली देवखातजलाधारेऽथ भेद्यवत् ॥ ५६ ॥

खातादन्यत्र पुलिङ्गस्त्वपायोऽपगमे तथा ।

पलायनेऽथापेताये त्रिरपाङ्गः पुनः पुमान् ॥ ५७ ॥

नेत्रान्तेऽपगताङ्गे तु त्रिरलिङ्गं तु नप्यदः ।

प्रधानाख्ये साङ्गचतत्त्वे निर्लिङ्गे त्वभिधेयवत् ॥ ५८ ॥

त्रिस्त्वनङ्गोऽङ्गरहिते क्ली तु व्योम्नि सरे तु ना ।

अङ्गनाशब्द आख्यातः कल्याणाङ्ग्यां स्त्रियां स्त्रियाम् ॥ ५९ ॥

गतिश्राज्जणयोस्त्वन्ये कथयन्त्यङ्गनं बुधाः ।
 ग्रन्थावच्छेदभेदे तु नाध्यायोऽध्ययनेऽपि च ॥ ६० ॥
 ध्यातुरन्यत्र तु त्रिः स्वादप्यथा तु स्त्रियामियम् ।
 हरीतक्यां स्तम्भभेदे यस्यास्या पञ्चचारिणी ॥ ६१ ॥
 महाशावणिकायां च वैद्यः कश्चिदभापत ।
 पातशिष्ट्यां तु पुंस्येप निर्व्यथे त्वग्भियवत् ॥ ६२ ॥
 पन्नगेऽपि पठत्येन रभसस्तद् विचार्यताम् ।
 अन्वत्थस्तु नृलिङ्गः स्याद् वृक्षे पिप्पलसंज्ञके ॥ ६३ ॥
 अश्विनीसंज्ञनक्षत्रे स्यान्मुहूर्तान्तरेऽपि च ।
 पौर्णमास्यां त्वाध्वयुज्यामश्वत्था स्यात् स्त्रियामियम् ॥ ६४ ॥
 अशोकः पुंसि कङ्कलिसंज्ञवृक्षे स्त्रियां पुनः ।
 अशोका कटुरोहिण्यां वीतशोके तु भेद्यवत् ॥ ६५ ॥
 पथ्याविडङ्गयोः स्त्री स्यादमोघा सफले त्रिषु ।
 अशोन्नः सूरणे पुंसि तत्रे तु स्यान्नपुंसकम् ॥ ६६ ॥
 अशोन्नी मुसलीसंज्ञस्तम्भे स्त्री भेद्यवत् पुनः ।
 अशोसो घातकेऽथ स्यादयोगः पुंसि कीर्तितः ॥ ६७ ॥
 वियोगे विधुरे तु त्रियोगहीनेऽपि लोहगे ।
 अन्तिका तु स्त्रियां चुल्ल्यां समीपे भेद्यलिङ्गिका ॥ ६८ ॥
 अण्डजस्तु द्वयोर्मित्ये कृकलासपतत्रिणोः ।
 स्त्री त्वण्डजा स्यात् कस्तूर्यामण्डजाते पुनस्त्रिषु ॥ ६९ ॥
 अभिज्जा तु स्त्रियां लक्ष्म्यां भेद्यवत् तु समुद्रजे ।
 अङ्गनः पुंसि दरुणादिगजेऽथाङ्गना स्त्रियाम् ॥ ७० ॥
 हालाहलाख्यजन्ती स्याद् जनन्यां च हन्तमतः ।
 लेप्यनार्या तु रभस ईदन्तामाह चाङ्गनीम् ॥ ७१ ॥

ह्री त्वनक्तिक्रियायां स्यान्नेत्रसंस्कारवस्तुनि ।

रसाञ्जने च रभसो विशेषादिदमब्रवीत् ॥ ७२ ॥

नप्त्रियोस्त्वञ्जयत्यर्थं त्रिपु त्वञ्जनसाधने ।

अम्बुजं पङ्कजे ह्रीं पुंस्यपि साह वाक्पतिः ॥ ७३ ॥

अनासत्त्वादनादृत्यं तद् ना निचुलशङ्कयोः ।

अम्बुजा तु स्त्रियां लक्ष्म्यामिति केचित् त्रिपु त्वदः ॥ ७४ ॥

जलजने नपि त्वेप सङ्ख्याभेदे च सेदृशी ।

कोटरारभ्य याः सङ्ख्याः क्रमाद् दशगुणोत्तराः ॥ ७५ ॥

सप्तमी तामु या सङ्ख्या सा ज्ञेयाथाङ्गजः स्मर ।

केशे च ना द्वे तु पुत्रे ह्रीं तु रोगेऽपि शोणितं ॥ ७६ ॥

त्रिस्त्वङ्गजातेऽथायद्धेस्त्रिर्निरर्थकवाचि च ।

अनैन्यवन्धेऽवन्धे तु ह्रीवेऽथ स्यात् स्त्रियामियम् ॥ ७७ ॥

अपर्णा गिरिजायां स्यात् पर्णहीने तु भेद्यवत् ।

असनो ना पीतसालसंज्ञवृक्षे नपि त्वदः ॥ ७८ ॥

क्षेपणे गतिदीप्त्योश्च स्यादादानेऽप्यथार्जकः ।

सिते कटिञ्जरे पुंसि स्यादार्जयितरि त्रिपु ॥ ७९ ॥

अरूढस्तु यवे पुंसि त्रिपु त्वकृतरादणे ।

रूढादन्यत्र चास्थानं पुनस्त्रिपु जलाश्रये ॥ ८० ॥

अगाधे स्थानहीने च ह्रीं तु स्थानात् परत्र च ।

अङ्गुलोऽश्वी तिर्यगष्टयवमाने पुमांस्तु सः ॥ ८१ ॥

पक्षिलस्वामिसंज्ञर्पावङ्गुष्ठेऽथत्थपादपे ।

हर्षनन्दी तु पर्यायमङ्गुलेरिममामनत् ॥ ८२ ॥

१. 'द्वं त्रिरनर्थ' ग. २. 'नवद्वेऽवद्वे तु' ख. ड. पाठः. ३. 'लि' क. पाठः.
४. 'ले' ग. पाठः.

† 'श्रविलः पक्षिलस्वामा मङ्गनागोऽङ्गुलोऽपि च' (पृ. ९६. श्लो. १५९) इति वात्स्यायने
वैजयन्ती ।

अङ्गारस्तु पुमान् भौमे स्वादुष्णगुण एव च ।
 त्रिस्तु तद्वति निर्वाणज्वाले त्वमौ नृशण्डयोः ॥ ८३ ॥
 निर्वाणाग्निविन्धने च स्यात् त्वपानं गुदेऽपि च ।
 वृषणे च पुमांस्तु स्याच्छारीरपवनान्तरे ॥ ८४ ॥
 आरण्यके सामभेदेऽप्यथ स्यादक्षयो नरि ।
 विष्णोरकारवाच्यस्य गुहादौ च त्रिषु त्वयम् ॥ ८५ ॥
 क्षयहीनेऽष्टका तु स्त्री मार्गशीर्ष्याः परत्र या ।
 तामिष्ठाष्टमिकास्तिसस्तासु तामु च कर्म यत् ॥ ८६ ॥
 पितृनुद्दिश्य कर्तव्यं तत्र च स्त्री तु सूत्रके ।
 अष्टावयवके त्रिस्तु तस्याध्येतरि यस्य च ॥ ८७ ॥
 सङ्ख्यावयवा अष्टौ तस्मिन्नध्ययनस्य च ।
 यस्याष्टावृत्तयस्तस्मिन्नाष्टमी तु त्रियानियम् ॥ ८८ ॥
 तिथौ रुद्रस्याष्टमं स्यादष्टानां पूरणे त्रिषु ।
 अश्वकं नयने स्त्रीं पर्वत्यां त्वम्बिका त्रियाम् ॥ ८९ ॥
 जनन्यामपि शब्दज्ञः पुनर्ज्ञे धनञ्जयः ।
 सीमात्रे चाप्यथागाधमतलस्पर्शवारिणि ॥ ९० ॥
 त्रिः स्त्री तु विघरेऽहार्यः पुनर्ना धरणीधरे ।
 अहर्तव्ये पुनस्त्रि स्यादभ्यासो गुणने पुमान् ॥ ९१ ॥
 द्विरुक्तधातुपूर्वाधेऽप्यभीतस्त्रिस्तु निर्भये ।
 अञ्जलानस्तु पुमान् पुष्पस्तम्बे यस्य महासहा ॥ ९२ ॥
 इति संज्ञान्तरं तस्य पुनः पुष्पे नपुंसकम् ।
 त्रिस्त्वम्भानवति त्रिस्तु स्यादभीकश्च निर्भये ॥ ९३ ॥

१. 'व' ड. पाठः.

* अभिगत इत्यर्थान्तरं तु प्रसिद्धमेव ।

कमितर्यपि ना तु स्यादपिभेदे च सामगे ।

रभसस्तु कवौ चाह पुंस्येवैनं बहुश्रुतः ॥ ९४ ॥

अजिनं चर्मणि क्लीवं जिनहीने तु ३. घवत् ।

अजपस्त्वसदध्येतर्ययं ना निर्जपे त्रिपु ॥ ९५ ॥

अजस्य पातर्यपि च क्लीवं त्वर्दितमामये ।

वातजे हिंसने गत्यां याचने च त्रिपु त्वदः ॥ ९६ ॥

गते हते याचिते च स्यादथो अर्हुदोऽस्त्रियाम् ।

मांसकीलाहये रोगभेदेऽन्ये त्वाहुरक्षिजे ॥ ९७ ॥

रुग्भेद इति शण्डस्तु सङ्ख्यायां कोटिनामनि ।

ना तु सर्पान्तरे सर्पसत्रयाजिफणाभृताम् ॥ ९८ ॥

एकस्मिन्नपरे त्वेनं शैलभेदेऽपि चामनन् ।

अत्रिपस्तु पुमानब्धौ गिरौ स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥ ९९ ॥

दिवि स्त्री त्वविपी भूमौ निर्विपे त्वभिधेयवत् ।

तत्रापि स्यात् स्त्रियां वृत्तिर्ददा स्यादविषा तदा ॥ १०० ॥

अरुपस्तु पुमान् सूर्येऽरोपे वर्णेऽपरे पुनः ।

रूपवत्त्वाहुरश्चे तु द्वयोरुपसि तु स्त्रियाम् ॥ १०१ ॥

अरुपीत्यपुपस्त्वमौ नासारोगे पुनस्त्रिपु ।

अर्पिपं बालवत्सायां दुग्धे स्यादग्रमांसके ॥ १०२ ॥

क्लीवगन्ये पुनः प्राहुर्हस्तिनि द्वे अथो नपि ।

लजेष्वभ्योपमाहान्यः साज्याम्भःपेयसक्तुपु ॥ १०३ ॥

पुमांसर्मज्जुपस्तु द्वे पक्षिजातौ च हस्तिनि ।

धनञ्जयस्त्विमं प्राह पुमांसं हस्तवाचकम् ॥ १०४ ॥

१. 'टि' ग. पाठः. २. 'गरे' ग. पाठः. ३. 'इ' क. ख. ड. पाठः. ४. 'वि' क. ग., 'पि' ख. पाठः. ५. 'यां' क. ख. ड. पाठः. ६. 'मंशुष' ग. पाठः.

अगस्त्यस्तु पुमान् कुम्भसम्भवे स्यान्महामुनौ ।
 अगस्तिसंज्ञवृक्षे च क्लीवस्य फलपुष्पयोः ॥ १०५ ॥
 अजन्यं क्लीवमुत्पाते जन्यहीने तु तत् त्रिषु ।
 अरालो यक्षधूपारुयनिर्यासे पुंमि कीर्तितः ॥ १०६ ॥
 नटानां हस्तविन्यासभेदे भुम्भे तु भेद्यवत् ।
 अतिप्रमाणकाये तु गजभेदे द्वयोः यम् ॥ १०७ ॥
 अलातमुल्मुके (क्लीव)मनात्ते त्वभिधेयवत् ।
 अद्भुतं नपि केयूरे वालिपुत्रे तु पुंस्ययम् ॥ १०८ ॥
 रभसो वामनाख्यस्य दिग्गजस्याह योपिति ।
 अर्दना तु गतौ क्लीवं याचने चापरे पुनः ॥ १०९ ॥
 अर्दना याचने स्त्रीत्वे हिंसायां त्वर्दना न ना ।
 अपटौ स्त्री काण्डपटे पटहीने तु भेद्यवत् ॥ ११० ॥
 तत्रापि च स्त्रियां वृत्तिर्यदा स्यादपटा तदा ।
 अवदस्तु पुमान् गतं कृपे गानान्तरेऽपि च ॥ १११ ॥
 चतुर्विंशत्यङ्गुलके वटहीने तु स त्रिषु ।
 अगमस्तु गिरौ वृक्षे गतिहीने तु भेद्यवत् ॥ ११२ ॥
 अचूतं तु कृपौ क्लीवमसत्ये (तुं च) त्रिषु त्वदः ।
 असत्ययुक्तेऽप्यनृतेऽप्यपुंस्त्वे त्वैनृता श्रियाम् ॥ ११३ ॥
 असुरस्तु पुमान् भेदे वास्तुदेवान्तरेऽपि च ।
 कोष्ठपङ्क्तौ पश्चिमायां पष्ठे दक्षिणतः स्थिते ॥ ११४ ॥
 द्वे तु दैत्ये गजे च क्ली पुनः कांस्यारुयलोहके ।
 आसितस्तु पुमान् ज्ञेय इक्ष्वाकुकुलजे नृपे ॥ ११५ ॥

१. 'के मने निचाते (!) त्व' ग. ग. पाठः. २. 'पु' क. ख. इ. पाठः. ३. 'य'
 क. ग. पाठः.

शनैश्चरे च वर्णे च कृष्णे तद्वति तु त्रिषु ।

अवद्धे चाप्यथासाध्यजिह्वारोगान्तरेऽलसः ॥ ११६ ॥

पादरोगविशेषे च स्यादुष्णस्य ज्वरेऽपि च ।

आलस्यवति तु त्रि स्यादलसा तु त्रियामियम् ॥ ११७ ॥

हंसपायामथाध्वर्यावचिनः पुंसि पादके ।

तथाविधाने गुप्तावप्युदकेऽपि नपुंसकम् ॥ ११८ ॥

द्वयोस्तु विहगे भासे मृगे चाथाकृतं नपि ।

यवघ्नीत्यादिसतुपक्षविष्यजनिने त्रिषु ॥ ११९ ॥

अधरस्तु पुमान् बन्धुसमूहे भूरुहान्तरे ।

क्री तु युद्धे द्वयोस्तु म्यान्मातृवाहान्यजन्तुके ॥ १२० ॥

जलपक्षिविशेषे च स्यादधो अतसः पुमान् ।

वनस्पतिप्रभेदे स्यादतसी तु त्रियामियम् ॥ १२१ ॥

उमासंज्ञे धान्यभेदे वने तु स्याद् नपुंसकम् ।

अवसं क्री भवच्चापे ना पाधेयाशनीयके ॥ १२२ ॥

वसाहीने पुनस्त्रिः स्यादबला तु त्रियामियम् ।

तथा चर्विततान्मूलरसे भार्याप्रजे तु ना ॥ १२३ ॥

बलहीने पुनस्त्रिः स्यादजयस्योत्तरं वचः ।

अवेष्टः पुंस्यपालापे स्व्यवेला पूर्णचूर्णके ॥ १२४ ॥

इत्यन्यत्र च वेलाया वेलाहीने तु भेद्यवत् ।

अलर्कस्तु सितार्के ना क्री तु तत्तत्पुष्पयोः ॥ १२५ ॥

शाकभेदेऽप्यैलर्काल्या द्वे तु स्याद् रोहिते शुनि ।

अलका स्त्री कुबेरस्य नगरे मूर्धजे पुनः ॥ १२६ ॥

कुटिले पुंसि शण्डस्तु स्यादध्वीयं कदम्बके ।

अश्वानां त्रिस्त्वध्वहिते स्त्री त्वध्वीयाश्चलाञ्छने ॥ १२७ ॥

अण्डीरः पुरुषे पुंसि सज्जने मुष्कवत्पशौ ।
 त्रि तु शक्तेऽथाण्डुको ना मुष्के स्याद् द्वे तु टिटिभे ॥ १२८ ॥
 अङ्गुरस्त्वस्त्रियां बीजप्ररोहे किञ्च शाखिनाम् ।
 प्रतानभेदे क्लीबं तु रुधिरं रोम्णि वारिणि ॥ १२९ ॥
 अथापरं क्लीबलिङ्गं सिद्धान्ते मुनयो विदुः ।
 गजपाश्चात्यभागेऽथ त्रिः पूर्वप्रतियोगिनि ॥ १३० ॥
 अन्यस्मिन्नप्यथापारः समुद्रे ना त्रिषु त्वयम् ।
 अविद्यमानपारं स्यादक्षिप्रस्तु पुमानयम् ॥ १३१ ॥
 अग्नौ क्ली रश्मिहविषोरम्बपृस्तु द्वयोरयम् ।
 वैश्यायां ब्राह्मणाज्जाते विवाहादपरे पुनः ॥ १३२ ॥
 ब्राह्मणात् क्षत्रियाजाते विवाहेनेति मन्वते ।
 सवर्णाख्ये नृपात् तूढवैश्यायानपरे विदुः ॥ १३३ ॥
 जाते माहिष्यसंज्ञाके स्त्री त्वम्बष्ठा विधीयते ।
 पाठाशार्ङ्गाष्टयोर्युर्थाचाङ्गेयोः स्थावगन्तरे ॥ १३४ ॥
 मयूरविदलासंज्ञे काकमाच्यां च कश्चन ।
 वैजयन्त्यां तु पिप्पल्यानप्यम्बष्ठानभाषत ॥ १३५ ॥
 अग्निष्टुः पुंस्युपस्थावसंज्ञयूपद्वयान्तरे ।
 स्थितयूपे त्रिषु त्वेव बद्धिस्थे क्ली त्वपष्ठवाक् ॥ १३६ ॥
 अङ्गुशाग्रे पष्ठहीने पुनः स्यादभिधेयवत् ।
 पष्ठश्च पर्वतप्रस्थ आख्यातः कृतबुद्धिभिः ॥ १३७ ॥
 अत्यूहो गजमेढू ना त्रि त्वत्यथोहकादिषु ।
 अत्यूहा नीलिकायां स्त्री नीलकण्ठस्त्रगे द्वयोः ॥ १३८ ॥
 अर्णौचिस्तु पुमान् वेर्णा त्रिषु शकटिके मतः ।
 असौम्येऽक्षप्यदृष्टिः स्त्री दृष्टिहीने तु भेद्यवत् ॥ १३९ ॥

अरणिः पुंस्त्रियोर्यज्ञवह्निमन्थनकाष्ठयोः ।

ना मुहुर्वचने स्त्री तु या कन्या निःस्पृहा स्वतः ॥ १४० ॥

अविवाहा भवेत् तस्यामथ स्यादङ्गतिः पुमान् ।

वायौ प्रजापतौ च स्त्रीलिङ्गस्त्वर्थान्तरेऽस्त्ययम् ॥ १४१ ॥

इति बह्नादिपाठेन विज्ञेयमथ नाञ्चतिः ।

अग्नावर्थान्तरे त्वस्ति स्त्रीलिङ्ग इति निश्चयः ॥ १४२ ॥

बह्नादिपाठादेवास्य स्यादथो अंहतिः स्त्रियाम् ।

दाने व्याधौ च पिशिते पुलिङ्गस्त्वहिधातुके ॥ १४३ ॥

अमतिस्त्वमिधातौ ना द्वयोस्त्वाहुर्विचक्षणाः ।

छान्नातकयोर्लिङ्गं त्वस्माभिर्नैव निश्चितम् ॥ १४४ ॥

रूपे प्रावृधि च त्रिस्तु निर्मेतावरतिस्तु ना ।

असुखक्रोधयोस्त्रिस्तु रतिहीनेऽदितिः पुनः ॥ १४५ ॥

ज्ञेया शैलेन्द्रकन्यायां पृथिव्यामपि सूरिभिः ।

देवमातरि गोवाचाहोमार्थसमिदुक्षणे ॥ १४६ ॥

द्यावापृथिव्योस्त्वदितिः स्त्री त्रिस्तु दितिर्वर्जिते ।

अगस्तिस्तु पुमान् कुम्भसम्भवे मुनिपुङ्गवे ॥ १४७ ॥

अमस्त्यवृक्षे च क्ली तु स्यात् तस्य फलपुष्पयोः ।

अवन्तिर्ना राजभेदे नीवृद्धे च भृङ्गि च ॥ १४८ ॥

स्त्रियां त्ववान्तिराजस्य स्यादवन्ती स्यपत्यके ।

उज्जयिन्यास्यनगरेऽप्यस्ततिस्तु पथि स्त्रियाम् ॥ १४९ ॥

पुमांस्त्वततिधातौ स्यादातिथिस्तु पुमानयम् ।

कुशस्य तनयेऽपि स्यात् तथैव गृहमागते ॥ १५० ॥

अवन्धौ भोक्तुकामे च तिथिहीने तु भेद्यवत् ।

अरान्निः पुंस्त्रियोर्हस्ते सप्रकोष्ठतताङ्गुलौ ॥ १५१ ॥

कालदूर्परयोश्चान्ये पुनर्मनान्तरे विदुः ।

चतुर्विंशत्यङ्गुलेऽथ स्यादमाद्यमनिः पुमान् ॥ १९२ ॥

कश्चित् त्वाह स्त्रियां रोमे पुंस्त्रियोस्तदशनिः पर्वौ ।

वज्रनिर्घातयोश्च त्रिः पुनः स्याच्छनिवर्जिते ॥ १९३ ॥

अ(त्प्र)निस्तु पुमान्मौ जयहस्तिन्यथ स्त्रियाम् ।

पशूनां भक्षणे द्रोण्यां तालुन्यप्यथ दीधितौ ॥ १९४ ॥

अभीशुः प्रग्रहेऽधस्य बाहौ चाश्राङ्गलौ स्त्रियाम् ।

अविष्टस्तु द्वयोरथ पुल्लिङ्गस्त्वपहोतरि ॥ १९५ ॥

अजिष्णुस्तु पुमानमायुदके न नपुंसकम् ।

अरस्तुत्वयुरे द्वे स्यान्मन्थनेऽथायुधे नपि ॥ १९६ ॥

अयुस्र ह्रीं शिशपायां जोङ्गके पुनपुंसकम् ।

लघुनि स्याद् भेद्यलिङ्गमभ्ययुक् तु स्त्रियामियम् ॥ १९७ ॥

अधिन्याह्वयनक्षत्रे तयुक्ते कालमात्रके ।

जाते तु तत्र त्रिरथो अहिभुग गरुडे पुमान् ॥ १९८ ॥

द्वे मयूरे भेद्यलिङ्गस्त्वहिभोजिनि कीर्तितः ।

अंशुर्नास्तु पुमान् सूर्ये चन्द्रे चाद्यमर्हापतौ ॥ १९९ ॥

दिलीपाख्यस्य नृपतेस्तातेऽथांशुमती स्त्रियाम् ।

पृथ्विपर्णासालपर्व्योरंशुयुक्ते तु भेद्यवत् ॥ २०० ॥

मुहूर्तभेदे त्वभिजित् क्रतुभेदे च पुंसि सः ।

नक्षत्रभेदे तयुक्तकालमात्रे च स त्रि तु ॥ २०१ ॥

तत्र जाते पुमांस्तु स्यादहिजिद् विष्णुशक्रयोः ।

अहेस्तु जेतारि त्रि स्यादरुन्धत् त्वभिधेयवत् ॥ २०२ ॥

अरोधके वसिष्ठर्षिपत्न्यां तु स्यादरुन्धती ।

वचायां च स्त्रियामस्थिसंयुक्ते त्वभिधेयवत् ॥ २०३ ॥

अस्थिमानस्थिसङ्घातसंज्ञवत्तन्त्रे तु ना ।

अङ्गुरी तु वसन्ते ना वृक्षे चाथ त्रि साङ्कुरे ॥ १६४ ॥

अहिद्विड् गरुडे पुंसि शक्रे च नकुले पुनः ।

द्वे मयूरे त्रिषु पुनरहेद्वेपस्य कारिणि ॥ १६५ ॥

अनङ्गास्तु बलीवर्दे नाध्यायां तु स्त्रियां द्विधा ।

अनङ्गुलप्यनङ्गाहीत्यापाढा तु स्त्रियामियम् ॥ १६६ ॥

आपाढानक्षत्रयुक्तपौर्णमास्यां पुमांस्त्वयम् ।

आपाढः शुचिसंज्ञे स्यान्मासे शैलान्तरेऽपि च ॥ १६७ ॥

आचष्टे धैजयन्त्यां तं विद्वान् मलयभूधरे ।

पालाशे व्रतिनां दण्डेऽप्यथालीढं नपुंसकम् ॥ १६८ ॥

धानुष्कस्थितिभेदे स्यात् तस्योक्तं चापि लक्षणम् ।

वाममाकुञ्च्य चरणं दक्षिणे प्रतटेऽग्रतः ॥ १६९ ॥

इत्येवमास्वादने च त्रिषु त्वान्तादिते भवेत् ।

आढकोऽस्त्री चतुष्प्रस्थपरिमाणे स्त्रियां पुनः ॥ १७० ॥

आढकी तुवरीसंज्ञधान्ये स्यात् त्वाश्रमोऽस्त्रियाम् ।

मुनिस्थाने ब्रह्मचर्यगार्हस्थ्यदौ मटेऽपि च ॥ १७१ ॥

आश्रवोऽङ्गीकृतौ पुंसि त्रि तु स्याद् वचनस्थिते ।

आग्नेयः पुंस्यगस्त्यर्षौ द्वापराख्ययुगेऽपि च ॥ १७२ ॥

संवत्सरे च क्लीबं तु रुधिराऽप्युत्तरायणे ।

दशाहकार्यश्राद्धे च त्रेतायां तु युगे स्त्रियाम् ॥ १७३ ॥

आग्नेयी भेद्यवत् त्वग्निसम्बन्धर्थं स्त्रियां पुनः ।

रजस्वलायामाग्नेयी नदीभेदे च कीर्तिता ॥ १७४ ॥

क्ली तु सामविशेषे स्याद् द्वयोस्त्वत्रेऽपत्यके ।

अबहुष्वेव धातौ तु शरीरे रससंज्ञके ॥ १७५ ॥

पुमानथ स्यादाश्लेषो नक्षत्रे सर्पदैवते ।
 स्त्रीणां त्वालिङ्गनेऽथ स्यादास्फोता स्त्री वनोद्भवे ॥ १७६ ॥
 मल्लिकायाः प्रभेदे च गिरिकर्ण्या च ना पुनः ।
 पलाशवृक्षे रभसस्त्वर्कवृक्षे प्रमादवान् ॥ १७७ ॥
 भेद्यलिङ्गं तु विज्ञेयमायतं दीर्घवस्तुनि ।
 स्यात् कृतायमने चाथ क्ली शराकर्पणान्तरे ॥ १७८ ॥
 आकर्णकर्पणाच्चैदमङ्गुलिनाधिकं विदुः ।
 ज्ञेयमायमने चैतत् पीठादौ न्यासनं नपि ॥ १७९ ॥
 पुंस्यप्येके क्रियायां तु स्यादास्तेगलना न ना ।
 क्ली तु गात्रस्य विन्यासभेदे पद्मानादिके ॥ १८० ॥
 गजस्य स्कन्धदेशे च स्यादास्थानी तु नृपुत्रियाः ।
 सदस्यथ प्रतिज्ञायां क्लीबमाक्रमणेऽपि च ॥ १८१ ॥
 आनकः पठहे भेर्यामपि स्यादभिर्यामथ ।
 द्राक्षायां स्त्रीष्व आनन्दी ना त्वानन्दः सुखे भवेत् ॥ १८२ ॥
 आशयस्तु पुमान् स्थानेऽभिप्रायाधारयोरपि ।
 कोष्ठागारे जलस्थाने त्वाह सारस्वतस्तथा ॥ १८३ ॥
 सङ्गे चेतसि चेत्याह सज्जनो विभवे त्वमुन् ।
 अजयः प्राह *रूपेण पुनर्जाणिं च भेष्यवत् ॥ १८४ ॥
 आमिषं त्वस्त्रियां मांसे तथा स्याद् भोग्यवस्तुनि ।
 उत्कोचे च स्त्रियां तु स्यान्मांसीत्याख्ये तथामिषी ॥ १८५ ॥
 गन्धद्रव्ये स्त्रियां तु स्यादाश्विनी पूर्णिमान्तरे ।
 अश्विनीतारया युक्ते कामुचिच्छेष्टकामु सा ॥ १८६ ॥
 अग्निचित्यगतासु स्यादाश्विनस्तु पुमानयम् ।
 ज्ञेय आश्वयुजे मासि क्ली तु शास्त्रान्तरे क्तौ ॥ १८७ ॥

* 'रूपमे' इति स्यात् । 'कोष्ठारे रूपे जाणे स्थानेऽभिप्राय आशयः' (ट. २५८. स्त्री.
 १७) इति वैजयन्ती ।

सम्बन्धिनि त्वदोऽश्विन्या अधिनोऽपि भेद्यवत् ।
 अथ प्रचक्षते धीराः स्यादायन्त्यः पुमात्मजे ॥ १८८ ॥
 अवन्तिराजस्य पुमान् मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ।
 विप्रपूर्वकविप्रस्त्रीजाते ब्राह्म्याद् द्वयोर्भवेत् ॥ १८९ ॥
 आहतं तु त्रिषु ज्ञेयं ताडिते गुणितेऽपि च ।
 मृषार्थके च वाक्येऽथ ताडने गुणने च नप् ॥ १९० ॥
 आत्मजो मन्मथे पुंसि रुधिरे क्ली मनस्यपि ।
 द्वे तु पुत्रे स्वजे तु त्रिरायुधं तु जले नपि ॥ १९१ ॥
 पुत्रपुंसकयोः शस्त्रे स्यादधार्द्रकमस्त्रियाम् ।
 शृङ्गिवेराख्यकन्दे स्यादथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ १९२ ॥
 आर्द्रासंज्ञकनक्षत्रयुक्तकालोद्भवेऽथ नप् ।
 आर्तयं रजसि स्त्रीणां पुष्पे च रभसोऽपठीत् ॥ १९३ ॥
 वस्तुमात्रे त्वृतूथे स्याद् भेद्यलिङ्गमिति स्मृतम् ।
 यस्य प्राप्त ऋतुः कालस्तस्मिंश्चाथ नपुंसकम् ॥ १९४ ॥
 आर्षभं सामभेदे स्यात् त्रिषु त्वृषभयोगिनि ।
 आनन्दं मुरजाद्येषु वाद्येषु क्लीबलिङ्गकम् ॥ १९५ ॥
 बद्धे तु भेद्यलिङ्गः स्यादिति शब्दविदो विदुः ।
 आसक्तमन्वकारे क्ली त्रि त्वासज्जनकर्मणि ॥ १९६ ॥
 आयसं त्वयसि क्लीबमयःसम्बन्धिनि त्रिषु ।
 आविकस्तु नृलिङ्गः स्यादविरोमजकम्बले ॥ १९७ ॥
 अविसम्बन्धिनि त्रिः स्यादाप्रीतिस्तु द्वयोरयम् ।
 मर्त्यजात्यन्तरे विप्रादुग्रस्त्रीजनिते त्रि तु ॥ १९८ ॥

१. 'मी' ग. पाठः.

* 'विप्रादाद्युतमुग्री' (पृ. ७२. श्लो. ५) इति तु वैजयन्ती ।

ज्ञेयोऽभिनवमृतपात्रे ग्रीतेऽप्याख्यातमित्यदः ।

ह्रीवं तिङन्ते त्रिस्तूक्तेऽथाचितं स्यान्नपुंसकम् ॥ १९९ ॥

तुल्यविंशतिरूपाणां भाराणां दशके स्मृतम् ।

ना तु शाकटभारे स्यान्निश्चिते त्वभिधेयवत् ॥ २०० ॥

स्यादातिश्च्यमतिश्च्यर्थे त्रिः पुमांस्त्वतिथौ मतः ।

आचार्य उपनीत्यादिकारिणि स्यान्नृलिङ्गकः ॥ २०१ ॥

मन्त्रव्याख्याकृतीत्येक आचार्या तु स्त्रियामियम् ।

खतो वा स्यादुपाध्याया तस्यां भार्या तु वा भवेत् ॥ २०२ ॥

आचार्यस्य भवेत् तस्यामाचार्यानी स्त्रियां पुनः ।

ज्ञेया यवान्वाणाश्चाणा पक्षे त्वन्यत्र भवेन्नवत् ॥ २०३ ॥

क्षीराच्च हविषश्चापि स्यादथो आशरो द्वयोः ।

राक्षसे शरसम्बन्धहीनसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ २०४ ॥

आशिरस्तु पुमान् विष्णौ सूर्ये वह्नी च भोजने ।

तथा क्षीरविकारे स्यादथ ब्रह्माशिनि त्रिषु ॥ २०५ ॥

‘नाशिरं दुह’ इत्यत्र चिन्त्योऽर्थोऽथाशुगः पुमान् ।

अर्के वायौ शरे त्रिस्तु शीघ्रगेऽथ नृलिङ्गकः ॥ २०६ ॥

आलिङ्गो वाद्यभेदे स्यादित्यूचे शाकटायनः ।

आलिङ्गने च त्रिषु तु स्यादलिङ्गस्य योगिनि ॥ २०७ ॥

आलिङ्ग्यः पठहे पुंसि मध्यमे भवेन्नवत् पुनः ।

आलिङ्गनीये विज्ञेय आञ्जनः पुनरुच्यते ॥ २०८ ॥

१. ‘ज्वहविदमापि’ ग. पाठः.

* अयं च प्रयोगः ऋग्वेदे. १. अ२के. १३. सूक्ते. १४. मन्त्रे दृश्यते । तत्र आशिरं सोममिश्रणयोगर्थं पव इति तद्व्याप्यम् ।

पुंसि सप्तदशारलेर्यूपस्य स्याच्चतुर्थके ।

आदितः स्यादरत्नौ च तथा चाञ्जन एव च ॥ २०९ ॥

त्रिषु त्वञ्जनसम्बन्धिन्यथ क्ली मत्तवारणे ।

आलम्बमालम्बने तु पुंस्यालस्यं तु नप्यदः ॥ २१० ॥

अलसत्वेऽलसे तु त्रिराचारस्तु पुमानयम् ।

चारित्रे स्त्री तु शक्तीनां नवानां शार्ङ्गिणः काचित् ॥ २११ ॥

शक्तौ तदा स्यादाचारा स्यादासारस्तु पुंस्ययम् ।

सार्थे स्याद् वेगवद्वपे नृपाणां च मुहृद्वले ॥ २१२ ॥

सैनिकानां प्रसरणे प्रसृतौ च स्त्रियां पुनः ।

आसारी स्यात् स्थलेऽथ स्यादाशिकां नरलिङ्गकः ॥ २१३ ॥

व्याधौ दीव्यति तु त्रि स्यादधैरादित्यवाक् तु ना ।

त्रिचक्रमावतारे स्याद् विष्णोश्च द्वादशस्वपि ॥ २१४ ॥

देवतागणभेदस्थेष्वर्के देवे तु स द्वयोः ।

अदित्यादित्ययोः पुत्रेऽप्येष तु स्यात् त्रिषु स्मृतः ॥ २१५ ॥

अदित्यादित्यसम्बन्धिन्यथ क्ली रजसि स्मृतम् ।

आभीलं क्ली भवेत् कष्टे त्रि तु तद्वति भीकरे ॥ २१६ ॥

आग्नीध्रस्तु पुमानृत्विग्विशेषेऽथ नपुंसकम् ।

अग्निधिष्ण्यविशेषे स्यादाग्नीध्री तु स्त्रियाभियम् ॥ २१७ ॥

अग्निकार्येऽथ पुंसि स्यादाह्निको ग्रन्थकारिणाम् ।

प्रपाठकारण्ये ग्रन्थस्यावच्छेदे भेषवत् पुनः ॥ २१८ ॥

अहर्निर्वृत्तकादौ स्यात् क्ली तु नित्यक्रियाशने ।

इत्याह रभसः प्राज्ञ आधेयं तु नपुंसकम् ॥ २१९ ॥

अग्न्याधाने निधेये तु त्रिराधारधृतेऽपि च ।

आदेशके त्रिरादेष्टा नाश्वरव्रतिनि स्मृतः ॥ २२० ॥

आत्मानी तु ह्योर्मस्त्ये त्रि तु स्यादात्मभक्षिणि ।
 इत्येका सुगरीर्भक्ष्यवक्षत्रे स्त्री तथा युते ॥ २२१ ॥
 कालमात्रे च नप् त्वेतत् सामभेदेषु केषुचित् ।
 व्यापके तु त्र्यथ द्वे स्यादिल्ललो मत्स्वरक्षतोः ॥ २२२ ॥
 यूप्ते तु पुंसीत्यपरे भ्रान्तिमूलास्तु केचन ।
 गृन्सीर्पात्त्यनक्षत्रक्षिरेन्द्रेणस्थितोऽपु ॥ २२३ ॥
 हल्यन्तः स्त्रिय इत्येवमभाषितं तन्मृषा ।
 इत्यन्तो न स्त्रियां जापे नर् त्विपोरसने त्रि तु ॥ २२४ ॥
 इपोः क्षेतर्यथ पुमानिषिरो जातवेदसि ।
 ऐषिराल्यस्य साज्ञश्च द्रष्टरि स्यादिषावपि ॥ २२५ ॥
 तृणे तु क्ली त्रिषु पुनरिरिपं शून्य ऊपरे ।
 क्लीवं तु केचिन्मन्यन्ते क्लीवं दुर्गे वनेऽपि च ॥ २२६ ॥
 इत्वरं गत्वरे त्रिः स्यात् पुंश्चल्यां त्वित्वरी स्त्रियाम् ।
 इषीकास्तु नृभक्षि स्तुर्दक्षिणात्थवर्तिनि ॥ २२७ ॥
 नाबुद्धेदे तृणस्तम्बे तूलिकायां त्रिव्यं स्त्रियाम् ।
 इषीका तृणजातौ तु शाकटायन उक्तवान् ॥ २२८ ॥
 हलाबुधस्य स्तलनमिषीका काश इत्यदः ।
 इक्षुदी तापसतरो स्त्रियां पुंसि च भाषितः ॥ २२९ ॥
 ज्योतिष्मत्यां स्त्रियामेव स्यादिक्ष्माहुः पुनर्नरि ।
 वैवस्वतमनोः पुत्रे राजन्ये मदनद्रुमे ॥ २३० ॥
 तिक्तौलव्यां पुनः स्त्री स्यादिरावांस्त्रिवया युते ।
 भेयल्लो नदीमात्रे पुनः स्त्री स्यादिरावती ॥ २३१ ॥
 बाहीरुदेशप्रथितनदीभेदेऽप्यथ स्त्रियाम् ।
 ईषिका हस्तिनो नेत्रकूटे स्याद् भेयवत् पुनः ॥ २३२ ॥

ईर्षको गन्तुर्हिसित्रोर्द्रष्टरि स्यात् तु मन्मथे ।
 ईश्वरो ना महादेवे स्यात् तथा शण्डगोप्तौ ॥ २३३ ॥
 त्रिस्तु स्वामिनि तत्रापि यदा त्र्यर्थस्तद्देशरा ।
 पार्वत्यां तु स्त्रियां विद्याद् द्वे रूपे ईश्वरीधरा ॥ २३४ ॥
 ईशानो ना महादेवे पार्वत्यां त्वाह यादवः ।
 ईशानीति स्त्रियां त्रिस्तु प्रभौ तत्र यदा स्त्रियाम् ॥ २३५ ॥
 ईशानीति तदा भाव्यमिति शाब्दिकनिश्चयः ।
 उत्सेधो मकुटच्छत्रध्वजोष्णीपतनूपु ना ॥ २३६ ॥
 'प्रसोमदेव'वर्गस्य चतुर्थे सान्नि चोन्नतौ ।
 अत्र तूच्छाश्रमाचष्टे रभसः स्त्रमनीपया ॥ २३७ ॥
 नृशण्डलिङ्गमुच्छ्राये शरीरे तु नपुंसकम् ।
 उत्पलं त्वस्त्रियां केचिद् विदुः कुवलयेऽथ नर् ॥ २३८ ॥
 कुष्ठाल्यभेषजेऽथ स्यादुपरः पुंनि वारिदे ।
 यूपस्य त्वक्षते मूत्रे क्ली स्त्री स्यादुपरा दिशि ॥ २३९ ॥
 उपलस्तु पुमान् मेघे पातागे पुन्नपुंसकम् ।
 मणौ च शकैरायां तु दृप्तज्रेऽपि च स्त्रियाम् ॥ २४० ॥
 उपला सज्जनस्त्वाह दिशि चाथो(पत्रे?लपो)ऽपि ॥
 आदिसर्गस्थभूतानामन्नभेदे नपि त्वदः ॥ २४१ ॥
 गुल्मिन्यां सलिले काष्ठेऽप्यूर्ध्वमूलाह्वये पुनः ।
 स्तम्भभेदे कलापाख्यमुनेः शिष्यान्तरे च ना ॥ २४२ ॥
 हलायुधेन तूक्तं यदुलैपा बल्वजा इति ।
 तत्प्रमादकृतं विद्यादुडुपं तु ह्रस्वे नपि ॥ २४३ ॥

१. 'पि' क. पाठः. २. 'नी' ख. पाठः. ३. 'पला च' ख. ग. पाठः.

† 'चन्द्रे पुंस्युलपो न स्त्री गुल्मिन्यां ना तुणान्तरे' इति मेदिनी ।

ना चन्द्रेऽथोदयोऽस्त्री स्यादपीणां पर्णवेदमनि ।
 गृहनात्रेऽप्यु(दि ? द)ञ्चस्तु पुमान् वादनदण्डके ॥ २४४ ॥
 कोणाख्ये परपुष्टे तु द्वे उदात्तः तु पुन्ययम् ।
 उच्चैःस्थरे तद्वति तु महात्मानि च मेधवत् ॥ २४५ ॥
 उद्दान्तो निर्मदगजे पुनानुच्छदिते त्रिषु ।
 उद्भिदं कूप्यलवणे ह्रीं ना तु जलोद्गमे ॥ २४६ ॥
 कूषादेक्षिपु तूद्भिजे तरुगुल्मादिवस्तुनि ।
 उल्लुङ्गं स्यादयते स्त्री पूर्वराजान्तरं तु ना ॥ २४७ ॥
 उच्चैःस्तु नृशण्डे स्यात् कर्णपूरेऽपि शेखरे ।
 उत्तरं प्रतिवाक्ये ह्रीं विस्तृध्वादीच्ययांस्तथा ॥ २४८ ॥
 श्रेष्ठे चाप्यत्रयत्वाह परं चैतन् श्रियां पुनः ।
 कौर्व्यां दिशि ना तु स्यान्निष्ठादुत्तारेण तथा ॥ २४९ ॥
 उच्चैःस्तु विभक्तीनां पाश्चात्यत्रितये त्रि तु ।
 उत्कृष्टे दुग्धिकायां तु त्रियां स्यादुत्तमाथ ना ॥ २५० ॥
 उद्गमो यत्र निक्षिप्य काष्ठं काष्ठस्य तक्षगम् ।
 तत्रोद्धतवनाद्यौ तु त्रिरुदया तु सा श्रियाम् ॥ २५१ ॥
 ऋतुमत्यां प्रियाचारगूढे तु स पुनान् मतः ।
 उदकाहं पुनस्त्रि स्यात् तथैवोदकसाधुनि ॥ २५२ ॥
 उपरयोऽस्त्री भगे मेदूऽप्युत्तरेऽप्यौरसे पुनः ।
 उररयो द्वे सुते ना तु स्तने त्रिस्तूरसा सह ॥ २५३ ॥
 एकविके तत्र साधवुरोभव उरोहिते ।
 उचितं तु त्वभावे ह्रीं निश्चिताभ्यस्तयोः पुनः ॥ २५४ ॥
 त्रिर्युक्तेऽनुमते चाथ प्रोक्तवाञ्छाकटायनः ।
 योग्ये चिरानुयाते चेत्यथोद्धानं नपुंसकम् ॥ २५५ ॥

चुल्ल्यामुद्गमने च त्रिः पुनः स्यादुद्गते तथा ।
 उष्णीषमस्त्री मकुटे शिरोवेष्टेऽप्यथ द्वयोः ॥ २५६ ॥
 उच्छीतष्टिभिरेवमे पुनर्नाथोपवर्हणे ।
 उच्छीर्षं क्ली त्रिषु पुनरुन्मूर्धनि पुमान् पुनः ॥ २५७ ॥
 उदारः काककङ्क्षौ स्यात् त्रित्वग्राम्यमहात्मनोः ।
 दानशौण्डेपु चैतेषु स्वर्थे वृत्तिर्यदा तदा ॥ २५८ ॥
 उदारा चाप्युदारी चेत्येवं रूपद्वयं भवेत् ।
 उदरं तु न ना ज्ञेयं जठरे क्ली तु संयुगे ॥ २५९ ॥
 उद्दामो वरुणे पुंसि त्रिषु तु स्याद् विशृङ्खले ।
 उल्लोलः पुंसि कल्लोले भृशलोले तु भेद्यवत् ॥ २६० ॥
 उन्मत्तः पुंसि धुर्धूरे तत्कले क्ली त्रिषु त्वयम् ।
 उन्मादः (स्त्रिषु ? वति) पूर्णस्य पुनः क्लीवं फले भवेत् ॥ २६१ ॥
 उद्देगमिति सिंहेऽक्तं वैजयन्त्यां तु खण्डिते ।
 पूगस्य फल इत्युक्तं पुमांस्तूद्देजने त्रि तु ॥ २६२ ॥
 भवेदुद्गतवेगादावुष्णिक्का तु स्त्रियानियम् ।
 यत्राग्वानुष्णकस्तु त्रिर्दक्षे क्लीवं तु चेतसि ॥ २६३ ॥
 उच्चलं चापभेदे च त्रिषु तूच्चलितर्यदः ।
 उद्धर्षस्तु महे पुंसि त्रिषु तूत्कटहर्षके ॥ २६४ ॥
 उन्मदस्तु पुमान्मूर्ध्ने कच्छपे तु द्वयोरयम् ।
 उत्सृष्टस्त्रिषु दत्ते स्यात् त्यक्ते चाथ नृलिङ्गकः ॥ २६५ ॥
 शाकजातिविशेषस्य मारिषाख्यस्य भेदके ।
 देवमारिपसंज्ञेऽथो उन्माथः पाशयन्त्रके ॥ २६६ ॥
 ना हिंसायामथोन्मार्गे त्रिः सुवे चाजयोऽब्रवीत् ।
 उत्साहोऽध्यवसाये ना सूत्रे च रभसोऽब्रवीत् ॥ २६७ ॥

१. 'च्छि' क. ड. पाठः. २. 'श' क. ग. ड. पाठः. ३. 'मे स्यात् पु' ख. पाठः.
 ४. 'धु' ख. ग. ड. पाठः. ५. 'हो न्यव' क. ख. ग. पाठः.

उत्साहा तु सिवातुक्ता वैजयन्त्या मनीषिणा ।

भारकूटादये लोहभेदेऽथोत्कीर्ण इत्ययम् ॥ २६८ ॥

जलराजविशेषे वा पुरीतंज्ञेऽथ स त्रिषु ।

भवेदुत्तिसितेऽभार्यम् (?) उपेन्द्रस्तु पुमानयम् ॥ २६९ ॥

विष्णावुपगते लिन्द्रं त्रिरथो उच्छुनः पुमान् ।

वैशाखमासे त्रिषु तु स्यादुद्रतशुनादिके ॥ २७० ॥

उद्गता निषमे वृषविशेषे स्त्री त्रि तूत्सवे ।

उत्तिषो द्वे चकोराख्यपक्षिषुत्पातरि त्रिषु ॥ २७१ ॥

उत्करस्तु पुमान् पुजे यज्ञभूमेश्च कुत्रचित् ।

प्रदेशभेदे त्रिषु तु स्यादुद्रतकरादिके ॥ २७२ ॥

उत्काटं तु भवेत् क्लीवं योगिनामासनान्तरे ।

उद्भटक्षीवयोस्तु त्रिरुदीच्यं तु नपुंसकम् ॥ २७३ ॥

द्वीपेरे त्रिः पुनरुद्गन्धवादौ स्यात् पुमान् पुनः ।

उलम्बने स्यादुद्गन्धो मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ २७४ ॥

खनकात् क्षाधियाजाते[†] द्वे उत्पत्तं तु नप्यदः ।

शुष्कमांसे त्रिषु पुनस्तप्ते दीप्तिऽप्यथो पुमान् ॥ २७५ ॥

उर्जालशिखिटे स्त्री तु कर्कटैवामेतयोः पुनः ।

फले क्लीबमथोद्गता पुमान् स्यादृत्विगन्तरे ॥ २७६ ॥

उच्चैर्गातरि तु त्रि स्यादुन्नेता लृत्विगन्तरे ।

पुमानुजापके तु त्रिरुहितर्यप्यथो पुमान् ॥ २७७ ॥

उद्वर्चिदसौ त्रि पुनरुद्गतान्निष्यथो नपि ।

उर्ध्वरं स्यादावैपने भेषलिङ्गं तु दुर्वले ॥ २७८ ॥

१. 'ल्पम्' क. पाठः. २. 'यो' क. पाठः. ३. 'ल' ख. पाठः.

† 'उद्गन्धं खनकाच्छ्रया' (पृ. ७५. श्लो. ४१) इति तु वैजयन्ती ।

ऊधस्यं तु नपि क्षीरे त्रिपु तूधोभवादिके ।
 ऊरव्यस्तु द्वयोर्वैश्ये त्रिपु तूरुभवे भवेत् ॥ २७९ ॥
 ऊरुजस्तु द्वयोर्वैश्य ऊरुजाते पुनस्त्रिपु ।
 ऊषणो ना कटुरसे विज्ञेयस्त्रि तु तद्वति ॥ २८० ॥
 क्लीवं तु मरिचे शुण्ठावूपणारव्ये च कर्मणि ।
 पिप्पल्यां तूषणा स्त्री स्यादूर्णाद्युस्तु द्वयोः क्रिमौ ॥ २८१ ॥
 मेषारव्यपशुजातौ स्यान्ना तु तद्धोमनिर्मिते ।
 कम्बले क्षीणभङ्गे च रभसः प्रोक्तवानमुम् ॥ २८२ ॥
 वेदकीर्तितगन्धर्वभेदेऽथोर्जस्वति त्रिपु ।
 ऊर्जस्वत् स्त्री तु नद्यां स्यादूर्जस्वत्यथ ना भवेत् ॥ २८३ ॥
 ऋषभो वृषभे कर्णरन्ध्रे नक्रस्य पुच्छके ।
 स्वरानामपि सप्तानां पट्जादीनां कचित् स्वरे ॥ २८४ ॥
 एकाहकलुभेदे च सामभेदेषु केषुचित् ।
 अर्हत्तीर्थकराणां च कस्मिंश्चिन्मत्तहस्तानि ॥ २८५ ॥
 शृङ्गिसंज्ञे च भैषज्ये केचिच्छ्रेष्ठेऽपि मन्वते ।
 अन्ये शब्दात् परः श्रेष्ठ इत्यूचू रभसः पुनः ॥ २८६ ॥
 वराहपुच्छे च स्त्री तु नराकारस्त्रियां भवेत् ।
 ऋषभा शूकशिम्ब्यां च रभसेन प्रकीर्तिता ॥ २८७ ॥
 क्लीवे त्वृजीकं वज्रे स्यादपिभेदे परे नरि ।
 एधितं तु वने क्लीवाल्लिङ्गमौणादिका विदुः ॥ २८८ ॥
 ना स्याद् गिरिसरिद्धाहेऽथैकाङ्गो ना बुधग्रहे ।
 त्रिस्त्वेकावयवे काणे त्वेकाक्षो भेद्यल्लिङ्गकः ॥ २८९ ॥

१. 'यीं नि' क. पाठः.

१. 'ऊर्णायुर्नां वृषाभङ्गे मेषकम्बलमेषयोः' इति मेदिनी ।

द्वयोस्तु वायसे विद्यादेकाहं त्वेकवासरे ।
 क्ली पुमांस्त्वेकदिवससाध्ययज्ञेषु कीर्तितः ॥ २९० ॥
 ज्योतिषोमादिषु पुमान् पुनर्नारङ्गपादये ।
 एलङ्कलि त्वेलितरि स्यान्मेघे त्वेडका द्वयोः ॥ २९१ ॥
 त्रिः कुत्सितादिवधिरे नाराचे पुनरपणः ।
 नाराच्यां त्वेपणी स्त्री स्यात् कुस्तुन्वुर्या तु सैपणा ॥ २९२ ॥
 इच्छायां क्लीच्छतेर्हेतुव्यापारे नपुंस्रियार्थदा ।
 एपणं चैपणा चेति त्यादथो ए(नं ? त)शः पुमान् ॥ २९३ ॥
 इन्द्रे चन्द्रे तथाध्वर्यो द्वयोस्तु स्यात् तुरङ्गमे ।
 एधतुस्तु स्त्रियां लक्ष्म्यां ना त्वमौ पुरुषेऽपि च ॥ २९४ ॥
 एकदृष्ट् ना यमे काके पुनर्द्वे त्रि तु काणके ।
 ए(नं ? त)शास्त्वदननि द्वे ना त्वमौ ब्रह्मणि होतरि ॥ २९५ ॥
 ऐश्वरं क्ली चतुर्दशप्रमाणे भेद्यत् पुनः ।
 सम्बन्धिनीश्वरस्य स्यादोदनस्त्वन्नियामयम् ॥ २९६ ॥
 अन्ने क्लीवं तु मेघे स्यात् काञ्जिके तु पुमानयम् ।
 ओलकस्तु पुमाञ्छाके काणमारिपसंज्ञके ॥ २९७ ॥
 मारिपात्यस्य शाकस्य जातिभेदे स्त्रियां पुनः ।
 ओलिका धान्यभेदे स्यार्जावारत्येऽथ नपुंसदः ॥ २९८ ॥
 औजसं काश्चनेऽथ स्यादोजःसम्बन्धिनि त्रिषु ।
 औरसो द्वे स्वजाते स्यात् पुत्रे ना सूक्ष्मजीरके ॥ २९९ ॥
 उरःसम्बन्धिनि त्रिः स्यादूर्ध्वभ्रातु पुमानयम् ।
 कम्बले मेपरोमोत्थे मेपसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ ३०० ॥
 कल्याणं तूत्सवे क्लीवं मङ्गलेऽक्षयस्कमयोः ।
 हलायुधः स्वर्णपत्रे पटत्यनतिदूक्षमदृक् ॥ ३०१ ॥

१. 'क' क. ख. ड. पाठः. २. 'नशा तु शुनि' ख, 'कशस्तु शुनि' ड, 'कशास्तु शुनि'

क. पाठः. ३. 'री' ग. पाठः. ४. 'मे' ग. पाठः.

श्रुतौ च स्त्री तु कल्याणी क्षमागिरिजयोस्त्रि तु ।
 शुभयुक्ते शाश्वतस्तु वदत्यक्षयमात्रके ॥ ३०२ ॥
 पुत्रयोरर्थयोः स्त्रीत्वे यदा वृत्तिस्तदा द्वयम् ।
 कल्याणा चापि कल्याणीत्यथ पुंसि चिरन्तने ॥ ३०३ ॥
 कचिदाङ्गिरसे मत्स्यं कलापस्तु पुमानयम् ।
 काञ्चीतूणीसमूहेषु भूषणे वर्हिर्बर्हकं ॥ ३०४ ॥
 कलापी तु श्रियामेवा कणिशेऽन्यस्तु कश्चन ।
 ब्रूते कणिशपूलेऽथ कनकः पुंसि चम्पके ॥ ३०५ ॥
 मागकेसरधुर्धूरकिशुकेषु बृहस्पतौ ।
 क्लीवं तु काञ्चनेऽत्रोक्तवृक्षाणां फलपुष्पयोः ॥ ३०६ ॥
 कपिलस्त्वपिभेदेऽग्नौ ना कडाराख्यवर्णके ।
 तरुष्काख्ये च निर्यासे बभ्रुवर्णे कुकुम्भनि ॥ ३०७ ॥
 कडारवर्णयुक्ते तु त्रि स्त्री तु कपिला हुमे ।
 शिशपासंज्ञके बभ्रुवर्णायां मुरभावपि ॥ ३०८ ॥
 ब्रह्मरीतिसमाख्ये च लोहभेदे जलैकसाम् ।
 जातिभेदे द्वादशानां तस्योक्तं लक्षणं यथा ॥ ३०९ ॥
 मनःशिलारजिताभ्यां पार्श्वान्यामिव लक्षिता ।
 पृष्ठे स्निग्धा मुद्रवर्णेत्यग्निदिग्वासिहस्तिनः ॥ ३१० ॥
 करिण्यां विद्युति तथा हरेण्वाख्ये च भेषजे ।
 द्वयोस्तु शुनि ना तु स्यात् कपिशः श्यावसंज्ञके ॥ ३११ ॥
 वर्णे तद्वति तु त्रिः क्ली मध्वासव इति श्रुते ।
 मयभेदेऽथ कलशः कुम्भे लिङ्गद्वयान्वितः ॥ ३१२ ॥
 स्थाल्यां तु दधिमन्थन्यां कलशी स्त्रीति केचन ।
 द्रोणाख्यपरिमाणे तु पुमानथ करीरवाक् ॥ ३१३ ॥

१. 'दत्ते' ड, 'मत्ते' क, पाठः. २. 'णी' क, ग, ङ, पाठः. ३. 'त' क, ख, ङ, पाठः.
 ४. 'त्व' ग, पाठः.

वंशाङ्कुरे घटे चापि कुकराख्ये च भादपे ।
 करीरी तु खियां हस्तिदन्तमूलेऽथ भेद्यवत् ॥ ३१४ ॥
 करिणः प्रेरयितरि करकस्तु पुमानयम् ।
 कमण्डलौ च कर्कर्यां गण्डे त्वप्याह कश्चन ॥ ३१५ ॥
 करङ्गे तु पुमानग्ने दाडिमेऽप्येतयोस्तु नृप ।
 फले स्त्रीपुंसयोस्तु स्यात् करका जलदोपले ॥ ३१६ ॥
 द्वयोस्तु पक्षिभेदे स्यादित्याह रभसः कविः ।
 कण्टकस्त्वखियां शैलनितम्बे वलयेऽपि च ॥ ३१७ ॥
 सैन्ये च राजधान्यां चामरदत्तस्तु पुंस्यमुम् ।
 हस्तमुष्टावभाषिष्ठ खियां तु कटिका कृते ॥ ३१८ ॥
 सूत्रसूतशलाकाभिरायुधम्व निवाग्णे ।
 परिमण्डलसंस्थानद्रव्येऽथो कण्टकोऽखियाम् ॥ ३१९ ॥
 वृक्षस्यावयवे सूचिसदृशे छुद्रविट्पि ।
 रोमाश्चे वेणुवृक्षे च कण्टका तु खियामियम् ॥ ३२० ॥
 कण्टकास्ये कटिभेदे अनुवाकस्तु कण्टिका* ।
 कर्कटो द्वे कुलीरे स्यात् कङ्कमङ्गे च पत्रिणि ॥ ३२१ ॥
 ना तु राशौ चतुर्थे स्यात् कचिच्चावयवान्तरे ।
 आरोह्यायैस्तुल्यार्थाः स्यात् कर्कशस्तु त्रिषु स्मृतः ॥ ३२२ ॥
 कटिने प्रखरस्पर्शे निर्दये सहस्रप्रिये ।
 ना तु खजे तथान्ये च काम्पिलयाख्यमर्हाकन्दे ॥ ३२३ ॥
 पटोलसंज्ञवल्ग्यां च स्यादिक्षौ चाथ कर्कशी ।
 खियां स्याद् बदरीभेदे नरकोलीति विश्रुते ॥ ३२४ ॥
 कर्करस्तु पुमानस्त्रि पाषाणे कर्षणेऽपि च ।
 दृढे तु भेद्यलिङ्गः स्यादित्याहुरथ कर्करी ॥ ३२५ ॥

१. 'ख्य' ग. पाठः. २. 'ण्ट' ग. पाठः. ३. 'यां तु' क. ग. पाठः. ४. 'यां' क.
 ग. उ. पाठः. ५. 'म्वि' ग. पाठः.

* कोशान्तरेऽनुवाकवाचा 'कण्टिका' इति उभयथा दृश्यते ।

स्त्रियां स्यात् करकेऽथ क्ली कङ्कणं करभूषणे ।
 तथा भूषणमात्रे च सूत्रे त्वजय उक्तवान् ॥ ३२६ ॥
 कङ्कणी तु स्त्रियां क्षुद्रघण्टायामथ कङ्कतः ।
 केशमार्जनकद्रव्ये त्रयी द्वे काकजातिषु ॥ ३२७ ॥
 चतस्रप्वेकजातौ स्यात् कमलं तु नपुंसकम् ।
 पद्मे रक्ताम्बुजे तोये स्याण्ये छुरिकादिनः ॥ ३२८ ॥
 हेमाद्यैश्चित्रिते चर्मण्यथ स्त्री कमला श्रियाम् ।
 मृगे तु द्वे कश्मलं तु क्लीवं मोहपुरीषयोः ॥ ३२९ ॥
 मलीमसे तु त्रिः क्लीं तु कललं चर्मकोशके ।
 अस्थन्यप्यथ न स्त्री स्याद् रेतसो गर्भतां यतः ॥ ३३० ॥
 स्यादवस्थान्तरे सिंहवैजयन्त्यौ तु पेटतुः ।
 उल्बेऽथ ताम्रकलये किङ्क्रे लोहमलेऽपि च ॥ ३३१ ॥
 कालिलं तु नपि ज्ञेयं समूहे कायपापयोः ।
 गाम्भीर्यं सङ्गतेऽप्यात्माधिष्ठिते शुक्रशोणिते ॥ ३३२ ॥
 गहने तु त्रिषु ज्ञेयं कलुषं तु नपि ह्यथे ।
 सूक्ष्मैलायां तु कलुषी स्त्री त्रिषु त्वाविलद्रवे ॥ ३३३ ॥
 महिषे तु द्वयोर्ना तु कृष्णे वर्णोऽन्यकीर्तितः ।
 तद्युक्ते भेद्यवदथो कल्माषः कृष्णपाण्डरे ॥ ३३४ ॥
 ना मिश्रवर्णोऽन्ये त्वाहुश्चित्रवर्णोऽथ भेद्यवत् ।
 वर्णयोरेतयोरकवर्णयुक्ते नपि त्वदः ॥ ३३५ ॥
 आरण्यके सामभेदे 'कया नश्चित्र' इत्यृचि ।
 सर्पसामाह्वये गीते कलिङ्गस्तु नृपान्तरे ॥ ३३६ ॥
 नापत्येषु बहुष्वस्य भूक्षि चैषां च नीवृत्ति ।
 द्वे तु धूम्याटसंज्ञे स्यात् पक्षिभेदेऽथ नप्लियोः ॥ ३३७ ॥

कलिङ्गा कुटजाख्यस्य फले वृक्षस्य यत् पुनः ।
 दृश्यतेऽजयकोशेऽत्र कलिङ्गाख्येयुपस्थिते ॥ ३३८ ॥
 तिक्तकेशर इत्येवं तच्चिन्त्यं कदली पुनः ।
 स्त्रियां स्यात् करिणां केतौ चर्मयोनी मृगान्तरे ॥ ३३९ ॥
 तस्य लक्षणमप्युक्तं मृगजैः पूर्ववृत्तिभिः ।
 कदली तु विले शेते मृदुरूधाचक्रवुरैः ॥ ३४० ॥
 नीलाग्रे रोगभिर्गुक्ता सा विंशत्यङ्गुल्यायता ।
 इत्येवं नृश्रियोस्तु स्यात् कदलः कदलीति च ॥ ३४१ ॥
 रम्भायां स्यात् त्रिलिङ्गायां तु कन्दली नवपल्लवे ।
 श्वाटभेदे कच्छरूढेऽजिनयोनिमृगान्तरे ॥ ३४२ ॥
 तस्य लक्षणमप्युक्तं मृगजैः पूर्ववृत्तिभिः ।
 कन्दली तु श्यामवर्णा हन्तायामा महोदरी ॥ ३४३ ॥
 इत्येवं रमसस्त्वाह तं कल्याणोपगमयोः ।
 स्त्रियां तु क्षणिका ज्ञेया विद्युति क्षणवत्तु यत् ॥ ३४४ ॥
 तत्र त्रिः क्षणमात्रावस्थायिवस्तुनि चाथ सः ।
 राजन्ये क्षत्रियो द्वे स्यात् तत्र योनियुते यदा ॥ ३४५ ॥
 अथे वृत्तिस्तदा द्वे स्तः क्षत्रिया क्षत्रियाण्यपि ।
 पुंयोगात् तु स्त्रियां वृत्तौ क्षत्रियात्यथ न स्त्रियाम् ॥ ३४६ ॥
 कृपायस्तुवराभिख्यरसे काथरसे तथा ।
 निर्यासे सौरभे च स्वादनुरागाङ्गरागयोः ॥ ३४७ ॥
 रागद्वये रक्तवर्णे रक्तपीतद्वयात्मके ।
 मिश्रवर्णे तथा क्रोधलोभादौ भेद्यवत् पुनः ॥ ३४८ ॥
 रक्तवर्णयुते रक्तपीतवर्णद्वयान्विते ।
 सुरभौ तुवराख्येन रसेन च समन्विते ॥ ३४९ ॥

कपालोऽस्त्री क्वचित् स्त्री च कपालीति शिरोस्थनि ।
 घटादिशकले केचित् पुनः शकलमात्रके ॥ ३९० ॥
 कटाहो ना कर्णवति विशाले लोहभाजने ।
 द्वीपभेदे च महिषे पुनर्द्वे अथ भेद्यवत् ॥ ३९१ ॥
 करालो दन्तुरे तुङ्गे विशाले विकृतेऽपि च ।
 कडारवर्णयुक्ते च कराली तु स्त्रियाभियम् ॥ ३९२ ॥
 अग्निजिह्वाविशेषे च दंष्ट्राभेदे च भोगिनः ।
 पार्वत्यामपि ना तु स्यात् कालमाले गुणे तथा ॥ ३९३ ॥
 कडौर इति विख्याते चर्मकोशे तु नप्यदः ।
 अविश्वास्योऽत्र रभसो वाक्यमेतदधीतवान् ॥ ३९४ ॥
 कलहस्तु पुमान् खड्गकोशे भण्डन एव च ।
 क्लीवं युद्धे च रागे चेत्येवं चैतदसाम्प्रतम् ॥ ३९५ ॥
 कडारं तु जले क्लीवं रूक्षताशूलयोस्तु ना ।
 तथा कपिलवर्णे च तद्गुक्ते त्वभिधेयवत् ॥ ३९६ ॥
 विपमीभूतदशने निःसारेऽपि द्वयोः पुनः ।
 आचष्टे रभसो दासे शब्दवेद्यश्च नप्यदः ॥ ३९७ ॥
 कण्डारं रक्तपद्मे स्याद् वर्णभेदे तु पुंस्ययम् ।
 सितकाचरमिश्रे स्यात् त्रिस्तु तद्वति कः पुनः ॥ ३९८ ॥
 काचरो वर्णभेदोऽयं कृष्णधूमलमिश्रकः ।
 पुन्नपुंसकयोस्तु स्यात् सन्नाहे क्यचं तथा ॥ ३९९ ॥
 रभसस्त्वाह पटहे नान्दीवृक्षे च पुंस्यमुम् ।
 कर्मारस्तु पुमान् वेणावयस्कारे द्वयोरथ ॥ ४०० ॥
 कञ्जारो ना गृहे गूढे मणौ कश्चिदथ त्रिषु ।
 अशोभनेऽथ कवटे क्लीवमुच्छिष्टमिस्सयोः ॥ ४०१ ॥

मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे पुलकसीशूद्रसम्भवे ।
 ककरस्तु करीरद्वौ दीनककचयोश्च ना ॥ ३६२ ॥
 द्वयोस्तु पक्षिभेदे स्यादेतद्रभसभाषितम् ।
 करटस्तु पुमान् विल्वे गजगण्डेऽप्यथाव्रवीत् ॥ ३६३ ॥
 रभसोऽसुं नवश्राद्धे शब्दवेदा द्वयोः पुनः ।
 काके दुर्दुष्टे तु त्रिः कुङ्कुमे तु नपुंसकम् ॥ ३६४ ॥
 कंरटा तु स्त्रियां दुःखदोषायां गवि नप् पुनः ।
 करोटं वल्लकोशे च कपाले शिरस्तथा ॥ ३६५ ॥
 द्वे तु भृत्ये घनाम्लायां व्यागुल्यां स्यान् करोटिका ।
 कर्पटो ना वर्णभेदे त्रिस्तु तद्वत्त्यथ द्वयोः ॥ ३६६ ॥
 कितवेऽथ कपोतो ना वर्णभेदे त्रि तद्वति ।
 द्वे तु पारावताभिख्यखगेऽन्यस्मिन्नपि कचित् ॥ ३६७ ॥
 गृहप्रवेशनायोग्ये पक्षिभेदेऽथ कर्परः ।
 पुमान् घटादिशकले कपालाख्ये शिरोस्थनि ॥ ३६८ ॥
 कटाहे शस्त्रभेदे च वृक्षस्यावयवान्तरे ।
 रसाज्जने तु स्त्रीलिङ्गा कर्परीति विदुर्बुधाः ॥ ३६९ ॥
 कर्पूरोऽस्त्री चन्द्रसंज्ञगन्धद्रव्ये स्त्रियां पुनः ।
 कर्पूरी नागवल्ल्याख्यवल्लीभेदेऽथ कर्बुरम् ॥ ३७० ॥
 क्लीवं स्वर्णे हरिच्छुक्लमिश्रवर्णे तु पुंस्ययम् ।
 सिंहस्तु चित्र इत्याह त्रि तु वर्णसमन्विते ॥ ३७१ ॥
 तद्वर्णयुक्तमुरभौ पुनः स्त्री कर्बुरा तथा ।
 जलौकाजातिभेदे च सविषे तस्य लक्षणम् ॥ ३७२ ॥
 या छिन्नोन्नतकुक्षिः स्याद् वार्मेमत्स्यवदायता ।
 सविषा कबुरी नामत्यथ स्यात् कच्छुरस्त्रिषु ॥ ३७३ ॥

पानाभिः संयुते जन्तौ कच्छुरा तु स्त्रियामियम् ।
 शब्दान्मप्यात्मगुप्तायां यवासे कण्डुरस्तु ना ॥ ३७४ ॥
 सूरणेऽथात्मगुप्तायां कण्डुरा स्त्री नृभूमि तु ।
 कम्बोजा देशभेदे स्यान्ना तु स्यात् तस्य राजनि ॥ ३७५ ॥
 द्वयोस्तु तदपत्ये स्याद् गजभेदे च ना पुनः ।
 शङ्खेऽपि रभसोक्तः कपर्देस्तु पुमानयम् ॥ ३७६ ॥
 महादेवजटाजूटे जटानृद्वे इतीतरे ।
 जलजन्तुविशेषे तु वराटाख्ये द्वयोस्तु ॥ ३७७ ॥
 क्रमुको ना पृग्बृक्षे पट्टिकाख्ये च पादपे ।
 ब्रह्मदारुसमाख्ये च भद्रमुस्ते च नप् पुनः ॥ ३७८ ॥
 ण्पां प्रसूने क्रमणं पुनर्विशान्पुंसकम् ।
 पादे कान्ते तथा द्वे तु तुरङ्गे कन्दरा पुनः ॥ ३७९ ॥
 त्रयो गिरेरवयवे दरीसंज्ञे द्वयोः पुनः ।
 स्यादुच्चजानुकं भेदे मृगजांतरथो पुमान् ॥ ३८० ॥
 कन्धरो वारिदे ग्रीवाक्षरयोस्तु स्त्रियामियम् ।
 कन्धरा कथिता सद्भिः पुनपुंसकयोः पुनः ॥ ३८१ ॥
 क्षुद्रग्रामे द्रोणमुखसंज्ञे कर्कट इत्ययम् ।
 देशसन्धिषु संस्त्यायो यस्तस्मिन्निति शकटः ॥ ३८२ ॥
 कर्करो नाञ्जल्ये देशे पापे च रभसोऽब्रवीत् ।
 द्वयोस्तु रक्षसि व्याघ्रे क्लीबे तु जलकर्मणोः ॥ ३८३ ॥
 सतृणाभ्यवहारी तु रभसः शबले त्रिषु ।
 कर्करी तु स्त्रियां भूमौ शिवायां चाथ कच्छपः ॥ ३८४ ॥
 द्वे कूर्मे निधिभेदे तु पुंसि स्यात् स्त्री तु कच्छपी ।
 वीणायां स्यात् सरस्वत्या ऋषिभेदे तु कश्यपः ॥ ३८५ ॥

ना द्वे तु कच्छपे त्रिस्तु मयपे कम्बलस्तु ना ।
कस्मिंश्चित् पार्वतीभक्ते रभसंस्तूक्तवानमुम् ॥ ३८६ ॥

उत्तरासङ्गमात्रे च सास्त्रायां च गवानथ ।
रभसः सलिले क्लीवं रलके तु त्रिलिङ्गकम् ॥ ३८७ ॥

कम्बली स्त्री तु विज्ञेया सज्जनायां च हस्तिनः ।
कल्पना क्ली तु कलसौ स्याच्छेदने चाथ नपुंस्रियोः ॥ ३८८ ॥

क्रियायां स्यात् कल्पयतेरथ स्यात् कर्पकः पुमान् ।
अक्षारके कष्टारि तु भेद्यवच्च कृपावले ॥ ३८९ ॥

ककुदोऽर्द्धा वर्त्तावर्दस्कन्धयोर्मध्य उन्नते ।
प्रधाने राजचिह्ने च हस्तिनो भेद एव च ॥ ३९० ॥

कठिनं तु कटोरे त्रिः कठिना तु म्रियामियम् ।
शुक्लधातुसमालये स्यादित्याहुर्दृष्टदन्तरे ॥ ३९१ ॥

रभसो गुडशर्करेत्यमुमर्थमभाषत ।
कमठः कच्छपे द्विः स्याद् वामने भेद्यलिङ्गकम् ॥ ३९२ ॥

कूर्मास्त्रानि तु ना क्ली तु भिक्षापात्रेऽथ कक्खटम् ।
कठिने त्रिः कक्खटी तु शुक्लधातुसमाख्यके ॥ ३९३ ॥

पापाणभेदे स्त्री त्रिस्तु कनिष्ठोऽल्पतमेऽनुजे ।
तथा युवतमे स्त्री तु कनिष्ठाल्पतमाङ्गुलौ ॥ ३९४ ॥

क्ली तु भूलवणे कूप्यसंज्ञेऽथ करजः पुमान् ।
नखे करजवृक्षे च क्ली तु व्याघ्रनखाह्वये ॥ ३९५ ॥

भेषजे कञ्जुकस्त्वर्द्धा कवचे वारवाणके ।
निर्मोके भोगिनिश्चाह रभसः शब्दवित्तमः ॥ ३९६ ॥

वर्धापकगृहीताङ्गस्थितवस्त्रेऽप्यभाषत ।

कर्पाकं तु खनित्रे स्यात् क्लीबलिङ्गमथ स्त्रियाम् ॥ ३९७ ॥

मक्षिकायां कर्पाका स्यात् कर्णिका तु वनस्पतेः ।

वांजे स्त्री स्यात् तथा भित्ततण्डुलावयवेऽत्र तु ॥ ३९८ ॥

पुंस्याहार्थे हर्षनन्दी ना त्वेव पट्वासेने ।

कर्णिकोऽथ कवन्धोऽस्त्री क्रियायुक्तेऽपमूर्धके ॥ ३९९ ॥

शरीरे सालिले चापि रक्षोभेदे तु पुंस्त्रयम् ।

रभसस्तूरे राहावपि भाषितवानमुम् ॥ ४०० ॥

करण्डो ना समुद्रे स्यात् पुटीसंज्ञे तु भाजने ।

स्त्री करण्डी द्वयोस्तु स्यात् पक्षिभेदेऽथ ना स्मृतः ॥ ४०१ ॥

कदम्बो व्यञ्जनीभूतशाकनाले द्रुमान्तरे ।

स्त्री तु तत्प्रसवेऽथो ना कलम्बः शाकनालके ॥ ४०२ ॥

बाणे चाथ कलम्बोऽस्त्री शतपर्वसमाख्यके ।

स्तम्बे शाके कर्दम्बस्तु सर्पे ना च नापके ॥ ४०३ ॥

ह्रीं तु प्रसवे तस्य समूहे चाथ ना स्मृतः ।

करम्बः सेकमिश्रान्ने मिश्रमात्रे तु भेद्यवत् ॥ ४०४ ॥

केचित् तु पुष्पे क्लीत्याहुः कवरस्तु नृलिङ्गकः ।

लवणेऽ(म्ले)* च रसयोर्भिद्यलिङ्गस्तु तद्वतोः ॥ ४०५ ॥

केशविन्यासभेदे तु कवरी स्त्री तथैव सा ।

वापिकासंज्ञभैषज्ये शोकेऽपि रभसोऽपटीत् ॥ ४०६ ॥

१. 'पि' ख. ड. पाठः. २. 'र्णा' क. ख. घ. पाठः. ३. 'तौ' ग. पाठः.

४. 'वां' क. ख. ड. पाठः. ५. 'म्बःशोके' ग. पाठः. ६. 'ट' ग. पाठः. ७. 'द' ग. पाठः.

८. 'णे चरयो' क., 'णे दारसौधरयो' ख., 'णे चारसरयो' ड. पाठः.

* 'कवरं लवणाम्लयोः' इति मेदिनी ।

व्याकीर्णमात्यकवरां कवरीमिति सत्कवेः ।
 वाक्ये कवरशब्दस्य चिन्त्योऽर्थोऽथ करम्भवाक् ॥ ४०७ ॥
 पुंसि स्याद् दधिभिश्चेषु सक्तुषु स्त्री पुनर्भवेत् ।
 करम्भी पात्रभेदेऽथ करभो गर्दभे द्वयोः ॥ ४०८ ॥
 उद्धृत्य च शिशैः पाणैर्मणिधन्यकनिष्ठयोः ।
 मध्ये स्यात् कर्तनं तु स्त्री छेदने सूत्रसर्जने ॥ ४०९ ॥
 अश्वस्य धूलिलुठने कर्तनी तु स्त्रियामियम् ।
 नापितस्योपकरणे कर्तुः (त्रि) कात्येऽथ नप्लियोः ॥ ४१० ॥
 कर्तना कर्तयत्यर्थे स्यादधेदं नपुंसकम् ।
 कारणं कारणे काये साधने कर्मणीन्द्रिये ॥ ४११ ॥
 क्षेत्रेऽपि साधकतमे नाट्यगीतिप्रभेदयोः ।
 रतबन्धे तथा ज्योतिःशास्त्रज्ञानां च कुत्रचित् ॥ ४१२ ॥
 ग्रहचारेक्षणोपायप्रभेदे च निरूप्यताम् ।
 स्पृष्टाद्युच्चारणाभेदे योगिपद्मासनादिषु ॥ ४१३ ॥
 मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे शूद्रायां वैश्यसम्भवे ।
 करुणा तु स्त्रियां चित्तवृत्तौ क्लिष्टेषु जन्तुषु ॥ ४१४ ॥
 धार्मिकस्य त्रिषु पुनः करुणावियये तथा ।
 सैरूपे चाथ वदति हर्षनन्दी नपुंसकम् ॥ ४१५ ॥
 दैन्ये करुणमित्येतन्ना तु च्छागाख्यपादपे ।
 कर्मण्या तु भृतौ स्त्री स्यात् कर्मसाधौ तु भेद्यवत् ॥ ४१६ ॥
 सन्पादिनि च विज्ञेयं कर्मणा स्वान्मनीषिभिः ।
 कद्वस्तु द्वमे दुष्णुसंज्ञे ना द्वे खगान्तरे ॥ ४१७ ॥

१. 'धैतन' क. ख. ड. पाठः. २. 'य' क. ख. ग. पाठः. ३. 'स्व' ड. ख. पाठः.
 ४. 'दु' ड. पाठः.

* 'धुरोऽस्य वपनं शस्त्रं रुद्रिका कर्तनी कृवी' (पृ. १३८. श्लो. २६) इति वैजयन्ती ।

कश्चरं तु धने क्लीबं त्रिः स्यात् कसनशीलके ।
 कथेरः शकुनौ द्वे त्रिः कथके कुहकेऽपि च ॥ ४१८ ॥
 कणीचिः स्त्री लतायां स्यान्मनस्यपि धनञ्जयः ।
 अन्ये तु केचिद् भाषन्ते तुरङ्गे स्याद् द्वयोरिति ॥ ४१९ ॥
 करेणुरिभ्यां स्त्री नेमे कर्णिकारद्वयेऽपि च ।
 काशिपुस्त्वस्त्रियामन्नवस्त्रयोस्तद्वयेऽपि च ॥ ४२० ॥
 कुये च वैजयन्ती तु शय्यायामिति भाषते ।
 कठारस्तु द्वयोर्ज्ञेयः खड्गे शिल्पिनि चाप्यथ ॥ ४२१ ॥
 कर्करुः पुंसि कूटगण्डे कालिङ्गे चानयोः पुनः ।
 क्लीबं स्यात् प्रावेऽथ स्यात् कर्कन्धूः पुंस्त्रियोरपि ॥ ४२२ ॥
 बदर्यां क्रोष्टुचदर्यां व्रणविष्टम्भयोरपि ।
 स्त्री तु मध्वाज्यसंस्तिक्तयवलाजजतर्पणे ॥ ४२३ ॥
 रथादीनां युगे चाथ कफेरुः पुंसि पादपे ।
 श्लेष्मातकसमाख्येऽथच्छादिपेयतृणे स्त्रियाम् ॥ ४२४ ॥
 कशेरुः स्त्रीनपोः पृष्ठस्यास्त्रानि क्लीबकं पुनः ।
 स्तम्भप्रभेदे सजलपङ्कुरुदे कशेर्वथ ॥ ४२५ ॥
 वैशावेदयाकर्णिकारे कशेरु रभसः स्त्रियाम् ।
 कटपूना महादेवे स्त्री तु खेलगौ स्मृता ॥ ४२६ ॥
 ककुब्जान् वृषभे पुंसि पण्डसंज्ञे च गोपतौ ।
 ककुब्जती तु श्रोण्यां स्त्री कण्टकी तु पुमानयम् ॥ ४२७ ॥
 थारिमेदालयवृक्षे च वृक्षे च मदनाह्वये ।
 त्रि तु कण्टकसंयुक्ते कञ्चुकी तु द्वयोरहौ ॥ ४२८ ॥
 सौविदल्ले तु ना त्रिस्तु कञ्चुकेन समन्विते ।
 कलापी ना महादेवे पर्कट्याख्ये च पादपे ॥ ४२९ ॥

१. 'थ' ड. पाठः. २. 'ध द्वयोऽपि' ग. पाठः. ३. 'रु' क. पाठः. ४. 'म्भ-
 भेदे, च स' ग. पाठः. ५. 'व' ग. पाठः. ६. 'थ' क. ड. पाठः.

श्रेयश्च पर्कटी हृक्षो द्वे मयूरे स्त्रियां पुनः ।
 कलापिनी स्यात् पार्वत्यां कलापवति तु त्रिषु ॥ ४३० ॥
 ककुदी तु पुमान् पण्डसंज्ञके गोपतौ त्रि तु ।
 ककुदेन समायुक्ते काञ्चनं तु नपुंसकम् ॥ ४३१ ॥
 हेम्यवज्जकेसरे ना तु धुधूरे नागकेसरे ।
 उदुम्बरे च रभसो हरिद्रायां तु काञ्चनी ॥ ४३२ ॥
 ब्रह्मरीतिसमाख्ये च लोहभेदेऽस्त्रियामथ ।
 दिग्प्रभेदे काकोलः पुनपुंसकयोः स्मृतः ॥ ४३३ ॥
 द्वयोस्तु कुष्णकाके स्यात् काकोलीति स्त्रियामियम् ।
 वदस्यासंज्ञके वल्लीजातिभेदेऽथ काहला ॥ ४३४ ॥
 स्त्री वाद्यभेदे सुषिरे रथ्यावादे* तु नप्यदः ।
 त्रि तु निष्ठुरवाक्ये स्यादाकुले चाथ न स्त्रियाम् ॥ ४३५ ॥
 कान्तारः स्यान्महारण्ये दुर्गमार्गे च तं पुनः ।
 रभसो वनमात्रे च प्रोक्तवानथ पुंस्ययम् ॥ ४३६ ॥
 इक्षुभेदेऽथ कादम्ब्यः कलहंसे द्वयोरयम् ।
 कदम्बसम्बन्धिनि तु त्रिषु स्यान्मार्गणे तु ना ॥ ४३७ ॥
 काण्ड्योजी तु स्त्रियां मापपर्णाति प्रथितौषधौ ।
 ना तु पुष्पागवृक्षे च वलक्षखदिरे तथा ॥ ४३८ ॥
 तद्देशतन्मये तु स्याद् द्वयोरपि तुरङ्गमे ।
 क्रीपं तु कारणं हेतौ रभसस्त्वभिधानवित् ॥ ४३९ ॥
 करणेऽपि पठत्येनं^१ स्त्रीनपौस्त्वपि कारणा ।
 क्रियायां स्यात् कारयतेर्घाते चेत्यजयोऽब्रवीत् ॥ ४४० ॥

१. 'ये' ग. पाठः. २. 'तु' क. पाठः. ३. 'नन्' ख., 'तत्' ग. पाठः.

* 'रथ्यावादे तु कोहलम्' (पु. ३३. श्लो. २७) इति तु वैजयन्ती ।

कारणा तु स्त्रियां तीव्रवेदनायामथो नपि ।
 कार्मुकं स्याद् धनुर्मात्रे धनुर्भेदे च ना पुनः ॥ ४४१ ॥
 वेणौ त्रिस्तु प्रभवति कर्मणे तत्र वस्तु यत् ।
 कावृकः कृकवाकौ द्वे पीतमस्तककोकयोः ॥ ४४२ ॥
 त्रि तु स्याद् रभमेनोक्तः कार्मणः कर्मकारके ।
 मन्त्रादियोजने^१ तु ह्रीं गूयकमेति तद् विदुः ॥ ४४३ ॥
 कार्मिकस्तु भवेद् राज्ञां कुलकेष्वधिकृते त्रिषु ।
 कर्मणां तु समूहे ह्रीं कातरस्त्वभिधेयवत् ॥ ४४४ ॥
 भीरौ स्यात् पण्डके त्वेष पुमान् स्याद् भेद्यवत् पुनः ।
 कालेर्यः कालसम्बन्धिन्यर्थे सर्वत्र नप् पुनः ॥ ४४५ ॥
 कलिना साम्नि दृष्टे स्याद् कलीनां च वदम्बके ।
 रागद्रव्ये जापकारुषे दार्व्यां त्वेव पुमानयम् ॥ ४४६ ॥
 दार्वी दारुहरिद्रोक्ता काकाण्डस्तु पुमानयम् ।
 कृष्णशिम्भौ नपि त्वेतत् काकस्याण्डे पुमान् पुनः ॥ ४४७ ॥
 क्षालनोऽरत्तिके पष्ठे यस्य यूपस्य सप्त च ।
 दश चारत्तयो मानं तस्य स्त्रीशण्डयोः पुनः ॥ ४४८ ॥
 प्रक्षालनेऽथ कामाङ्गं चूतवृक्षे पुमानयम् ।
 कामस्य पुनरङ्गे ह्रीं काश्यपन्तु पुमानयम् ॥ ४४९ ॥
 ऋषिभेदे च चन्द्रे च स्यादिक्ष्वाकोः कुलस्य यः ।
 द्वितीयो नृपतिस्तत्र मरीचितनये स्मृतः ॥ ४५० ॥
 काश्यपस्य तु पुत्रे द्वे काश्यपीति स्त्रियां भुवि ।
 ह्रीं तु मांसेऽथ काण्डीरस्त्रिषु काण्डवति स्मृतः ॥ ४५१ ॥
 पुमांस्तु हस्तिपिप्पलयां क्षारकन्तु नृशण्डयोः ।
 पक्षिमत्स्यादिपिटके तथा स्यात् पुष्पजालके ॥ ४५२ ॥

१. 'का' ख. ड. पाठः. २. 'का' ख. पाठः. ३. 'केतु त्रि मू' ग. पाठः.
 ४. 'दे' ग. पाठः.

क्षरितुक्षारयित्रोस्तु भेषवत् कासिका पुनः ।

स्त्री वनस्पतिभेदेऽन्ये छेदनद्रव्य ऊचिरे ॥ ४९३ ॥

त्रिस्तु कासयितर्येष कासकः कसितर्यपि ।

काचिकस्तु पुमाञ्ज्ञेयः कम्पुण्डे द्वे तु मुषिके ॥ ४९४ ॥

काकली तु कले सूक्ष्मे शब्दे स्त्री काकलं पुनः ।

ग्रीवाया उन्नते देशे स्त्री कण्ठमणिसंज्ञके ॥ ४९५ ॥

कारजस्तु पुमाञ्ज्ञेयो बल्मीके कलहे तथा ।

चित्रे चित्रकराणां च त्रिः पुनः कारुसम्भवे ॥ ४९६ ॥

काश्मीरी कुष्णवर्णायां वचायां स्वात् स्त्रियामिबन् ।

स्त्री तु पुष्करमूलाख्यभेषजे कुङ्कुमेऽपि च ॥ ४९७ ॥

त्रिः कश्मीरनिवासे च कश्मीरभिजनेऽपि च ।

काणकात्रिषु हिंसे स्यात् स्त्री त्वक्षिमले विदुः ॥ ४९८ ॥

कायस्थो लेखके त्रिः स्याच्छरीरस्थेऽप्यथ स्त्रियाम् ।

हरीतक्यामिदं चोक्तं रभसेनैव धीमता ॥ ४९९ ॥

काशीनः पुंसि कर्णे स्याद् व्यासे च रभसोऽपटीत् ।

द्वयोस्तवपत्ये कन्याया लुब्धे त्वेष त्रिषु स्मृतः ॥ ४९० ॥

काथिका तु स्त्रियां श्रेया प्रदेये स्याद् दिने दिने ।

ऋणवृद्धिपिशोपेऽर्थे त्रिः कायकृतकर्मणि ॥ ४९१ ॥

कारिका स्त्री यातनायां व्याख्याश्लोके कृतावपि ।

क्रियानिर्वर्तके तु स्त्री कर्मादौ त्रिस्तु कर्तरि ॥ ४९२ ॥

हिंसके च स्वयं दृष्टे त्वृणवृद्धचन्तरे स्त्रियाम् ।

कारितापि च कारित्वे त्रिस्तु निर्वाहार्थापितेऽप्यथ ॥ ४९३ ॥

म(सुरौ)* रोगविशेषे ना कामुके त्रिषु कामलः ।
 कालिका तु स्त्रियां मासि मासि देवेऽधर्मकैः ॥ ४६४ ॥
 ऋग्वृद्धिविशेषे स्याद् भेद्यलिङ्गं तु यस्य वै ।
 कालः प्राप्तः प्रकृतोऽस्ति तत्र तत्र च वर्तते ॥ ४६५ ॥
 यदा स्त्रियां तदा रूपं कालिकीत्यथ कालका ।
 अङ्गारकसमाख्यस्य शङ्खनेयोपिति स्त्रियाम् ॥ ४६६ ॥
 कालिका त्विति सौराष्ट्रीसंज्ञके भेषजे भवेत् ।
 प्रशान्तामौ दग्धकाष्ठे मृगभेदेऽस्य लक्षणम् ॥ ४६७ ॥
 कालिका त्वसिता यद्वा कपोता पिङ्गविन्दुका ।
 इत्येवमविवाहानां कन्यानां कन्यकान्तरे ॥ ४६८ ॥
 अस्योक्तं लक्षणं कुब्जा दुर्दर्शा कालिका च सा ।
 अधस्य दन्तरेखायां सूक्ष्मजीरक एव च ॥ ४६९ ॥
 मनोविकारप्रभवकायवैवर्ण्य एव च ।
 भेषजाले च चिक्रोडसंज्ञप्राण्यन्तरेऽपि च ॥ ४७० ॥
 ऋ(यःम)†देयवस्तुमूल्ये काञ्चचां च रभसोऽपठीत् ।
 कालकस्तु पुमान् कायविकारे पिङ्गुसंज्ञके ॥ ४७१ ॥
 रक्ते तु कालद्रव्येण पटादौ भेद्यलिङ्गकः ।
 कोमादिना च काले स्यान्मुखादौ कलितर्यपि ॥ ४७२ ॥
 तथैव कालयितरि कार्त्तिकी तु स्त्रियामियम् ।
 कृत्तिकाख्यर्क्षसंयुक्तपौर्णमास्यां पुमान् पुनः ॥ ४७३ ॥

१. 'ज्ञौ' च. पाठः. २. 'श' क. च. पाठः. ३. 'ले' ग. पाठः.

* 'कामला रोगभेदे वा ना ना मरुवसन्तयोः' इति मेदिनी । † कालिका...
 .....कमदेये वस्तुमूल्ये' इति मेदिनी, 'कालिका योगिनीभिदि.....कमदेयव.
 स्तुमूल्ये' इति हेमचन्द्रश्च ।

क्रांतिं यत्र मासेऽस्ति तस्मिन्नथ नृलिङ्गकः ।
 किंकिन्धः शैलभेदे स्यात् किंकिन्धा तु स्त्रियामियम् ॥ ४७४ ॥
 धराधरविशेषस्त्वगुहाभेदे पुमान् पुनः ।
 किंजल्कः केसरे क्ली तु स्यादाकाशे च लाञ्छने ॥ ४७५ ॥
 इदं धनजयेनोक्तं किरातस्त्वभिधेयवत् ।
 स्वल्पकायेऽथ रभसो भूनिन्वे पुंस्यधीतवान् ॥ ४७६ ॥
 क्षियां चामरवाहिन्यां मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ।
 शबरत् पर्णशवरी निष्ठचपूर्वातिविष्ट यम् ॥ ४७७ ॥
 तत्र द्वे तु किराटः स्यान्लेच्छे वणिजि चाप्यथ ।
 किन्नीरः स्यात् पुमान् रक्षोविशेषे चित्रपर्णके ॥ ४७८ ॥
 त्रि तु रत्नपर्णके स्याद् विष्णुयां तु गण्डसकम् ।
 किंकिन्धं क्ली मापरुजोर्वेश्यायां किंकिन्धी स्त्रियाम् ॥ ४७९ ॥
 किन्धः पुंसि धुधूरे क्ली तु तत्प्रसवे त्रि तु ।
 दूतकारेऽथ रभसो मत्तवक्त्रकयोरपि ॥ ४८० ॥
 क्लीवालिङ्गं तु विशेषं किमिजं गन्धवस्तुनि ।
 जगुर्वाल्मे किमेस्तु स्याज्जाते त्रि किमिरस्तु ना ॥ ४८१ ॥
 सितलोहितसन्मिश्रवर्णे तद्वति तु त्रिषु ।
 शैया तु किमिरा स्त्रीत्वे मृगभेदे विलेशने ॥ ४८२ ॥
 किमिश्रो ना विडक्ताख्यभेषजे त्रि तु कृत्वा ।
 अमनुष्ये किमेः स्त्री तु किन्धरी पित्रलहये ॥ ४८३ ॥
 पक्षिभेदे तथा वीणाभेदे चण्डालवह्मकी ।
 इति ख्याते किंजल्कस्तु पलाशाख्यमहीरुहे ॥ ४८४ ॥
 इन्द्रदाहयवृक्षे च तयोस्तु प्रसवे नपि ।
 किंजल्कस्तु पुमान् वायावायुधेऽर्धवसन्तयोः ॥ ४८५ ॥

स्त्री विद्युति किरीटी तु नार्जुने त्रिः समौलिके ।

कीनाशोऽसौ यमे पीतहरिते मिश्रवर्णके ॥ ४८६ ॥

पीतप्रधाने पुंसि स्याद् राक्षसे तु द्वयोस्त्रि तु ।

कदर्यानार्यभृतककृतघ्नेषु कृपावले ॥ ४८७ ॥

पूर्वोक्तवर्णवद्द्रव्येऽप्याममांसाशकेऽप्यथ ।

क्ली करञ्जफलस्यैकबीजे मधुरभेषजे ॥ ४८८ ॥

क्लीतकं क्लीतकी तु स्त्री नीलिसंज्ञौपधा स्मृता ।

कीचको ना वेणुभेदे यो ध्वनत्यनिलोद्भुतः ॥ ४८९ ॥

स्याले विराटराजस्य महाभारतविश्रुते ।

क्ली तु कीचकवृक्षस्य प्रसवे क्षीरिकः पुनः ॥ ४९० ॥

राजिलोहयसर्पे द्वे क्षीरिका तु खियामियम् ।

दुग्धिकासंज्ञकस्तम्बे फलाध्यक्षाख्यपादपे ॥ ४९१ ॥

क्षीराशस्तु द्वयोर्हसे क्षीरस्य त्वाशके त्रिषु ।

कीकसं त्वस्थानि क्लीवं किमिषु त्वणुषु द्वयोः ॥ ४९२ ॥

कीकटस्तु द्वयोरश्वे भेद्यवत् तु मितम्पचे ।

नीवृद्धेदे त्वनार्याणां निवासे पुंसि भूमि च ॥ ४९३ ॥

कुतपः सूर्यवहचोर्ना वृषभेऽप्यतिधावपि ।

भागिनेये द्वे तु विप्रे पुन्रपुंसकयोः पुनः ॥ ४९४ ॥

दर्पेऽप्यहोऽष्टमे भागे तिले छागजैकम्बले ।

वाद्यवादकसामग्र्यां नाट्यस्येत्याह यादवः ॥ ४९५ ॥

वाद्यविन्यास इत्याह शाश्वतः सज्जनः पुनः ।

सायमास्तरणे प्रौह परे त्वास्तरणे विदुः ॥ ४९६ ॥

१. 'धाने तु पु' ग. पाठः. २. 'का' ड. पाठः. ३. 'की' ग. पाठः. ४. 'ल' ग.

पाठः. ५. 'प्या' ग. पाठः.

देहत्यां चाथ कुमालं निपुणे त्रिः क्षमेऽपि च ।
 क्षमे मङ्गलयुक्ते च दीक्षितेऽप्यजयोऽथ नप् ॥ ४९७ ॥
 पर्याप्तौ मङ्गले पूर्णे स्यात् कुसुम्भं तु कुङ्कुमे ।
 ह्रीं नहारजतेऽप्यस्थ पुनः स्तम्भे त्रियामियम् ॥ ४९८ ॥
 कुसुम्भी पुंसि तु ग्राहं वरधान्यान्तरे परः ।
 कमण्डलौ च कुसुमस्त्वस्त्री स्त्रीपुष्पपुष्पयोः ॥ ४९९ ॥
 नेत्रोत्तरेष्वे च फले च रभसोऽपटीत् ।
 कुर्णैस्तु क्रिमौ द्वे स्यात् कुत्सिते भेद्यलिङ्गकः ॥ ५०० ॥
 हंसारिकायां[‡] त्वाचष्टे रभसः कुर्णपां त्रियाम् ।
 कुणपोऽस्त्री शवे ह्रीं तु पूयेऽथो कुक्कुटो द्वयोः ॥ ५०१ ॥
 वृकशार्कौ च भासे च मर्त्यजात्यन्तरेऽपि च ।
 शूद्रायां मागधाज्जाते निपादीदैश्ययोः सुते ॥ ५०२ ॥
 शूद्राज्जाते निपात्यां च मुनिषणादयं पुनः ।
 शाके पुंसि द्वयोस्तु स्यात् कुङ्कुरः शुनि नप् पुनः ॥ ५०३ ॥
 सौण्डेयसंज्ञके गन्धद्रव्ये द्वे तु कुरङ्गवाक् ।
 स्यान्नहाहरिणे चापि वानरेऽप्यथ सा स्त्रियाम् ॥ ५०४ ॥
 कुरङ्गी भोजपुञ्ज्यां स्यात् पुत्रपुंसकयोः पुनः ।
 कुङ्कुजः स्यान्निकुञ्जे चच्छदिप्यप्यथ सा त्रयी ॥ ५०५ ॥
 वदर्यां कुक्कुली ह्रीं तु तत्फलेऽप्युत्पलेऽप्यथ ।
 कुपेतमुत्पले जीवं त्रिस्तु कुत्सितवेलके ॥ ५०६ ॥
 कुङ्कुमीकः पुंसि पुन्नागवृक्षे तत्प्रसवे तु नप् ।
 कुमुदस्य फलेऽप्युक्तमायुर्वेदविचक्षणैः ॥ ५०७ ॥

१. 'हा' क. उ. च. पाठः. २. 'पुनः' ग. पाठः. ३. 'पिण्डि कि' क. ड. च. पाठः. ४. 'पिण्डि' क. ड. च. पाठः. ५. 'पु' क. ड. च. पाठः.

[‡] 'विद्वसारेकायाम्' इति स्यात् । 'कुर्णपां पुनः । विद्वसारेकायाम्' इति मेदिनी ।

कुरीरस्तु पुमान् मालाविशेषे कम्बलेऽपि च ।
 क्लीवं तु मैथुने ण्वे जाले च मुनिभाषितम् ॥ ९०८ ॥
 रभसस्त्वाह कुटजां मुनौ पुंसि द्रुमान्तर ।
 क्लीबालिङ्गं तु वृक्षस्य तस्य पुष्पे फलेऽपि च ॥ ९०९ ॥
 कुररस्तु द्वयोस्त्क्रोशाख्यपक्षिणि सा पुनः ।
 कुररी स्त्री भवेन्मेप्यां कुमुदं तु नपुंसकम् ॥ ९१० ॥
 पुस्यप्यन्ये कैरवे स्याद् रक्ताब्जेऽप्यथ ना स्मृतः ।
 स्याद् दिग्गजविशेषे च कपिभेदे च विश्रुते ॥ ९११ ॥
 रामायणकथायां स्त्री पुनः कट्फलसंज्ञके ।
 पादपे कुमुदा व्रूते पुनर्गम्भारिकाह्वये ॥ ९१२ ॥
 पादपे रभसोऽथ द्वे कुमुदः सूकरे त्रि तु ।
 कुत्सितास्ये कुमारस्तु स्कन्दे ना वरुणदृमे ॥ ९१३ ॥
 अध्वानुचारके चापि युवराजे मृतावापि ।
 कुत्सितायां द्वयोस्तु स्याद् बाले स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥ ९१४ ॥
 जम्बुद्वीपे कुमारी तु कन्यायां भ्यात् स्त्रियाभसौ ।
 मृगजात्यन्तरे चापि हिमाभे नवमालिका ॥ ९१५ ॥
 इति प्रसिद्धवल्ग्यां च तैरणीसंज्ञगुल्मके ।
 कुस्तुम्बुर्यां मृडान्यां च तथा जनपदान्तरे ॥ ९१६ ॥
 तद्राजेऽप्यथ यस्यास्ति दुर्मारस्तत्र भेद्यवत् ।
 कुचेरस्तु त्रिषु ज्ञेयः कुवाससि नपि त्वदः ॥ ९१७ ॥
 कुत्सिते वाससि स्त्री तु कुचेला स्याल्लतान्तरे ।
 आविद्धकर्णपाठादिसंज्ञाभिः शास्त्रविश्रुते ॥ ९१८ ॥
 कुलमापः कुरुविन्दाख्यमणौ ब्रीह्यन्तरे च ना ।
 यवभेदे यावकाख्ये परे तु यवपिष्टके ॥ ९१९ ॥

सूपभक्ते परेऽन्ये तु विदले क्ली तु काञ्चिके ।
 कुलमापः पकमुद्रादिपिण्डे ना शबलाहये ॥ १२० ॥
 वर्णे च त्रि तु वर्णेन शबलाहयेन संयुते ।
 नागराजविशेषे तु कुहरः स्यान्मृलिङ्गकः ॥ १२१ ॥
 ह्रीमलिङ्गं तु विज्ञेयं गह्वरे विदरेऽपि च ।
 कुलिङ्गस्त्वभियां वज्रे मत्स्वभेदे तु स द्वयोः ॥ १२२ ॥
 कुलालो द्वे कुम्भकारं कुलाली तु द्वियामियम् ।
 चक्षुष्यासंज्ञभेषज्ये कुलायस्तु नृलिङ्गकः ॥ १२३ ॥
 पक्षिनीडे गृहे च स्वादेकाहकतुभेदके ।
 कुलस्य त्वायके त्रिः स्यात् कुणालस्तु पुमानयम् ॥ १२४ ॥
 कृतमाले क्ली तु पुरप्रभेदेऽथ कुकूलवाक् ।
 स्यात् क्लीवं शङ्कुभिः कर्णं श्वश्रे ना तु तुपानले ॥ १२५ ॥
 कुहनस्तु त्रिरीप्याली मायाविनि च ना पुनः ।
 वर्त्मके चेन्द्रजाले तु वैजयन्त्यामभापत ॥ १२६ ॥
 नप्ली तु दम्भचर्यायां दम्भशीलत्व एव च ।
 कुहना क्ली तु नायायां भूपिके तु द्वयोर्भवेत् ॥ १२७ ॥
 कुलकरस्तु पुमान् काकतिन्दुकाख्यमहिरुहं ।
 वृक्षे कुरवकारण्ये च क्लीवं तु स्यात्तान्तरे ॥ १२८ ॥
 पटोलसंज्ञे काव्यालङ्कारभेदे च तत् त्रि तु ।
 संयुक्ते कुतली तु स्त्री शाकभेदे नृनप् पुनः ॥ १२९ ॥
 कुतलो भूतलेऽथ स्त्रुः कुन्तलाः पुंसि भूमि च ।
 मध्यदेशस्थिते नीवृद्धेदे जनपदान्तरे ॥ १३० ॥
 दक्षिणापथदेशस्थे अथ स्यात् कुन्तलः पुमान् ।
 तस्य राजनि तस्यापि स्युरपत्येषु भूमि च ॥ १३१ ॥

बहुष्वथ स्व्यपत्ये तु कुन्तली स्त्री पुमान् पुनः ।
 केशेऽथ रभसः प्राह कालेऽपि बहुशब्दवित् ॥ ५३२ ॥
 अथ स्यात् कुटलो गानकृत्यृषौ पुंसि नप् पुनः ।
 विद्यादाभरणेऽथ त्रिः कुटिलं कुञ्चिते भवेत् ॥ ५३३ ॥
 तगरे तु क्लीं तगरपादिकायां स्त्रियामिति ।
 रभसेनोदिताधात्री कुड्मलो मुकुलेऽथ नप् ॥ ५३४ ॥
 विद्यादासनभेदेऽस्य लक्षणं च प्रचक्षते ।
 वैजयन्त्यां यथा प्रोक्तमासीनस्यासनेष्वदः ॥ ५३५ ॥
 नागदन्तकमूर्ध्वशोर्जानुस्यौ प्रसृतौ भुजौ ।
 सूचीमुखमिदं पाणितलौ चेत् संहतौ मिथः ॥ ५३६ ॥
 अर्धसूची तु तौ द्वौ चेत् प्रादेशान्तरितौ* मुखात् ।
 कुड्मलं मुकुलीभूतौ तौ चेदूर्ध्वमुखौ स्थितौ ॥ ५३७ ॥
 इत्येवं योगशास्त्राणि समीक्ष्य कृतिनोदितम् ।
 कुमुलं कुमुमे क्लीवं हिरण्ये च द्वयोः पुनः ॥ ५३८ ॥
 शिशौ त्रिषु पुनः कान्ते कुरुलस्तु पुमानयम् ।
 भलके स्त्री तु कुरुली लक्षवेधे धनुष्मताम् ॥ ५३९ ॥
 कुरुमस्तु द्वयोः कारौ भोजने तु पुमानयम् ।
 अथ क्लीं कुपितं पाते निष्कृष्टे त्याभिधेयवत् ॥ ५४० ॥
 कुत्सितं म्यात् पर्युपिते त्रिष्वृणे तु नपुंसकम् ।
 कुसीदं त्वृणवृद्धौ क्लीं कश्चित् तु विवृणोति तत् ॥ ५४१ ॥
 ऋणवृद्ध्या जीविकायां भेद्यवत् त्वलसे तथा ।
 वृद्धिजीविनि पुंयोगात् पुनर्गुक्तिः स्त्रियां यदा ॥ ५४२ ॥

१. 'ह' ग. पाठः. २. 'कु' क. ड. घ. पाठः. ३. 'भो' ग. पाठः. ४. 'क' ग. पाठः.

* 'अर्धसूची तु तौ द्वौ चेत् प्रादेशान्तरितौ मुखात्' (उ. १००. श्लो. २१२) इति तु मुदि-
 तं वैजयन्तीपाठः.

तदा खियां कुर्सीदायीऽ कुटीरस्तु पुमानयम् ।
 क्षुद्रागारे कर्कटे तु द्वे कुम्भीरस्त्वयं द्वयोः ॥ १४३ ॥
 नके चोरे पुनः(खीऽलि)स्यात् कुम्भीलस्तु पुमानयम् ।
 स्यात्कारुण्यनस्थे त्रिषु तु श्लोकच्छायादिहारिणि ॥ १४४ ॥
 चोरे च कुम्भेस्तु स्यात् पुमान् पुञ्जं द्वयोः पुनः ।
 मार्जारे कुट्टिनी तु स्त्री शम्भल्यां कुट्टना पुनः ॥ १४५ ॥
 छेदने कुत्सने चापि न ना स्यात् कुनटी पुनः ।
 खियां मनःशिलायां स्यात् कुत्सिते तु नटे द्वयोः ॥ १४६ ॥
 कुत्सितस्तु क्रोष्टरि द्वे स्यादुल्लङ्घ्यथो नपि ।
 क्षुद्रकं क्वाणितानिल्ये विकारे स्याद् गुडम्य हि ॥ १४७ ॥
 तथैव कुप्यलवणसंज्ञे न्यालवणान्तरे ।
 द्वे तु क्षत्रियभेदे स्यात् क्षुरवस्तु पुमानयम् ॥ १४८ ॥
 अर्धचन्द्रालयशायं स्यात् कश्चित् त्वध्वान्तरेऽभ्यधात् ।
 कुम्भिका त्वङ्कुटाभिल्ये कपाटोद्घाटयन्त्रके ॥ १४९ ॥
 तूलीसूत्रिफलोश्वाह रभसो भीरुभीषणे ।
 साधने कुक्षितरि तु त्रिरथो कुञ्जरा खियाम् ॥ १५० ॥
 पाटलायां च धातव्यां द्वे तु हस्तिन्यथ खियाम् ।
 काञ्चलद्रौ गुल्फ्यां च कुण्डली क्ली तु पाशके ॥ १५१ ॥
 अस्त्री तु कर्णवेष्टे स्यात् त्रिलिङ्ग्यां च परोऽवदत् ।
 कुक्षालस्तु पुमान् गोदारणाल्ये खानसाधने ॥ १५२ ॥

१. 'द्वयोरय' क. ड. च. पाठः. २. 'कु' ग. पाठः. ३. 'च्छे' ग. पाठः. ४. 'ल्य'
 ग. पाठः. ५. 'दा' ड. पाठः.

§ 'वृषाकप्यन्निकुसितकुसिदानानुदात्तः' (४. १. ३७) इति सूत्रे 'कुसिदशब्दो ह्रस्वम-
 भ्यो, न तु दीर्घमध्यः' इति सिद्धान्तकौमुदी ।

क्लीबं तु वैजयन्त्याह कोविदारद्रुमे तु ना ।
 क्लीबं तु प्रसवे तस्य कुटरस्त्वभिधेयवत् ॥ १९३ ॥
 अपेतसारे स्तम्भे तु ना कठिञ्जरसंज्ञके ।
 कुरण्डो द्वे श्लेषे ना तु वृद्धिसंज्ञे रुजान्तरे ॥ १९४ ॥
 मुष्कवृद्ध्यात्मके स्तम्भप्रभेदे त्वाह यादवः ।
 किङ्किराताहयेऽमौ तु †कुर्फाकुर्ना द्वयोः पुनः ॥ १९५ ॥
 मर्कटे ना तु कुतनुर्धनदे त्रि तु कुत्सिता ।
 तनुर्यस्य भवेत् तत्र कुटरस्तु द्रुमान्तरे ॥ १९६ ॥
 वर्षकौ च द्वयोस्तु स्यान्लकुनौ भेद्यवत् पुनः ।
 कुमुद्वान् कुमुदप्रायदेशे स्त्री तु कुमुद्वती ॥ १९७ ॥
 कुमुदस्य भवेत् स्तम्भे कुण्डली तु द्वयोरयम् ।
 मयूरे चित्रलम्बे तथैव स्याद् भुजङ्गमे ॥ १९८ ॥
 पुमास्तु वरुणे प्रोक्तस्त्रि तु कुण्डलवत्यसौ ।
 कृषीवले कुडुम्बी द्वे कुडुम्भवति तु त्रिषु ॥ १९९ ॥
 कूश्माण्डस्तु पुमान् विभ्रराजस्य प्रियभृत्यके ।
 गणभेदे शालिजातिभेदे स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥ २०० ॥
 फलवल्लीविशेषे स्यात् कूश्माण्डो क्ली तु तत्फले ।
 'अवतेऽहेड' इत्यादिप्लुग्विशेषेषु नपुंस्रियोः ॥ २०१ ॥
 कूश्वरस्त्वस्त्रियां गन्त्रीसमाख्ये स्याद् स्थान्तरे ।
 युगन्धराख्ये तु रथावयवे स्यान्नृलिङ्गकः ॥ २०२ ॥
 वीणावंशशलाकायां कृणिका स्त्री त्रिषु त्वसौ ।
 ज्ञेया कृणायितर्याहुः पुनः कृन्तत्र इत्यदः ॥ २०३ ॥
 अन्तरिक्षे लाङ्गलाग्रे लाङ्गले चापरे विदुः ।
 मुवर्णस्याभिघातार्थसाधने मशके पुनः ॥ २०४ ॥

१. 'धा' ग. पाठः. २. 'नलभे' ग. पाठः.

† 'कुपाकुः कपिवद्भयके ना' इति तु मेदिनी ।

कुन्तत्रो द्वे कृत्रिमस्तु वृक्षधूपहये पुमान् ।
 तुरुष्काल्ये च निर्यासे लवणे च विडाहये ॥ ९६५ ॥
 ह्रीं तु कांस्याहये लोहभेदे स्याद् भेद्यवत् पुनः ।
 शेषः स्यात् कृतिनिर्वृत्ते कृसरस्तु पुमान् वृमे ॥ ९६६ ॥
 इन्दुदाख्ये मिश्रवर्णभेदे च त्रिस्तुं तद्वाति ।
 केशरसंज्ञे तु जलस्तम्भभेदे नपुंसकम् ॥ ९६७ ॥
 तिलतण्डुलमापैस्तु कृतायां कृसरा त्रयी ।
 व्यागुल्यां स्यात् कृतज्ञस्तु शुनि द्वे भेद्यवत् पुनः ॥ ९६८ ॥
 उपकारं विजानाति यस्तत्राथ कृपाणवाक् ।
 खञ्जे ना कुरिकायां तु स्त्री कृपाण्यथ यादवः ॥ ९६९ ॥
 आह सौनिद्रशले तां कर्तनीसंज्ञकेऽथ ना ।
 कुन्तारः स्याद् वृक्षभेदे मक्षिकाकार्य एव च ॥ ९७० ॥
 जालोचने तु त्रिर्ना तु कृदरः* तदिरे सिते ।
 केचित्तु हिंसे त्रिप्राहुः कृपकस्तु पुमानयम् ॥ ९७१ ॥
 कृतसंज्ञे लाजलाङ्गे भेद्यवत् तु कृपीवले ।
 कृपिकस्तृणजातौ ना लाजले तु नपुंसकम् ॥ ९७२ ॥
 केसरस्त्वस्त्रियां पुष्पकिज्जलेऽप्यश्वसिंहयोः ।
 सटे स्यान्मातुलुङ्गाख्यफलस्यान्तर्द्रवास्पदे ॥ ९७३ ॥
 तूक्ष्मकोशे पुनास्तु स्याद् वकुले नागकेशरे ।
 पुत्रागे वेङ्कटाख्ये च पर्वते केशरा पुनः ॥ ९७४ ॥
 कार्पास्यां स्यात् स्त्रियां ह्रीं तु प्रसवेऽत्रोक्तभूरुहाम् ।
 हिङ्गुन्यापि पठत्येतद् रमसः शब्दवित्तमः ॥ ९७५ ॥

१. 'तु' ग. ड. पाठः. २. 'पू' ग. ड. पाठः.

* 'तदिरे दन्तधावनः । सिते तु तस्मिन् कदरः' (पृ. ५०. श्लो. ६३) इति तु वैजयन्ती ।

केरलास्तु नृभूमि स्युर्दक्षिणापथवर्तिनि ।

नीवृद्धेऽथ तद्देशसम्भूतेषु नृषु द्वयोः ॥ ५७६ ॥

तद्राजे तु पुमाञ्ज्ञेयः केरलः स्त्री तु केरली ।

तद्राजन्यस्यपत्ये स्यात् तथा स्याद् भेषजान्तरे ॥ ५७७ ॥

केशवस्तु पुमान् विष्णोः पुत्रागे त्रि तु केशिनि ।

केवलस्तु त्रिरेकाकिकृत्स्नयोरवधारिते ॥ ५७८ ॥

ज्ञाने तु पूर्णं क्लीबं स्यात् केचिदन्येऽवधारणे ।

निर्णीते त्वपरेऽथ स्यान् क्षेत्रज्ञो निपुणे त्रिषु ॥ ५७९ ॥

क्षेत्रस्य विज्ञातरि च ना त्वात्मन्यथ सा स्त्रियाम् ।

क्षेत्रिया क्षुद्रधान्ये स्याद् गर्वाधुरिति विश्रुते ॥ ५८० ॥

त्रिस्तु स्याद् दुष्प्रतीकारव्याध्यादौ धान्यवप्रज्ञे ।

निराकार्यतृणे पारदारिके यत् पुनर्विषम् ॥ ५८१ ॥

देहान्तरे सङ्गमय्य चिकित्स्यं तत्र ना पुनः ।

क्षेत्रिकः स्यात् तुरुष्कार्यनिर्यासे क्षेत्रिणि त्रिषु ॥ ५८२ ॥

क्षेपणं तु नपि क्षिप्ते पुत्रपुंसकयोः पुनः ।

पादाङ्गुष्ठाङ्गुलीमध्ये नौदण्डे क्षेपणी स्त्रियाम् ॥ ५८३ ॥

केशकस्तु यमे नाथ क्रेष्टरि क्लेशितर्यपि ।

तथा क्लेशयितर्येनं भेद्यलिङ्गं प्रचक्षते ॥ ५८४ ॥

केदारस्त्वस्त्रियां क्षेत्रे शालिक्षेत्रे तु केचन ।

पुण्यस्थानविशेषे च रभसस्त्वालवालके ॥ ५८५ ॥

केसरी तु पुमान् सिंहे मातुलुङ्गे तुरङ्गमे ।

पुत्रागे चाप्यथो भेद्यलिङ्गः केसरवत्यसौ ॥ ५८६ ॥

कैटव्यस्तु पुमान् निम्बे कट्फलालये च पादपे ।

मदनालयद्वयेऽथैषां त्रयाणां प्रसवे नपि ॥ १८७ ॥

कैटभस्त्वसुरं पुंसि कस्मिंश्चित् स्त्री तु कैटभी ।

दुर्गादेव्यां कैशिकं तु ह्रीं कैशनिकुरुम्बके ॥ १८८ ॥

कैशिकी तु स्त्रियां वृत्तिविशेषे नृत्तकारिणाम् ।

कैतवं तु च्छले ह्रीवं धृतं चाथ निबोधत ॥ १८९ ॥

भेद्यलिङ्गं तु कितवसन्वन्धिनि गनीपिणः ।

कैराती तु स्त्रियामूर्ध्वाधोगतौ क्षिप्तयन्त्रिणः ॥ १९० ॥

किरातसन्वन्धिनि तु कैरातं त्रिरथ द्वयोः ।

कोकिलः पश्चिमेदे स्यान्ना तु तूलेऽथ कोटिका ॥ १९१ ॥

स्त्री मण्डुकं श्वेतमुखे कृष्णे त्रिः कुटितर्कसा ।

कोधनौ द्वे शुनि त्रिस्तु कोधशीले नपि कुधि ॥ १९२ ॥

कोहली तु स्त्रियां ज्ञेया कूश्माण्डालयलतान्तरं ।

भृशं मुखरकन्यायां कूश्माण्डप्रसवे तु नप् ॥ १९३ ॥

आवेशभाजि तु गृहसारमेये द्वयोस्तथा ।

मर्त्यजात्यन्तरेऽन्वष्ट्यां वैद्याज्ज्ञानेऽथ कोमलम् ॥ १९४ ॥

ह्रीवं जले पुमान् स्वर्गे मृदुनि त्वेप भेद्यवत् ।

कोणिका तु स्त्रियां नीडे कोणितर्क्ये भेद्यवत् ॥ १९५ ॥

कोरकस्तवस्त्रियां पुष्पकलिकायां त्रिषु त्वयम् ।

शब्दकारिण्यथ ह्रीवं कोलकं मरिचे तथा ॥ १९६ ॥

कैजोले च स्त्रियां तु स्यात् कोलिका मूषिकाकृतौ ।

दुतदुमारोहशीले प्राणिभेदे द्वयोः पुनः ॥ १९७ ॥

निर्विपाहिप्रभेदेऽथ कोटङ्गः स्याद् द्वयोरयम् ।

मृगे जन्तुधराभिर्ये क्षुद्रे पुंसि तु वेश्मनः ॥ ५९८ ॥

*इन्द्रकोशाख्यावयवे कोशिका तु स्त्रियामियम् ।

दीपाधारे मल्लिकार्ये गिरिभेदे तु कोशकः ॥ ५९९ ॥

पुमानथ स्युः पुंभूति कोसला नीवृदन्तरे ।

मध्यदेशस्थिते सर्ववचने त्वृपिभेदेक ॥ ६०० ॥

मिश्रवर्णविशेषे च पाण्डरश्यामले त्रि तु ।

तद्युक्ते कौशिकस्त्रिन्द्रे गुग्गुलौ ना द्वयोः पुनः ॥ ६०१ ॥

उल्लूके कुशिकापत्ये व्यालप्राहे च नप् पुनः ।

कौशिकं मज्जधातौ स्यात् कौशिकी तु स्त्रियामियम् ॥ ६०२ ॥

पार्वत्यां निम्नगाभेदे कौमुदी तु स्त्रियामियम् ।

कार्तिक्यां पौर्णमास्यां स्याच्चन्द्रिकायां च ना पुनः ॥ ६०३ ॥

कार्तिकीयुक्तमासेऽथ त्रिः स्यात् कुमुदयोगिनि ।

कौणपो नरके पुंसि राक्षसे तु द्वयोरयम् ॥ ६०४ ॥

कौक्कुटं क्लीवमायासे त्रि तु कुक्कुटयोगिनि ।

कोसला तु स्ययोध्यायां त्रिस्तु कोसलयोगिनि ॥ ६०५ ॥

खर्जूरौ ना परुषाख्यपादपे सा पुनः स्त्रियाम् ।

तज्जातिभेदेऽल्पतरे खर्जूरे क्लीवके पुनः ॥ ६०६ ॥

रजते हरिताले च प्रसवेऽत्रोक्तभूरुहोः ।

वृश्चिकार्ये पुनर्दार्धिकटि द्वे रभसः पुनः ॥ ६०७ ॥

भेयालिङ्गं खले प्राह शब्दवित् खदिरः पुनः ।

गायत्रीसंज्ञके वृक्ष ऋषिभेदे द्वयोः पुनः ॥ ६०८ ॥

१. 'द' क. ग. च. पाठः.

† कोटङ्गस्तु तमङ्गकः । इन्द्रकोशोऽपि (पृ. १६१. श्लो. ३२) इति तु वैच्यन्ती ।

दुश्चिकित्सविषे वृश्चिकान्तरे स्यात् स्त्रियां पुनः ।
 नमस्कारीसमाख्यायां क्षुद्रवल्ल्यां तथैव सा ॥ ६०९ ॥
 शमीफलासमाख्ये च जलशाकलतान्तरे ।
 खशयस्तु द्वयोर्भेके त्रिस्तु खे शयितर्यसौ ॥ ६१० ॥
 खरास्तु द्वयोर्भेके कर्कशास्ते तु भेद्यवत् ।
 खण्डिका तु स्त्रियां प्रावृद्धरात्रौ शकलिते पुनः ॥ ६११ ॥
 त्रिः स्याद् विरहिते तस्य वाक्ये च स्त्री तु खण्डना ।
 वैधव्यलक्षणोपेता या कन्या शास्त्रदर्शिता ॥ ६१२ ॥
 अविवाद्यासु कन्यासु तस्यां स्त्रीशण्डयोः पुनः ।
 खण्डनं खण्डना चेति धातोः खण्डयतेः कृतौ ॥ ६१३ ॥
 खरुरो ना पूगवृक्षे पूगपट्टे च शक्तिनाम् ।
 निर्यासे भद्रमुक्ते च रभतः प्रोक्तवानमुम् ॥ ६१४ ॥
 गन्धद्रव्यविशेषे च बालसंज्ञेऽजयः पुनः ।
 अत्रार्थे शण्डनाचष्टे स्त्री तु पूगफले स्मृतम् ॥ ६१५ ॥
 अस्त्री तु खण्डलं खण्डे चीरवस्त्रेऽप्यथ द्वयोः ।
 खण्डनजः खड्गरीटः स्त्री पुनः खड्गनकर्मणि ॥ ६१६ ॥
 खजकस्तु पुमान् मन्थदण्डे द्वे रसपाचके ।
 खजाकस्तु पुमान् मन्थदण्डे स्त्री तु विहायसि ॥ ६१७ ॥
 शरीरे च खजाका तु स्त्री दर्व्यामसतीक्रियाम् ।
 खनको मृषिके द्वे स्यान्मर्त्यजात्यन्तरे तथा ॥ ६१८ ॥
 राज्ञीयागधयोजाते त्रि तु स्यादवदारके ।
 तथा स्याद् भूमिवित्तज्ञे खनित्रं तु नपुंसकम् ॥ ६१९ ॥
 कुडाले स्यात् खनित्री तु दण्डभेदे तपस्विनाम् ।
 विशासिकासमाख्ये स्यात् खचिर्न त्वभिधेयवत् ॥ ६२० ॥

विद्यान्मणौ लोहविद्ध उद्धृतलेह एव च ।

घृतहीने तु दध्नि क्लीत्याह हर्षः स्त्रियां पुनः ॥ ६२१ ॥

ज्ञेया कृष्णविषाणायां यजमानस्य स्वर्जनी ।

स्वर्जनं तु नपि ज्ञेयं क्रियायां स्वर्जतेरथ ॥ ६२२ ॥

खलीनोऽस्त्री तुरङ्गाणां मुखसंयमने त्रि तु ।

छिद्राकाशादिलीने स्यात् (खःखि)दिर्स्तु पुमान् भये ॥ ६२३ ॥

इन्द्रे च तम्करे तु त्रिः खिह्वारस्तु पुमानयम् ।

किखीरके च खट्वाङ्गे क्रोष्टौ तु द्वेऽजयः पुनः ॥ ६२४ ॥

शिवाभेद इति ब्रूते रभताद्यास्तु मन्वते ।

खिह्विरो ना वारिवाहे खट्वाङ्गे च द्वयोः पुनः ॥ ६२५ ॥

शिवाभेदे खिह्विरा तु बन्धहृत्त्वे स्त्रियामिति ।

*खुण्डकस्तु पुमान् ह्रस्वनालिकेर इतीरितम् ॥ ६२६ ॥

वैजयन्त्यां त्रि तु ह्रस्वमात्रेऽल्पेऽन्येऽथ खेचरः ।

विद्याधरे दुश्चिकित्सविपे द्वे वृश्चिकान्तरे ॥ ६२७ ॥

पक्षयुक्ते त्रिषु पुनर्व्योमचारिण्यथो नपि ।

खेटकं फलके ग्रामधा(नेऽन्ये)* त्वन्ये त्रिषु त्वदः ॥ ६२८ ॥

उन्नासके खोलकस्तु पूगकोशशिरस्त्रयोः ।

वल्मीके पाकभेदे च पुमान् स्यात् खोलिका पुनः ॥ ६२९ ॥

गीतसंस्त्यां च काश्चयां च श्रीत्येवगजयोऽपठौ ।

बहुवेदी गभीरं तु त्रिनिम्ने वाचि तु स्त्रियाम् ॥ ६३० ॥

१. 'रा' ग. पाठः. २. 'कि' क. ग. पाठः. ३. 'प' ड. पाठः. ४. 'भेदे ख' क. च. पाठः. ५. 'कि' ग. पाठः. ६. 'लभृत्वे खि' ड. पाठः. ७. 'भृ' क. च. पाठः. ८. 'ल' क. च. पाठः. ९. 'ख' ग. पाठः. १०. 'रस्तु' ड. पाठः.

† 'खिह्विरो क्रोष्टुखट्वाङ्गौ' (पृ. २४०. श्लो. २२) इति वैजयन्ती, 'खिह्विस्तु शिवाभेदे खट्वाङ्गे वारिवालके' इति भेदिनी च । * 'सदाफलो वलां चास्मिन् ह्रस्वे स्यात् खुडकः' (पृ. ६३. श्लो. २२१) इति तु वैजयन्ती । † 'ग्रामधान्यं तु खेटकम्' (पृ. १६०. श्लो. १२) इति वैजयन्ती । § 'गीतस्तुल्यम्' इति स्यात् ।

गम्भीरा द्यावापृथिव्योर्गम्भीरे इति नप् पुनः ।

जलेऽथ त्रिषु गम्भीरं निम्ने हर्षस्तु बुद्धिमान् ॥ ६३१ ॥

मूते दुरवगाहे तद् गम्भीरा तु स्त्रियामियम् ।

वाचि द्यावापृथिव्योश्च गम्भीरे इति ना पुनः ॥ ६३२ ॥

समुद्रे चान्धकारे च मन्मथे च द्रुमान्तरे ।

जम्भीरसंज्ञे क्लीवं तु तत्फले सलिलेऽपि च ॥ ६३३ ॥

गहनं क्ली जलेऽरण्ये दुःखगह्वरयोन्नि तु ।

दुष्प्रवेशे गह्वरं तु क्ली गुहादन्भवारीषु ॥ ६३४ ॥

रहस्यप्युक्तवानेतच्छब्दवेदी धनञ्जयः ।

निकुञ्जे तु पुमानुक्तो रभसेनाथ भेद्यवत ॥ ६३५ ॥

(श्रीःभी)प्ते च दुष्प्रवेशे च गर्गरी तु स्त्रियामियम् ।

दधिमन्धनपात्रे च क्षेत्रपल्लवां द्वयोः पुनः ॥ ६३६ ॥

उग्रीर्देहे जे मर्त्यजातिभेदे ज्ञेयेऽपि च ।

गर्गरः पुंस्यहकारे महिषे तु द्वयोरथ ॥ ६३७ ॥

सन्ध्यायां गर्वरी स्त्री स्याद् गन्धर्वस्तु द्वयोर्हिये ।

मृगशेदे गोलपुससमारुये दिव्यनायने ॥ ६३८ ॥

आह गायनमात्रे च रभसः शब्दवित्तमः ।

अन्तराभवसत्त्वे च वास्तुदेवान्तरे तु ना ॥ ६३९ ॥

कोउपज्ञौ दक्षिणस्यां प्रोक्तः पष्ठपदे स्थिते ।

पुंस्कोकिले च रभसः प्रोक्तवानथ गन्धना ॥ ६४० ॥

न ना प्रकाशने चापि हिंसायै सूचनेऽपि च ।

परस्वोत्साहने चापि कथिता पूर्वसूत्रिभिः ॥ ६४१ ॥

गर्मुदस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे निपादतः ।

श्वपाक्यां जनिते स्त्री तु गर्मुदी गर्मुदाह्वये ॥ ६४२ ॥

तृणधान्यविशेषं च गण्डूपा मुखपूरणे ।

द्रवप्रपञ्च आस्येन निरोध्ये शाकटायनः ॥ ६४३ ॥

गजस्य पुष्करेऽन्ये तु प्रसृतान्मितवस्तुनि ।

अन्ये तु प्रसृते लिङ्गत्रयेऽसौ कीर्तितो बुधैः ॥ ६४४ ॥

प्रसृते तु द्रवाधारे गण्डूपा इति यादवः ।

गण्डोलस्तु पुमान् पिण्डे गजस्य मुखपार्श्वयोः ॥ ६४५ ॥

उपरिप्रदेशयोश्च किमिभेदे तु स द्वयोः ।

गण्डीरस्तु पुमान् कन्दजातिभेदे समष्टिला ॥ ६४६ ॥

इति संज्ञान्तरं यस्य बहुभेदजसाधिते ।

उपयोग्यद्रवद्रव्ये क्ली तु स्यात् तण्डुलीयके ॥ ६४७ ॥

चव्ये च स्त्री तु गण्डीरी विपत्रायां स्नुहि स्मृता ।

गण्डकस्तु द्वयोः खड्गमृगे ना शिशुभूषणे ॥ ६४८ ॥

नर्दाविशेषं विख्याते स्त्रीलिङ्गा गण्डकी स्मृता ।

गर्दभः पशुभेदे द्वे रासभाख्ये नपि त्वदः ॥ ६४९ ॥

कुमुदे रभसस्त्वाह श्वेते कुमुद इत्यदः ।

रूप्ये च गरलं तु क्ली विपे पुंसि तु पादपे ॥ ६५० ॥

मदनाख्येऽथ गवलं विपाणे महिषस्य नप् ।

द्वयोस्त्वरण्यमहिषे गर्जितस्तु पुमानयम् ॥ ६५१ ॥

मच्छस्तिनि तन्नादे पुनः क्ली स्तनितेऽपि च ।

अम्बुदस्याथ पुंसि स्याद् गर्जनो गृञ्जनाह्वये ॥ ६५२ ॥

पलाण्डुजातिभेदेऽथ क्रियायां गर्जतेर्नपि ।

ग्रन्थिकं तु नपि ज्ञेयं पिप्पलीमूलसंज्ञके ॥ ६५३ ॥

भेषजे ग्रन्थिपणखिवेषजे च पुमान् पुनः ।
 भद्रये भेषजिं तु ग्रन्थो यत्रास्ति तत्र वै ॥ ६९४ ॥
 ग्रन्थिलस्तु पुमाञ्ज्येयः करीरद्रौ विककते ।
 भेषवद् ग्रन्थिसहिते रभसेनेदमीरितम् ॥ ६९५ ॥
 गढेरस्तु प्रसवणशक्तिं त्रिष्वेप पुंसि तु ।
 स्यात् प्रसवणभूमौ हि गरुडस्तु पुमानयम् ॥ ६९६ ॥
 वैनतेये द्वे तु पक्षिजातिभेदे स्त्रियां पुनः ।
 जटायां गरुडा ना तु गदाक्षौ वातवर्त्मनि ॥ ६९७ ॥
 वातायनाख्ये सुग्रीवसचिवे वानरान्तरे ।
 गदाक्षी तु स्त्रियामेवा गोदुम्बाख्यलतान्तरे ॥ ६९८ ॥
 गिरिकर्प्याख्यवल्ग्यां च मल्लिकायामपि त्रि तु ।
 गणकः स्वाज्ज्यौतिषिके तथा गणयितर्यपि ॥ ६९९ ॥
 गणिका तु स्त्रियामेवा वेश्यायां किञ्च भूपतेः ।
 वनूदायां कलाज्ञायां प्रियायां पुंस्त्रियोः पुनः ॥ ६९० ॥
 रश्मौ गभस्तिर्वाहौ तु ना गणेरुः पुनः स्त्रियाम् ।
 वशायांमपि वेश्यायां कर्णिकारे पुनः पुमान् ॥ ६९१ ॥
 एवं रभसनिर्दिष्टं स्याद् गरुत्मास्तु पुंस्ययम् ।
 गरुडे विहगे तु द्वे गन्धवत् तु त्रिषु स्मृतम् ॥ ६९२ ॥
 गन्धयुक्ते गन्धवर्ती पुनः पृथ्व्यां स्त्रियामियम् ।
 पुंर्यो योजनगन्धायां सुरायां रभसेरिता ॥ ६९३ ॥
 अनादिसम्प्रदायस्तु गण्डीवो न स्त्रियामयम् ।
 पार्थचापे चापमात्रेऽप्यथैकोऽप्याह गाण्डिवम् ॥ ६९४ ॥
 पार्थचापे च चापे च न सौत्येके व्यवस्थिताः ।
 असाधुमेनमाचष्टे दोषज्ञो भागवृत्तिकृत् ॥ ६९५ ॥

१. 'वे' च. पाठः. २. 'णे शिल्पे त्रि' च., 'णशिल्पे त्रि' क. पाठः. ३. 'कलिका'
 ग. पाठः.

गाङ्गेयस्तु पुमान् स्कन्दे भीष्मे चाथाभिधेयवत् ।
 अपत्यमात्रे गङ्गायाः क्ली तु हेमकशेरुणोः ॥ ६६६ ॥
 रागप्रभेदे गान्धारः पुंसि क्ली नागसम्भवे ।
 गान्धर्वस्तु द्वयोरेव गन्धर्वे खे तु नप्यदः ॥ ६६७ ॥
 गीतभेदेऽथ वाचि स्त्री गान्धर्वा गारुडं पुनः ।
 विषशास्त्रप्रभेदे क्ली रत्ने मरतकाह्वये ॥ ६६८ ॥
 स्वर्णे च त्रिस्तु गरुडसम्बन्धिन्यथ गार्भिणम् ।
 सीमन्तोन्नयनाभिल्ये स्त्रीणां संस्कारकर्माणि ॥ ६६९ ॥
 गर्भिणीनां समूहेऽथ गर्भिणीयोगिनि त्रिषु ।
 ग्राहकस्तु त्रिषु ज्ञेयो ग्रहीतारि पुमान् पुनः ॥ ६७० ॥
 पक्षिणा येन गृह्यन्ते पक्षिणोऽन्येऽत्र लुब्धकैः ।
 गारित्रस्तु पुमानुक्त आचार्ये गहने तु नप् ॥ ६७१ ॥
 ग्रामीणा नीलिकानाम्भ्यामोषधौ स्त्र्यथ भेद्यवत् ।
 ग्राम्ये स्त्रियां तु गायत्री खदिराख्यद्रुमे स्त्रियाम् ॥ ६७२ ॥
 ध्वनिपोस्तु चतुर्विंशत्यक्षरप्रभृतिष्वसौ ।
 आर्षादिषु स्याच्छन्दःसु गायत्रस्तु पुमानयम् ॥ ६७३ ॥
 ब्रह्मचारिविशेषे स्यादुपकुर्वाणसंज्ञके ।
 प्रगाथेषु च तेषु स्याद् येषामादेर्ऋचो भवेत् ॥ ६७४ ॥
 गायत्रीसंज्ञकच्छन्दो ग्रामणीस्तु पुमानयम् ।
 नापिते भोगितेऽप्याह रभसस्त्रिंशं नायके ॥ ६७५ ॥
 उत्तमेऽपि भवत्येष गिरि^३शस्तु पुमानयम् ।
 महादेवे गिरेस्त्वीशे त्रिषु स्याद् गिरिजा पुनः ॥ ६७६ ॥

पार्वत्यां निसर्गायां च मातुलुङ्ग्यां च सा स्त्रियाम् ।

रभसस्तु क्लीबमाह शिलाजतुनि चार्जके ॥ ६७७ ॥

भेषलिङ्गस्तु स ज्ञेयो धरणीधरसम्भवे ।

गुणना तु न नाभ्यासे शून्याङ्गे चाथ गुन्दिलः ॥ ६७८ ॥

ना मदलध्वनौ क्ली तु वनेऽथो गृह्णनः पुमान् ।

मधुशिग्रुसमाख्ये स्वाच्छिद्युवृक्षान्तरे तथा ॥ ६७९ ॥

पलाण्डुजातिभेदानां दशानामपि कुत्रचित् ।

भेदेऽर्थे त्वत्र मन्यन्ते क्लीवं केचन सूरयः ॥ ६८० ॥

विपदिभ्यपशोस्तु क्ली मांसे ना तुं गृह्णत्स्वाक् ।

द्वितीयाश्रमिणि त्रिस्तु मन्दिरस्थेऽथ पुंस्ययम् ॥ ६८१ ॥

गैरेषः शैलजाते स्यात् पूगवृक्षेऽर्थे नप्यदः ।

शिलाजतुन्यथ क्लीवं गोप्पदं गोखुरावटे ॥ ६८२ ॥

गोभिश्च सेविते देशे केचित् त्वर्थेऽत्र भेषवन् ।

गोस्तनो ना चतुर्थेऽपिहारभेदे गवां स्तने ॥ ६८३ ॥

गोस्तनी तु स्त्रियां द्राक्षाभेदेऽथो पुन्रपुंसकम् ।

गोमुखो वायभेदेऽथ क्लीवं स्यादुपलेपने ॥ ६८४ ॥

वृत्ते तु कुटिलागारे रभसः शब्दवित्तमः ।

द्वयोस्तु नकेऽथ पुमान् गोकर्णोऽनामया सह ॥ ६८५ ॥

अङ्गुष्ठे वितते मानं यत् तत्र श्रवणे च गोः ।

हृत्थरस्थानभेदे च मृगभेदे पुनर्द्वयोः ॥ ६८६ ॥

परम्पर इति ख्याते भुजगे च स्त्रियां पुनः ।

दूर्वासंज्ञौपधौ ज्ञेया गोकर्णा स्याद् द्वयोः पुनः ॥ ६८७ ॥

गोनासः स्यात् तिलित्साख्यसर्पजातौ स्त्रियां पुनः ।

गोर्नासिकायां गोनासा गोपुच्छस्तु द्वियष्टिके ॥ ६८८ ॥

हारभेदे पुमान् गोस्तु लाङ्गूले पुनपुंसकम् ।

गोरक्षो नागरक्षे ना गवां तु त्रातरि त्रिषु ॥ ६८९ ॥

गोपालस्तु पुमान् राक्षि त्रि तु गोः पातरि त्रि तु ।

गोसङ्ख्य इति गोपे स्याद् गोसङ्ख्या तु स्त्रियां गवाम् ॥ ६९० ॥

सङ्ख्यायामथ गोयुद्धे गोसङ्ख्यं पुनपुंसकम् ।

गोविन्दो वासुदेवे ना गोषु त्वधिकृते त्रिषु ॥ ६९१ ॥

गोमतं तु नपि ज्ञेयं गव्यूतिरिति विश्रुते ।

क्रोशद्गयात्मके सध्वमानेऽपि मनने गवाम् ॥ ६९२ ॥

गोनर्दस्तु पुमान् देशविशेषे द्वे तु पक्षिणि ।

सारसाख्ये नपि त्वेतज्जलमुस्तेऽपरः पुनः ॥ ६९३ ॥

कैवर्ते मुस्तकेऽधीते गोलकस्तु द्वयोरयम् ।

जारजे भर्तेरि मृते ना तु पिण्डेऽपि कम्बले ॥ ६९४ ॥

मणिके चाजयस्त्वस्य वाच्यत्वेनापठद् द्वयम् ।

गुडं गोलं च तदसत् प्राणिभेदे तु सा स्त्रियाम् ॥ ६९५ ॥

गोलिका वेष्टनद्रव्ये गोस्वामी तु पुमानयम् ।

नाट्योक्तिविषये राजपुत्रे स्यात् त्रि तु गोमति ॥ ६९६ ॥

गोतर्भं तु धनुर्भेदे क्ली (जडे तु त्रि) ना पुनः ।

क्रापिभेदे शाक्यमुनौ गौतमो गौतमी पुनः ॥ ६९७ ॥

स्त्रियां मृडान्यां रोचन्यां भेदोधातौ तु नप्यदः ।

कुञ्जरे तु द्वयोराह शब्दवेदी धनञ्जयः ॥ ६९८ ॥

* गौरिलस्तु न, ना लोहचूर्णे पुंसि तु भाषितः ।
 गौरसर्पप इत्येवं रभसेनातिधीमता ॥ ६९० ॥
 गौरवं तु गुरुत्वे च कुङ्कुमे च नपुंसकम् ।
 सम्माने च त्रिषु पुनर्गुरुसम्मान्निमात्रके ॥ ७०० ॥
 घट्टनं तु हिमे क्लीवं द्वे तुरङ्गापजीविनि ।
 अना संवरणे चापि चलने चापि घट्टना ॥ ७०१ ॥
 घर्धरः पुनरङ्गादेरधोद्वारकवाटके ।
 न स्त्री वाचविशेषे तु वादित्रलमुडेऽपि च ॥ ७०२ ॥
 घर्धरी स्त्री द्वयोस्तु स्यान्मर्त्यजात्यन्तरे विशः ।
 रिनध्यां जातेऽथ घृतवद् घृतयुक्ते त्रिषु स्त्रियान् ॥ ७०३ ॥
 रोदस्यौ घृतवत्यौ तौ घोषयुक्ते तु घोषवान् ।
 त्रिषु घोषवती तु स्त्री वीणायामथ न स्त्रियान् ॥ ७०४ ॥
 चरणः प्राणिनां पादे वृक्षमूले च ना पुनः ।
 बह्वृचादौ नपि त्वेतदाचारे गतिभक्षयोः ॥ ७०५ ॥
 चपलस्तु त्रिषु ज्ञेयश्चक्षुःशलेऽप्यनवस्थिते ।
 दुर्विनीते च शीघ्रे च पारते तु पुमानयम् ॥ ७०६ ॥
 तुरुष्काख्ये च निर्घोसे मर्कटे तु द्वयोः थ ।
 पिप्पलीविद्युतास्तु स्त्री लक्ष्म्यां तु रभसेरिता ॥ ७०७ ॥
 तेनैव करिपिप्पल्यां चपलाथ त्रि चक्षुःशलः ।
 चले विद्युति तु स्त्री त्यालक्ष्म्यां च पवने तु ना ॥ ७०८ ॥
 लज्जरीटफले तु द्वे चक्षुःशलेऽप्युमान् मणौ ।
 अतीव भास्वरे तु द्वे खद्योते दर्दरेऽपि च ॥ ७०९ ॥

१. 'तां तु स्त्री' क. ड. च. पाठः.

* 'गौरिलस्तु पुमान् लोहचूर्णे त्वाद् गौरसर्पपे' इति तु मेदिनी । † 'बैश्याद्वेदेहकं
 विप्रा.....रन्ध्री घर्धरम्' (पृ. ७३. श्लो. १८) इति तु वैजयन्ती ।

चन्दना स्त्री नदीभेदे न स्त्रियां मलयोद्भवे ।

चन्द्रकस्तु पुमान् पक्षभेदे मेचकसंज्ञिते ॥ ७१० ॥

चन्द्रिका तु स्त्रियां ज्योत्स्नासंज्ञे चन्द्रातपे तथा ।

चन्द्रभागाख्यनद्यां च चन्द्रिरं तु जले नपि ॥ ७११ ॥

ना तु चन्द्रे हस्तिनि तु द्वयोः पुंसि तु चङ्कुरः ।

रथे भगाङ्कुरे च द्वे पुनर्द्वेऽथ चङ्कमः ॥ ७१२ ॥

ना संक्रमे पुंस्त्रियोस्तु चङ्कमश्चङ्कमापि च ।

भवेच्चङ्कमणे तच्चाप्यल्पेऽध्वनि गतागतम् ॥ ७१३ ॥

*चण्डिलस्तु पुमान् शाकविशेषे वास्तुकाद्वये ।

नापितेऽथ शुनि द्वे स्यात् कोपने तु त्रिषु स्मृतः ॥ ७१४ ॥

चपकोऽस्त्री पानपात्रे रभसस्त्वत्र भाषते ।

पाने मधुप्रभेदे च चपकः सरके(?)† इति ॥ ७१५ ॥

चण्डातः करवीराख्यपुष्पगुल्मे पुमान् नपि ।

प्रसवेऽस्य वरस्त्रीणामप्यर्धोरुकवाससि ॥ ७१६ ॥

चक्षुष्यः सुभगे त्रिः स्यात् तथा स्याच्चक्षुषो हिते ।

ना पुनः पीतमुद्रे च सक्तुष्वपि तथापरे ॥ ७१७ ॥

रभसः पुण्डरीकाख्यतरौ कतकपादपे ।

कुलाख्याख्ये तु भैषज्ये ‡द्रोणपु(र्याः प्या)ख्यझाटके† ॥ ७१८ ॥

चक्षुष्या स्त्री पुमांस्तु स्याच्चयवनो मुनिपुङ्गवे ।

ह्रीवं तु प्रच्युतां ना तु चलनोऽङ्घ्रौ त्रिषु त्वयम् ॥ ७१९ ॥

१. 'च स्वल्पे' ग. पाठः. २. 'त्रि' ग. ड. पाठः.

* 'चण्डिलः धुरमर्दा स्यात्' (पृ. १३८. श्लो. २६) इति वैजयन्ती, 'चन्द्रिचः पुंसि वास्तूकशाके भगे च नापित' इति तु मेदिनी । † चपकसरको पर्यायौ । 'सरको मदिरापात्रे मदिरापानमययोः' इति हेमचन्द्रः । ‡ द्रोणपुष्पी धुपभेदो द्रोणवृक्षश्च । †† झाटो निकुञ्जे कान्तारे व्रणादीनां च मार्जने' इति मेदिनी ।

भवेच्चलनशीले ह्री पुनर्भूषणकम्पयोः ।

गमने वस्त्रभेदे च चलना तु स्त्रियामियम् ॥ ७२० ॥

पुंश्चल्यां गौतमेनोक्ता तथान्यैश्च महर्षिभिः ।

चर्षणा तु स्त्रियां नीलमाक्षिकायामथो नपि ॥ ७२१ ॥

सौदने चमसो न स्त्री यज्ञपात्रे परः पुनः ।

कर्णावयवभेदे चेत्याह मेघे तु पुंस्ययम् ॥ ७२२ ॥

स्त्रियां तु चमसी भित्ते मुद्रादीनां कृते भवेत् ।

व्यञ्जने चरितं तु ह्री गतिभक्षणयोस्तथा ॥ ७२३ ॥

आचारे भक्षिते तु त्रिश्चकोरस्तु द्वयोरयम् ।

पक्षिभेदे पुमांस्तु स्याद् गिरिभेदे च चत्वरम् ॥ ७२४ ॥

खण्डिले प्राङ्गणे च ह्री पुमांस्तु स्याच्चतुष्पथे ।

स्त्री तु स्याद् देवताभेदे रथ्यायामपि चत्वरी ॥ ७२५ ॥

चक्राटो विषवैचे द्वे दीनारे तु पुमानयम् ।

चतुर्थं तु चतुर्णां त्रिः पूरणे च चतुर्थ्यसौ ॥ ७२६ ॥

तुरीयायां विभक्तौ स्त्री दिनायकतिथावपि ।

* चर्षटस्तु चपेटे ना पर्पटे च त्रिषु त्वयम् ॥ ७२७ ॥

स्यात् स्फारविपुले चैष रभसेन समीरितः ।

चतुरैस्तु त्रि दक्षे स्याद् धीमत्यप्यथ भाषते ॥ ७२८ ॥

विदुषामग्रणीरेनं विदग्धे शाकटायनः ।

ह्रीवं त्वल्पश्रुकृत्यां स्याच्छालायामपि हस्तिनः ॥ ७२९ ॥

मृगभेदे तु चतुरा स्त्री तस्या लक्षणं विदुः ।

चतुरा तु घनसिन्धरोमा श्यामा सविन्दुका ॥ ७३० ॥

१. 'न' क. च. पाठः. २. 'वा' क. च. पाठः. ३. 'स्या' क. च. पाठः.

४. 'रे तु त्रि' ड. पाठः.

* 'चर्षट' इति स्यात् । तथाच मेदिनी—'चर्षटः स्फारविपुले चपेटे पर्पटेऽपि च' इति ।

इत्यथ स्त्री चतुष्की स्यात् ख्याते यवनिकान्तरे ।

आढ्यानां मशकहरीत्यजयस्त्वाह शब्दवित् ॥ ७३१ ॥

लिङ्गभेदमनुक्तैव भवने यष्टिकान्तरे ।

ना तु सङ्घे चतुर्णां स्यात् प्लक्षवृक्षे तु दृश्यते ॥ ७३२ ॥

शास्त्रे वररुचेर्ना तु चक्राङ्गः शाङ्गधन्वनि ।

दध्यालीसंज्ञवलयां तु चक्राङ्गा स्त्री द्वयोः पुनः ॥ ७३३ ॥

चक्राङ्गो हंसविहगे चक्राङ्गी तु स्त्रियामियम् ।

उक्ता कटुकरोहिण्यामथानौ चर्पणिः पुमान् ॥ ७३४ ॥

वध्वां बुद्धौ मनुष्ये च व्यवसाये च ना पुनः ।

चतुष्पाद् रावणे त्रिस्तु चतुरङ्गौ पुमान् पुनः ॥ ७३५ ॥

मयूरे चन्द्रकी द्वे तु व्याघ्रेऽथो भेद्यलिङ्गकम् ।

ज्ञेयं चन्द्रकवल्यर्थे चातुरस्तु पुमानयम् ॥ ७३६ ॥

शकटे चक्रगण्डौ च त्रिस्तु स्याद् दृष्टिगोचरं ।

तथा चतुरस्रम्बन्धिन्याशुकारिण्यथ द्वयोः ॥ ७३७ ॥

चाक्रिको घाण्टिके चापि तैलिके चाप्यथो नपि ।

प्रकीर्णके चामरं स्याद्भ्रूवेरे च त्रिपु त्वदः ॥ ७३८ ॥

यत् स्याच्चमरसम्बन्धि तत्र चाम्पेयवाक् पुनः ।

स्वर्णकिङ्गलकयोश्चापि तथा चम्पकपादपे ॥ ७३९ ॥

नागकेसरवृक्षे च पुमान् क्लीबं पुनस्तयोः ।

प्रसवेऽथ बुधैरुक्तश्चारणो ना कुशीलवे ॥ ७४० ॥

देवजातिविशेषे तु द्वयोः स्त्रीशण्डयोः पुनः ।

अर्थे चारयतेर्धातोश्चारणा चालनी पुनः ॥ ७४१ ॥

लीनपोस्तितडन्यर्थे तथा चालयतेरपि ।

रूपे तु तत्र भवतश्चालनं चालना तथा ॥ ७४२ ॥

चित्रकस्तु पुमान् वहिसंज्ञायां भेषजौषधौ ।

तन्मूले च तथैरण्डे द्वे तु राजिलभोगिनाम् ॥ ७४३ ॥

त्रयोदशानां भेदानामेकस्मिन् व्याघ्र एव च ।

ह्रीवं तु पुण्ड्रेऽथ पुमान् कालिङ्गाख्यलतान्तरे ॥ ७४४ ॥

चित्रलम्बिलला तु स्त्री छाग्यां चित्रवति त्रिषु ।

चित्राङ्गो द्वे व्याघ्रभेदे *पिण्डाकारसमाख्ये ॥ ७४५ ॥

त्रि तु चित्रशरीरे स्याच्चिकुरस्तु पुमानयम् ।

केशे वृक्षे वृक्षभेदे रभसः प्रोक्तवानमुम् ॥ ७४६ ॥

द्वयोस्तु गृहवध्नौ स्यात् सर्पसृपविहङ्गयोः ।

चञ्चले च त्रिषु ज्ञेयं युवतीनां विलोचने ॥ ७४७ ॥

ईषजिर्मालिते ह्रीवं चिकर्णस्त्वभिधेयवत् ।

मत्तणे ना तु कैट्वाख्यधान्येऽथ चिपिटः पुमान् ॥ ७४८ ॥

पृथुकाह्वयभक्षे स्यात् त्रि तु पिच्छित्विस्तृते ।

चित्रकृत् तु पुमानुक्तस्तिमिश्राह्वयपादपे ॥ ७४९ ॥

त्रि तु चित्रकरेऽथ स्त्री चुलुम्पा छागयोपिति ।

पुमास्तु गगनेऽथ द्वे चुलुको द्वीपिसंज्ञके ॥ ७५० ॥

व्याघ्रभेदे द्रवाधारप्रसृते तु नरह्रियोः ।

चुलुकौ रभसस्त्वाह भाण्डभेदे पुमानयम् ॥ ७५१ ॥

इत्येवं चूलिकस्तु स्यात् तिले ना द्वे तु कुक्कुटे ।

चूलिका तु स्त्रियां जातिच्छन्दोभेदे गजस्य च ॥ ७५२ ॥

१. 'णं स्वनि' इ. पाठः. २. 'ख' इ. पाठः. ३. 'को' ग. ऊ. पाठः.

* 'पिण्डारक' इति स्यात् । 'पिण्डारकस्तु चित्राङ्गो महादंष्ट्रः' (पृ. १५. श्लो. ४) इति वैयाज्यन्ती ।

कर्णमूले तथार्थीते रभसः शब्दवित्तमः ।
 नाटकाङ्गस्थ चूटालस्तूचटाल्यमर्हस्ते ॥ ७९३ ॥
 त्रिस्तु चूटावति स्त्री तु वेदवाक्ये हि चोदना ।
 कर्कट्यां चोदनीति स्याद् विरोधोक्तौ तु नपुंस्रियोः ॥ ७९४ ॥
 चोदना चोदनं चेति प्रेपणे च विदुर्बुधाः ।
 चोलक्री तु त्रिपु ज्ञेयश्चोलकेन समन्विते ॥ ७९५ ॥
 पुमांस्तु नागरङ्गे च करीरे किष्कुपर्वणि ।
 चौरिको ना पुराध्यक्षे द्यूतकारे तु स द्वयोः ॥ ७९६ ॥
 स्त्रियां तु चौरिका स्तेये छत्वरस्तु पुमानयम् ।
 निकुञ्जे कुञ्जहीने तु मन्दिरे स्यान्नपुंसकम् ॥ ७९७ ॥
 शय्योत्तरपटे च त्रिः पुनः स्याद् भर्त्सके परे ।
 कुत्सकेऽथो अहिच्छत्रे छत्राकं क्ली स्त्रियां पुनः ॥ ७९८ ॥
 छत्राक्रीत्येव राज्ञायां छगलस्तु द्वयोरजे ।
 ऋषिगेदे तु ना स्त्री तु छगली वृद्धराजकेऽ ॥ ७९९ ॥
 रभसेनोदिता ना तु छर्दनी मदनद्रुमे ।
 निम्बाख्यपादपे चैनं रभसो वक्त्यलम्बुके ॥ ८०० ॥
 शुभामपि ज्वरेऽथ स्यात् त्रपुसे छर्दनी स्त्रियाम् ।
 छर्दना तु न नोद्वान्तौ छान्दसः श्रोत्रिये पुमान् ॥ ८०१ ॥
 छन्दःसम्बन्धिनि त्रि स्यात् करीषामौ पुनः पुमान् ।
 छागणास्त्रि तु सम्बद्धे छगणेनोच्यतेऽपि तत् ॥ ८०२ ॥
 छगणं पशुविष्टेति च्छित्त्वरस्तु पुमाञ्छरे ।
 हर्षनन्दी तु शठ इत्याह तत्रैव भेद्यदत् ॥ ८०३ ॥

१. 'ड' क. च. पाठः. २. 'मांश्चरे' ग. पाठः.

§ 'वृद्धदारके' इति स्यात् । 'छगलःछागे छगली वृद्धदारकभेषजे' इति हेमचन्द्रः,
 'छगलं नीलवस्त्रे ना जागे स्त्री वृद्धदारके' इति मेदिनी च ।

छिदिरस्तु पुमान्मौ वजे ह्रीं मृषिके द्वयोः ।
 अस्त्री त्वायुधसामान्ये वज्रशब्दः प्रयोगवान् ॥ ७६४ ॥
 तस्येह ग्रहणं युक्तं तथा चाह धनञ्जयः ।
 छिगुरस्तु द्वयोः सर्पे गेहवधौ च नप् पुनः ॥ ७६५ ॥
 सोत्प्राशहासे कुरितं त्रि तु छिन्नेऽथ नप्यदः ।
 छेदनं ब्रश्चने विद्यात् कतकस्य फलेऽपि च ॥ ७६६ ॥
 साधने तु त्रिपुच्छित्तेरना तु च्छेदना भवेत् ।
 घातौश्छेदयतेरथे नृलिङ्गस्तु परस्मृतः ॥ ७६७ ॥
 शङ्खे स्याज्जलजं तु ह्रीं पद्मे द्वे मत्स्यकूर्मयोः ।
 जलदस्तु पुमान् मेघे जलदा विद्युति स्त्रियाम् ॥ ७६८ ॥
 जलप्रदे तु त्रिः ह्रीं तु जलकं हिङ्गुनि स्मृतम् ।
 स्त्रियां त्वजिनपत्राख्यक्षुद्रपक्ष्यन्तरे स्मृता ॥ ७६९ ॥
 स्वाच्छक्रवर्तिनीसंज्ञे प्रोक्ता च स्थावरान्तरे ।
 जयन्तस्तु पुमानिन्द्रपुत्रे स्त्री तु जयन्त्यसौ ॥ ७७० ॥
 कात्यायन्यामिन्द्रपुत्र्यां तर्क्यार्थं तिथिभेदके ।
 त्रिस्तु जेतर्क्यो जीर्णे जरणं ह्रीं च हिङ्गुनि ॥ ७७१ ॥
 जीरके तु पुमान् कृष्णजीरके रभसोऽपटीत् ।
 अना तु जरयत्यर्थे जरणाथो जरन्तवाक् ॥ ७७२ ॥
 स्थविरे भेषलिङ्गः स्थान्महिषे तु द्वयोरयम् ।
 अर्जरत्नस्त्रियामिन्द्रध्वजे वाद्यान्तरे तु ना ॥ ७७३ ॥
 दण्डिकासंज्ञके द्वे तु क्रोशिले भेषवत् पुनः ।
 जीर्णे भिन्ने परे ना तु षगलं पिष्टमद्यके ॥ ७७४ ॥
 मेदके कितवे तु त्रि जङ्गलस्तु त्रि निर्जले ।
 देशे ह्रीं तु मांसेऽथ जम्बुको वरुणे पुमान् ॥ ७७५ ॥

द्वे स्रगालेऽथ जम्बालः पङ्कशैवलयोरयम् ।
 अस्त्री पुंसि तु जम्बीरः पादपे जम्भलाहये ॥ ७७६ ॥
 फणिर्जिकार्यस्तम्बे च क्ली तु तत्प्रसवेऽथ ना ।
 जम्भलो यक्षभेदे स्याज्जम्बीराख्यतरावपि ॥ ७७७ ॥
 क्ली तु तत्प्रसवेऽथो ना ज्वलनोऽग्नौ नपि त्वदः ।
 दीपने ज्वालने तु स्याज्ज्वलना न पुमानथ ॥ ७७८ ॥
 जवनो वेगयुक्ते त्रिर्गतौ तु क्ली परे पुनः ।
 हेतौ गतिविशेषस्य वेग इत्यनिले तु ना ॥ ७७९ ॥
 जठरं तूदरे न स्त्री त्रिर्वद्वे कठिनेऽपि च ।
 जनित्रं तु नपि प्रोक्तं सामभेदेषु केषुचित् ॥ ७८० ॥
 धनञ्जयेन तु प्रोक्ता जनित्री मातरि स्त्रियाम् ।
 जनकः पुंसि पितरि सीताताते च राजनि ॥ ७८१ ॥
 उत्पादके तु त्रिषु स क्लीवं तु जननं कुले ।
 उत्पत्तौ च स्त्रियां त्वेषा जननी मातरि स्मृता ॥ ७८२ ॥
 करुणायां च जटिलः पुनस्त्रिजटया युते ।
 जटिला तु स्त्रियां मांस्यां वचायां चापि नप्यदः ॥ ७८३ ॥
 ह्रीवरेऽथ जघन्यस्त्रिः पाश्चात्ये गर्हिते तथा ।
 जघनं (त्वे ? स्थे) नपि त्वेतद् विज्ञेयं रक्तचन्दने ॥ ७८४ ॥
 जहकस्तु पुमान् काले त्रि तु क्षुद्रे परः पुनः ।
 त्यागिन्याह जरायुस्तु न स्त्री गर्भाशयेऽथ नप् ॥ ७८५ ॥
 आरण्यके सामभेदे जलात्मा तु द्वयोरयम् ।
 महिषे त्रि तु तत्र स्याद् यस्यात्मा जडतां गतः ॥ ७८६ ॥
 कालेयके तु क्लीवं स्याज्जापकं भेद्यवत् पुनः ।
 जपकारिण्यथ स्त्री स्याज्जह्यायां जाघनी त्रि तु ॥ ७८७ ॥

जवनस्य तु सम्बन्धिन्यथो जावालवाग् द्वये ।

अजाजीवे जवालाया अपत्ये चाथ जाह्नवी ॥ ७८८ ॥

स्त्री गङ्गायामपत्ये तु द्वे जङ्गोर्जाहवः स्मृतः ।

धनञ्जयेन तु क्लीवं जाह्वं जन्तुनि स्मृतम् ॥ ७८९ ॥

अथात्र रभसेनोक्तं जाह्नको द्वे विडालके ।

ना तु कालण्डिकायां च वाङ्मे चेति महाधिया ॥ ७९० ॥

गन्धद्रव्ये त्वग्वास्त्ये जाङ्गलं स्त्री त्रिषु त्वदः ।

यज्जङ्गलस्य सम्बन्धि तत्र द्वे तु कपिञ्जले ॥ ७९१ ॥

स्त्रियां तु शूकशिख्यां स्याज्जाङ्गली ना तु जालकः ।

तिले क्षारकसंज्ञे तु बालपुष्पान्तरे नपि ॥ ७९२ ॥

गवाक्षभेदे त्वपरे स्त्री त्वयोमयकङ्कटे ।

जालिकाथो वागुरिके दाम्भिके च त्रि जालिकः ॥ ७९३ ॥

द्वयोस्तु व्यतिकासंज्ञक्षुद्रजन्तवन्तरे मतः ।

जाम्बवांस्तु पुमान् ऋक्षराजभेदे महाबले ॥ ७९४ ॥

रामसाहायकं कर्तुं रावणस्य वधे पुग ।

ब्रह्मणो जृम्भमाणस्य वक्राद् यः समजायत ॥ ७९५ ॥

तत्र जाम्बवती तु स्त्री तस्य जाम्बवतः सुता ।

पत्नी कृता या कुष्णेन तं निहत्य रसातले ॥ ७९६ ॥

तस्यामथ द्वयोर्ज्ञेया जिह्वालः सारमेयके ।

पृषदंशे च ना तु स्याज्जिगर्तुर्वहिमार्गयोः ॥ ७९७ ॥

तथा प्राणेषु दिवसेऽप्यथ द्वे ब्राह्मणेऽथ ना ।

शत्रौ जिघांसुलिषु तु हन्तुमिच्छौ पुमान् पुनः ॥ ७९८ ॥

जीवकः स्यात् क्षणके तथैवासनपादपे ।

त्रि तु श्रेष्ठे प्राणितरि वृद्धचार्याविनि सेवके ॥ ७९९ ॥

स्त्रियां तु जीविका ज्ञेया जीवन्त्याख्यलतान्तरे ।
 आजीवे च स्मृताथ क्ली जीवितं प्राणने तथा ॥ ८०० ॥

प्राणेषु च त्रिषु त्वेतज्जीविष्यन्तस्य कर्मणि ।
 तथैव प्राणितवति जीवला तु स्त्रियामियम् ॥ ८०१ ॥

वचायामृषिभेदे तु नाथ कूर्ममयूरयोः ।
 जीवथो द्वे अथ पुमान् जीवन्त ऋषिभेदके ॥ ८०२ ॥

जीवन्ती तु स्त्रियां ज्ञेया जीवन्त्याख्यलतान्तरे ।
 ज्योतिष्मत्यां गुलूच्यां च त्रि तु स्याज्जीवतादिति ॥ ८०३ ॥

स्यादाशीर्विषये जीवितरि क्लीबं तु जीवनम् ।
 जीविकायां जलेऽन्ने च प्राणने च स्त्रियां पुनः ॥ ८०४ ॥

जीवन्त्याख्यलताजातौ जीवनी शार्ङ्गिणस्तथा ।
 नवानामपि शर्क्तीनामेकशक्तावियं पुनः ॥ ८०५ ॥

मेदासंज्ञीषधीभेदे टावन्ता स्यादना पुनः ।
 जीवना जीवयत्यर्थे जीवदस्तु रिपौ पुमान् ॥ ८०६ ॥

वैधे च भेद्यवत् त्वेष जीवस्य स्यात् प्रदातरि ।
 जीवस्य स्याच्छेत्तरि च जीवातुस्तु नृशण्डयोः ॥ ८०७ ॥

स्याज्जीवनौषधे केचित् त्वौषधे सलिलान्नयोः ।
 द्रव्ये च रभसस्त्वाह जीवे बहुविदां वरः ॥ ८०८ ॥

जुङ्गितेस्तु द्वयोर्हानवर्णे त्रिषु तु वर्जिते ।
 क्लीबं तु वर्जनेऽथ क्ली जृम्भितं स्याद् विचेष्टिते ॥ ८०९ ॥

जृम्भणे च त्रि तूफुल्ले विवृद्धेऽप्यथ पुंस्ययम् ।
 नीललोहितसम्भिश्रवर्णे तद्वति तु त्रिषु ॥ ८१० ॥

यावन्नालख्यधान्ये तु जीर्णाला स्त्री त्रिषु त्वदः ।
 ज्योतिष्मज्ज्योतिषा युक्ते स्त्री तु ज्योतिष्मती स्मृता ॥ ८११ ॥
 पिप्पलाख्यस्नावरे क्षुद्रधान्ये यस्याहयान्तरम् ।
 गवीधुरिति ना तु स्याज्ज्योतिषा मासि कुत्रचित् ॥ ८१२ ॥
 ज्योतिःसम्बन्धिनि त्रि स्याज्ज्योतिषं तु कलौ युगे ।
 नदप्रभेदे च ग्राह रभसः शब्दवित्तमः ॥ ८१३ ॥
 वाद्यभेदे च ना त्रिस्तु विशीर्णे दृष्टस्तु ना ।
 भेरीनादे दृष्टी तु लम्बापटहसंज्ञके ॥ ८१४ ॥
 वाद्यभेदे स्त्रियां मिथ्यावादे च रभसोऽपठ्यते ।
 * टगरटङ्गनक्षारे केकराख्ये तु वीक्षिते ॥ ८१५ ॥
 अजयः ग्राह रभसो हेलविभ्रमगोचरे ।
 ना भेयलिङ्गं तु तथा केकराक्षे शरीरिणि ॥ ८१६ ॥
 † दुण्डुकस्तु पुमान् वृक्षभेदे शोणकसंज्ञके ।
 स्तोकार्थे तु पठत्येनं रभसो भेयलिङ्गकम् ॥ ८१७ ॥
 तरलं तु त्रिषु ज्ञेयं चञ्चले भास्वरेऽपि च ।
 हारमध्यगरक्ते तु पुमान् हारे च नप् पुनः ॥ ८१८ ॥
 चर्मकोशे स्त्रियां तु स्याद् यवागृमुरयोर्भवेत् ।
 अथाली खजके फेने तण्डुकोऽन्यस्त्वयोचत ॥ ८१९ ॥
 व्याख्यातामरकोशस्य छन्दोभेद इति भ्रमात् ।
 तरुणस्तु पुमानमौ भेयलिङ्गं तु वृक्षजे ॥ ८२० ॥

१. 'ज्योर्नाला' क. च., 'जोर्नाला' ड. पाठः. २. 'पे' ग. पाठः. ३. 'विशेषे शोणस'
 ग. पाठः. ४. 'पु' ग. पाठः.

* 'टगरटङ्गनक्षारे ना केकराक्षि त्रिषु' (पृ. २६०. श्लो. ४१) इति तु वैजयन्ती ।
 'टगरटङ्गनक्षारे हेलविभ्रमगोचरे' इति मेदिनी । 'अथ टगरटङ्गनकेकराक्षयोः' इति हेमचन्द्रश्च ।
 † 'दुण्डुकः शोणकाल्पयोः' इति तु मेदिनी ।

तरुणस्तु द्वयोर्यूनि नवीने त्वभिधेयवत् ।

एरण्डवृक्षे तु पुमान् रभसस्त्वन्यथावदत् ॥ ८२१ ॥

कुब्जपुष्पैरण्ड इति तमिस्रा तु स्त्रियामियम् ।

ध्वान्तरात्रौ तथा रात्रौ स्यादन्धतमसे त्वना ॥ ८२२ ॥

तमोमात्रे परेऽथास्त्री त्रसरः सूत्रवेष्टने ।

शलाकामण्डले ना तु वर्णकौशेयसूत्रके ॥ ८२३ ॥

तपनस्तु पुमानमौ सूर्ये च नरकान्तरे ।

भल्लातकतरौ ग्रीष्मे क्लीबलिङ्गं तु मन्वते ॥ ८२४ ॥

तप्तावथ पुमान् सर्पराजभेदे हि तक्षकः ।

तक्षिण चाथो तक्षितरि त्रिस्त्वक्सारस्तु पुंस्ययम् ॥ ८२५ ॥

वेणौ तृणद्रुमाख्येषु तालहिन्तालकादिषु ।

क्ली तु तत्प्रसवे स्त्री तु त्वक्सारा वह्निषु स्मृता ॥ ८२६ ॥

त्वरितं तु त्वरायां क्ली स्याच्छीघ्रे त्वभिधेयवत् ।

तण्डुलस्तु नृलिङ्गः स्याद् व्रीह्यादिफलबीजके ॥ ८२७ ॥

विडङ्गे च स्त्रियां तु स्यात् पिप्पल्यां तण्डुलाथ ना ।

तर्कारः पादपे तके नवनीतेन संयुते ॥ ८२८ ॥

स्यात् सद्योमथिते स्त्री तु तर्कारी स्यावरान्तरे ।

वैजयन्तीति विख्याते तमसा तु स्त्रियामियम् ॥ ८२९ ॥

नदीभेदे परैरुक्तो ना रूपाध्यवसाययोः ।

त्वक्पत्रं तु वराङ्गाख्यगन्धद्रव्ये नपुंसकम् ॥ ८३० ॥

त्वक्पत्री रभसेनोक्ता स्त्रियां बाष्पाख्यभेषजे ।

तगरं तु नताभिख्ये गन्धद्रव्ये नपुंसकम् ॥ ८३१ ॥

१. 'ज्ज' क. ड., 'ज्जः' च. पाठः. २. 'लि' छ. पाठः. ३. 'क्का' क. ग. च. पाठः.
४. 'तु' ग. पाठः.

नन्वावर्तस्य पुष्पे च ना पुनः पुष्पगुल्मके ।
 नन्वावर्तहये त्रिस्तु तरन्तः स्यात् तरीतरि ॥ ८३२ ॥
 अन्यस्तु भेक इत्याह तत्र द्वे अथ नप्यदः ।
 तरत्रं स्यात् ह्ये त्रिस्तु वासहारिण्यथ त्रिषु ॥ ८३३ ॥
 नवान्वरे तन्त्रकं स्याद् गुलूच्यां तु स्त्रियामियम् ।
 तन्त्रिकेति वदत्येकस्तर्पणं तु नपुंसकम् ॥ ८३४ ॥
 तृप्तापि गुडाद्याल्लजसक्तुषु चेन्धने ।
 अना तु तर्पयत्यर्थं शृङ्गाटाल्ये तु पुंस्ययम् ॥ ८३५ ॥
 स्तम्बे जलोद्भवे ना तु तर्बिषः* सिन्धुनाकयोः ।
 बले च स्त्री तु तविषी स्याद् वात्यादेवकन्ययोः ॥ ८३६ ॥
 भुवीन्द्रपुण्यां चाथ त्रिस्तलिनं विरलाल्पयोः ।
 अजयस्त्वव्रवीत् तुच्छे तलिनीं तु स्त्रियामियम् ॥ ८३७ ॥
 अहलिकायां तपसः पुनश्चन्द्रे पुमांस्त्रि तु ।
 महति स्यादथो सूर्ये तरणिर्वारिधात्रपि ॥ ८३८ ॥
 स्त्रियां तु नावि नद्यां च पुष्पस्तम्बान्तरे तथा ।
 कुमारीसंज्ञके किञ्च व्रजस्तम्भे स चाप्ययम् ॥ ८३९ ॥
 गवामुत्थापनं काष्ठं पतितानां समीरितम् ।
 सज्जनस्तु रयेऽप्याह त्रि तु क्षिप्रे पुमान् पुनः ॥ ८४० ॥
 तपस्वी शिशिरतीं च चन्द्रे च त्रिस्तु तापसे ।
 शोच्ये च स्त्री तु मांस्याख्यगन्धद्रव्ये तपस्विनी ॥ ८४१ ॥

१. 'ताख्यपु' ग. पाठः. २. 'ह' ग. पाठः. ३. 'न्त्र' ग. पाठः. ४. 'रि' च. पाठः.
 ५. 'ति' क. च. पाठः. ६. 'स्त्री तु नावि च नद्यां च पु' क. छ. च. पाठः.

* 'भुवीन्द्रपुण्यां तविषी ताविष्यविधादिवोर्नरा' (पृ. १६०. श्लो. ४२) इति वैजयन्ती ।
 'तरीयः घोमनाकारे भेलेऽदिभ्रव्यवसाययोः । तरीयां शक्रकन्यायां पुंसि स्वर्गे महोदधौ' इति
 तु मेदिनी ।

तरस्वीति द्वयोर्व्याघ्रे वानरेऽप्यथ भेद्यवत् ।
 वेगवद्वलिनोरन्ये पुनः शूरेऽप्यधीयते ॥ ८४२ ॥
 तरङ्गवति तु त्रि स्यात् तरङ्गी स्त्री तु कीर्तिता ।
 तरङ्गिणी हरिद्रायां निम्नगायां च ना पुनः ॥ ८४३ ॥
 स्वर्गे स्यात् ताविषः स्त्री तु ताविषीन्द्रमुताभुवोः ।
 वात्यायां देवकन्यायां क्ली तु तेजसि ताविषम् ॥ ८४४ ॥
 तारका त्वपुमानक्षितारानक्षत्रयोस्तथा ।
 दैत्यभेदे तु ना क्ली तु तारकं सर्वविन्मतौ* ॥ ८४५ ॥
 भेद्यलिङ्गं तु तरितृतारयित्रोस्थो नपि ।
 कवाटोद्धाटयन्त्रे च तान्त्रिकं भूषणान्तरे ॥ ८४६ ॥
 पुमांस्तूष्णगुणे त्रिस्तु तद्वत्यथ नपुंसकम् ।
 ताम्बूलं वृक्षपत्रेऽपि मुखभूषणवस्तुनि ॥ ८४७ ॥
 शुक्तिचूर्णं पूगफलं नागवल्लीदलं तथा ।
 इति त्रयाणां वस्तूनां समाहारात्मके भवेत् ॥ ८४८ ॥
 रभसस्तूक्तवानेतद् गुवाकफलमात्रके ।
 ताम्बूली तु स्त्रियां नागवल्ल्यां स्यात् स्त्री तु तामसी ॥ ८४९ ॥
 प्रावृष्णिशायां दुर्गायां निशामात्रे तु कश्चन ।
 त्रिस्तमोगुणसंगुक्ते तमःसम्बन्धिमात्रके ॥ ८५० ॥
 ताण्डवस्त्वस्त्रियां नृत्ते तृणभेदे च भाषितः ।
 तारणस्तु पुमान् मासे सङ्क्रान्त्यवधिके रवेः ॥ ८५१ ॥
 तारणी तु स्त्रियां गोष्ठ्यामथ स्यात् तारणा न ना ।
 अर्थे तारयतेस्त्रिस्तु तरणेस्तरणस्य च ॥ ८५२ ॥
 सम्बन्धिनि त्रापुपं तु रजते क्ली त्रिपु त्वदः ।
 विकारे त्रपुणो ना तु तातलो लोहकूटके ॥ ८५३ ॥

* 'ओङ्कारः प्रणवस्तारस्तारकं सर्वविन्मतिः' (पृ. १०२. श्लो. २३३) इति वैजयन्ती ।

मनोजघे तु धि स्याच्च तसेऽथो तातगुः पुमान् ।
क्षुद्रताते त्रि तु हिते तातायाथाल्लियां भवेत् ॥ ८९४ ॥

तिलकः पुण्ड्रके क्षुद्रतिले त्वेप पुमांस्तथा ।
श्रीमत्संज्ञे वृक्षभेदे तथा कुरवकाहये ॥ ८९५ ॥

तिलकालकसंज्ञे च पिप्पुभेदे नपि त्वदः ।
जठरावयवे क्लोमसंज्ञे द्वे तु हयान्तरे ॥ ८९६ ॥

एतद् रभसकोशोक्तमथ स्यात् तिमिरोऽस्त्रियाम् ।
अन्धकारेऽक्षिरुग्भेदे तिमिरा तु धियामियम् ॥ ८९७ ॥

वाद्यभेदे तिरीटस्तु रक्तलोध्रे पुमानयम् ।
मैकुटे तु नपि स्त्री तु वैदर्या स्यात् तिरीटिका ॥ ८९८ ॥

त्रिकूटस्तु लुबेलाख्यगिरिभेदे नृलिङ्गकः ।
सागुद्रलयणे तु क्ली समासाद्यत्र पूर्ववत् ॥ ८९९ ॥

तिलित्सस्तु द्वयोः सर्पभेदे गोनंससंज्ञके ।
तरक्षुसंज्ञके व्याघ्रभेदे त्रिदिववाक् पुनः ॥ ९०० ॥

ना स्वर्गाकाशयोः क्लीबे त्वन्ये केचित् स्त्रियां पुनः ।
एलायां निम्नगाभेदे त्रिदिवा त्रिपदी पुनः ॥ ९०१ ॥

हस्त्यङ्घ्रिवन्धरज्जौ स्त्री पदत्रयसमाहृतौ ।
त्रि तु यस्य पदानि स्युस्त्रीणि तत्र स्त्रियां पुनः ॥ ९०२ ॥

श्वेतासंज्ञलतायां स्यात् त्रिपुटा त्रिपुटीति च ।
एलायां त्रिपुटैव स्यात् सूक्ष्मायां रभसः पुनः ॥ ९०३ ॥

१. 'कुण्ठाति' क. ड. च. पाठः. २. 'कर्कटे' ग. पाठः. ३. 'विदायां' ग. पाठः.
४. 'पुत्रव' ग. पाठः. ५. 'ना' ग. च. पाठः.

मल्लिकायामपि ब्राह्म नरं तीरसतीनयोः ।
 बहुव्रीहौ पुनस्त्रि स्यात् त्रिवृता तु लतान्तरे ॥ ८६४ ॥
 श्वेताख्ये स्त्री त्रिगुणिते पुनः स्यात् त्रिरथ स्त्रियाम् ।
 चिञ्चायां त्रिन्त्रिणी दैत्यविशेषे तु पुमानयम् ॥ ८६५ ॥
 त्रिपुभा तु स्त्रियां गौरसर्पपे सितसर्पपे ।
 पुनर्नाथ त्रिपक्षी स्त्री पक्षत्रयसमाहृतौ ॥ ८६६ ॥
 पक्षत्रयान्तकर्तव्यश्राद्धे प्रेतस्य च त्रि तु ।
 बहुव्रीहौ त्रिमार्गा तु स्त्री गङ्गायां त्रिमार्ग्यसौ ॥ ८६७ ॥
 मार्गत्रयसमाहारे बहुव्रीहौ तु स त्रिपु ।
 अथ त्रिगन्धमेलात्वक्पत्राणां क्ली समुच्चये ॥ ८६८ ॥
 अर्थलिङ्गसमासांस्तु तर्कयेदत्र पूर्ववत् ।
 पुरत्रये तु त्रिपुरी नृस्त्रियोस्त्रिपुरस्तु ना ॥ ८६९ ॥
 मदमत्ताख्यधुर्भूरेभेदेऽथ द्वे त्रिरस्ववाक् ।
 चिकोडसंज्ञाखुभेदे ना तु शङ्खेऽथ भेद्यवत् ॥ ८७० ॥
 बहुव्रीहावथ क्लीबं त्रिशिखं स्यात् त्रिशूलके ।
 शिरोभूषणभेदे च भेद्यलिङ्गं तु मन्यताम् ॥ ८७१ ॥
 बहुव्रीहौ त्रित्तिरस्तु त्रिखरकाणाख्यपक्षिणि ।
 ऋषिभेदे च नाथ द्वे त्रिकेतुः शुक्रपक्षिणि ॥ ८७२ ॥
 बहुव्रीहौ पुनस्त्रि स्यात् त्रिशङ्कुस्तु पुमानयम् ।
 ताक्ष्यं मतङ्गराजे च मार्जारं तु द्वयोरयम् ॥ ८७३ ॥
 त्रिधामा तु पुमान् विष्णोर्वामौ चाथाभिधेयवत् ।
 बहुव्रीहौ वैश्रवणे पुनर्ना त्रिशिरा अयम् ॥ ८७४ ॥

१. 'प्लौ चाग्रौ' इ. च. पाठः.

† "निरुक्तेषु ततस्तेषु निष्कामत्रण्डजास्त्वथ । कपिजलास्तितीराश्च कलविद्धाश्च सर्व-
 ॥" (उज्जो. अ. १०. श्लो. ४१) इति महाभारतम् । 'त्रित्तिरस्तु खरकाणः' (पु. १८.
 अ. १५) इति तु वैजयन्ता ।

दशास्यसन्धनि च रक्षोभेदेऽथ भेद्यवत् ।
 त्रिमूर्धे स्त्री तु गङ्गायां त्रिस्रोता रभसः पुनः ॥ ८७९ ॥
 अन्यस्यामपि कस्याश्चिन्नयामाहाय भेद्यवत् ।
 बहुव्रीहौ *त्रिवारं तु क्ली वंलेऽथ द्वयोर्भेद्यवत् ॥ ८७९ ॥
 धीवर्या ब्राह्मणाज्जाते मर्त्यजात्यन्तरेऽप्यथ ।
 तुषारः शीकरे पुंसि हिमभेदेऽपि कश्चन ॥ ८७७ ॥
 प्रालेये शैलधर्मे च भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ।
 तुक्करो ना कृपायाल्यरसे त्रिषु तु तद्वति ॥ ८७८ ॥
 तुक्करी तु स्त्रियां धान्य आढकीसंज्ञकं तथा ।
 मुराष्ट्राहाये चापि भेषजेऽथ तुरुष्कवाक् ॥ ८७९ ॥
 ना सिल्हसंज्ञे निर्यासे राजभेदे च तस्य तु ।
 स्व्यपले स्यात् तुरुष्की स्त्री देशे त्वस्य नृभूमनि ॥ ८८० ॥
 तुरुष्कास्तुमुलं तु क्ली व्यामिश्रसमरेऽथ ना ।
 स्वरे स्याद् व्याकुले त्रिस्तु वैजयन्त्यामभाषतः ॥ ८८१ ॥
 रभसस्तु नरि प्राह विभीतकमर्हार्हः ।
 तुरशी त्वश्वगन्धायां स्त्री द्वयोस्तु तुरङ्गमे ॥ ८८२ ॥
 गन्धर्वाधिपभेदे तु तुम्बुरः पुंसि भाषितः ।
 तिन्दुकीसंज्ञवृक्षे च क्लीबलिङ्गं तु तत्फले ॥ ८८३ ॥
 तीव्रैरस्तु पुमान् कालेऽप्यजातश्मश्रुपूषे ।
 वैजयन्त्यां तु कथितं भेद्यलिङ्गं त्रिषु त्वदः ॥ ८८४ ॥

१. 'फ' ग. पाठः. २. 'व' द. च. पाठः.

* 'तीव्रम्' इति स्यात् । तथाच वैजयन्ती—'सूने धीवरी तीवरे ततः । एते ब्राह्मण-
 पुत्राः स्युः' (पृ. ७२. श्लो. ११) इति । † 'पशुः कालेऽपि निःशक्नो नरोऽश्मश्रुश्च तूषरी'
 (पृ. २५५. श्लो. १२) इति तु वैजयन्ती । आथर्वणे च 'तमसा ये च तूषराः' (११. ११. २२)
 इति श्रूयते ।

कालेऽप्यजातशृङ्गे स्यात् पशौ शुष्कतृणे पुनः ।
 तृफलं शुष्कपर्णे च क्ली लतायां तु सा स्त्रियाम् ॥ ८८५ ॥
 तृफलाथ तृतीयः स्यात् त्रयाणां पूरणे त्रिषु ।
 तृतीया तु तृतीयस्यां धिमक्तौ स्त्री तथा तिथौ ॥ ८८६ ॥
 धनदस्याथ वेणौ ना तेजनः शरसंज्ञके ।
 स्तम्बे च स्त्री तु मूर्वायां ज्योतिष्मत्यां च तेजनी ॥ ८८७ ॥
 रुधिरं च विचार्य तु सूत्रकारप्रयोगगम् ।
 दृष्टं न तेजनीदन्तादिति (!) यत् तदथो न ना ॥ ८८८ ॥
 आकर्णकपर्पणाच्चापि यदध्यर्धाधिकाङ्गुलम् ।
 आकर्षणमथाकृष्य धानुष्कैर्यदिषोर्भवेत् ॥ ८८९ ॥
 सन्धानं तेजना तत्र निशानं चाथ तैतिलम् ।
 कायविन्यासरूपाणां करणानां कचिद् भवेत् ॥ ८९० ॥
 एकस्मिन् करणे क्लीबं गण्डके तिलपिर्जडे (!) ।
 नीवृद्धेदे तु पुम्भूम्नि कलिङ्गाख्ये हि तैतिलाः† ॥ ८९१ ॥
 त्रैपुभं तु नपि व्योम्नि त्रिष्टुप्छन्दसि च त्रिषु ।
 त्रिष्टुप्सम्बन्धिनि स्यात् तु प्रगाथे त्रिष्टुवादिक् ॥ ८९२ ॥
 तोरणस्त्वस्त्रियां गेहे(!)वहिर्द्वारे नपि त्वदः ।
 तरुप्रभेदेऽस्य फले त्वरायां चाथ तोषणम् ॥ ८९३ ॥
 तुष्टौ क्ली तोषणी तु स्त्री हरिद्रायामना पुनः ।
 तोषणा तोषयत्यर्थं तोदकस्तु पुमान् सिते ॥ ८९४ ॥
 सर्पपे तोत्तरि त्वेप त्रिर्लुलिङ्गस्तु तोयदः ।
 मेघे क्लीबं तु धनुषि स्यादथो दक्षिणस्त्रिषु ॥ ८९५ ॥

१. 'दू' क. ग. च. पाठः. २. 'णं तथाकृष्टधनु' ग. पाठः. ३. 'पिटके' ड., 'वृजडे'
 ग. पाठः. ४. 'लिङ्गस्त्वेप तो' ग. ड. पाठः.

† 'तैतुलास्तु कलिङ्गाः' (पृ. ३७. श्लो. २६) इति तु वैजयन्ती ।

विदग्धे च परच्छन्दानुवर्तिन्यपि भाषते ।

कुसाले हर्षनन्दीमं तथा यमककुम्भवे ॥ ८९६ ॥

शरीरावयवे चापि वामस्य प्रतियोगिनि ।

दक्षिणा तु छियां याम्याशयानृत्विग्भृतावपि ॥ ८९७ ॥

पठति त्वत्र रभस इमां दानप्रतिष्ठयोः ।

*दक्षार्थस्तु पुमान्नां वैततेयेऽप्यथ द्वयोः ॥ ८९८ ॥

गृध्रेऽथ दर्शनः पुंसि वज्रावुष्णगुणेऽपि च ।

त्रि तु तद्वति शण्डे तु दाहेऽथ दर्शनं नपि ॥ ८९९ ॥

द्विधाभावे शुके तु द्वे दण्डकस्त्वस्त्रियामयम् ।

समासप्रायवाक्ये स्यादुत्कृतरधिकेषु च ॥ ९०० ॥

छन्दःसु नीवृद्धेदे तु महाराष्ट्राह्वये नरि ।

दण्डका भूसि च स्त्री तु दण्डिकाल्पकलम्बने ॥ ९०१ ॥

वाद्यभेदे दण्डरूपेऽथो दण्डयितरि त्रिषु ।

अथ स्याद् दर्दुरो भेके द्वयोः पुंसि तु हस्तिनः ॥ ९०२ ॥

गलस्य पार्श्वयोरुक्तो रभसस्त्वाह वारिदे ।

वाद्यभेदे च सा तु स्त्री चण्डिकायां प्रकीर्तिता ॥ ९०३ ॥

दर्दुरस्तु पुमाञ्छैलप्रभेदे कलशामुखः ।

इति प्रसिद्धवाक्ये च त्रि त्वीपद्मवस्तुनि ॥ ९०४ ॥

दण्डिकस्तु पुमान् वाणभेदे सोऽप्युक्तलक्षणः ।

त्रिभागशल्यनाराचरूप इत्यथ भेद्यवत् ॥ ९०५ ॥

दण्डवत्पथ पुलिस्तो दन्तिको गृहभित्तिगं ।

नागदन्ताह्वये शङ्कावथ दन्तवति त्रिषु ॥ ९०६ ॥

निकुम्भसंश्लेषधौ तु खीलिका द(न्तः)न्तिकामेव ।

दहरस्तु द्वयोरल्पमूर्धिके बालके त्रिषु ॥ ९०७ ॥

१. 'र्ध्व' क. पाठः. २. 'द्वि' च. पाठः.

* 'दक्षाय्य' इति स्यात् ।

अल्पेऽथ भ्रातरि पुमान् रभसेन समीरितः ।

अथ §त्रैराज्यजे द्वे स्यान्मर्त्यजात्यन्तरेऽपि च ॥ ९०८ ॥

वैश्यपूर्वक्षत्रियायां ब्राह्मज्जाते प्रयुज्यते ।

द्रुमिलो दर्शनं तु क्ली नेत्रे शास्त्रे मते धियाम् ॥ ९०९ ॥

ज्ञाने च स्वप्नवीक्षासु क्रियायां पश्यतेरपि ।

धर्मदर्पणयोस्त्वाह रभसः शब्दवित्तमः ॥ ९१० ॥

दर्शनी तूपरैश्यायां त्वी पुरादेर्गदस्य च ।

यन्त्रभेदे दर्शनार्थं दर्शना तु न ना तथा ॥ ९११ ॥

दर्शनं दर्शयत्यर्थे दर्शकस्तु पुमानयम् ।

द्वाःस्येऽथ भेदवद् द्रष्टृदर्शयित्रोरथो पुमान् ॥ ९१२ ॥

दन्ते स्याद् दर्शनो दष्टिक्रियायां तु नपुंसकम् ।

दशमं तु दशानां स्यात् पूरणे त्रि स्त्रियां पुनः ॥ ९१३ ॥

दशमी यमतिथ्यां स्याद् दर्वरीस्तु पुमानयम् ।

वज्रै स्त्रियां तु सेनायां दर्वरी स्याद् द्वयोः पुनः ॥ ९१४ ॥

दशेरः सारमेये च संपं चाथो नृभूमनि ।

मरुसंज्ञे जनपदे दशेरा दर्पकस्तु ना ॥ ९१५ ॥

कन्दर्पे त्रिः पुनर्दत्तदर्पयित्रोरथो पुमान् ।

आदर्शे दर्पणः क्ली तु दृष्टौ दर्पयतेः पुनः ॥ ९१६ ॥

क्रियायां दर्पणा तेन(?) दमयन्ती पुनः स्त्रियाम् ।

स्याद् ब्रह्मचारिदण्डे च भार्यायां च नलस्य हि ॥ ९१७ ॥

त्रिस्तु स्याद् दमयितरि दमयैत् तनये पुनः ।

दायादो द्वे सपिण्डेऽपि यस्त्वन्यो दायभाग् भवेत् ॥ ९१८ ॥

१. 'पा' ग. पाठः. २. 'राध्यायां' क. च. पाठः. ३. 'गुरस्य' ग. पाठः. ४. 'के' क. च. पाठः. ५. '(यन्तःयस्त) न' क. ड. च. पाठः.

तत्र त्रि रभसस्त्वाह त्रिलिङ्गां दादिर्मीं बुधः ।
 एलायां मुचिलि(ङ्गाऽन्दा)ख्यपादपे ब्रूमहे वयन् ॥ ९१९ ॥
 क्लीबलिङ्गं तु विज्ञेयं प्रसवे तस्य नप् पुनः ।
 व्याधौ स्याद् दारुणं भेष्यलिङ्गं तु स्याद् भयङ्करे ॥ ९२० ॥
 पुल्लिङ्गो रभसेनोक्तो द्रावणो घोषकाश्मनोः ।
 अथ द्रावयितर्येष द्रोतर्यपि च भेष्यवत् ॥ ९२१ ॥
 दारकस्तु द्वयोर्बाले कश्चित्तु तैरुणैस्त्वदत् ।
 धनञ्जयस्तु ब्रूते स्म पञ्चे शब्दविदां वरः ॥ ९२२ ॥
 त्रि तु भेत्तर्यथो कृष्णसारथौ दारुकः पुमान् ।
 दैत्यभेदे च नृनपोः पुनः कुत्सितदारुणि ॥ ९२३ ॥
 दात्स्युहः कालकण्ठाख्यखगे द्वे चातके तथा ।
 दारदस्तु पुमान् सिन्धुसंज्ञके नीवृदन्तरे ॥ ९२४ ॥
 पारदे क्ष्वेडभेदे तु पुत्रपुंसकयोरयम् ।
 कतकारुये तु वृक्षे ना द्रावणो लवणान्तरे ॥ ९२५ ॥
 विडसंज्ञे फले तु क्ली कतकस्याथ नप्लियोः ।
 द्रावणा द्रावयत्यर्थे क्लीबलिङ्गं तु दानवम् ॥ ९२६ ॥
 गन्धे दमनकारुये स्याद् दनुजे तु द्वयोरथ ।
 द्वापरौष्णी तृतीये स्याद् युगे संशयनेऽप्यथ ॥ ९२७ ॥
 द्वादशो द्वादशानां त्रिः पूरणे द्वादशी पुनः ।
 स्रियां विष्णुतिथौ त्रिस्तु द्वितीयं पूरणे द्वयोः ॥ ९२८ ॥
 स्त्री तु द्वितीया भार्यायामजदैवतके तिथौ ।
 द्वितीयस्यां विभक्तौ च द्विजिह्वस्तु त्रि सूचके ॥ ९२९ ॥

१. 'पुनः' क. ग. च. पाठः. २. 'व' क. ड. च. पाठः. ३. 'स्यावरे क्ष्वे' क. ड. च. पाठः.
 ४. 'द्वि' च. पाठः.

द्वे तु संपे दिक्करी तु स्त्री किञ्चित्प्रौढयोपिति ।
 बहुव्रीहौ पुनस्त्रि स्याद् द्विजातिस्तु द्वयोरयम् ॥ ९३० ॥
 ब्राह्मणे क्षत्रिये वैश्ये पक्षिण्यपि पुमान् पुनः ।
 पुनर्भा दिधिषुः पत्यौ दिधिषूस्तु स्त्रियामियम् ॥ ९३१ ॥
 कनिष्ठपत्न्यामरतां पुनर्भूपरिविज्ञयोः ।
 आहुतौ च द्विजन्मा तु ना दन्ते रभसोदितः ॥ ९३२ ॥
 द्वयोस्तु पठितः पूर्वेः स्याद् ब्रह्मक्षत्रविट्सु च ।
 पक्षिण्यथ द्विचौकास्तु देवचातकयोर्द्वयोः ॥ ९३३ ॥
 काव्यालङ्कारभेदे तु स्वरूपे चापि दीपकम् ।
 क्ली त्रि तु स्याद् दीपयितृदीपित्रोर्ना तु पक्षिणि ॥ ९३४ ॥
 पक्षिणा येन गृह्यन्त पक्षिणोऽन्येऽत्र ना पुनः ।
 महाकदम्बे नीपाख्ये दीपनः क्ली तु दीपनम् ॥ ९३५ ॥
 दीपिक्रियायां त्रिषु तु दीपनी दीप्तिसाधने ।
 दीदिविस्तु पुमान् स्वर्गे पावके च बृहस्पतौ ॥ ९३६ ॥
 नृस्त्रियोस्त्वोदनेऽथ द्वे दीर्घवाक् कुङ्कुटे त्रि तु ।
 बहुव्रीहौ द्वीपवांस्तु समुद्रे च नदे च ना ॥ ९३७ ॥
 स्त्री तु द्वीपवती नद्यां भूमौ चाथ नृलिङ्गकः ।
 दीर्घायुः शल्मलीवृक्षे तथा जीवतरावपि ॥ ९३८ ॥
 मार्कण्डेये च काके तु द्वे त्रिः साच्चिरजीविनि ।
 दुर्वारस्तु यमे पुंसि दूरोधे त्वभिधेयवत् ॥ ९३९ ॥
 दुराशः कृकलासे द्वे दुष्टाशे त्वभिधेयवत् ।
 दुरितं क्ली दुर्गमनेऽप्यथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ ९४० ॥
 दुर्गते दुष्कृतं तु क्ली पापे त्रिस्त्वशुभं कृते ।
 दुहिणस्तु नृलिङ्गः स्याद् वासुदेवविरिञ्चयोः ॥ ९४१ ॥

१. 'वृन्दयोः' क. पाठः. २. 'सेरितम्' ग. पाठः. ३. 'ने' क. च. पाठः. ४. 'क-
 त्रि' क. ड. च. पाठः.

भेद्यवत् तु भवेत् क्षुद्रे क्लीबलिङ्गं तु पाप्मानि ।
 दुष्टगन्धे तु दुर्गन्धः पुमान् सौवर्चले तु नप् ॥ ९४२ ॥
 बहुव्रीहौ तु त्रिरथो दुर्दर्पे रजते नपि ।
 एलावालुकसंज्ञे च भेपजे रभसोऽप्येठीत् ॥ ९४३ ॥
 दुष्टवर्णे तु नृनपोर्दुष्टव्रीहौ पुनस्त्रिपु ।
 दुर्जाते व्यसने क्ली त्रिरसम्यग्जातवस्तुनि ॥ ९४४ ॥
 दुर्धरस्तु नृलिङ्गः स्याद् वृषभाह्वयभेपजे ।
 भेद्यलिङ्गं तु दुर्वारे दुर्भरे च प्रकीर्तितम् ॥ ९४५ ॥
 दुर्लभस्त्वतिदुष्प्रापे यवापे तु पुमानयम् ।
 दुर्मुखस्तु पुमान् नागराजभेदे द्वयोः पुनः ॥ ९४६ ॥
 वानरं भेद्यलिङ्गं तु मुखरे कविभिः स्मृतम् ।
 दुर्दर्शा त्वविवाद्यासु कन्यास्वेकत्र या भवेत् ॥ ९४७ ॥
 कुब्जा तत्र त्रिपु पुनर्दुष्प्रेक्षेऽथ नृलिङ्गकः ।
 दुःस्पर्शोऽथ (?) यवापे स्याद् दुःस्पर्शा तु स्त्रियामियम् ॥ ९४८ ॥
 कण्डकार्या परस्वात्मगुप्तायां पठति त्रि तु ।
 दुःखस्पर्शे दुर्गमस्तु पुमान् स्याद् भूधरे त्रि तु ॥ ९४९ ॥
 दुष्प्रवेशे दुर्गतिस्तु नरके स्त्री नरं पुनः ।
 पठत्यमरदत्तोऽमुं दारिद्रे तु स्त्रियामियम् ॥ ९५० ॥
 दुष्टायां च गर्ता त्रिस्तु बहुव्रीहावथो पुमान् ।
 भेर्या स्याद् दुन्दुर्भिर्दित्यविशेषे वरुणोऽपि च ॥ ९५१ ॥
 स्त्री तु शूतशलाकायां द्वे तु क्रीटान्तरे भवेत् ।
 दुग्धांशी तु शुके द्वे स्यात् क्षीराशिनि तु भेद्यवत् ॥ ९५२ ॥
 दुर्नाम त्वर्शसि क्लीबं किमौ तु द्वे स्त्रियां पुनः ।
 स्याद् दूर्ध्वकोशिकासंज्ञजलजन्तौ त्रिपु त्वदः ॥ ९५३ ॥

१. 'यमे' क. ड. च. पाठः. २. 'वदत्' क. ड. च. पाठः. ३. 'पु' ग. पाठः.
 ४. 'च' क. च. पाठः.

दुःसंज्ञे दुष्टसंज्ञायां पुनः क्ली दूषिका पुनः ।
 स्त्री क्रोधवशकन्यायां त्रिषु दूषयितर्यसौ ॥ ९९४ ॥
 दूषिकं त्वक्षिजमले नपुल्लियोः स्यात् पुनः स्त्रियाम् ।
 वीणार्जातौ च वर्तौ च लतायां चापरः पुनः ॥ ९९५ ॥
 लतायामित्यभाषिष्ट दृष्टान्तस्तु पुमानयम् ।
 शान्ते तथोदाहरणे बहुव्रीहौ तु भेद्यवत् ॥ ९९६ ॥
 दृशानस्तु त्रिषु द्रष्टर्यादित्ये त्वभ्यधुनरम् ।
 दूर्गाकस्तु त्रिषु वपुष्मति क्लीबं तु लोचने ॥ ९९७ ॥
 देवाहं तु सुवर्णे स्याद् रसविद्धे नपुंसकम् ।
 देवयोग्ये पुनस्त्रि स्यादथ स्यात् पुंसि देवनः ॥ ९९८ ॥
 ज्ञेयो धूतशलाकायां क्ली क्रीडाविजिगीषयोः ।
 व्यवहारे द्युतौ कान्तौ स्तुतिगत्योरना पुनः ॥ ९९९ ॥
 देवना देवयत्यर्थे परिदेवन एव च ।
 देवयुस्त्वृत्विजि पुमान् होमे च त्रि तु धार्मिके ॥ १०० ॥
 दैवज्ञो ना ज्यौतिषिके दैवज्ञा तु स्त्रियामियम् ।
 ज्ञेया गृहगोलिकायां दैवस्य ज्ञातरि त्रिषु ॥ १०१ ॥
 द्रोहकस्तु पुमान् गाथाविशेषे परिकीर्तितः ।
 वैडालवृत्तिके त्वेष भेद्यलिङ्गः समीरितः ॥ १०२ ॥
 दोहलं तु नपीच्छायामिति सिंहो नरे पुनः ।
 दत्त आहाथ गर्भिण्या इच्छाभेदे प्रकीर्तितः ॥ १०३ ॥
 श्रद्धासंज्ञे स्यावराणां पुष्ट्यर्थं यत् प्रदीयते ।
 करीषादि भवेत् तत्र स्त्रियां तु द्योतना भवेत् ॥ १०४ ॥
 उपसि द्योतनं तु क्ली धने द्योततिकर्मणि ।
 अक्षिण प्रकाशनायां तु स्त्रीनपोद्योतनाथ नप् ॥ १०५ ॥

दोलकं पङ्कजे त्रिस्तु स्यादुत्क्षेतरि ना पुनः ।
 दौष्पन्तो नृपभेदेऽथ मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ॥ ९६६ ॥
 कक्ष्याजीवेऽन्मृष्ट एव स्यादुग्राख्ये च जीविनि ।
 मत्स्यवातादथ स्त्री स्याद् दौन्दुभी दम्भ एव च ॥ ९६७ ॥
 विवाहार्थं वरस्यापि यात्रायामथ दुन्दुभेः ।
 सम्बन्धिनि त्रिः कृतिं तु लेख्यानां व्यवहारिणाम् ॥ ९६८ ॥
 अष्टानामेकलेख्ये स्वाद् धवलस्तु नृलिङ्गकः ।
 वृषभे श्वेतवर्णे च त्रिस्तु श्रेष्ठेऽपि नुन्दरे ॥ ९६९ ॥
 श्वेतवर्णयुते चाथ सुरभौ धवला म्रियाम् ।
 धनदस्तु कुमेरे ना भेषवत् तु धनप्रदे ॥ ९७० ॥
 ‡धनुका तु स्त्रियां वध्वां भेषलिङ्गं तु साधुनि ।
 धनेशस्तु कुमेरे ना स्यात् त्वाद्ये भेषलिङ्गकः ॥ ९७१ ॥
 अथ स्त्री धर्पणं धाट्येऽभिभवे सुरतेऽप्यथ ।
 धर्पणी कुलटायां स्त्री धमनस्तु पुमानयम् ॥ ९७२ ॥
 नडसंज्ञे स्वावरे स्यात् तथा स्यान्नामिकापुटे ।
 रभसस्तु त्रिषु क्रूरे भक्षाध्मापक एव च ॥ ९७३ ॥
 धमनी तु त्रियामेपा विज्ञेया वाचि वाग्निभिः ।
 तथा हृष्टविलासिन्यां सिरायां रभतोऽपटीत् ॥ ९७४ ॥
 धरणं त्वष्टके हेमपलानामपि सप्तर्ता ।
 पलानां ताम्रसंज्ञस्य लोहस्य दशके पुनः ॥ ९७५ ॥
 अन्येषां त्वप्यकर्षं च धारणेऽप्यथ नप्लियोः ।
 स्यादुन्मानक्रियायां स्याद् धारणा धारणस्तु ना ॥ ९७६ ॥

---

१. 'व' ग. पाठः.

---

‡ 'धनिका साधुनार्या ना धन्याके त्रिषु साधुधनिनोश्च' इति तु मेदिनी ।

स्तने धातरि लोकेऽर्के सलिले तु नपुंसकम् ।

धर्णसिस्तु पुमाञ्छले सलिले तु नपुंसकम् ॥ ९७७ ॥

* धाराङ्गमवतारेऽश्रवित्युक्तं यादवैर्नपि ।

रभसेन तु पुंसीति धाराङ्गस्तीर्थस्त्रजयोः ॥ ९७८ ॥

धाराटस्तु द्वयोरश्वे चातकेऽप्यथ धावनी ।

धौता(जं?ङ्)लेऽ पृश्निपण्यां रजक्यां च स्त्रियामथ ॥ ९७९ ॥

गतिशोधनयोः प्राहुः क्लीयलिङ्गमिदं बुधाः ।

धावनं धावयत्यर्थे त्वपुमान् धावनाथ ना ॥ ९८० ॥

धारणकः पूर्वशास्त्रज्ञैरुक्तश्छिद्रविधानके ।

हविषां च ग्रहे शाणतृतीयांशे तु सा स्त्रियाम् ॥ ९८१ ॥

धारणका धारणा तु स्त्री चित्तस्य स्थिरबन्धने ।

कचिद् ध्येये वस्तुनि स्याद् योगिनां हृदयस्थिते ॥ ९८२ ॥

रभसस्त्वत्र पठति ड्यन्तमेतत् सुधीर्यथा ।

बौद्धोक्तमन्त्रभेदे च नाडिकायां च धारणी ॥ ९८३ ॥

अना तु वहने किञ्च मर्यादायामथो पुमान् ।

धार्मिको नृपतेर्धर्माधिकृते पुरुषे त्रि तु ॥ ९८४ ॥

पाठके धर्मशास्त्राणां धर्मस्य चरित्यपि ।

स्त्रियां तु धिपणा बुद्धौ स्त्रीचिह्ने पार्वतीगिरोः ॥ ९८५ ॥

धिपणे इति रोदस्योर्धिपणस्तु बृहस्पता ।

ना क्ली तु धीवरं काललोहे जात्यन्तरे पुनः ॥ ९८६ ॥

कैवर्त्या वृषलाज्जाते द्वे दाशेऽप्यथ धूसरः ।

चाक्रिके द्वे पौरे ना तु वर्णे स्यात् स्तोत्रपाण्डुरे ॥ ९८७ ॥

१. 'तौ' क. च. पाठः. २. 'व' क. च. पाठः. ३. 'ण' ड. च., 'न' क. पाठः. ४. 'ण' ड. पाठः. ५. 'रि' क. ग. च. पाठः. ६. 'च' ग. पाठः. ७. 'ख' ग. ड. पाठः. ८. 'ण्ड' क. ड. च. पाठः-

* 'धाराप्रमवतारेऽश्रो' (पृ. २५१. श्लो. १८) इति तु मुद्रितवैजयन्तीपाठः ।

§ 'धौताखले रजक्यां च धावनी' (पृ. २६०. श्लो. ४९) इति वैजयन्ती ।

त्रिस्तु तद्वत्यथो पुंसि धूमलः कृष्णलोहिते ।
 मिश्रवर्णे तद्वति तु त्रिरथो पुनपुंसकम् ॥ ९८८ ॥
 देवतार्चनतूर्येऽथ धौरुणं वाहने नपि ।
 वाजिनां गतिभेदे च धौरिताख्ये त्रि तद्वति ॥ ९८९ ॥
 हंसे तु द्वेऽथ नालिनं नैलिकायां नपुंसकम् ।
 पद्मे तु पुंस्यप्येकेषामन्येषां तु स्त्रियामपि ॥ ९९० ॥
 नलिनी तु स्त्रियामेव पद्मस्तम्भे सरस्यपि ।
 रभसस्त्वपठौद्योमनिज्ञगायां च ना पुनः ॥ ९९१ ॥
 न्यग्रोधो व्योमसंज्ञे स्यात् प्रमाणे वटपादपे ।
 फले त्वस्य लुकोऽभावाच्चैयग्रोधमिति स्मृतम् ॥ ९९२ ॥
 न्यग्रोधी तु स्त्रियां स्तम्भे द्रवन्तीसंज्ञकंऽथ ना ।
 नन्दको वासुदेवस्य खड्गे नन्दितरि त्रिपु ॥ ९९३ ॥
 नन्दनस्तु द्वयोः पुत्रे स्त्री तूद्याने शचीपतेः ।
 नन्दथौ च पुमांस्तु स्यादर्थे नन्दयतेस्त्रि तु ॥ ९९४ ॥
 स्यान्नन्दयितरि स्त्री तु नन्दन्ती स्यात् सखीजने ।
 नन्दन्तस्तु पुमान् सख्यौ भयलिङ्गं तु नन्दताम् ॥ ९९५ ॥
 इत्याशीर्यत्र तत्र स्यात्तमस्या तु स्त्रियामियम् ।
 पूजायां पूजनीये तु त्रिर्नभाका स्त्रियं स्त्रियाम् ॥ ९९६ ॥
 चक्रवाकाख्यविहगजातौ काके पुनर्द्वयोः ।
 अथात्र रभसेनोक्तमस्तभ्यं तत्र रोचते ॥ ९९७ ॥
 नटे पोटगले पुंसि चारणे केवलेऽपि च ।
 नर्तकः स्यात् करेण्वां च लासिकायां च नर्तकी ॥ ९९८ ॥
 न्यस्तकस्तस्त्रियामर्थनिक्षेपे धनिभिः कृते ।
 त्रिस्तु स्यान्निहिते स्त्री तु रेवाख्यसरिदन्तरे ॥ ९९९ ॥

नर्मदा नर्मणस्तु त्रिर्दायके नकुलो द्वयोः ।
 वध्नौ कनिष्ठे तु पुमान् युधिष्ठिरमहीपते ॥ १००० ॥
 ऋषिभेदे वर्णभेदे यो वर्णो नकुले स्थितः ।
 तद्वति त्रिरथो क्लीबं पुंस्यन्ये नमत्तं विदुः ॥ १००१ ॥
 ऊर्णास्तरणके ना तु धूमे दिनकरेऽपि च ।
 त्रि तु ह्रस्वे त्रिषु पुनर्नवानां पूरणे भवेत् ॥ १००२ ॥
 नवमं नवमी तु स्त्री दुर्गादेव्यास्तथौ स्मृता ।
 रभसेनात्र पठितः श्लोकोऽयमिह पठ्यते ॥ १००३ ॥
 मुरलायां दरीभान्दुनीरजःस्त्रीषु नर्मरां ।
 क्लीबं स्याद् द्रुमकपूर्वे नाराचै मानवेऽर्जुने ॥ १००४ ॥
 नहुपस्तु पुमान् पूर्वराजभेदे द्वयोः पुनः ।
 मनुष्ये न्यंशुकस्तु स्याच्चन्द्रे वेणौ पुमांस्तथा ॥ १००५ ॥
 रणरेणौ प्रावरणेऽप्यथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।
 प्रेवासशीले नादेयं पुनः स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ १००६ ॥
 नदीभवादौ स्त्री तु स्यान्नादेयी जलवेतसे ।
 कर्करी भूमिजम्बवां च महोदर्याख्यमुत्तरे ॥ १००७ ॥
 *कङ्कुष्ठेऽपि च नादेयीत्वेन रभसभाषितम् ।
 क्लीबं तु सैन्धवे क्ली तु नागरं विश्वभेषजे ॥ १००८ ॥
 चुके राजकशेरुण्यप्यथ स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ।
 पुनर्भवादौ नारकस्तु नरके ना त्रिषु त्वयम् ॥ १००९ ॥
 नरकस्य हि सम्बन्धिन्यथ नासिक्यवाक् त्रिषु ।
 स्यान्नासिकाभवे स्तस्तु नासिक्यावधिनोर्नरि ॥ १०१० ॥

१. 'लिख्यते' ग. पाठः. २. 'दा' ग. पाठः. ३. 'जे' ग. पाठः. ४. 'र' ग.
 पाठः. ५. 'ने' क. ड. च. पाठः. ६. 'प्र' ग. च. पाठः. ७. 'प्रा' ग. पाठः.

नायकलिः प्रभौ ना तु हारमध्यगते मणौ ।

ह्रीं त्वासनभेदे स्यात्ताकुलं तस्य लक्षणम् ॥ १०११ ॥

ऊर्ध्वशैरुपविष्टस्य भुजाभ्यां जङ्घयोर्द्वयम् ।

बद्धासनमिति स्त्री तु राज्ञायां नाकुली तथा ॥ १०१२ ॥

रभसः कुकुटीकुन्दे स्त्री च(र्येऽप्ये) चेत्यथ त्रिषु ।

भवेन्नकुलसम्बन्धिन्यथ नाराचवाङ् नरि ॥ १०१३ ॥

अयोमयशरे स्त्री तु नाराची कथिता बुधैः ।

लेखन्यां नाटकं तु ह्रीं रूपकान्यतमे भवेत् ॥ १०१४ ॥

स्त्रियां तु नाटिकान्यत्र नाटकाद् रूपकान्तरे ।

भेदलिङ्गं तु नटितुनाटयित्रोरथ त्रिषु ॥ १०१५ ॥

तरीतृतारयित्रोः स्यान्नावा नाविक इत्ययम् ।

अम्बष्टाद् ब्राह्मणीजाते मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १०१६ ॥

नाषितस्तु द्वयोर्विप्रवैश्याजं व्यभिचारतः ।

मर्त्यजात्यन्तरेऽम्बष्टाज्जाते राज्ञ्यां च नप् पुनः ॥ १०१७ ॥

नालीकामम्बुजे ना तु शरे नालीकिनी पुनः ।

पद्मिन्यां स्त्री त्रिषु पुनर्नालीकवति कीर्तिता ॥ १०१८ ॥

नालीकी स्याद् गृहे तु ह्रीं निशान्तं नृनपाः पुनः ।

अन्ते निशायास्त्रिषु तु शान्तेऽथ निधनोऽस्त्रियाम् ॥ १०१९ ॥

कुले नाशं सामभक्तौ पञ्चम्याभय भेदवत् ।

न्यस्ते निवृष्टः स्त्री तु स्यान्निवृष्टा कन्यकान्तरे ॥ १०२० ॥

व्यङ्गे पुमांस्तु निपथो दक्षिणे कुलपर्वते ।

मेरोर्नावृत्तभेदे च तस्य राजनि च त्रि तु ॥ १०२१ ॥

कठिनेऽथ निषादो ना सप्तानां कुत्रचित् स्वरं ।

स्वराणां द्वे तु मर्त्यानां जातिभेदे तथा विदुः ॥ १०२२ ॥

विप्राज्जाते क्रमोढायां शूद्रायां यस्य चापरम् ।
 स्यात् पारशव इत्येवं नामधेयमधीयते ॥ १०२३ ॥
 निलिम्पस्तु द्वयोर्देवे निलिम्पा तु स्त्रियाभियम् ।
 ‡(जाभ्यां ?) निवेपस्तु पुमान् कृपे वृक्ष इतीतरः ॥ १०२४ ॥
 वृक्षजाताविति त्वन्य आकाशे तु नपुंसकम् ।
 निम्नगा तु स्त्रियां नद्यां त्रि तु निम्नस्य गन्तरि ॥ १०२५ ॥
 निष्ठुरं तु कठोरे त्रिः परुषाक्षरवाच्यपि ।
 स्त्रियां तु निष्ठुरा सुद्राविशेषे हस्तनिर्मिते ॥ १०२६ ॥
 पदभञ्जनशास्त्रे तु निरुक्तं क्ली त्रिषु त्वदः ।
 कृतनिर्वचने शब्दे या तु मन्त्रेऽभिधीयते ॥ १०२७ ॥
 इन्द्रादिदेवता तम्यामुक्तायां स्यात् स्वसंज्ञया ।
 तद्देवताकं च तथा स्यात् प्रातःसवनान्तिके ॥ १०२८ ॥
 निर्व्याणं निर्वृतां मोक्षे विनाशे गजमञ्जने ।
 क्ली त्रिस्तु मुनिवद्दद्यादौ शब्दविद्भिर्निरूपितम् ॥ १०२९ ॥
 निरुद्धा तु दिशि स्त्री स्यात् त्रि तु पुण्यक्रमेऽभ्यधुः ।
 निर्माल्याभ्रकयोस्तु क्ली निर्मलं विमलं त्रिषु ॥ १०३० ॥
 निर्वेदस्तु पुमान् ग्वेदे वेदहीने पुनस्त्रिषु ।
 निर्देशस्तु पुमाञ्ज्ञेय आज्ञायां कथनेऽपि च ॥ १०३१ ॥
 भेद्यलिङ्गस्तु विज्ञेयो देशहीने गतीपिभिः ।
 निर्वीदः परिवेदे ना वादहीने तु भेद्यवत् ॥ १०३२ ॥
 निर्लेपस्त्वम्युजे क्लीवं लेपहीने पुनस्त्रिषु ।
 निर्यामः कर्णधारे ना यामहीने तु भेद्यवत् ॥ १०३३ ॥

१. 'रे' ग. पाठः. २. 'रा' ड. पाठः. ३. 'पुनस्त्रिषु' ड. च. पाठः.

‡ 'चायां' इति ड. ग्रन्थे पठ्यते । पाठद्वयमप्यशुद्धमय । उभयपाठाक्षरसंवादात् 'दा-
 ग्याम्' इति पाठः कल्पयितुं शक्यते । वैजयन्त्यां तु 'अनङ्वाह्यनङ्गुह्यां तम्या तम्पा निलि-
 म्पिका' (पृ. ६८. श्लो. ४२.) इति गवि निलिम्पिकाशब्दः पठितः ।

निमील्यै तूदयुक्तावां मालायां स्नानपुंसकम् ।
 माल्यहीने पुनस्त्रि स्याजिःसङ्गात् तु स्त्रियामियम् ॥ १०३४ ॥
 अतिमुक्तकसंज्ञायां कृतायां भेषवत् पुनः ।
 स्यात् सङ्गपजिते चापि निर्लज्जा देवरेऽपि या ॥ १०३५ ॥
 नियुक्तान्यं नरं वाति तस्यां स्याद् भेषवत् पुनः ।
 लज्जाहीनेऽथ निर्लिप्तः खने नाथाभिधेयवत् ॥ १०३६ ॥
 क्रूरे स्याजिष्कला तु स्त्री विगतातिवयोपिति ।
 अथ त्रिर्नष्टवीजे च कलाहीनेऽप्यथ त्रिषु ॥ १०३७ ॥
 निष्कोशः कोशहीने स्यात् कुक्षिमध्ये तु हस्तिनः ।
 पुच्छितो भापितः सद्भिर्गजशाले च निष्कुटः ॥ १०३८ ॥
 गृहारामे पुमांसिस्तु निष्क्रान्तादौ कुटादथ ।
 मलायां निष्कुटी स्त्री स्यान्निष्क्रान्तादौ कुटत्रिषु ॥ १०३९ ॥
 निर्कृतिस्तु स्वयलक्ष्म्यां स्यान्निर्गमे चाथ भेषवत् ।
 गतिहीनेऽथ निद्रालुः मुनिपण्णकसंज्ञकः ॥ १०४० ॥
 जलयाकविशेषे ना शयालो त्रभिधेयवत् ।
 नियन्ता सारथो पुंसि भेषवत् तु नियामकः ॥ १०४१ ॥
 निर्जगा तु गुह्यन्दां स्त्री द्वे देवे त्रि जगेऽञ्जिते ।
 नीयलस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे प्रकीर्तितः ॥ १०४२ ॥
 वैदेहीशूद्रसम्भूते पुण्ड्रवत्तुर्गान्तरे ।
 नीरजस्तु पुमान् कृष्ण कमले तु नपुंसकम् ॥ १०४३ ॥
 नीलिका तु स्त्रियां नीलीमंज्ञायामोपधौ स्मृता ।
 स्याच्च सिंहमलभिख्यलोहभेदेऽथ भेषवत् ॥ १०४४ ॥
 स्यात्नीलिः स त्रिस्तु नूतनं नववस्तुनि ।
 वृष्टिसर्जनरश्मिनां पुनः सूर्यस्य नूतनाः ॥ १०४५ ॥

स्त्रीभूमनि शतानां स्याच्चतुर्णां कुत्रचिच्छते ।
 नृपार्हं त्वगुरौ क्लीवं स्याद् राजार्हं पुनस्त्रिषु ॥ १०४६ ॥
 नेपालस्त्विक्षुभेदे ना नीवृद्धेदे च भूमि च ।
 रभसोक्ता तु सुवहानवमालिकयोः स्त्रियाम् ॥ १०४७ ॥
 मनःशिलायां च प्रोक्ता नेपाली बहुवेदिना ।
 नैगमस्तूपनिषदि पुमानुक्तो दृतावपि ॥ १०४८ ॥
 वणिङ्नागरयोस्तु स्याद् भेद्यलिङ्गं तथैव च ।
 भवेन्नैगमसम्बन्धिमात्रे क्लीवं तु नैपथ्यम् ॥ १०४९ ॥
 निषधाद्रेरुत्तरसिन्धु वंषं हरिवर्षसंज्ञकं ।
 निषधस्य तु सम्बन्धिन्येतत् त्रिरथ नैर्ऋतः ॥ १०५० ॥
 राक्षसे द्वे तु निर्ऋतिसम्बन्धिनि पुनस्त्रिषु ।
 अथ पुंसि पवित्रः स्याद् वानुदेवं पुरन्दरे ॥ १०५१ ॥
 पावके पवने सोमे वृणौ यवविवस्वताः ।
 त्रि तु पूते क्ली तु ताम्रे गोगथं सलिलं कुशे ॥ १०५२ ॥
 मन्त्रे दग्नि ब्रह्मसूत्रे हेमन्यर्थं कलशेऽभ्युजे ।
 क्षीरे दर्भाङ्गुलीये तु पुत्रपुंसकयोरथ ॥ १०५३ ॥
 पल्लवांस्त्री किसलये पत्रमात्रप्रकोष्ठयोः ।
 विस्तारे विटपेऽथाह रभसोऽमुं बलेऽपि च ॥ १०५४ ॥
 पुल्लिङ्गस्तु भवेत् पिद्रे पतङ्गस्तु पुमानयम् ।
 सूर्ये शालिप्रभेदे च मार्जारे तु द्वयोरयम् ॥ १०५५ ॥
 शलभे पक्षिमात्रे च स्यादथे च स्त्रियां पुनः ।
 पुत्तिकायां पतङ्गी स्याद् ऋषिभेदे तु पुंस्ययम् ॥ १०५६ ॥
 पञ्चालः स्याच्च पुम्भूमि नीवृद्धेदेऽस्य राजनि ।
 स्यात् सर्ववचनस्तस्य पाञ्चालीति स्त्र्यपत्यके ॥ १०५७ ॥

पञ्चाङ्गी तु खलीने स्त्री पञ्चानां च समाहृता ।
 अङ्गानां भेदवत् तु स्याद् बहुव्रीहावथ स्त्रियाम् ॥ १०५८ ॥
 पञ्चिका वृत्तभेदे स्याद् व्याख्याग्रन्थान्तरेऽपि च ।
 त्रि तु विस्तारके स्याच्च पञ्चावयवसङ्क्षेपे ॥ १०५९ ॥
 पञ्चयाम् तु पुमान् पट्टजप्रभृतीनां क्वचित् स्वरः ।
 अथ पाण्डवपत्न्यां च रमयस्त्वाह पञ्चमीम्^१ ॥ १०६० ॥
 स्यात् पञ्चमविभक्तौ च लालिका स्याच्छिष्यास्तथा ।
 पञ्चानां पूरणे तु त्रिः पलितस्त्वस्त्रियामिदम् ॥ १०६१ ॥
 केशादौ जरसा शौक्ल्ये तद्वद्वलवतोऽपि तु ।
 नपुंसकं तु शैलेये स्यादङ्गे मारेचेऽथ ना ॥ १०६२ ॥
 कर्दमे पटलं तु ह्रीं पुंसि चान्ये प्रचक्षते ।
 गृहच्छदिपि द्योगविशेषाध्याययोगेऽपि ॥ १०६३ ॥
 नपुंसिकेऽस्तु समूहे स्यात् पटली पिटकान्तरे ।
 पिटलं तु बले ह्रीं त्रि तु स्याद् वाग्निकलययोः ॥ १०६४ ॥
 पटोलस्तु पुमान् बलिज्जातो निक्तकनाननि ।
 पटोली तु स्त्रियां केशातकीसंज्ञे लतान्तरे ॥ १०६५ ॥
 पलले तिलचूर्णे ह्रीं मांसकर्मभेदयोः ।
 पुनास्तु तिलकामिद्वयवृक्षेऽथो पुनपुनकम् ॥ १०६६ ॥
 व्रीहिस्तम्बे हि लतात्तकले स्त्री तु पलाय्यमा ।
 महति स्यात् पलालेऽन्ये पलालक्षोद इत्यथ ॥ १०६७ ॥
 पलाशः किमुके पुंसि शटीसंज्ञे च भेषजे ।
 केचित् स्वाहुहरिद्वर्णे त्रि तु तद्वति नप् पुनः ॥ १०६८ ॥

१. 'मा ।' च. पाठः.

^१ पय पां. निनाति बभ्रात प्रेम्णा इति पञ्चमी । ^२ 'पटलम्' इति स्यादिति भाति ।

तरुपत्रे किंशुकस्य प्रसूने द्वे तु राक्षसे ।
 पन्नगस्त्वोपधीभेदे पुमान् सर्पे तु स द्वयोः ॥ १०६९ ॥
 परुलस्तु द्वयोरश्वे पारित्यां परुला स्त्रियाम् ।
 पवनस्तु पुमान् वायौ किरणे भेद्यवन् पुनः ॥ १०७० ॥
 पवक्रियासाधनेऽथ पृधात्वर्थे नपुंसकम् ।
 पाकस्थाने कुलालस्याप्यथ स्यात् पत्रकं नपि ॥ १०७१ ॥
 अनुलेपनविन्यासभेदे स्यात् पत्तिमंजुक ।
 व्यवहारगतानां च लेख्यभेदेऽथ पुंसि सः ॥ १०७२ ॥
 यवक्षारविशेषे स्याद् यावशूकाह्वये त्रि तु ।
 मृते परेतो द्वे तु स्याद् भूतजात्यन्तरे त्रि तु ॥ १०७३ ॥
 पर्याप्तशब्दः स्याच्छक्ते यथेष्टे तु नपुंसकम् ।
 विवारणे च तृप्तां च पत्रलं तु नपुंसकम् ॥ १०७४ ॥
 अधने दधिभेदे स्यात् तालीवृक्षे तु पत्रला ।
 स्त्रियां सज्जातपत्रे तु त्रिष्वथ स्यान्नपुंसकम् ॥ १०७५ ॥
 पत्रोर्णे धातकौशेये ना तु दुण्डुकपादपे ।
 पदारस्तु पुमान् वास्तुदेवभेदेऽङ्घ्रिधूलिषु ॥ १०७६ ॥
 नपुंसके तु विज्ञेयं पादालिन्दे विचक्षणैः ।
 पतेरस्तु पुमाञ्ज्ञेयः पवने द्वे तु पक्षिणि ॥ १०७७ ॥
 पयस्या तु स्त्रियां विद्यादामिक्षायां तथैपधा ।
 काकोलीनामनि त्रिस्तु दध्याज्यादां पयोभवे ॥ १०७८ ॥
 पयोहिते पयःसाधावित्याहुः शब्दवित्तमाः ।
 खर्जुरे तु परूपो ना क्लीबलिङ्गं तु तत्फले ॥ १०७९ ॥

१. 'दुण्डुक' क. ड. च. पाठः.

† 'दुण्डुकः शोणकात्पयोः ।' 'पत्रोर्णे धातकौशेये क्त्वां स्याच्छोणके पुमान् ।' इति तु
 मीमांसा ।

पट्टस्त्वानके न स्त्री निर्वाणे इत्यवश्यम् ।

रभसस्तु समागम्ये प्रोक्तवाञ्छवद्विचयः ॥ १०८० ॥

पर्कटी तु स्त्रियां ऋद्धे द्वे तु अत्रान्वयपक्षिणि ।

स्त्री(द्वेऽर्थे)र्षे तु गमनेनात्मा पुत्रादेर्दत्तने फले ॥ १०८१ ॥

ह्रीं तु पुत्रफलेऽथो ना पपदोऽनुपपेदकं ।

भेषजस्तस्त्वभेदे च पर्कटी तु स्त्रियामिव ॥ १०८२ ॥

नेवद् दाग्नहगिद्रायामाह्वकामिजगृहाय ।

पण्डितस्तु द्वयोर्जयः स्यान्गृहे भूक्याकृतौ ॥ १०८३ ॥

रभसस्तु नरि प्रातः निर्यासे मिलित्कादये ।

त्रि तु स्याद् विदुषि स्त्री तु पतिस्त्री कन्यकान्तरे ॥ १०८४ ॥

वैधव्यलक्षणोपेतं त्रि तु हन्तर्धमानुषे ।

पत्युः स्यात् पुत्रसस्तु द्वे कर्षो भेकेऽप्यथ द्वयोः ॥ १०८५ ॥

पुत्रद्वयः स्यात् कर्षो भेकेऽप्यथ स्यात् पुत्रको द्वयोः ।

कर्षो भेकेऽप्यथ द्वे स्यात् पुत्रद्वयः कर्षोभेकयोः ॥ १०८६ ॥

पद्मगस्त्वोपार्धभिदे पुमान् द्वे तु सुत्रजने ।

प्रवालस्त्वग्निर्वाया वृक्षपल्लवस्याङ्कुरे भवेत् ॥ १०८७ ॥

नवपल्लव इत्यन्ये वीणादण्डेऽपि विदुगे ।

प्रलम्बस्तु पुमान् दैत्यविशेषे च लताङ्कुरे ॥ १०८८ ॥

प्रलम्बेन तु नृत्नी स्यात् प्रलम्बितरि तु त्रिषु ।

प्रधानं साङ्गचतस्ये ह्रीं प्रकृत्यालयेऽजयः पुनः ॥ १०८९ ॥

परमात्मनि बुद्धौ च महामात्रेऽप्यधीतवान् ।

मुख्ये मुख्ये पुनः केचित् विभाषा त्रि तु सन्वते ॥ १०९० ॥

प्रतापिनि प्रचण्डस्त्रिर्ना श्वेतकम्बीरके ।
 प्रकाण्डस्त्वस्त्रियां मूलस्कन्धयोरन्तरे तगोः ॥ १०९१ ॥
 प्रशस्तेऽप्यजयस्त्वाह विटपेऽथ प्रकाशवाक् ।
 पुंस्यर्चिपि च दीप्तौ च तुल्येऽपि त्रि स्फुटेऽपि च ॥ १०९२ ॥
 प्रक्षरं क्ली तुरङ्गादेः सन्नाहे प्रखराह्वये ।
 त्रिपु त्वतिक्षरितरि प्रखरस्त्वस्त्रियामयम् ॥ १०९३ ॥
 प्रक्षरे त्रिस्त्वतिक्षरे खलेऽथ प्रवरस्तु ना ।
 कृष्णमुद्गेऽब्धिलवणे पुनः क्ली त्रि तु सत्तमे ॥ १०९४ ॥
 प्रतीहोऽवयवे ना त्रिः प्रतिकूलानुरूपयोः ।
 प्रग्रावमन्त्री कलशे प्रग्राप्रागादयोरपि ॥ १०९५ ॥
 प्रकरस्तनपुष्पादौ स्यात् प्रकीर्णमनुहताः ।
 क्लीवं त्वगुन्मन्त्रे स्याद् गन्धद्रव्येऽथ पुंस्ययम् ॥ १०९६ ॥
 प्ररुद्धो यवभेदे स्यान्महायव इति ध्रुते ।
 त्रिस्तु प्राप्तप्ररोहेऽथ प्रत्यूपोऽन्त्री प्रभातके ॥ १०९७ ॥
 प्रत्यूपितरि तु त्रिः स्यात् प्रगुतं त्वभिधेयवत् ।
 स्यात् कृतप्रसवे जाते प्रेरिते कुसुमे तु नप् ॥ १०९८ ॥
 सार्थो तु पुमांस्त्री तु प्रसूता नृनिमस्त्रियाम् ।
 प्रतिभस्तु पुमान् नाट्यप्रसिद्धे स्याद् विदूषके ॥ १०९९ ॥
 स्त्रियां तु प्रतिभासे स्यात् प्रतिभा प्रसवत् पुनः ।
 प्रतिभातरथ पुमान् दत्तस्य तु सपुंसकम् ॥ ११०० ॥
 प्रसभं स्याद् बलात्कारे ना तु वेगे त्रिपु त्वयम् ।
 स्यात् प्रकृतसभादौ च प्रचणस्तु चतुष्पथे ॥ ११०१ ॥
 ना त्रि तु क्रमनिर्गोर्वातले भङ्गेऽप्यथो पुमान् ।
 वणिग्गृहे स्यात् पणिको याजिकानां तु विश्रुते ॥ ११०२ ॥

पुरोडाशस्य प्रथमे नप्यथ मलितोऽस्त्रियाम् ।
 मुद्रादिभिर्निर्वृत्ते सूत्रेऽथ प्रेषिते त्रिषु ॥ ११०३ ॥
 प्रमथा स्त्री हरीतक्यां हरपारिपदे नरि ।
 पनसः कण्टकिफलसंज्ञवृक्षे पुमान् स्मृतः ॥ ११०४ ॥
 रभसस्त्वाह शब्दज्ञः कण्टकेऽपि स्त्रियां पुनः ।
 रोगभेदेऽथ वृक्षस्य पनसस्य फले नपि ॥ ११०५ ॥
 प्रमुञ्जो मन्मथे पुंसि प्रकृष्टमुञ्जके त्रिषु ।
 प्रसृता तु स्त्रियां जङ्घासंज्ञाज्ञे पुनपोः पुनः ॥ ११०६ ॥
 द्विष्टिकेऽर्धकुटुवमाने स्याद् वेणुपर्वटे ।
 निकुब्जपाणौ च त्रिस्तु वेगिते विस्तृतेऽपि च ॥ ११०७ ॥
 प्रदोषस्तु पुमान् दोषे रात्रेः प्रथमयामके ।
 त्रिस्तु प्रकृष्टदोषादौ प्रमदा तु स्त्रियां स्त्रियाम् ॥ ११०८ ॥
 स्त्रीविशेषे परे ग्राह्ये रभसस्तूतमस्त्रियाम् ।
 ना तु हर्षे समासार्थलिङ्गान्यूयानि नप् पुनः ॥ ११०९ ॥
 प्रच्छन्नमन्तर्हारे स्याद् गृहस्यच्छादिते पुनः ।
 त्रिषु प्रभिन्नस्तु पुमान् मत्तहस्तिन्यथ त्रिषु ॥ १११० ॥
 विदारिते प्रसन्ना तु स्त्री मुरायामथ त्रिषु ।
 अनाविलेऽथ प्रसवोन्मुखायां सुरभौ स्त्रियाम् ॥ ११११ ॥
 प्रसृता प्रकृते तु त्रिः प्रथमं तु त्रिषु स्मृतम् ।
 आद्यप्रधानयोः स्त्री तु प्रथमा प्रतिपत्तिर्यौ ॥ १११२ ॥
 आद्यायां च विभक्तौ च स्यात् पुनस्तिङ्विभक्तिषु ।
 आदितस्त्रितये पुंसि प्रथमस्तु पुमानयम् ॥ १११३ ॥
 मुद्रे क्लीवं तु विसृतावना तु स्याद् विसारणे ।
 प्रकाशनायां प्रथमा क्लीवं तु प्रथमं युधि ॥ १११४ ॥

त्रिः प्रकृष्टधने ना तु पदाजि(तुः युः)†द्वमार्गयोः ।

त्रिस्तु स्यात् पदगेऽथादौ प्रभृतिः स्यात् स्त्रियामियम् ॥ १११५ ॥

त्रि तु प्रकृष्टभृत्यादौ पर्णसिस्तु पुमानयम् ।

उल्लसले बहुत्वे च शाकादौ चाथ शब्दवित् ॥ १११६ ॥

धनञ्जयः शाकवर्य इत्याह स्त्री तु वारिणि ।

प्रदाकुस्तु द्वयोर्व्याघ्रे भेकाजगरयोरपि ॥ १११७ ॥

प्रस्तोता तु पुमान् ऋत्विग्भेदे साम्नो हि गातरि ।

प्रस्तावभक्तेः प्रस्तावकरे तु त्रिद्वयोः पुनः ॥ १११८ ॥

परभृद् वायसे (स्त्री तु? त्रिस्तु) परभर्तरि ना पुनः ।

पथिकृद् वर्त्महोमाग्नौ त्रि तु मार्गस्य कर्तरि ॥ १११९ ॥

अथ त्रिषु पयस्वत् स्यात् पयस्विन्यथ सा स्त्रियाम् ।

पयस्विनी निशानद्योः प्रजावत् तु त्रि सप्रजे ॥ ११२० ॥

स्त्री तु प्रजावती भ्रातृभार्यायां वैजयन्तिके ।

पुनः पताकी त्रिः स्त्री तु सेनायां स्यात् पताकिनी ॥ ११२१ ॥

प्रलोभशीले तु त्रिः स्यात् प्रलोभी स्यात् तु पुंस्ययम् ।

*किङ्कराताहये पुष्पस्तम्बे प्रत्यर्थिवाक् तु ना ॥ ११२२ ॥

शत्रौ स्याद् भेद्यलिङ्गं तु प्रतियोगिनि ना पुनः ।

पलाशी पादपे द्वे तु राक्षसे भेद्यवत् पुनः ॥ ११२३ ॥

मांसादिनि प्रसत्त्वा तु वार्यो नाथ प्रसत्त्वरी ।

मातरि प्रतिपत्तौ च स्त्री प्ररीत्वा तु मारुते ॥ ११२४ ॥

पुमांस्त्री तु विधिज्ञायां स्त्रियां ज्ञेया प्ररीत्वरी ।

प्रचेता वरुणे वह्नौ ना त्रिस्तूत्कृष्टचेतसि ॥ ११२५ ॥

१. 'प' ग. पाठः. २. 'तु' क. छ. च. पाठः. ३. 'तुर्भा' ब. च. पाठः.

† पदाजियुधि मार्गे च' (पृ. २४३. श्लो. ५४) इति वैजयन्ती । * 'किङ्किराते किङ्कि-
राटः प्रलोही चापि लातकः' (पृ. ६०. श्लो. १८९) इति तु वैजयन्ती ।

प्रकाशस्तु पुनान्त्रेयः कुण्डलाभरणे त्रि तु ।

प्रकाशसम्बन्धिनि हि प्राणदस्तु चिकित्सके ॥ ११२६ ॥

ना प्राणस्य पुनस्त्रि स्याद् दातरि प्राणदा पुनः ।

हरीतक्यामृद्धिजान्म्यामोपधौ च नपि त्वदः ॥ ११२७ ॥

प्रालम्ब्यजुलम्बिन्यां कण्ठात् स्यात् कुटुमसजि ।

स्त्री तु प्रालम्बिका स्वर्णललन्त्यामथ पार्थिवः ॥ ११२८ ॥

पुमान् नृपे त्रिषु पुनः पृथिव्यां त्रिद्विजे तथा ।

पृथिव्याश्च विकारे स्याद्विदमर्थादिकेऽपि च ॥ ११२९ ॥

तत्र स्वर्थे यदा वृत्तिः पार्थिवा पार्थिवीनि च ।

रूपद्वयं तथा ज्ञेयं पानीयं तु जले नपि ॥ ११३० ॥

त्रिः पातयेऽथ पादातं क्लीबं स्यात् पत्तिसंहतौ ।

पदातेसम्बन्धिनि तु त्रिः पदातौ च कीर्तितः ॥ ११३१ ॥

पादपस्तु पुनान् वृक्षे पादपादेऽप्यथ स्त्रियाम् ।

पादपा पादकायां स्यात् पादरक्षे तु भेषजम् ॥ ११३२ ॥

सहस्रदंष्ट्रसंज्ञे तु पाटीनो द्वे क्षपान्तेर ।

गुल्गुलौ तु नृलिङ्गः स्यादित्याह रभसः कविः ॥ ११३३ ॥

पारदः पारते कैश्चित् कथितः पुंसि भृञ्चि तु ।

उदीच्यनीवृद्धेदे त्युम्बि तु पारस्य दातरि ॥ ११३४ ॥

प्राणकस्तु प्राणिनि त्रि ना तु स्याज्जीवकद्रुमे ।

पायसोऽस्त्री दुग्धसिद्ध ओदने पुंसि तु रघुनः ॥ ११३५ ॥

श्रीवेष्टाह्वयनिर्यासे पयःसम्बन्धिनि त्रिषु ।

पारुष्यस्तु पुमानुक्तो गीष्पतौ रभसेन वै ॥ ११३६ ॥

परुषत्वे शक्रवने तेनैव क्लीबमीरितम् ।

पांशुला तु स्त्रियां भूमौ कुलटोदवययोस्त्रि तु ॥ ११३७ ॥

पांसुमत्यथ नञ्लिङ्गमूषजे लवणे त्रि तु ।

पांसुजः पांसुजातेऽथ द्वयोः पाट्स्त्रां इत्ययम् ॥ ११३८ ॥

दूतेऽन्धराज्येनगरभेदे क्लीबमथो नपि ।

रक्तोत्पले पाणिकं ना त्वर्शातौ पणनामनि ॥ ११३९ ॥

कपर्दीनां पावनं तु प्रायश्चित्ते जले च नप् ।

त्रि तु स्यात् पावयितरि पवितर्यप्यथो नपि ॥ ११४० ॥

सोमोन्माने याज्ञिकानां पाटकस्त्वस्त्रियामयम् ।

ग्रामा(र्थेऽर्थे)* त्रिः पाटितरि तथा पाटयितर्यपि ॥ ११४१ ॥

पाटलस्तु पुमानाशुसंज्ञव्रीह्यन्तरे भवेत् ।

श्वेतलोहितसम्मिश्रवर्णभेदेऽथ तद्वति ॥ ११४२ ॥

त्रि स्त्री तु तद्वर्णाख्यायां पाटला पाटलिद्रुमे ।

पुष्पे तु तस्य नप् स्त्री स्यात् पाटलं पाटलेति च ॥ ११४३ ॥

पात्रेऽस्तु कृशे त्रि स्यात् कर्परे† तु पुमानयम् ।

पाण्डुरं क्ली मरुक्के शुक्ले ना तद्वति त्रिषु ॥ ११४४ ॥

पालकस्तु पुमान् हस्तिशिरोमध्यस्य पार्श्वयोः ।

गजज्वरे द्वयोस्त्वथ्वे क्ली तु कुष्ठान्धभेषजे ॥ ११४५ ॥

पाचलो राधनद्रव्ये पुमान् स्यात् पंचने तु नप् ।

पारिन्दस्तु पुमान् वृक्षे गाथके त्वभिधेयवत् ॥ ११४६ ॥

शालिकस्तु पुमान् वृक्षे नृपतौ चाथ भेद्यवत् ।

गाथके रक्षके मुख्ये पूज्ये चाप्यथ पालुकः ॥ ११४७ ॥

१ 'लु' क. ड. च. पाठः. २. 'ज' ग. पाठः. ३. 'क' क. च. पाठः. ४. 'व' क. च., 'पवने' ड. पाठः.

† पालुक इति दासपर्यायो वैजयन्त्याम् । * 'पाटको रोषसि ग्रामैकदेशेऽक्षादिपातके' इति हेमचन्द्रः । ‡ 'पात्रः कर्परे पुंसि कृशे स्यादभिधेयवत्' इति तु मेदिनी ।

लघुवाचिनि रूपे ना स्यादध्वर्यो च स त्रिषु ।

सूपकारे पार्वतस्तु पुमान् निम्बद्रुमे त्रि तु ॥ ११४८ ॥

स्यात् पर्वतभवादौ स मनुष्ये स्त्री तु पार्वती ।

उमायामाढकीसंज्ञद्रुदे रभसः पुनः ॥ ११४९ ॥

गोपालपञ्चिकायां च गजभक्ष्याख्यभूसूदे ।

पातकस्त्वस्त्रियां पापे त्रिस्तु पातयितर्यपि ॥ ११५० ॥

पतितर्यप्यथ स्त्री स्यात् पादिका मन्दिरस्य या ।

अल्पा स्थूणा भवेत् तस्यां त्रिस्तु पत्तर्यथो भवेत् ॥ ११५१ ॥

पाटलिः पाटलासंज्ञपुष्पवृक्षे नरस्त्रियोः ।

विवाहार्थे पुनः शङ्खपात्रे स्यात् पाटली स्त्रियाम् ॥ ११५२ ॥

त्रियकस्तु पुमान् वृक्षे कदम्बाख्येऽसनद्रुमे ।

फलाध्यक्षाह्वये चापि फलिनीसंज्ञके तथा ॥ ११५३ ॥

तेषां तु प्रसवे कृविं मृगभेदे तु स द्वयोः ।

तस्य लक्षणमप्युक्तं मृगजैः पूर्वमूरिभिः ॥ ११५४ ॥

वनैर्मृदूचमरुजै रोमनिश्वापि संयुतः ।

नीलपाण्डुररेखावाङ्मृतचन्द्रक एव वा ॥ ११५५ ॥

इत्येवमथ पुंसि स्यात् पिङ्गलः कमलासने ।

ऋषिभेदे रवेः पारिपार्थिकान्यतमेऽपि च ॥ ११५६ ॥

रभसस्त्वह बहो च मुकुन्दे च बहुश्रुतः ।

पिशङ्गवर्णे च त्रिस्तु तद्वति स्त्री तु पिङ्गला ॥ ११५७ ॥

दिग्गजान्वतभस्य स्यात् करिण्यां च जलौकसाम् ।

पण्णामन्यतमायां स्यान्निर्विषाणामिति स्मृतिः ॥ ११५८ ॥

शरीरनाभिभेदे च पक्षिजात्यन्तरेऽपि च ।

महाभारतादिख्यातवेश्याभेदे च भाषितः ॥ ११५९ ॥

ब्रह्मरीतिसमाख्ये च लोहभेदे नपि त्वदः ।

ह्रीवेरे द्वे तु मार्जारे नकुले मर्कटेऽप्यथ ॥ ११६० ॥

पिनाकोऽस्त्री महादेवचापे शूलाहयायुधे ।

रजोवर्षे च दण्डे च पिण्याकस्त्वस्त्रियामयम् ॥ ११६१ ॥

श्रीपिष्टाख्ये च निर्यासे कुङ्कुमे हिङ्गुकिण्वयोः ।

तुरुष्काख्ये च निर्यासे यवानीतिलकल्कयोः ॥ ११६२ ॥

पिशाचस्तु द्वयोर्देवजातिभेदेऽथ भेद्यवत् ।

उन्मादिनीत्ययं चार्थः शाकटायनभाषितः ॥ ११६३ ॥

पियालस्तु पुमान्ज्ञेयः सन्नकटुरिति श्रुते ।

राजादनाख्यवृक्षे स्याद् क्ली तु तत्प्रसवेऽथ सा ॥ ११६४ ॥

द्राक्षायां स्यात् पियालाथ पिशितं स्यान्नपुंसकम् ।

मांसे स्त्रियां तु मांस्यां स्यात् पिण्डिलस्तु पुमानयम् ॥ ११६५ ॥

मेघे हिमे तु क्ली त्रिस्तु गणके पिण्डितस्तु ना ।

तुरुष्कसंशनिर्यासे त्रिस्तु स्याद् गणिते घने ॥ ११६६ ॥

पिण्डिकस्तु पुमान् गेहावयवेऽलिन्दसंज्ञके ।

पिण्डिका तु स्त्रियां नाभौ रथचक्रस्य हस्तिनः ॥ ११६७ ॥

पादावयवभेदे च जङ्घापिण्डेऽथ पिञ्जरम् ।

हारितले भवेत् क्लीवं मिश्रवर्णान्तरे तु ना ॥ ११६८ ॥

पोतरक्ते तद्वति तु त्रिष्वथः पिशुनास्त्रिषु ।

खलमूचकयोर्हर्षनन्दी त्वेनमवोचत ॥ ११६९ ॥

मन्त्रभेदे कवचने परेषां चापवादिनि ।

क्लीवं तु कुङ्कुमे रूपे कपिवक्त्रे त्वभाषत ॥ ११७० ॥

रभसः शब्दविच्छ्रेष्ठः पिशुना तु स्त्रियामियम् ।

स्पृक्षायां स्यात् पिशीलं तु क्लीवमंसद्वयान्तरे ॥ ११७१ ॥

पिशीली तु स्त्रियां वीणाभेदे त्रिषु तु पिच्छिलः ।
 पिच्छालम्बगुणसंयुक्ते विजिलाख्ये ‡ स्त्रियां पुनः ॥ ११७२ ॥
 पिच्छिला शिंशपायां च पोतक्यां शल्मलावपि ।
 सिन्धुभेदे च रभसः कीर्तयामास ना पुनः ॥ ११७३ ॥
 पिच्छोलः सरलाभिख्यतरौ कटविशेषके ।
 कटोलसंज्ञे वंशे च वीणाभेदे तु सा स्त्रियाम् ॥ ११७४ ॥
 पिच्छोला ना तु पिच्छूयो राशौ लिङ्गत्रये पुनः ।
 पिच्छूली स्यात् तृणस्तम्बे पिप्पलं तु जले नपि ॥ ११७५ ॥
 वलच्छेदप्रभेदे च सूक्ष्मूत्रे पि च्युक्ते ।
 वृक्षाणां च फले ना तु स्यादध्वस्थेऽथ पिप्पली ॥ ११७६ ॥
 हस्तिनः कर्णमूले च कणायां च स्त्रियामियम् ।
 मृज्यमानेति वर्गस्य सामभेदे च सप्तमे ॥ ११७७ ॥
 इमां निरङ्गुले पक्षिभेदे च रभसोऽब्रवीत् ।
 † पिडारस्तु क्षपणके नृलिङ्गः परिकीर्तितः ॥ ११७८ ॥
 द्वयोस्तु विजाद् गोपे च महिषीरक्षकेऽपि च ।
 पिप्परस्तु पुमान् वृक्षभेदे स्यात् स्त्री तु पिप्परी ॥ ११७९ ॥
 अन्यत्र पिप्परा वृक्षभेदे स्यात् पिटरं तु नप् ।
 मन्थानदण्डेऽपि ग्राह रभसः शब्दवित्तमः ॥ ११८० ॥
 मुस्तके पिटरां तु स्यात् स्त्रियां स्त्री शण्डलिङ्गकः ।
 स्त्रियां तूष्ठा पृथग् ब्रूत उखायां शाकटायनः ॥ ११८१ ॥
 पिच्छलं स्वारसंज्ञे स्त्री लोहभेदे स्त्रियां पुनः ।
 पिच्छला तोयपिप्पल्यां त्रिस्तु पिच्छकरे भवेत् ॥ ११८२ ॥

१. 'कीलकः' क. न. 'कीलसः।' च. पाठः.

‡ 'अथ पिच्छिलः । विमले' इति तु हेमचन्द्रः । † 'पिण्डारः क्षपणे गोपे महिषीरक्षके
 द्वये ।' इति तु मेदिनी ।

प्रियङ्गुस्तु फालिन्यां स्त्री कङ्कुधान्ये च नप् पुनः ।
 कुङ्कुमे पीवरं त्वेतत् स्थूले स्याद् भेद्यलिङ्गकम् ॥ ११८३ ॥
 शतावरीति विख्याता यौषधिस्तत्र पीवरी ।
 स्त्रियामथ पुमाञ्ज्ञेयः पीतनः पादपान्तरे ॥ ११८४ ॥
 आम्नातकारुथे क्लीवं तु हरितालेऽपि कुङ्कुमे ।
 पीनसस्तु प्रतिश्याये नाऽथ मण्डलिसंज्ञिनाम् ॥ ११८५ ॥
 पङ्क्तिंशतेः सर्पजातिभेदानां स्याद् द्वयोरयम् ।
 एकत्र भेदेऽथ क्लीवं पुराणं पञ्चलक्षणे ॥ ११८६ ॥
 ग्रन्थभेदे पुमांस्तु स्यात् कार्पिके त्रिश्चिरन्तने ।
 यदा तत्र स्त्रियां वृत्तिः पुराणा च पुराण्यपि ॥ ११८७ ॥
 रूपद्वयं तदाऽथ स्याद् विमाने धनदस्य हि ।
 पुष्पकोऽस्त्री द्वयोस्तु स्याद् द्वादशानां तु भोगिनाम् ॥ ११८८ ॥
 निर्विषाणामेकजातौ त्रिषु पुष्पितरि स्मृतः ।
 पुष्पाढ्यस्तु स्वयं शीर्णपुष्पमूलफलाशने ॥ ११८९ ॥
 वृत्तिभेदे त्रिषु पुनः समृद्धे कुम्भैरथ ।
 पुल्कसः स्याद् द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ॥ ११९० ॥
 करण्यामपि चण्डालात् क्षत्रियायां च शूद्रतः ।
 पुष्करं करिहस्ताग्ने जले वाद्यमुखे युधि ॥ ११९१ ॥
 खेऽब्जे दिव्यसिधारायां तीर्थभेषजभेदयोः ।
 पटहे मुरवे त्वन्ये पुमांस्त्वौर्ध्वे च मारुते ॥ ११९२ ॥
 शेषे च शोभने तु स्याद् भेद्यलिङ्गमिति स्मरेत् ।
 पुष्कलं भेद्यवच्छुद्धे प्रभूते शोभनेऽप्यथ ॥ ११९३ ॥
 भिक्षाचतुष्टये च स्यादपिभेदे च पुंस्ययम् ।
 मुष्ट्यष्टकाष्टके तु स्त्री तथा धान्यहिरण्ययोः ॥ ११९४ ॥

पुनस्तु द्वयोर्मर्त्ये ना तु जन्तौ सशोफके ।
 पुनागवृक्षे हृदिने क्षेत्रज्ञे साङ्गचवेदिनि ॥ ११९५ ॥
 पुच्छिन्दस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदेऽस्य लक्षणम् ।
 किरात्यां निष्पत्त्यायां शबराज्जात इत्यदः ॥ ११९६ ॥
 निष्पत्त्यादनन्तपूर्वायां किरात्यां जनितेऽपि च ।
 पुनागस्तु पुमान् पूज्यपुरुषे पुञ्जज्ञे तथा ॥ ११९७ ॥
 पुंसर्पे च तथा वृक्षे देववल्लभसंज्ञके ।
 स्त्री तु तत्प्रसवेऽथो ना पुच्छको रामहर्षणे ॥ ११९८ ॥
 रत्नभेदे च खड्गादिस्त्रिताम्यणुषु गजिषु ।
 रभसस्त्वाह § गल्वर्कमणिदोषप्रभेदयोः ॥ ११९९ ॥
 हरितालेऽप्यग्नौ द्वे स्यात् कृमिभेदेऽथ शब्दवित् ।
 शाङ्गदायन आह स स्वशास्त्रे पुरुषः पुमान् ॥ १२०० ॥
 स्त्रीपुंसयोश्च दम्पत्योः परैरसंहने भवेत् ।
 संला(पस्तु? पे च) द्वयोस्तु स्याज्जलजन्तावथ त्रिषु ॥ १२०१ ॥
 पुष्टितं पादिते सूते स्त्री तु वस्तिपुटे त्रि तु ।
 पुष्पवत् स्यात् सकुसुमे स्त्री तु पुष्पवर्ती भवेत् ॥ १२०२ ॥
 रजस्वलायां स्त्रीषु तु पूरणं पूर्तिकर्मणि ।
 अना तु पूरयत्यर्थे पूरणा स्त्री तु पूरणी ॥ १२०३ ॥
 पुनर्नवाजातिभेदे स्त्रलेपेऽथो शलमलावपि ।
 पुनर्नवायां तु पुमान् पूरणः पूर्यते पुनः ॥ १२०४ ॥
 येन त्रि तत्र ना तु स्यात् कलायाद्वयधान्यके ।
 पूरकोऽपूपभेदे तु पूरिका स्त्री त्रिषु त्वदः ॥ १२०५ ॥

१. 'हसने' ग. पाठः.

§ गल्वर्कश्चपकः ।

स्यात् पूरयितृपूरित्रोः पूत्यण्डस्तु द्वयोरयम् ।
 शुद्रपक्षिविशेषे स्यादण्डकारकसंज्ञके ॥ १२०६ ॥
 गन्धर्काटे तु रभसः कथयत्यथ पूर्णिका ।
 स्त्री पौर्णमास्यां स्यात् पक्षिजातिभेदेऽप्यथ त्रिषु ॥ १२०७ ॥
 परिपूर्णमुखादौ स्याद् बिन्दौ तु पृषतः पुमान् ।
 देहवैकृतभेदे च पृथक्संज्ञे त्रिषु त्वमुम् ॥ १२०८ ॥
 श्वेतबिन्दुयुते प्राह रभसोऽथ द्वयोरयम् ।
 मृगभेदे तस्य चोक्तं लक्षणं प्रकृते मृगे ॥ १२०९ ॥
 ताम्रस्तु हरिणः प्रोक्त इत्युक्त्वा हरिणं ततः ।
 शम्बरस्त्वल्पहरिणः पृषतस्तु स बिन्दुमान् ॥ १२१० ॥
 इत्येवं पृथुकस्तु स्यात् पुमांश्चिपिटसंज्ञके ।
 भक्षभेदे द्वे तु बाले पृदाकुस्तु पुमानयम् ॥ १२११ ॥
 ऋषिभेदे गोत्रकृति द्वे तु वृश्चिकसर्पयोः ।
 पेचको ना हस्तिपुच्छमूलोपान्ते द्वयोः पुनः ॥ १२१२ ॥
 उलूके पेचिका तु स्त्री पिङ्गलासंज्ञपक्षिणि ।
 पेटकस्तु द्वयोर्वृन्दे पिटके तु पुमानयम् ॥ १२१३ ॥
 पेलवं तु त्रिषु मृदौ मरिचे तु नपुंसकम् ।
 प्रेरित्वा तु समुद्रे ना स्त्री तु प्रेरित्वरी पुरि ॥ १२१४ ॥
 पोगण्डस्तु द्वयोर्यूनि विकलाङ्गे तु भेद्यवत् ।
 प्रोक्ष्यस्तु स्त्रियो यज्ञकारिणामप्सु कासुचित् ॥ १२१५ ॥
 प्रोक्षणं तु वधे यज्ञपशोरभ्युक्षणेऽम्भसा ।
 पौरुषं तु नपि प्रोक्तं पुंसः स्याद् भावकर्मणोः ॥ १२१६ ॥
 शौर्ये रेतसि च त्रिस्तु पुंसः सम्बन्धिवस्तुषु ।
 ऊर्ध्वविस्तृतदोःपाणिनृमानेऽथ नृलिङ्गकः ॥ १२१७ ॥

स्याद् रावणे वैश्रवणे पौलस्त्योऽयं द्वयोः पुनः ।
 पुलस्त्यवंश्ये विज्ञेयः क्ली तु युद्धेऽप्यथास्त्रियाम् ॥ १२१८ ॥
 काठासने स्यात् फलकं शस्त्राणां च निवारणे ।
 खेटकाख्येऽथ फलकी मत्स्यजात्यन्तरे स्त्रियाम् ॥ १२१९ ॥
 भवेच्चित्रफलीसंज्ञे तथा स्याच्चन्दनेऽपि च ।
 क्षुमासंज्ञे तु ना धान्ये फल्गुनी तु स्त्रियामियम् ॥ १२२० ॥
 भगदैवतनक्षत्रे तथैवार्थमर्धैवते ।
 ताभ्यां युक्ते कालमात्रे जाते त्वत्र त्रि फल्गुनः ॥ १२२१ ॥
 स्य्यर्धे वृत्तिर्यदा तत्र तदा स्यात् फल्गुनी स्त्रियाम् ।
 फल्गुनस्तु पुमानेव ज्ञेयो मध्यमपाण्डवे ॥ १२२२ ॥
 फकिका तु स्त्रियामेकग्रन्थे गौरे च सर्पपे ।
 त्रिस्तु फकितरि त्रिस्तु फालकी चर्मपाणिके ॥ १२२३ ॥
 स्त्री त्वजायां फलकिनी पौर्णमास्यां तु फाल्गुनी ।
 फल्गुन्या संयुतायां स्त्री सा तु मासेऽस्ति यत्र हि ॥ १२२४ ॥
 तत्र ना फाल्गुनः क्ली तु तृणजात्यन्तरेऽथ नप् ।
 फाणितं गौडदिकृतिभेदेऽथ क्वाथिते त्रिषु ॥ १२२५ ॥
 फेनिलस्तु पुमान् वृक्षविशेषेऽरिष्टसंज्ञके ।
 त्रिस्तु फेनवति क्ली तु विज्ञेयं वदरीफले ॥ १२२६ ॥
 वन्धुरस्तु द्वयोर्दंसे त्रिस्तु सुन्दरमन्त्रयोः ।
 उन्नतानत इत्यन्ये रभसस्त्वस्त्रिया(मिःम)यम् ॥ १२२७ ॥
 वन्धूके पक्षिभेदे चेत्यथ वन्धुर इत्यमुम् ।
 एष्वेवार्थेषु रभसस्तच्छङ्खिमवोचत ॥ १२२८ ॥
 वहुलस्तु पुमानमौ कृष्णपक्षे च नीपके ।
 त्रिस्तु कृष्णे प्रभूते च कृत्तिकाकालजातके ॥ १२२९ ॥

स्त्रियां तु बहुला भूम्यामैलायां सुरभावपि ।
 श्वेतायां चाथ रोदस्यौ द्विवचो बहुले इति ॥ १२३० ॥
 स्त्रीभूमि कृत्तिकायु स्याद् बर्हिणं तु नपुंसकम् ।
 ज्ञेयं भारतवर्षस्यद्वीपभेदे द्वयोः पुनः ॥ १२३१ ॥
 मयूरे बर्हवति तु भेद्यवद् बदरी पुनः ।
 अजगन्धाद्वयस्तम्बे कुवलीसंज्ञपादपे ॥ १२३२ ॥
 ईश्वरस्थानभेदे च स्त्रियां स्याद् बदरा पुनः ।
 विष्वक्सेनप्रियासंज्ञस्यावरे परिकीर्तिता ॥ १२३३ ॥
 कार्पासीति प्रसिद्धे च गुल्मे स्याद् बदरं तु नप् ।
 एषां स्यात् प्रसवेऽथ स्यान्मलेच्छजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १२३४ ॥
 बर्बरो बर्बरा तु स्त्री स्तम्बे यस्याह्वयान्तरम् ।
 अजगन्धेति ना तु स्याद् भाङ्गिसंज्ञकभेषजे ॥ १२३५ ॥
 बन्धूकस्तु पुमान् बन्धुजीवाख्य पुष्पगुल्मके ।
 रभसस्त्वसनाभिख्यपादपेऽप्यपठीदिदम् ॥ १२३६ ॥
 प्रसवे त्वनयोरेतन्नबुलिङ्गमवधारयेत् ।
 पशुबन्धनरज्जौ तु बन्धनी स्त्री नपि त्वदः ॥ १२३७ ॥
 बन्धनं स्यात् संयमने त्रि तु बन्धस्य साधने ।
 बन्धे तु रभसः प्राह बन्धकी तु स्त्रियामियम् ॥ १२३८ ॥
 कुलटायां तथानासस्तृत्तिर्येशगामिनी ।
 अर्थाय या स्त्री तस्यां च करिण्यां चाह शब्दवित् ॥ १२३९ ॥
 निषण्ठुकारो रभसो बन्धरि त्वेष भेद्यवत् ।
 आधौ तु बन्धकं ह्रीवे वल्हस्तूपले पुमान् ॥ १२४० ॥
 स्तने च द्वे तु मत्स्येऽथ बहिष्ठं स्यान्नपुंसकम् ।
 ह्रीवेरे त्रिस्तु महति काके तु बलिभुग् द्वयोः ॥ १२४१ ॥

बलेस्तु भोक्तारि त्रि स्याद् विप्रे तु ब्राह्मणो द्वयोः ।
 आत्मज्ञे च नपि त्वेतद् वेदभागेऽभिधायके ॥ १२४२ ॥
 तस्यावयवभेदे च भाङ्गर्ची तु ब्राह्मणी स्त्रियान् ।
 हरेणुसृक्कयोश्चापि ब्रह्मरीत्याख्यलोहके ॥ १२४३ ॥
 पिपीलिनाजातिभेदे पिङ्गे महति किञ्च तान् ।
 विद्यादजनिकासंज्ञजन्तोर्जात्यन्तरेऽपि च ॥ १२४४ ॥
 रक्तपुच्छे वाभ्रवं तु बभ्रुसम्बन्धिनि त्रिषु ।
 बभ्रोस्तु वंश्ये द्वे स्त्री तु पार्वत्यां वाभ्रवी स्मृता ॥ १२४५ ॥
 अथात्र रभसेनोक्ता न स्त्री दृक्कर्णयोर्मले ।
 गणिस्थराजे (?) पुष्टिर्ज्ञ इत्येवं बहुवेदिना ॥ १२४६ ॥
 बाहुदा तु नदीभेदे स्त्री त्रिषु त्वेप दातरि ।
 बाहोर्ध्वमुग्रदस्यापि सम्बन्धिन्यत्र तु स्मरेत् ॥ १२४७ ॥
 स्वयर्थं वृत्तिर्यदा रूपं बाहुर्दाति तदा भवेत् ।
 बाहुजस्तु द्वयोः कीरे क्षत्रिये च पुमान् पुनः ॥ १२४८ ॥
 ख्यजाततिले बाहुसम्भवं त्वभिधेयवत् ।
 बाहीरां तु नपि प्रोक्तं द्विङ्गुकुङ्कुमयोस्तथा ॥ १२४९ ॥
 कञ्जित् त्वाह कुमुम्भेऽपि पुम्भूमनि तु बोधत ।
 नीपृत्रेदेऽथ तद्देशजातजन्तुषु स द्वयोः ॥ १२५० ॥
 विदोषात् त्वाह तद्देशजातेष्वश्वेषु कश्चन ।
 अधानेन समानार्जित्तुल्यलिङ्गश्च वातिकः ॥ १२५१ ॥
 वाहैरस्तु पुमान् मेलानन्दायां दिवसे (पितु) नप् ।
 बालकस्तु पुमान् कुण्णशालौ त्रिस्त्वतिवालेशे ॥ १२५२ ॥

१. 'ये त्वा' च. पाठः. २. 'ह' ग. पाठः. ३. 'नेला' ग. पाठः.

† 'मेलानन्दा' मपिघटा' (पृ. १३८. श्लो. २५) इति वैजयन्ती ।

बालेयो गर्दभे द्वे स्याद् दैत्ये चाथ खले त्रिषु ।
 मृदौ बलिहिते चेति रभसेन समीरितम् ॥ १२९३ ॥
 बाहुलस्तु पुमान् मासि कार्तिकेऽथ नपुंसकम् ।
 बाहुत्राणकयन्त्रे हि योधानां भेद्यवत् पुनः ॥ १२९४ ॥
 भवेद् बहुलसम्बन्धिन्यथ क्ली वार्हतं फले ।
 बृहत्या बृहतीसंज्ञच्छन्दस्यप्यथ भेद्यवत् ॥ १२९५ ॥
 बृहत्या बृहत्स्थापि सम्बन्धिन्यथ बान्धवः ।
 द्वे बन्धौ त्रि तु बन्धोः स्यात् सम्बन्धिन्यथ न स्त्रियाम् ॥ १२९६ ॥
 विदलः पाटिते काष्ठे परे वेणुदले विदुः ।
 द्विधाकृते तु मुद्रादौ कश्चिदाचष्ट ना पुनः ॥ १२९७ ॥
 बीभत्सैः कथितः पार्थे नाट्यस्थे च रसान्तरे ।
 तद्वदर्थे पुनस्त्रि स्यात् कूरे चाथ स्त्रियामियम् ॥ १२९८ ॥
 बीभत्सा स्याज्जुगुप्सायां बुक्कणस्तु शुनि द्वयोः ।
 वावदूके पुनस्त्रि स्यादथ स्याद् बुद्धिमान् द्वयोः ॥ १२९९ ॥
 धूम्याटाख्यस्य शकुनेर्भेदे यस्याह्वयान्तरम् ।
 राजभृङ्ग इति त्रिस्तु बुद्धियुक्तेऽथ नप्यदः ॥ १२९० ॥
 बृहत्कं सामभेदे स्यादागन्तेत्यृचि गीयते ।
 यत् साम तस्मिन् ना तु स्यान्मणिभेदेऽस्य लक्षणम् ॥ १२९१ ॥
 अत्र भर्तृहरेः श्लोकं ब्रुवते पूर्वसूरयः ।
 प्रविकासिप्रभोऽल्पोऽपि महान् य उपलक्ष्यते ॥ १२९२ ॥
 बृहत्क इति तत्रैष मणौ शब्दः प्रयुज्यते ।
 इत्येवमथ नबल्लिङ्गं बृञ्चूकं स्याज्जले द्वयोः ॥ १२९३ ॥
 मातृवाहकसंज्ञे स्याज्जन्तौ सद्योङ्कुरे पुनः ।
 बैजिको ना शिशुतैलहेत्वोस्तु रभसो नपि ॥ १२९४ ॥

वैजिकादभिसन्धन्वा(दिनि?)* वीजनिमित्तके ।
 प्रयोगस्तत्र भेदस्य लिङ्गं भवन्वाक् तु नप् ॥ १२६५ ॥
 उत्पत्तौ च गृहे चान्ये पुनः पुंस्यपि नन्वते ।
 द्वयोस्तु स्याच्छुनि शुनि पुनर्द्धे भषणांऽथ नप् ॥ १२६६ ॥
 बुद्धनाख्यक्रियायां स्याद् भरणं तु नपुंसकम् ।
 वेतने धारणे चैव पोषणे भर्त्सनेऽपि च ॥ १२६७ ॥
 कचादेर्भृणातेः स्यात् स्त्री तु नक्षत्रं यमदैवते ।
 भरणी भूजि च प्राहुरन्येऽथो भल्लंको द्वयोः ॥ १२६८ ॥
 वानरेऽप्यृक्षसंज्ञे च मृगेऽथर्क्षमृगे द्वयोः ।
 भल्लंको ना पुनर्द्धुसंज्ञवृक्षेऽथ नप्त्रियोः ॥ १२६९ ॥
 भक्षणाभ्यपहारे स्त्री पुनर्धान्ये हि भक्षणा ।
 गवीयुकासगरूपेऽथ भविलो स्त्री गृहेऽथ ना ॥ १२७० ॥
 मुनिप्रभेदे भव्ये तु त्रिरथो भटिलो द्वयोः ।
 शुनि स्यात् सैषके तु त्रिर्भण्डिलस्तु शुनि द्वयोः ॥ १२७१ ॥
 पुत्रे चाथ पुनान् वृक्षे क्षीरपाख्येऽथ भञ्जनम् ।
 जामर्दने कृपल्लिङ्गं जानीयाद् भञ्जना त्वना ॥ १२७२ ॥
 अर्थे भट्यतेः स्त्री तु पिवृत्य वचनं भवेत् ।
 भजना धरजस्तु द्वे दृगाले पुंस्त्रियोः पुनः ॥ १२७३ ॥
 भक्षभेदे लोहमृत्तण्डुले तत्र च स्त्रियाम् ।
 यदा वृत्तिस्तदा रूपं भरुजी भरुजेति च ॥ १२७४ ॥
 भ्रमजस्तु द्वयोः कौटौ सूर्यावर्ते तु पुंस्ययम् ।
 जयस्कान्तविशेषे च लोहभ्रमणकारिणि ॥ १२७५ ॥

१. 'द' क., 'दे' ग. पाठः. २. 'हु' ग. पाठः. ३. 'च' च. पाठः. ४. 'हस्य भ्र-
 मजा' क. छ. च. पाठः.

* 'दिनि' इत्यस्य स्थाने 'यदि' इति पाठ्यं स्यात् ।

रभसस्त्वेषु वाच्येषु दीर्घादिं भ्रामकं जगौ ।
 शब्दस्मृतिविरुद्धत्वात् तदस्माभिरुपेक्षितम् ॥ १२७६ ॥
 भ्रमणं तु नपि भ्रान्तौ स्त्रीनपुंसकयोः पुनः ।
 भ्रमणा भ्राम्यतेर्हेतुव्यापारेऽथ स्त्रियामियम् ॥ १२७७ ॥
 कारुण्डिकायां भ्रमणी* क्रियाद्यायामधीशितुः ।
 भ्रमरस्तु द्वयोर्भृङ्गे कामुके त्वभिधेयवत् ॥ १२७८ ॥
 भटालं तु कपोलं क्ली भेद्यलिङ्गं तु सेवके ।
 भल्लाट्स्नु द्वयोर्कक्षमृगेऽथो वास्तुवासिनाम् ॥ १२७९ ॥
 देवानां स्यादन्यतमे स च ज्ञातव्य ईदृशः ।
 उदक्पार्श्वस्थकोष्ठानां प्रत्यगारभ्य यो भवेत् ॥ १२८० ॥
 कोष्ठश्चतुर्थस्तत्रासौ तिष्ठतीत्यथ भेद्यवत् ।
 भण्डीरो योद्धरि स्त्री तु शाकबलचन्तरे भवेत् ॥ १२८१ ॥
 मण्डूकपर्णासंज्ञे हि भण्डीरी पुंसि तु स्मृतः ।
 शाक्यक्षपणकानां स्याद् भद्रन्तः पूजनीयके ॥ १२८२ ॥
 सर्वसन्याग्निनि त्वाह हर्षनन्दी स सूक्ष्मदृक् ।
 तारामदन्तयुक्ते तु त्रिर्भवन्तस्तु ना पुनः ॥ १२८३ ॥
 काले भवितरि त्वेष त्रिस्तत्रापि यदा स्त्रियाम् ।
 तदा भवन्ती भरुटः पुनर्द्वे कुम्भकारके ॥ १२८४ ॥
 कपर्दे तु पुमान् ना तु भगवान् हरशार्ङ्गिणोः ।
 बुद्धे च त्रि तु पूज्येऽथ पार्वत्यां भगवत्यसौ ॥ १२८५ ॥
 स्त्रियामथ भविष्यत् त्रिर्भाविनि क्ली तु वारिणि ।
 भारतं त्वस्त्रियामस्मिन् वर्षेऽथो भरतस्य हि ॥ १२८६ ॥
 सम्बन्धिनि त्रिषु स्त्री तु सरस्वत्यां हि भारती ।
 रभसस्त्वाह पक्षिण्यामित्यर्थस्तत्र चिन्त्यताम् ॥ १२८७ ॥

* 'भ्रमणी स्यादधीशितुः । क्रीडादौ कारुण्डिकायाम्' इति तु हेमचन्द्रः ।

तुलसीनाभि च स्तम्भे नाट्यवृत्त्यन्तरेऽप्यथ ।
 ह्री महाभारते ना तु भार्गवो गजधन्विनोः ॥ १२८८ ॥
 शुके परशुरामे च भार्गवी तु सिद्धानियम् ।
 हरिभियायां दूर्वायां पार्वत्यां चाथ भाषणम् ॥ १२८९ ॥
 वचने ननुपात्तम्भदाचि तु ह्री हि भाषणी ।
 भार्यास्तु शिवे दाकभेदेऽपि करपत्रके ॥ १२९० ॥
 महात्क्षणसम्पन्नपुरुषे रोहिते च ना ।
 कच्छपे तु द्वयोस्तिस्तु रोहिते गुणिनि स्मृतः ॥ १२९१ ॥
 भाषाटस्तु त्रिषु ज्ञेयो भावके कामुकेऽपि च ।
 ना तु साधुनिवेशे* स्याद् रत्नसेनेदमीरितम् ॥ १२९२ ॥
 †भारद्वाजी तु वन्यायां कार्पास्यां ह्री पुमान् पुनः ।
 भारद्वाजो द्रोणाचार्ये द्वे भरद्वाजवंशजे ॥ १२९३ ॥
 भारण्डस्तु नपि ज्ञेयः सामभेदेषु केगुचित् ।
 एकोदरपृथग्भावे त्वद्विचरिणि पक्षिणि ॥ १२९४ ॥
 द्वयोः स्याद् भावना तु स्त्रीनपोरुत्पादने तथा ।
 गन्धाधवासनायां च भाट्टास्तु प्रतिजानते ॥ १२९५ ॥
 प्रवर्तनायां भाषणः पुनर्भावावेदिनि ।
 प्रियङ्गुसंज्ञकश्च तु भावर्शो ह्री द्वयोः पुनः ॥ १२९६ ॥
 भ्रातृप्यो भ्रातृपुत्रे ना पुनः शत्रौ नपि त्वदः ।
 भ्रातरं भ्रमरैर्ज्ञेयं कृते मधुनि सा पुनः ॥ १२९७ ॥
 पार्वत्यां भ्रमरी ह्री(तु? स्याद्) व(स्त्रे? ज्ञे) तु भिदकं नपि ।
 परशौ तु पुमान् ह्री तु भेदके भिदुरं तु नप् ॥ १२९८ ॥

१. 'लम्भस्तु' क. च., 'लाजस्तु' ग. पाठः. २. 'ण्ड' ग., 'ण्डि' क. पाठः. ३. 'य
 ना ।' ग. पाठः. ४. 'ज्ञे' ग. पाठः.

* 'भाषाटो भावके साधौ निवेशे कामुके नटे' इति तु मेदिनी । † अयं श्लोक इदं
 प्रमादाज्ज्ञितो भाति ।

कुलिशे भेद्यवत् तु स्याद् भेत्तर्यपि भिदेलिमे ।

भीषणं तु त्रिषु ज्ञेयं भीमे स्त्रीशण्डयोः पुनः ॥ १२९९ ॥

भीषणा भापनायां स्यात् स्त्री तु स्यात् सलकीरसे ।

कवांटे चेति रभसो भुवने तु नपुंसकम् ॥ १३०० ॥

पुंस्यप्येके विदुर्लंके ह्रीवमेव जले विदुः ।

भुजिग्यस्तु द्वयोर्दक्षिणे धने तु (स ? ह्री) पुमान् पुनः ॥ १३०१ ॥

आचार्येऽप्यादने नापि रभसो हस्तसूत्रके ।

त्रिस्तु भोक्तरि विज्ञेयननधीनमाहाययोः ॥ १३०२ ॥

भुजङ्गस्तु चिटे पुंसि तथैवान्वतमे भवेत् ।

चण्डवृष्टिप्रयातादिदण्डकानां द्वयोस्तदर्थे ॥ १३०३ ॥

भुलिङ्गस्तृप्तिभेदे ना नीवृद्धे तु भूमि च ।

स्यात् साल्वाद्यथे द्वे तु पद्मिजात्यन्तरेऽपि ना ॥ १३०४ ॥

* भुरण्यो भास्करे विष्णो वङ्गो त्रिमे पुनलिषु ।

भूमिजस्तु पुमान् दैत्यभेदे नरकसंज्ञके ॥ १३०५ ॥

अङ्गारके च स्त्री तु स्यात् सीतायां भूमिजाय तत् ।

यत्किञ्चिद् भूमिजम्भृतं तत्र स्याद् भेद्यलितकम् ॥ १३०६ ॥

अस्त्री त्वाभरणे ज्ञेयं भूषणं भूषणा त्वना ।

अलङ्कृतावथ स्त्री स्याच्चतुर्दश्यां त्रियौ तथा ॥ १३०७ ॥

भूतेष्टा द्यौञ्जिते तु त्रिर्गूतानामथ सा त्रियाम् ।

तीक्ष्णार्जकाल्यस्तम्भे स्याद् भूतद्वी त्रिस्तु हन्तरि ॥ १३०८ ॥

१. 'वो' क. ग. छ. च. पाठः. २. 'व्य' ग. पाठः. ३. 'तु' क. पाठः. ४. 'लजिते' क. च. पाठः.

* भुरण्यं विष्णुभास्करं (पृ. २४३. श्लो. ५९) इति तुं वैजयन्ती ।

भूतानाममनुष्येऽथ भूमिस्पृग् वैश्यमर्त्ययोः ।

द्वयोः स्मरति तु त्रि स्याद् भूमेरथ नृलिङ्गकः ॥ १३०९ ॥

भृङ्गारः कनकालनां स्याद् भृङ्गारी तु स्त्रियामियम् ।

शिल्लिकासंज्ञके कांटे चक्रे तु भृमलं नपि ॥ १३१० ॥

ना तु दात्रो द्वयोः तु स्यात् कृमिजात्यन्तरेऽथ नप् ।

भेषजं स्यात् मुखे तोये सौपथे तु हि भेषजी ॥ १३११ ॥

खीनयोर्भैरवं तु त्रि(विंशति)भे स्याद् भैरवी पुनः ।

सप्तानामपि नानृणान्कः यां नातरि स्मृता ॥ १३१२ ॥

भोजनं तु धने भुक्तां क्लीवं स्याद् भोजना पुनः ।

नपुंस्रियोर्भोजयत्यर्थं भोगघत् तु त्रिषु स्मृतम् ॥ १३१३ ॥

भोगयुक्ते द्वयोः तु स्याद् भुजगे भोगवानथ ।

नद्यां नगर्यां नागानामियं भोगवती स्त्रियाम् ॥ १३१४ ॥

वैजयन्ती तु पातालमहायामित्यभाषत ।

भौरिकः कनकाध्यक्षे त्रिः पुंभूति तु भौरिकाः ॥ १३१५ ॥

प्राग्देशादस्थिते नीश्वरेऽसमतटाह्वये ।

अथ मङ्गलमन्त्री स्यात् कल्याणे त्रि तु तद्वति ॥ १३१६ ॥

मल्लिकागन्धसदृशगन्धयुक्ते च वस्तुनि ।

मङ्गला सितवृक्षायां स्त्रियां रभस उक्तवान् ॥ १३१७ ॥

क्लीवं तु मल्लिकापुष्पगन्धे लब्धार्थरक्षणे ।

पुनांस्त्वङ्गारके ग्रानवास्तुभेदे च कैचन ॥ १३१८ ॥

मङ्गलयं तु निमित्ते स्यान्मङ्गलस्याभिधेयवत् ।

मल्लिकापुष्पगन्धेन युक्ते वस्तुनि चाथ नप् ॥ १३१९ ॥

ज्ञेयं सर्वोपधिज्ञाने दाक्षि चाथ नृलिङ्गकः ।

विल्वे मसूरसंज्ञे च धान्ये स्याद् रभसः पुनः ॥ १३२० ॥

अश्वत्थे त्रायमाणायामप्याचष्ट स्त्रियां पुनः ।
 मङ्गल्या स्याद् वचायां च मल्लिकापुष्पगन्धिनि ॥ १३२१ ॥
 कालागुरुविशेषे च गन्धभेदे च यः स्थितः ।
 मल्लिकाकुसुमे तस्मिन् रभसस्तु बहूक्तवान् ॥ १३२२ ॥
 रोचनाशम्यधःपुष्पीमसीशुक्लवचास्त्वपि ।
 इत्येवमथ विज्ञेया शब्दज्ञैर्मण्डली त्रयी ॥ १३२३ ॥
 बिम्बे चाप्युपसूर्ये च कुष्ठरोगान्तरेऽपि च ।
 समूहमात्रे ग्रामौघे देशे द्वादशराजके ॥ १३२४ ॥
 युग्मे च शुनि तु द्वे स्यान्मण्डपोऽस्त्री जनाश्रये ।
 मण्डस्य तु पिवे त्रि स्यादथ स्यान्नपि मण्डनम् ॥ १३२५ ॥
 विद्यादाभरणे भूपिक्रियायां तु न ना स्मृता ।
 मण्डना रभसस्तु त्रिः शब्दज्ञोऽलङ्कारिष्णुनि ॥ १३२६ ॥
 मत्सरा तु स्त्रियामाह मक्षिकायां पुमान् पुनः ।
 भवेत् परशुभद्वेषे लोभे कोपेऽजयोऽपठित् ॥ १३२७ ॥
 यागसाधनमोभाख्यद्रव्ये च रूपणे पुनः ।
 भेषवत् परसम्पत्तेरसोढ्यजयः पुनः ॥ १३२८ ॥
 निष्क्रयेऽप्याह मदनः पुनः पुंसि मनोभवे ।
 पिण्डीतकतरौ स्याच्च धुर्वूरे वनकोद्रवे ॥ १३२९ ॥
 वृक्षे कुरवकामिख्ये मधूच्छिष्टवसन्तयोः ।
 कस्तूरिकामृगस्याण्डे पुनः स्त्री मदनी तथा ॥ १३३० ॥
 सुरायां च नपि त्वेतत् प्रसवेऽत्रोक्तशाखिनान् ।
 मदनं माद्यतेश्चार्थे मदना त्वपुमानसौ ॥ १३३१ ॥
 धातेर्मिदयतेरर्थे मन्मथस्तु पुमानयम् ।
 रभसः कामचिन्तायामित्यध्यैष्ट महामतिः ॥ १३३२ ॥

कन्दर्पे च कपित्थे च क्ली तु तत्प्रसवेऽथ नप् ।
 मधुकं मधुयष्ट्याह्वयेपञ्जेषाजयोऽवदत् ॥ १३३३ ॥
 स्त्रियमेनामनुशार्थं जातिभेदे तु स द्वयोः ।
 भैत्रेयायोगधीजाते वन्दिन्वप्यथ ता स्त्रियाम् ॥ १३३४ ॥
 मधुका श्यामकलौ स्यान्मधुपर्ण्या च भापिता ।
 रभसेन बहुनेन मधुरस्तु पुमान् रसे ॥ १३३५ ॥
 स्वादुसंज्ञे तद्वति तु त्रिषु स्वाच्छोभने प्रिये ।
 स्त्रियां तु मधुरासंज्ञपुर्यानिन्नाह यादयः ॥ १३३६ ॥
 दूर्वायां मधुयक्षां च मिश्रदाशतपुष्पयोः ।
 मधुकुमुटिकासंज्ञानातुल्यज्ञान्तेर तथा ॥ १३३७ ॥
 मेदायां चेति रभसः क्लीबे तु गरलेऽभ्यधात् ।
 अना तु काञ्जिकेऽथ स्यात् त्रयोऽद्यां निर्भा स्त्रियाम् ॥ १३३८ ॥
 महोष्ठा भेद्यवत् तु स्यादस्तुभ्रेऽथ नृशण्डयोः ।
 मलयः शैलेभेदे स्याद् देशेऽभ्यवयो गिरेः ॥ १३३९ ॥
 आरामे चाप्यथे ज्ञेयं मञ्जुलं त्रिषु मुन्दरे ।
 द्वयोस्तु पदिगिरे स्याज्जलरक्षाभेदे तथा ॥ १३४० ॥
 जलाञ्जले निगुञ्जे च तपुस्तप्तुनादिशत् ।
 मध्यमस्तु नृशण्डः स्वाच्छरीरमध्यमान्तरे ॥ १३४१ ॥
 अवलमाह्वये ना तु मध्यदेशेऽथरे गृणे ।
 मष्टानां च स्वराणां स्यात् षड्ज्ञादीनां कचित् स्वरे ॥ १३४२ ॥
 त्रि तु मध्यभये क्ली तु मध्यमा नव्यमाहुलौ ।
 स्त्रियां च दृष्टरजसि रगस्तरताह शब्दवित् ॥ १३४३ ॥

१ 'श्रो' ग. पाठः

‡ 'मञ्जुलं च जलाञ्जले' इति तु हेमचन्द्रः, 'जलाञ्जलं स्वतो वारिनिर्गमे शैवलेऽपि च' इति मेदिनी ।

कर्णिकायां च तस्याश्च बह्वर्थत्वं निरूप्यताम् ।
 मर्कटस्तु कर्पौ द्वे स्याद्वृक्षायां च स नृस्त्रियोः ॥ १३४४ ॥
 कवाटबन्धनार्थायाः सूचेर्विष्कम्भयन्त्रके ।
 मर्कटं मर्कटी चेति स्त्रियां त्वेव हि मर्कटी ॥ १३४५ ॥
 आत्मगुप्ताख्यवल्ल्यां च करज्जाख्यस्य शाखिनः ।
 भेदप्वेक्षत्र भेदे च मुद्गभेदे तु पुंस्त्रियम् ॥ १३४६ ॥
 वन्यसंज्ञे तुरुष्काख्यनिर्यासे चाथ मन्थरम् ।
 मन्दे वक्रे पृथौ च त्रिः सूचके मन्दगामिनि ॥ १३४७ ॥
 ना तु बाधे बले कोपे मन्थदण्डेऽप्यथो नपि ।
 कुसुम्भ्यां मन्थरा तु स्त्री कैकेय्याश्चेष्टिकान्तरे ॥ १३४८ ॥
 मन्दिरं तु पुरे गेहे क्लीबमवधौ तु पुंस्त्रियम् ।
 मथितं तु क्लीबलिङ्गं निर्जले गोरसे कृते ॥ १३४९ ॥
 त्रिस्तु मन्थतिमश्रातिकर्मभूतेषु वस्तुषु ।
 मन्दारस्तु पुमान् देववृक्षभेदेऽर्कनाम्नि च ॥ १३५० ॥
 गुल्मे स्यात् पारिभद्राख्यवृक्षतद्वेदयोरपि ।
 तेषां तु प्रसवे क्लीबमरविन्देऽप्यथ द्वयोः ॥ १३५१ ॥
 मदारो हस्तिनि त्रि स्यादलसेऽथ नृलिङ्गकः ।
 एकाहक्रतुभेदे स्यान्मरायो मूर्ते एव च ॥ १३५२ ॥
 कुसूलेऽमरदत्तेन कथितस्तस्य नेक्षितम् ।
 मूलमस्माभिरर्थे नप् सान्नोः स्यादुभयोरपि ॥ १३५३ ॥
 अग्निं नरो दीधितिभिरित्यस्यामृचि गीतयोः ।
 महार्घस्त्रिर्महामूले द्वे तु लावकपक्षिणि ॥ १३५४ ॥
 मरालस्तु द्वयोर्हसे मिश्रवर्णे पुनः पुमान् ।
 स चालपपीतरक्ते स्याद् भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ॥ १३५५ ॥

मन्त्रस्तु पुमांश्चारे त्रिस्तु मन्त्रविदि स्मृतः ।

मिमांसास्तु पुमान् कालेऽप्यजातरदहस्तिनि ॥ १३५६ ॥

निःश्मश्रुपुरुषेऽप्याह रभसः शब्दवित्तमः ।

ह्रस्वाङ्गे च गङ्गे द्वे तु शय्याकीटेऽथ नप्यदः ॥ १३५७ ॥

जज्ञानाणार्थयन्त्रे स्याद् योधानां मर्दनी पुनः ।

योधानां पादरक्षार्थयन्त्रे स्त्री ह्रीं तु मर्दनम् ॥ १३५८ ॥

मृदात्वर्थे स्त्रियां तु स्यात् शुभाधान्ये मसृण्यथ ।

अकर्कशे (च ? त्रि)† मसृणं सिधे च मकरस्तु ना ॥ १३५९ ॥

निधिभेदे च राशौ च दशमे स्याद् द्वयोः पुनः ।

क्षपसंज्ञे जलचरे मलिनं तु गलीममे ॥ १३६० ॥

त्रि स्त्री पुनरुदययायां मलिना मलदस्तु ना ।

साधधान्ये भूसि चासौ खौराख्ये नीधुदन्तरे ॥ १३६१ ॥

भेद्यलिङ्गं तु विज्ञेयं मलस्य स्यात् प्रदातरि ।

मलकात्तृपिभेदे ना द्वयोस्तु क्षुद्रपक्षिणि ॥ १३६२ ॥

मलिनद्वयसमाख्ये च मरुजा स्त्री मृगान्तरे ।

यथोक्तं मरुजा तूचमृदुपाण्डुरोमिका ॥ १३६३ ॥

रोमराजिमती मध्ये द्वादशाङ्गुलसम्मिता ।

इत्थस्या लक्षणं भेद्यलिङ्गं तु मरुसम्भवे ॥ १३६४ ॥

मलिको नृसिधोर्दीपाधारपात्रे स्त्रियां पुनः ।

मलिका पुष्पवल्लीयां स्याद् यस्या आख्यापि भूपद्मी ॥ १३६५ ॥

मर्मरस्तु पुमान् वल्लपर्णानां सैनिते तथा ।

मर्मरा भक्षभेदे स्त्री मौडीसंज्ञेऽथ मस्तकः ॥ १३६६ ॥

१. 'ध्व' च. पाठः. २. 'ली' क. छ. च. पाठः.

† 'मसृणो निर्दिष्टाभेदे निःश्मश्रुपुरुषेऽपि च । उद्देशे नारिकेलं च' इति तु मेदिनी ।

‡ 'मसृणोऽकर्कशे सिधे त्रिभु' इति मेदिनी ।

अस्त्री शिरसि विद्वांसः पुनरन्ये प्रचक्षते ।

शिरसः पूर्वभागस्य मध्य इत्यथ विद्विपि ॥ १३६७ ॥

मल्लीको ना नपि त्वेतदञ्जने सम्प्रचक्षते ।

मल्लीको द्वे पक्षिमात्रे सरोजशकुनौ पुनः ॥ १३६८ ॥

शाकटायन आर्हेनं मण्डूकस्तु द्वयोरयम् ।

भेकेऽपि पिकभेदे च मण्डूकी तु स्त्रियामियम् ॥ १३६९ ॥

गजस्थापरपादस्य कृतस्य दशधा तथा ।

उपरिष्ठात् समारभ्य तुर्यभागे तथैव च ॥ १३७० ॥

मण्डूकपर्ण्यमप्याह रभसः शब्दवित्तमः ।

लाङ्गलावयवस्यापि भेदेऽथो राजरक्षिभिः ॥ १३७१ ॥

कृते पुरस्य दुर्गस्य बहिर्भूमौ नृलिङ्गकः ।

यन्त्रभेदे मयूखस्तु नृस्त्रियोः किरणेऽथ ना ॥ १३७२ ॥

ज्वालादीप्त्यो रथस्याक्षे शङ्को चाथ द्वयोरयम् ।

मयूरो बहिर्णे ना तु स्यादपामार्गसंज्ञके ॥ १३७३ ॥

स्तम्बे च तुलसीभेदे चाल्पपत्रयुगान्धिकं ।

तं मयूरशिखासंज्ञभेपजे रभसोऽपठीत् ॥ १३७४ ॥

ह्री तु तुत्थाञ्जनेऽथो ना धान्ये मङ्गलसंज्ञके ।

केपाञ्चित् स्थान्मयूरोऽयं तथा चर्मासनान्तरे ॥ १३७५ ॥

ब्रीहिकङ्काख्यधान्ये तु ममूरी स्त्री तथा भवेत् ।

मारिसंज्ञे रोगभेदे वेश्यायां रभसोऽपठीत् ॥ १३७६ ॥

अथ ना मयूरो धान्यभेदे चर्मासनेऽपि च ।

रभसस्त्वाह वेश्यायां स्त्रियां ब्रीह्यन्तरेऽपि च ॥ १३७७ ॥

अथो नपुंसकं विद्यान्मधूलं शब्दकोविदः ।

सौरघादिमधौ ना तु मधूके गिरिसम्भवे ॥ १३७८ ॥

१. 'लि' च. पाठः. २. 'लि' ग. पाठः. ३. 'ह स्म म' ग. पाठः. ४. 'च पातभेके च' ग. पाठः. ५. 'के' क. च. पाठः. ६. 'त्य' ग. ङ. पाठः. ७. 'स' ग. पाठः.

रसे च मधुराभिर्ये भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ।
 मठरस्त्वपिभेदे ना भेद्यवत् त्वलसे पुनः* ॥ १३७९ ॥
 मठरं तु द्रवीभूते दध्यतीव नपुंसकम् ।
 त्रि तु कण्ठगतप्राणे कृमिजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १३८० ॥
 ना त्वमौ मरतो जन्तो द्वे मन्दाक्षं पुनर्नपि ।
 लज्जायां मन्ददृष्टौ तु त्रिषु मन्देन्द्रियेऽपि च ॥ १३८१ ॥
 मत्स्याक्षी तु श्रियां ब्राह्मीसंज्ञानृपतृणान्तरे ।
 मत्स्याक्षस्तु तुमान्छाकस्तन्मे पत्तूरसंज्ञके ॥ १३८२ ॥
 पुंलियोस्तु मरीचिः स्याद् गभस्तिमृगनृष्णयोः ।
 अष्टके त्रसरेणूनां लिखाद्यपरिमाणके ॥ १३८३ ॥
 सप्तानामपिभेदानामयमन्यतमे पुमान् ।
 मधुवाक् तु द्वयोर्ज्ञेयः क्रोक्विले भेद्यवत् पुनः ॥ १३८४ ॥
 मधुरा यस्य वाक् तत्र मत्स्यराद् तु द्वयोरयम् ।
 मकरालये जलचरे मत्स्यानां त्वविषे पुमान् ॥ १३८५ ॥
 मण्डली तु द्वयोः सर्पजातिभेदेषु केषुचित् ।
 पट्विंशतौ मण्डलवदर्थे तु त्रिष्वथान्त्रयम् ॥ १३८६ ॥
 आवलौ मालिकाप्याख्यजनानां मन्दिरान्तरे ।
 सतलासंज्ञके पुष्पवलिभेदेऽप्यसौ स्मृता ॥ १३८७ ॥
 भूयोऽपि रभसेनोक्ता चतुर्थ्येषु मालिका ।
 त्रैवेयके पुष्पमालये पुत्रिकाहस्तिमलयोः ॥ १३८८ ॥
 आकारान्ताथ सर्वासु पुष्पवर्त्ताषु मालकी ।
 ईकारान्ताथ न स्त्री स्यान्मालकं खेटकादये ॥ १३८९ ॥

१. 'जान्वमौ' क. च. पाठः. २. 'रुजो ज' च., 'रतो ज' ग. पाठः. ३. 'न'
 च. पाठः. ४. 'नामधि' ग. पाठः.

* 'तथा' इति स्यात् ।

वनदुर्गनिवासे स्याद् भेद्यलिङ्गं तु धारके ।
 मानधी तु स्त्रियां यूथीपिप्पल्योः स्याद् द्वयोः पुनः ॥ १३९० ॥
 मर्त्यजात्यन्तरे वैश्याज्जाते ब्राह्मणयोपिति ।
 वैश्यात् क्षत्रियकन्यायां जाते च स्याच्च वन्दिनि ॥ १३९१ ॥
 मगधानां तु ना राज्ञि जीरंकेऽप्यथ माधवः ।
 विष्णौ वैशाखमासे च वसन्ते चाजयो नरि ॥ १३९२ ॥
 मध्वासवसमाख्ये तु मद्यभेदे नृशण्डयोः ।
 स्त्रियां तु माधवी पुष्पवलिजात्यन्तरे भवेत् ॥ १३९३ ॥
 अतिमुक्तकसंज्ञे स्यात् सुरायां च तथा विदुः ।
 क्रोशातक्याः प्रभेदे च भवेद् दीर्घफलाह्वये ॥ १३९४ ॥
 जयन्त्यामिति च प्रोक्तं केनचित् तन्निरूप्यताम् ।
 रभसः शतपुष्प्यां च ब्रवीति गधुशर्कराम् ॥ १३९५ ॥
 अर्थत्वेनास्य राज्ञस्तु मधोः पुत्रादिषु त्रिषु ।
 मार्ताण्डौ रभसेनोक्तः खगे दंष्ट्रिणि च द्वयोः ॥ १३९६ ॥
 रवौ तु पुंसि मार्तण्डमार्ताण्डौ यादवोदितौ ।
 माकन्दस्तु पुमानाग्रे स्त्री स्यादामलकीतरौ ॥ १३९७ ॥
 माणिक्यं तु भवेद् रत्नवरे क्लीवं स्त्रियां पुनः ।
 गृहगोधासमाख्ये स्यान्माणिक्या जन्तुभेदके ॥ १३९८ ॥
 मार्गरस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्वयः ।
 आयोगव्यां निषादात् स्यात् कैवर्तेऽप्यथ भेद्यवत् ॥ १३९९ ॥
 मार्गस्य दातरि त्रिस्तु मार्गणो याचकेऽथ ना ।
 वाणे च स्त्रीनपौर्याच्चाद्वेषयोर्मार्गिणाथ ना ॥ १४०० ॥
 मार्जनः स्नेहसंज्ञे स्याद् गुणे स्त्रीशण्डयोः पुनः ।
 मार्जनं मार्जना चेति मार्थौ विद्वद्भिरीरितम् ॥ १४०१ ॥

मारिषस्तु पुमानर्थे नाट्योक्तिविषये तथा ।
 जीवशाक इति ख्याते शाकभेदेऽपि सा पुनः ॥ १४०२ ॥
 दक्षमातरि विज्ञेया स्त्रीलिङ्गा मारिषा बुधैः ।
 मार्जिता तु रसालायां स्त्री तस्या लक्षणं विदुः ॥ १४०३ ॥
 अपकतकं सव्योपचतुर्जातगुडार्द्रकम् ।
 सजीरकं रसाला स्यादित्येवं त्रि तु शोधिते ॥ १४०४ ॥
 मार्जारीस्तु विडाले द्वे पुमांस्त्वङ्गुदपादपे ।
 अगस्त्यवृक्षे च स्त्री तु मार्जारी स्यान्मृगान्तरे ॥ १४०५ ॥
 कांद्रज्ञसंज्ञे तं चाहुर्यगज्ञाश्चमराकृतिम् ।
 कस्तूरिकां मृगस्यापि स्यादण्डे द्वे तु हस्तिनि ॥ १४०६ ॥
 मातङ्गः स्याच्च चण्डाले मारुतस्तु पुमानयम् ।
 वायौ च भीमसेने च हनूमति च नष्ट पुनः ॥ १४०७ ॥
 पुरां भिन्दुर्बुधैस्तस्यामृचि गीते हि सामनि ।
 त्रिमल्योगिनि स्यात् तु बुधैर् मातुलः पुमान् ॥ १४०८ ॥
 मदनाख्यद्रुमे चाथ रभसः शब्दविचमः ।
 मातुर्भातरि च स्त्री तु भार्यायां तस्य मातुली ॥ १४०९ ॥
 मातुलानी च भङ्गाख्यधान्ये स्यान्मातुलान्यसौ ।
 द्वयोस्तु मातुलानाख्यसर्पजात्यन्तरे स्मृतः ॥ १४१० ॥
 माहेन्द्री तु स्त्रियां ज्ञेया सप्तानामेकमातरि ।
 मातृणां कदलीजातिभेदे च पृथुर्दार्ढ्यकम् ॥ १४११ ॥
 तत्र यस्य फले त्रिस्तु स्यान्महेन्द्रस्य योगिनि ।
 महेन्द्रदेवते चाथ माहूरः पुंसि पर्वते ॥ १४१२ ॥
 पूजके तु त्रिषु ज्ञेयो माहूरस्तु नृलिङ्गकः ।
 इन्द्रे क्लीवं तु शयने बाले च क्ली तु मानसम् ॥ १४१३ ॥

चित्ते हैमवते चापि सरोभेदेऽपि यज्वनाम् ।
 प्रसिद्धे स्तोत्रभेदेऽपि यज्ञगे मनसः पुनः ॥ १४१४ ॥
 सम्बन्धिनि त्रिषु क्ली तु मासिकं पुंसि केचन ।
 मासि श्राद्धे त्रिषु पुनर्मासं भूतभृतादिषु ॥ १४१५ ॥
 मानवस्तु गनुष्ये द्वे मनुसम्बन्धिनि त्रिषु ।
 माणवस्तु पुमान् हारभेदे षोडशयष्टिके ॥ १४१६ ॥
 द्वे तु बाले कुपुरुषेऽप्यथ पुंभूम्नि मालवाः ।
 अवन्त्याख्ये जनपदे तन्निवासजने द्वयोः ॥ १४१७ ॥
 सर्वैश्च वचनैर्योगी मर्त्यजात्यन्तरे तथा ।
 पुरातने तु मधुनि माधुकं क्ली त्रिषु त्वदः ॥ १४१८ ॥
 यत् स्यान्मधुकसम्बन्धि तस्मिन्नथ नृलिङ्गकः ।
 माधुरः षोडशेऽरत्नौ मूलादारभ्य यस्य हि ॥ १४१९ ॥
 अरलयः सप्तदश तस्य यूपस्य स त्रि तु ।
 सम्बन्धे मधुरेणाथ मालाकारे हि मालिकः ॥ १४२० ॥
 द्वे मालावति तु त्रि स्यान्माक्षिकं तु नपुंसकम् ।
 सारधे मधुनि स्याच्च शैलधात्वन्तरे तथा ॥ १४२१ ॥
 चक्रसंज्ञे मक्षिकायाः पुनः सम्बन्धिनि त्रिषु ।
 मापाशी तु तुरङ्गे द्वे मापस्य त्वाशके त्रिषु ॥ १४२२ ॥
 मिहिरस्तु पुमान् सूर्यवायुमेघेषु नच् जले ।
 मिथुनं तु क्लीबलिङ्गं स्त्रीपुंसयुगले तथा ॥ १४२३ ॥
 मधुसर्पिर्द्वये राशौ तृतीये स्याद् द्वयोर्गणे ।
 युगमाख्ये तद्वति पुनस्त्रिषु स्यान्मिथुनैः* पुनः ॥ १४२४ ॥

१. 'ने पु' ड. च. पाठः.

* 'जायापती तु मिथुने जम्पती दम्पती इति' (पृ. १७७. श्लो. ४८) इति तु वैजयन्ती ।

दम्पत्योः पुंसि नम्रलिङ्गं पुनः स्याच्च वृताञ्जने ।
 मिश्रकं चजमानस्य त्रि तु मिश्रयित्थसौ ॥ १४२५ ॥
 मिश्रुनी तु द्वयोः खञ्जरीटालये पक्षिणि त्रि तु ।
 भवेन्मिश्रुनयत्येव मुसलस्तु नृशण्डयोः ॥ १४२६ ॥
 अवघातोपकरणदण्डे स्त्री तु मुसल्यसौ ।
 गृहगोधासमाख्ये स्याज्जन्तौ कुस्तुन्दुरुण्यपि ॥ १४२७ ॥
 तालमूलीसमाख्ये च स्तन्वेऽथ मुचिरः पुमान् ।
 सूये मेघे च धर्मे च त्रि तु दातरि ना पुनः ॥ १४२८ ॥
 मुहिरः पूष्णि कन्दर्पे क्लीवं तु तमसि स्मृतम् ।
 मुखरस्तु त्रिषु ज्ञेयो दुर्मुखे स्त्री तु पक्षिणि ॥ १४२९ ॥
 मुखरा शारिकासंज्ञे मुण्डितं त्वभिधेयवत् ।
 उत्तकेशे स्त्रियां त्वेपा श्रमणीति हि विश्रुते ॥ १४३० ॥
 भैषज्यशाकरतन्वेऽथ मुद्गरौ वृद्धिणे नरि ।
 मल्लिकायां च रंभसः पुनर्वेण्वादिभेदेन ॥ १४३१ ॥
 क्लीवं तु मल्लिकभेदे त्रिषु मुद्गस्य दातरि ।
 मुष्टिकस्तु पुमान् स्वर्णकारे स्यात् स्त्री तु मुष्टिका ॥ १४३२ ॥
 कर्मरस्योपकरणभेदे ना तु मुसल्यसौ ।
 बलभेदेऽथभेदे च यस्यैको वैदिकः (?) + + ॥ १४३३ ॥
 त्रि स्यान्मुसलवत्यर्थं मूषिकस्तु द्वयोरयम् ।
 आखुजातौ यदा तु स्यात् स्त्रियां वृत्तिस्तदा भवेत् ॥ १४३४ ॥
 मूषिका निर्विषाणां च जातिभेदे जलौकसाम् ।
 अग्निगन्धे विज्ञेयो मूषिकैः सदृशाकृतौ ॥ १४३५ ॥

१ 'तस्व' क. च. पाठः. २. 'घ' क. ड. च. पाठः. ३. 'य.....सिकः । यद्
 स्या' ग., 'यसिकः.....त्रि' ड. पाठः.

* 'मुसल्यन्यप्रभेदाणां' (पृ. ११२. श्लो. ९७) इत्यश्वभेदे वैजयन्ती ।

क्लीवं तु मूर्छनं मोहेऽभिग्यातौ च स्त्रियां पुनः ।
 मूर्छना गीतिधर्मे स्यात् कचित् स्त्रीशण्डयोः पुनः ॥ १४३६ ॥
 मूर्छना मूर्छयत्यर्थे पुत्रपुंसकयोः पुनः ।
 मूलको वुस्तिकासंज्ञशाकस्तम्बे त्रिषु त्वयम् ॥ १४३७ ॥
 मूलनक्षत्रसंयुक्तकालजातेऽथ पुंस्ययम् ।
 वनस्पतौ स्यान्मूलेरो हर्षनन्दी त्वभाषत ॥ १४३८ ॥
 शब्दार्थवेदिनामग्न्य आपणीयवनस्पतौ ।
 क्ली तु पण्ये मृणाली तु बिसे लिङ्गत्रयी भवेत् ॥ १४३९ ॥
 शाकटायन आह स पद्माङ्कुर इतीदृशम् ।
 पद्मकोरक इत्याह हर्षनन्यथ सज्जनः ॥ १४४० ॥
 दयितेऽपि मृणालं त्रिमृदङ्गस्तु पुमानयम् ।
 महाकोशातकी स्वल्पफलकोशातकीति च ॥ १४४१ ॥
 स्यातयोर्लतयोर्वाद्यभेदे च मुरजाह्वये ।
 प्रसवे तूक्तलतयोः क्लीवं स्यान्मृदुलं पुनः ॥ १४४२ ॥
 भेद्यवन्मृदुनि क्ली तु प्रसिद्धे गन्धवस्तुनि ।
 अगुर्विति मृगाक्षी तु स्त्रीलिङ्गा स्याल्लतान्तरे ॥ १४४३ ॥
 इन्द्रवारुणिकासंज्ञे गृगनेत्रेषु तु त्रिषु ।
 अथ प्राहुर्मृदुत्वक् स्याद् भूर्जाह्वयमहीरुहे ॥ १४४४ ॥
 मुञ्जे च त्रि तु मृदुलत्वचि मेचकवाक् तु ना ।
 कृष्णश्यामलयोर्ज्ञेयो गुणमात्रे त्रिषु त्वयम् ॥ १४४५ ॥
 काष्ण्ययुक्ते श्यामलत्वयुक्ते चाथ नृशण्डयोः ।
 मयूरचन्द्रके चापि स्तनस्यापि च चूचुके ॥ १४४६ ॥
 मेनादस्तु द्वयोश्छागे स्यान्मार्जारमयूरयोः ।
 मेहप्री तु हरिद्रायां स्त्री त्रिमेहस्य हन्तरि ॥ १४४७ ॥

जमनुप्ये मेहनं तु क्लीवं मेद्रे च शेफसि ।
 मेकलास्तु नृभूमि सुविन्ध्यपर्यन्तसम्भवे ॥ १४४८ ॥
 नीवृग्नेदे शतितुणे पुनः पुंस्येव मेकलः ।
 त्रि तु तद्वत्पथ क्लीवं न्लेच्छास्यं ताम्रसंज्ञके ॥ १४४९ ॥
 लोहे मुखे च न्लेच्छस्य स्यात् तस्य त्वसने खियाम् ।
 न्लेच्छास्या भेषजं तु क्ली जले त्रिर्मेघसम्भवे ॥ १४५० ॥
 वेधावी तु शुके द्वे स्यान्मेधावति तु भेषवत् ।
 मैथिलस्तु प्रदोषे ना जनकाख्ये च राजनि ॥ १४५१ ॥
 सीतायां तु खियां ज्ञेया मैथिली शब्दवेदिभिः ।
 भोदकस्त्वखियां पूषभेदे स्याद् भेषवत् पुनः ॥ १४५२ ॥
 स्यान्मोदयितृमोदित्रोरथ स्यात् पुंसि भोचकः ।
 शिशुवृक्षे मोक्तरि तु त्रिषु क्लीवं तु मोर(ग?ट)म् ॥ १४५३ ॥
 इक्षुमूले प्रसूत्वादिसप्ताहादूर्ध्वजे गवाम् ।
 क्षीरे मोरकसंज्ञेऽन्ये पुनर्गो(चरः रस)†काचिरे ॥ १४५४ ॥
 मोरटा तु खियां सूर्यासंज्ञके भेषजान्तरे ।
 सूर्यादत्ते पर्णिकारुयस्तम्भे च क्ली तु मोरकम् ॥ १४५५ ॥
 प्रसवादिक्सप्ताहादूर्ध्वदुग्धे पयन्यदः ।
 त्रि तु मोरितरि ज्ञेयः स च संवेष्टकः स्मृतः ॥ १४५६ ॥
 मोहनं क्ली रते मोहे मोहनी तु खियामियम् ।
 नवानां विष्णुशक्तीनामेकशक्तावना पुनः ॥ १४५७ ॥
 मोहना मोह्यत्यर्थे मौष्टिकस्तु पुमानयम् ।
 स्वर्णकारे भेषवत् तु स्मृतो मुष्टिप्रहारिणि ॥ १४५८ ॥

१. 'पर्वते' ग. पाठः. २. 'स्तु' क. च. पाठः. ३. 'हि' च. पाठः.

† 'सूर्यायां क्लीधुमूले क्ली गोरसेऽपि च मोरटम्' (पृ. २६२. श्लो. ६५) इति, 'आयसाहाद तु पयस्यं ततो मोरटमोरकौ' (पृ. १३५. श्लो. १४६) इति च वैजयन्ती ।

यशोदा त्वमिचित्याया इष्टकासु च कासुचित् ।
 नन्दगोपस्य भार्यायां त्रिस्तु कीर्त्तः प्रदातरि ॥ १४९९ ॥
 यवनस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ।
 शूद्रायां क्षत्रियादन्ये पुनराहुर्मनीषिणः ॥ १४६० ॥
 वैश्यायां क्षत्रियाज्जात इति पुम्भूति तु स्मृतः ।
 नीचद्वेदे हि यवना हुरुष्करसमाख्ये ॥ १४६१ ॥
 तद्देशजातमर्त्यं तु द्वयोः सर्वत्रचस्यपि ।
 क्लीवं तु मिश्रणेऽथ स्याद् यजत्रं क्लीबलिङ्गकम् ॥ १४६२ ॥
 अग्निहोत्रे च यज्ञोपकरणे चाथ भेषवत् ।
 यजनीयेऽथ नवलिङ्गं यमकं कवयो विदुः ॥ १४६३ ॥
 भिन्नार्थवर्णसङ्घातावृत्तिरूपे व्यवस्थिते ।
 काव्यालङ्कारभेदे स्यात् तैलसर्पिर्द्वयेऽपि च ॥ १४६४ ॥
 रभसस्तु वदत्येतत् संयमे यमलेऽपि च ।
 अथो यमयितर्येतद् भेषवत् स्याद् द्वयोः पुनः ॥ १४६५ ॥
 यज्ञार्हः कृष्णसाराख्यमृगे त्रिर्यागयोग्यकः ।
 यज्ञियस्तु पुमान् मुञ्जे यज्ञकर्माहिकं त्रिषु ॥ १४६६ ॥
 यत्रिष्टुः सवनानुत्यर्थेऽग्नौ ना भेषवत् पुनः ।
 भवेद् युवतमेऽथ स्याद् याजकः पुंसि ऋत्विजि ॥ १४६७ ॥
 स्याद् यष्टयाजयित्रोस्त्रिरथ स्यात् पुंसि याज्ञिकः ।
 कुशे च याजके चापि रभसः प्रोक्तवानमुम् ॥ १४६८ ॥
 यज्ञविद्यामधीयाने विदत्यप्यथ भेषवत् ।
 यज्ञेन जयतीत्यादौ याजन्यस्तु पुमानयम् ॥ १४६९ ॥
 यज्ञे द्वे तु क्षत्रियेऽथ यापना नष्ट्रियोर्भवेत् ।
 प्रस्थापने निरसने वर्तने रभसः पुनः ॥ १४७० ॥

कालक्षेपेऽप्यभाषिष्ट शब्दज्ञो यासुनं पुनः ।
 क्लीबमञ्जनभेदे स्यात् स्रोतोञ्जनमिति श्रुते ॥ १४७१ ॥
 यमुनायाः पुनलि स्यात् सन्बन्धिन्यथ यामकौ ।
 स्तः पुनर्वसुनक्षत्रे त्रि तु यन्तरि ना पुनः ॥ १४७२ ॥
 यावको यवभेदे स्यात् कुलमापालये परे पुनः ।
 अलक्तकेऽपि त्रिस्तु स्याद् यदितर्यथ यावनः ॥ १४७३ ॥
 ना तुरुष्कारयनिर्यासे स्त्रीनपोस्तु हि यावना ।
 अर्थे यावयतेर्ना तु युञ्जानः सारथौ त्रि तु ॥ १४७४ ॥
 योक्तरि ब्राह्मणे तु द्वे युतकं तु नपुंसकम् ।
 यौतके युगले चापि संश्रये वसनाञ्चले ॥ १४७५ ॥
 शूर्पाग्रे योपितो वस्त्रभेद युक्ते तु भेद्यवत् ।
 युग्मावयवयोश्चाथ योजनं परमात्मनि ॥ १४७६ ॥
 कृचध्वमाने चतुष्क्रोशे मगधादिषु भूमिषु ।
 अष्टक्रोशं तु देशेषु कौसलादिषु मन्वते ॥ १४७७ ॥
 तथा युक्तिक्रियायां च लनापूगे तु पुंभ्यथ ।
 पित्रादेः कन्ययाप्तार्थे लेख्ये च नपि यौतकम् ॥ १४७८ ॥
 त्रिस्त्वात्मीयेऽथ रत्ननं क्ली कपायद्रवामयोः ।
 लेहे विषे फले चापि निर्व्यासे हेमरूप्ययोः ॥ १४७९ ॥
 आस्वादने तु जिह्वायामपि स्याद् रसना न ना ।
 शब्दने च रसता तु जिह्वायां स्त्री त्रिषु त्वसौ ॥ १४८० ॥
 रसस्य ज्ञातरि स्यात् तु (नै? वै)कृन्त* इति विश्रुते ।
 अयोभेदे पुमान् सारे त्वयसौ रसकः पुमान् ॥ १४८१ ॥

१. 'क' ग. पाठः. २. 'क्त' ग. पाठः.

* 'वैकृन्तः स्याद् रसवरो रसज्ञो व्योमधारणः' (पृ. ४३. श्लो. ३५) इति वैजयन्ती ।

मांसस्य च स्यान्निकृष्टाथे मेघलिङ्गं तु कर्तरि ।
 धातो रसयतेः स्यात् तु रसज्ञे रसिकस्त्रिषु ॥ १४८२ ॥
 ना तु मद्यविशेषे स्यादपकेक्षुरसैः कृते ।
 रसितं मेघनिर्घोषे रुते च स्यान्नपुंसकम् ॥ १४८३ ॥
 त्रिषु त्वास्यादिते चैव स्वर्णादिखचितेऽपि च ।
 वस्त्रनिर्णेजके तु द्वे शुके च रजकस्त्रि तु ॥ १४८४ ॥
 मृगाणां स्याद् रमयितर्यथ क्ली रजतं विदुः ।
 पुंस्यप्येके विदू रूढ्यहारयोः शोणिते ह्रस्वे ॥ १४८५ ॥
 त्रि तु श्वेतेऽथ रजनं रागद्रव्ये नपुंसकम् ।
 रजनी तु हरिद्रायां स्त्री नील्यां चौपधौ निशि ॥ १४८६ ॥
 वह्निभेदे च जतुकृत्संज्ञे क्लीबं तु रञ्जनम् ।
 स्याद् रक्तचन्दने स्त्री तु नीलीति प्रथितौपधौ ॥ १४८७ ॥
 मनःशिलायां च ज्ञेया हरिद्रायां च रञ्जनी ।
 स्यात् तु रञ्जयतेरर्थे रञ्जना स्त्रीनपुंसकम् ॥ १४८८ ॥
 रसालस्तु पुमानिक्षौ चूते च वरुणद्रुमे ।
 सन्मिश्ररसभेदे च कटुतिक्तकषायके ॥ १४८९ ॥
 त्रि तु स्यात् तद्वति स्त्री तु रसाला पानकान्तरे ।
 अपकतक्रं सव्योर्पेचतुर्जातशुडार्द्रकम् ॥ १४९० ॥
 सजीरकं रसाला स्यादिति तस्याश्च लक्षणम् ।
 जिह्वायामपि दूर्वायां रभसः प्रोक्तवानिनाम् ॥ १४९१ ॥
 रल्लकस्तु पुमाञ्ज्ञेयः कम्बले स्याद् द्वयोः पुनः ।
 मृगभेदे रसोनस्तु पुमाल्लंशुनभेषजे ॥ १४९२ ॥
 रसहीने पुनस्त्रि स्याद् रक्ताक्षस्तु द्वयोरयम् ।
 राक्षसे महिषे चापि रभसस्त्वाह शब्दवित् ॥ १४९३ ॥

पारावते चकोरे च बहुव्रीहौ तु भेद्यवत् ।
 रक्तास्तु पुमान् भौमे विदुमे तु नपुंसकम् ॥ १४९४ ॥
 कान्मिल्यजीवन्त्योस्त्वाह स्त्रीलिङ्गं रभसः कविः ।
 अर्धलिङ्गसमासांश्च तर्कयेदिह पूर्ववत् ॥ १४९५ ॥
 रहस्या तु नदीभेदे स्त्रियां त्रिस्तु रहोभवे ।
 रव्यस्तु पुमाञ्छब्दे पटोलाख्यलतान्तरे ॥ १४९६ ॥
 वल्लभे रभसः प्राह तस्य मूलं विचिन्त्यताम् ।
 कांस्यसंज्ञकलोहे तु क्ली रते रभसः पुनः ॥ १४९७ ॥
 पटोलमूलेऽप्यपठौ प्रितु शब्दनशीलके ।
 उग्रगर्दभयोस्तु द्वे भ्रमरे चाप्यधीयते ॥ १४९८ ॥
 रपैठस्तु द्वयोर्ज्यो नण्डैके विदुषि त्रि तु ।
 रयस्तु पुमान् वगे हर्षसंरम्भयोरपि ॥ १४९९ ॥
 त्रिस्तु स्यान्महति द्वे तु म्लेच्छे रमउ इत्ययम् ।
 त्रिस्तु क्रीडनशीले स्याद् रमणं तु नपुंसकम् ॥ १५०० ॥
 क्रीडायां पुंसि तु धवे स्त्रीभेदे तु स्त्रियामियम् ।
 रमणी रमयत्यर्थे पुनः स्याद् रमणा न ना ॥ १५०१ ॥
 रथाङ्गं रथचक्रे क्ली स्यन्दनावयवेऽपि च ।
 चक्रवाकाह्वये चापि पक्षिभेदे द्वयोरयम् ॥ १५०२ ॥
 अथ विद्याद् रत्तिक्का तु कृष्णलाख्यलतान्तरे ।
 स्त्रीलिङ्गा ना तु बन्धूके ब्रूते म्लाने तु कश्चन ॥ १५०३ ॥
 रक्षोघ्नस्तु पुमाञ्छ्वेतसर्पे त्रि तु हन्तरि ।
 अमनुष्ये रक्षसः स्याद् रसवत् त्वभिधेयवत् ॥ १५०४ ॥
 रसयुक्ते रसवती पुनः स्त्री स्यान्महानसे ।
 पञ्चरात्रे तु नवलिङ्गं रात्रकं रभसोऽपठौ ॥ १५०५ ॥

१. 'कान्मिल्यजी' क. ड. च. पाठः. २. 'पा' क. च. पाठः. ३. 'उग्र' क. ड. च. पाठः.
 ४. 'मेहे इ' क. ड. च. पाठः. ५. 'पि' क. पाठः.

स एवाह नृलिङ्गं तं वेश्यावेश्माब्दवासिनि ।
 राघवस्तु महामत्स्यविशेषे द्वे तथा रघोः ॥ १५०६ ॥
 वंश्ये द्वे रघुसम्बन्धिमात्रे तु त्रिषु भाषितः ।
 राजीवं त्वम्बुजे क्लीवं त्रिस्तु तद्वर्णवस्तुनि ॥ १५०७ ॥
 अजयस्त्वाह राजोपजीविनि द्वे तु मन्यताम् ।
 मत्स्यभेदे पक्षिभेदे मृगभेदे स चेदृशः ॥ १५०८ ॥
 हरिणाख्यो राजियुतो राजार्हो तु नपुंसकम् ।
 कस्तूर्यण्डे भेद्यवत् तु राजयोग्ये स्त्रियां पुनः ॥ १५०९ ॥
 राजिका क्षवसंज्ञके विज्ञेया सर्पपान्तरे ।
 केदारेऽपि च पङ्क्तौ च राजकं तु नपुंसकम् ॥ १५१० ॥
 राजवृन्दे राजितरि पुनस्त्रिरथ राक्षसः ।
 द्वे यातुधाने स्त्री तु स्याद् राक्षसी गन्धवस्तुनि ॥ १५११ ॥
 चण्डासंज्ञे त्रिषु पुनः राक्षःसम्बन्धिनि स्मृतः ।
 शिशिरर्तुनिशायां तु राजसी स्त्री त्रिषु त्वयम् ॥ १५१२ ॥
 रजःसम्बन्धिनि क्ली तु रात्रिजं तारके त्रि तु ।
 रात्रिजाते रामकस्तु मर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १५१३ ॥
 त्रि तु रन्तरि ना तु स्याद् रागवान् पूगपादपे ।
 त्रि तु रागयुते ना तु रुचको भूषणान्तरे ॥ १५१४ ॥
 निष्के तु रभसः प्राह मातुलुङ्गाख्यभूरुहे ।
 फले तु तस्य विज्ञेयं नब्लिङ्गं रुचिरैः पुनः ॥ १५१५ ॥
 सुन्दरे भेद्यवच्छन्दोवृत्तभेदे तु सा स्त्रियाम् ।
 रुचिरातिजगत्यां स्यात् तद्वृत्तमथ पुंस्ययम् ॥ १५१६ ॥
 रुधिरोऽङ्गारके क्ली तु शोणिते कुङ्कुमेऽपि च ।
 रुचिर्ण्यं तु स्वादमाने त्रिः खद्योते पुनर्द्वयोः ॥ १५१७ ॥

हृद्यो नो ध्वनौ द्वे तु कुकुटे शाकटायनः ।

पुनरग्रतः शकुनौ रेवतं तु नपुंसकम् ॥ १९१८ ॥

दक्षिणावर्तशङ्खे च रेणुवातूलयोः पुमान् ।

विषवैद्ये पुनर्द्वे स्याद् रेचनं तु नपुंसकम् ॥ १९१९ ॥

रिक्तौ रेचयतेस्त्वर्थे रेचना न पुमानथ ।

रेचनी स्त्री त्रिवृत्संज्ञलतायां रभसः पुनः ॥ १९२० ॥

दन्तिकासंज्ञके गुल्मे कम्पिलेऽप्यथ रेचितम् ।

ह्रीं विद्योजने चापि तथा संपर्चनेऽपि च ॥ १९२१ ॥

तथा रेचयतेरर्थे कृतायामेकया भुवा ।

भ्रुकुटौ तुरगाणां च गतिभेदेऽपि पञ्चसु ॥ १९२२ ॥

धारासंज्ञेषु कस्मिंश्चिद् गतिभेदेऽस्य लक्षणम् ।

आवक्रुतगत्यात्मेत्यथ तद्वति भेद्यवत् ॥ १९२३ ॥

कर्मभूते रेचयतेः सम्पृक्ते च विद्योजिते ।

रैवतस्तु पुमान् वारिवाहभूधरयोः स्मृतः ॥ १९२४ ॥

आरग्वधे शैलभेदे शङ्करे रभसोऽपठ्यते ।

रेवतीकालजाते च तथा मेदूवाति स्मृतः ॥ १९२५ ॥

नपुंसकपदार्थे तु शण्डलिङ्गः स्त्रियां पुनः ।

जातार्थे रेवतीत्येव लुप्यते सत्र तद्धितः ॥ १९२६ ॥

सम्बन्धिनि तु रेवत्या भेदलिङ्गं हि रैवतम् ।

रोचना तु स्त्रियां रक्तकल्हारेऽपि वरस्त्रियाम् ॥ १९२७ ॥

ईकारान्ता तु संज्ञेया रोचनी त्रिवृदाह्वये ।

लताभेदे परेऽन्ये तु कृष्णत्रिवृति मन्वते ॥ १९२८ ॥

मनःशिलायां काम्बिल्यसंज्ञवृक्षे च ना पुनः ।
 रोचनः कूटशल्मल्याऽ रोचनं तु नपुंसकम् ॥ १५२९ ॥
 रोचत्यर्थे रोचयतेः पुनरर्थे न ना मता ।
 रोचना रोहितस्तु स्याद् वृषभे रक्तवर्णके ॥ १५३० ॥
 रक्ते च वर्णे त्रिस्तु स्यात् तद्वदर्थे यदा तदा ।
 तत्रापि स्यात् स्त्रियां वृत्ती रोहिता रोहिणीति च ॥ १५३१ ॥
 द्वयोस्तु मत्स्यभेदे स्यान्मृगभेदे च यो मृगः ।
 स्याच्छ्वेतराजिमांस्तत्र शाश्वतस्तु ब्रवीत्यमुम् ॥ १५३२ ॥
 क्रश्यसंज्ञमृगे स्त्री तु रोहिणी भुरभौ स्मृता ।
 पण्डितै रक्तवर्णायां रोहितं तु नपुंसकम् ॥ १५३३ ॥
 स्यादृजौ शक्रचापे च तृणे च क्ली तु रोदनम् ।
 रुदितेऽश्रुणि च स्त्री तु दुःस्पर्शे रोदनी स्मृता ॥ १५३४ ॥
 रोहन्तस्तु पुमान् वृक्षे रोहन्ती तु स्त्रियामियम् ।
 लतायां भेद्यवत् तु स्याद् रोहतादिति कर्तरि ॥ १५३५ ॥
 रोचकस्तु पुमान् हस्तिकर्ण इत्यतिविश्रुते ।
 कम्बलस्य प्रभेदे स्यात् त्रि तु रोचितरि स्मृतः ॥ १५३६ ॥
 रोषाणस्तु पुमान् स्वर्णकषणग्राणि पारदे ।
 रोषणे भेद्यवत् प्रोक्तो रोषशीलो हि रोषणः ॥ १५३७ ॥
 ऊषणे* रभसः प्राह तस्य मूलं विचिन्त्यतान् ।
 रोमशस्त्वृषिभेदे ना निम्बवृक्षेऽप्यथ द्वयोः ॥ १५३८ ॥
 मेपे स्याल्लोमशे तु त्रि स्त्रियां तु रभसोदिता ।
 काकजङ्घासहामेदामांसीषु पुनरप्ययम् ॥ १५३९ ॥

१. 'प' ग. पाठः.

§ 'अथ कूटशल्मली' । रोचनः (पृ. ५२ श्लो. ९१) इति तु वैजयन्ती । * 'रोषाणो रोषणे हेमघर्षे पारद ऊषरे' इति तु हेमचन्द्रः ।

कासीले शूकशिष्यां च रोपणास्तु शारे पुमान् ।
 रोहणासाधने तु त्रिरभो स्याद् रोपणा न ना ॥ १९४० ॥
 रोपणायां रोहिणस्तु मृगभेदे द्वयोरयम् ।
 विज्ञेयो गर्दभाभासे मत्स्यभेदे च नप् पुनः ॥ १९४१ ॥
 कर्षणाकाशयोः स्त्री तु वात्यायां रोहिणी स्मृता ।
 रोहिणं त्वष्टसंज्ञानां लेख्यानामेकभेदके ॥ १९४२ ॥
 स्त्री रोहिण्यक्षजाते तु पुंसि भेदवति स्मृतः ।
 स्त्रीपं तु शण्डे स्मर्ये तु रोहिण्येव न तद्धितः ॥ १९४३ ॥
 रोहिणस्तु पुमान् वारिवाहभृशरयोः स्मृतः ।
 भेयलिङ्गं तु रोहिण्याः सम्बन्धिन्यथ रौरवः ॥ १९४४ ॥
 पुमान् नरकभेदे स्यात् स्त्री तु सामान्तरे त्रि तु ।
 रुरुसम्बन्धिनि तथा रभसस्तु भयङ्करे ॥ १९४५ ॥
 ललामस्त्वद्वियां ज्ञेयः प्रभावे पुरुषे नृपे ।
 ध्वजे चिह्ने च पुच्छे च पशुशृङ्गे च भूषणे ॥ १९४६ ॥
 लभ्रे धामानि पुण्ये च भेयलिङ्गं तु लिङ्गिनि ।
 श्रेष्ठे च द्वे तु वोटेऽथ नकारान्तं ललाम वै ॥ १९४७ ॥
 एध्वेवार्धेषु विज्ञेयं ललनं तु नपुंसकम् ।
 विलासे ललना तु स्त्री कामिन्यां रभसः पुनः ॥ १९४८ ॥
 जिह्वायां नाटिभेदे च लवणस्तु पुमानयम् ।
 दैत्यभेदे पटुरसे त्रि तु तद्वति वस्तुनि ॥ १९४९ ॥
 लवणद्रव्यसंसृष्टेऽप्यथ स्त्री सैन्धवादिषु ।
 लताभेदे तु लवणी सियां स्यादथ लक्षणम् ॥ १९५० ॥
 जानीयात् कार्ष्णिके चिह्ने नास्ति मुद्रातिसम्पदोः ।
 स्त्रीयं स्याल्लक्षणा तु स्त्री भक्त्यां स्यादपुमान् पुनः ॥ १९५१ ॥
 दर्शने च विजानीयादङ्गने चाथ लक्षणम् ।
 रामानुजे पुमान् द्वे तु सारसाभिरुपक्षिणि ॥ १९५२ ॥

अन्ये तु सारसस्यैनां प्रियायां लक्ष्मणां विदुः ।
 स्त्रियां लतान्तरे पुत्रजननीनाम्नि लक्ष्मणा ॥ १५५३ ॥
 ज्योतिष्मतीसंज्ञके तु स्यादरे रभसोऽपठीत् ।
 त्रि तु लक्ष्मवति ज्ञेयं लडहस्तु पुमानयम् ॥ १५५४ ॥
 विलासे भेद्यलिङ्गं तु सुन्दरे शब्दवित् पुनः ।
 व्याचष्टे हर्षनन्दीमं विलासवति नप् पुनः ॥ १५५५ ॥
 ललन्तिकासमाख्ये स्याद् भूषण लम्बनं तथा ।
 स्याल्लम्बनक्रियायां च शकुने तु द्वयोरयम् ॥ १५५६ ॥
 ललितं हारभेदे क्ली लसितेऽथ त्रिरीप्सिते ।
 लङ्गनं तु गतौ क्लीबं लङ्गनी तु स्त्रियामियम् ॥ १५५७ ॥
 वल्ललम्बनदण्डे स्यात् तिरश्चिने गृहादिषु ।
 लङ्गनं तूपवासे स्यान्न नातिक्रमणेऽपि च ॥ १५५८ ॥
 रङ्गोपजीविनि पुनर्लङ्घको द्वे त्रिषु त्वयम् ।
 स्याल्लङ्घितरि लज्जालुः पुनर्लज्जनशीलके ॥ १५५९ ॥
 त्रिषु स्त्री तु नमस्कारीसंज्ञध्रुद्रलतान्तरे ।
 अनुपजे जलोद्भूतवल्लिभेदे च यस्य वै ॥ १५६० ॥
 शमीफलेति संज्ञा स्याल्लक्ष्मीवांस्तु नृलिङ्गकः ।
 कतकाख्यद्रुमे त्रिस्तु श्रीमति क्ली तु लाङ्गलम् ॥ १५६१ ॥
 गृहदारविशेषे च पुष्पभेदे हलेऽपि च ।
 अथ स्याल्लाङ्गली तोयपिप्पलीसंज्ञभेषजे ॥ १५६२ ॥
 स्त्रियामग्निशिखासंज्ञलतायां च पुमान् पुनः ।
 शालिप्रभेदेऽथ क्लीबं लाङ्गूलं मेदूपुच्छयोः ॥ १५६३ ॥
 लाङ्गुली तु स्त्रियां पृश्निपर्ण्याख्यस्थावरान्तरे ।
 लालसा तु न नौत्सुक्ये प्रार्थनायां च दौहदे ॥ १५६४ ॥

अतिमात्राभिलाषे च लावणस्तु पुमानयम् ।
 लवणावधौ त्रि लवणसम्बन्धिन्यथ लासिका ॥ १५६५ ॥
 स्त्री नर्तक्यां लासकस्तु त्रिषु स्यालसितर्थथ ।
 बालानुकृतिशब्दे ना लालकः स्त्री तु लालिका ॥ १५६६ ॥
 नासारङ्गां तुरङ्गाणां स्यात् त्रिस्तु ललितर्थथ ।
 लालनो ना मर्जरसे लालना त्वपुमानियम् ॥ १५६७ ॥
 क्रियायां स्याल्लालयतेर्लाञ्छनं तु नपुंसकम् ।
 अङ्गने चैव चिह्ने च संज्ञायां रभसोऽप्यधीत् ॥ १५६८ ॥
 लाञ्छनी तु स्त्रियामेवा मुद्रायां लाङ्गली तु ना ।
 नालिकेरनुमे चापि बलभद्रेऽप्यथ त्रिषु ॥ १५६९ ॥
 विद्याल्लालयत्यर्थे लुशभं तु वने नपि ।
 ना तु मत्तगजे स्त्री तु बाद्यभेदे हिं लुम्बिका ॥ १५७० ॥
 भक्षभेदेऽप्युलुम्बाद्ये त्रि तु लुम्बितरि स्मृतः ।
 लुम्बनं त्वर्दनं ज्ञेयं लेखनी तु स्त्रियामियम् ॥ १५७१ ॥
 स्याच्चित्रतुलिकायां क्ली पुनर्लेखनमित्यदः ।
 क्रियायां लिखतेलिस्तु साधने लेखकर्मणः ॥ १५७२ ॥
 लेहन्स्तु शुनि द्वे स्याच्चौर्यग्रासिनि तु त्रिषु ।
 सौवर्चलद्रवे त्वर्खा (लेहितो? लोहिते)* जारणाह्वये ॥ १५७३ ॥
 त्रिस्तु लेहयतेः कर्मभूते स्याल्लेष्टिकर्तरि ।
 लोभनं तु सुवर्णे क्ली लोभे लोभयतेः पुनः ॥ १५७४ ॥
 अर्थे स्त्रीशण्डयोर्विद्यालोभनं लोभनेति च ।
 लोचनं त्वक्षणि क्लीवं पश्यत्यर्थे तु सा न ना ॥ १५७५ ॥

१. 'भसां तु' क. ड. च. पाठः. २. 'द्वय' ग. पाठः.

* 'सौवर्चलं द्रवस्तु स्याज्जारणं लोहितोऽस्त्रियाम्' (शु. १३३. श्लो. १२६) इति वैजयन्ती ।

लोचनं लोचना चेति स्त्रियामेव तु लोचना ।

विचारोक्तादिदं प्रोक्तं वैजयन्त्यां मनीषिणा ॥ १९७६ ॥

लोहलस्तु त्रिरव्यक्तभाषिणि स्यात् पुमान् पुनः ।

शृङ्खला(वीःधा)र्था इत्याह रभसः शब्दवित्तमः ॥ १९७७ ॥

लोठना तु स्त्रियां सानुसारवाचि नपि त्वदः ।

विलोठने लोहितं तु रुधिरं क्ली द्वयोः पुनः ॥ १९७८ ॥

आवतारिकसंज्ञे स्यान्मत्स्यभेदे पुमान् पुनः ।

रक्तशालौ रक्तवर्णेऽप्यथ स्यात् तद्वति त्रिषु ॥ १९७९ ॥

तत्रापि स्वार्थवृत्तित्वविवक्षास्ति यदा तदा ।

लोहिनी लोहिता चेति द्वैरूप्यं लोचकस्तु ना ॥ १९८० ॥

रक्तांशुके मांसपिण्डे नीलिन्यां चर्मणि भुवि ।

अजयस्तु पठत्पेनं नीलरक्तांशुके त्रि तु ॥ १९८१ ॥

तुष्टबुद्धावथ प्राह निवृद्धावजयस्तथा ।

स्याल्लोचितर्यथ क्लीबं लोहे स्यात् कांस्यसंज्ञके ॥ १९८२ ॥

लोहजं भेद्यवत् तु स्याल्लोहसम्भूतवस्तुनि ।

लोमशा तु स्त्रियां मांस्यां लोमशस्तु त्रि रोमशे ॥ १९८३ ॥

वर्णकोऽस्त्री प्रकारे स्याच्चन्दनेऽङ्गविलेपने ।

प्रकारे तु स्त्रियां चाह वर्णिकां शाकटायनः ॥ १९८४ ॥

त्रिस्तु वर्णयितयेष बलजा तु स्त्रियामियम् ।

अपूतधान्यराशौ स्याद् रूपवत्यां च योषिति ॥ १९८५ ॥

अना तु पुरगेहादेर्द्वारे क्षेत्रेऽप्यथापरः ।

सस्येऽप्याहाथ रभसः क्लीबं युद्धेऽप्यभाषत ॥ १९८६ ॥

१. 'पु' क. च. पाठः. २. 'शं त्रिस्तु रो' क. च. पाठः.

† 'लोहलोऽस्फुटवादिनि । शृङ्खलाधार्ये' इति हेमचन्द्रः ।

अथ पुंसि भवेन्मिश्ररसभेदेऽस्य लक्षणम् ।
 लवणोष्णकटुस्वादुतिक्तात्मत्वं त्रिषु त्वदः ॥ १९८७ ॥
 तद्वति स्यात् तथैवायं वलजातेऽपि ना पुनः ।
 रज्जौ वराटः पद्मस्य बीजकोशेऽप्यधीयते ॥ १९८८ ॥
 खड्गभेदेऽपि चैरण्ढीजाभपुलकावर्लो ।
 नीचेऽथ द्वे कपर्दाग्न्यजलजन्तौ त्रिषु त्वदम् ॥ १९८९ ॥
 सेपकेऽथ वरालो ना मिश्रवर्णान्तरे भवेत् ।
 सितपिङ्गागरूपेऽथ तद्वति त्रिषु सा पुनः ॥ १९९० ॥
 वराला हंसकान्तायां स्त्री भैषज्यान्तरे तु नप् ।
 वसनस्तु पुमन् वृक्षे विज्ञेयोऽङ्गोष्ठसंज्ञके ॥ १९९१ ॥
 छर्दनादग्नयोस्तु स्यात् क्लीप्त्येवं रसतोऽपठत् ।
 वयःस्था तु स्त्रियां ब्राह्मीकाकोल्ह्यामलकीषु च ॥ १९९२ ॥
 सूक्ष्मलायां हरीतक्यां तरुणे त्वभिधेयवत् ।
 व्यलीकस्त्वप्रिये पुंसि स्यादक्रायं च नप् पुनः ॥ १९९३ ॥
 पीडायां च विलक्षे चाप्यपराधे विपर्यये ।
 केचित् त्वाहुर्मेघलिङ्गमप्रिये व्यञ्जनं पुनः ॥ १९९४ ॥
 क्लीवं श्मश्रुणि निष्ठाने चिह्नावयवयोरपि ।
 व्यनक्त्यर्थेऽथ ना यज्ञपशुसंस्कारकर्मणि ॥ १९९५ ॥
 अस्त्री हलसमाख्येषु वर्णेषु स्यादथास्त्रियाम् ।
 वलयं क्रुटके ना तु महोदर्याग्न्यमुस्तके ॥ १९९६ ॥
 तथा पश्चिमराश्र्यर्थे वनजं तु नपुंसकम् ।
 स्यादुत्पलप्रभेदे हि कंसोत्पलमिति श्रुते ॥ १९९७ ॥
 पद्मे च स्त्री तु वनजा मुद्गपर्ण्याह्वयौपधौ ।
 रभसस्त्वाह पुल्लिङ्गं मुस्तके शब्दवित्तमः ॥ १९९८ ॥

१. 'म्ल' ग, पाठः. २. 'ह्वये।' च., 'वये।' क. पाठः. ३. 'ले' क, पाठः. ४. 'र'
 क. च, पाठः.

वनोद्भवे तु त्रिप्वेतद् चलनं तु नपुंसकम् ।
 आवर्तने स्यात् तन्वादेः संवृतौ चलनेऽपि च ॥ १५९९ ॥
 अना तु वलयत्यर्थे वलनाथ द्वयोर्मृगे ।
 हरिणादौ वत्सलस्तु त्रिपु प्रेमवति स्मृतः ॥ १६०० ॥
 स्त्रियां तु वत्सला वत्सकामायां गवि नपु पुनः ।
 वल्लितं वलगनेऽश्वानां गतिभेदेऽप्यथ त्रिपु ॥ १६०१ ॥
 तद्वत्यथ वदालो द्वे मत्स्यभेदे यदाह्वयः ।
 सहस्रदंष्ट्र इत्येव तथा मत्स्यान्तरेऽपि च ॥ १६०२ ॥
 पाठीन इति यस्याख्या वैजयन्त्यां हि कीर्तितौ ।
 सहस्रदंष्ट्रपाठीनशब्दौ भिन्नाभिधेयकौ ॥ १६०३ ॥
 वराङ्गं मूर्ध्नि गुह्ये च हस्ते चोचाख्यभेषजे ।
 क्ली वराङ्गा चतुर्वर्षसुरभौ स्त्री द्वयोः पुनः ॥ १६०४ ॥
 वरुटः प्राक्प्रसूतस्त्वजातौ स्यात् क्षत्रियस्त्रियाम् ।
 मर्त्यजात्यन्तरे ब्राह्म्याज्जातेऽथो शाकटायनः ॥ १६०५ ॥
 निर्लुच्यौष्ठचकारादिमेनं तस्यार्थमाह हि ।
 मेदं भेदो हि वैदेहान्निषायां जात उच्यते ॥ १६०६ ॥
 यल्लवस्तु द्वयोः सूषकारगोपालयोर्भवेत् ।
 वर्तकस्तु पुमानश्चखुरे पश्यन्तरे पुनः ॥ १६०७ ॥
 वर्तिका वर्तिः वर्तिका च स्त्री त्रि तु वर्तितरि स्मृतः ।
 वर्तनं तु तुरङ्गस्य क्ली धूलिलुठने तथा ॥ १६०८ ॥
 जीविकायां प्रवृत्तौ च मुहुर्वचन एव च ।
 व्यावर्तने कुटोपिण्डे वर्तना तु न ना भवेत् ॥ १६०९ ॥
 धातोर्वर्तयतेरर्थे पिण्डीकरण एव च ।
 स्याद् भेषवत् तु वर्तिष्णौ वरेण्यं त्वभिधेयवत् ॥ १६१० ॥

श्रेष्ठे नपुंसकं त्वन्ये वराहन्तु पुमान् गिरौ ।
 मेधेऽक्षिरःसु प्रवरेऽप्यहनि द्वे तु सूकरे ॥ १९११ ॥
 वर्धनं छेदने वृद्धिक्रियायां भेद्यवत् पुनः ।
 स्याद् वृद्धिसाधने चापि वर्धिष्णौ च स्त्रियां पुनः ॥ १९१२ ॥
 गलन्तिकायामपि च सम्मार्जन्यां च वर्धनी ।
 वर्धना तु न ना धातोरर्थं वर्धयतेरथ ॥ १९१३ ॥
 वंशिकं भेद्यवत् तूच्छे क्लीवं तु गुरुणि स्मृतम् ।
 वंशिकं त्वगुरौ क्लीवमध्वमानान्तरे तु ना ॥ १९१४ ॥
 दशस्तोमात्मके द्वे तु वेनीशूद्रममुद्रये ।
 मर्त्यजात्यन्तरे स्त्री तु वंशिका वंशवायके ॥ १९१५ ॥
 कश्चिन् तु वंशजालेऽपि व्रूतेऽथ वपनं नपि ।
 वीजवापे मुण्डने च वरनी तु स्त्रियाभिधम् ॥ १९१६ ॥
 खलुकुट्याख्यवपनशालायां वयुनन्तु ना ।
 यजे क्ली तु प्रशस्ते च वैदुष्येऽप्यथ स द्वयोः ॥ १९१७ ॥
 देवब्राह्मणयोः †क्ली तु प्रजाकान्त्योरथ त्रिषु ।
 स्याद् धूर्ते वञ्चको द्वे तु सृगाले ना तु वञ्चथः ॥ १९१८ ॥
 मार्गे काले च दग्धे च द्वे तु कारौ च कोकिले ।
 व्रथनं छेदने क्लीवं ना पत्ररशौ त्रि तु ॥ १९१९ ॥
 साधने छेदनस्याथ वचुष्यं तु त्रि वक्तरि ।
 नकुले तु द्वयोराह कश्चिच्छब्दविचक्षणः ॥ १९२० ॥
 दक्षिरं त्वविधजे क्लीवं लवणे रमसः पुनः ।
 किणिहीहस्तिपिप्पल्योरपि प्राह पुमान् पुनः ॥ १९२१ ॥

१. 'णी' क. छ. 'र. पाठः. २. 'पु' ग. छ. पाठः.

‡ 'वपनी स्यात् बारकुटी शिल्पा' (पृ. १९१, अं. ५०) इति तु वंजयन्ती । † 'आ वृ' इति स्यात् ।

सिहोक्तो हस्तिपिप्पल्यां कार्पासाश्वि तु वर्वरः ।
 लुब्धके ना पारसीकजने तु द्वे स्त्रियां पुनः ॥ १६२२ ॥
 भार्यायां वर्वरी नद्यां केशविन्यसनान्तरे ।
 भेद्यवत् त्वधमे वक्रकेशे च वरकस्तु ना ॥ १६२३ ॥
 वनमुद्रे कोद्रवस्य प्रभेदे रूक्षणाह्वये ।
 अस्त्रियां तु द्विखण्डाह्वये भवेत् प्रावरणान्तरे ॥ १६२४ ॥
 बठरस्तु शटे स्थूले त्रिषु वर्षे तु पुंस्ययम् ।
 वधकस्तु पुमान् व्याधौ पद्मवीजे तु नप्यदः ॥ १६२५ ॥
 भेद्यवद् घातके ना तु वरणः पादपान्तरं ।
 तिक्तशाकाह्वये चैव प्राकारे चैव नप्यदः ॥ १६२६ ॥
 सम्भक्तावावृता चाथ वरुणो ना प्रचेतसि ।
 वरुणाह्वयवृक्षे च महोदररुजान्तरे ॥ १६२७ ॥
 जलोदराह्वये क्ली त्वप्सु प्रसवेऽत्रोक्तशाखिनः ।
 वसन्तस्त्वृतुभेदे ना नुरभ्याह्वये त्रिषु त्वयम् ॥ १६२८ ॥
 क्रियायां वसतेर्धातोः कर्त्तर्यत्रापि च स्त्रियाम् ।
 यदा वृत्तिस्तदा रूपं वसन्तीति पुमान् पुनः ॥ १६२९ ॥
 वहन्तो रथरेणौ स्यात् त्रि तु वाहक्रियाकृति ।
 तत्र स्वर्थे यदा वृत्तिर्वहन्तीति तदा भवेत् ॥ १६३० ॥
 ना विस्तृतकरे हस्ते क्ली ताम्रे मेकरेऽपि च ।
 बल्लूरं तु वनक्षेत्र ऊपरे वाहने च नप् ॥ १६३१ ॥
 बल्लूरा तु त्रयी शुष्कमांससूकरमांसयोः ।
 वधूलस्तु गजे द्वे स्यादधिभेदे तु पुंस्ययम् ॥ १६३२ ॥
 स्याद् रसायनतन्त्रस्य कर्तरि स्यात् तु भेद्यवत् ।
 वरिष्ठः स्यादुरुतमे तथा वरतमेऽपि च ॥ १६३३ ॥

द्वे तु तित्तिरिसंज्ञे स्यात् पक्षिजात्यन्तरेऽथ सा ।
 बहवा षोटकान्तायां स्त्रीभेदेऽपि च विश्रुते ॥ १६३४ ॥
 कामतन्त्रविदां कुम्भदास्यां च रभसस्त्वमुम् ।
 द्विजातनायां च ग्राह शब्दज्ञोऽथ नृलिङ्गकः ॥ १६३५ ॥
 यं पुमांसं वृषं सन्तमारोहन्ति वियप्सवः ।
 गावस्तत्र गुदे तु स्याद् वनिष्टुर्ना द्वयोः पुनः ॥ १६३६ ॥
 अथे त्रिषु तु सन्भक्ते *वचकुंस्तु पुमानयम् ।
 आचार्ये श्रोत्रिये चाथ ब्राह्मणे द्वे त्रि वाग्निमानि ॥ १६३७ ॥
 वन्दना तु न वा स्तुत्यामभिवादन एव च ।
 वर्षाभूस्तु द्वयोर्भेके वर्षाभूति सदा तदा ॥ १६३८ ॥
 वृत्तिः स्याद् योनिमत्त्वर्थं तथा गण्डूषदेऽपि च ।
 भेकोक्तन्यायभावः स्यात् परेषां तु मतं विदुः ॥ १६३९ ॥
 पुनर्नवासमाख्यायामोपधौ स्मृति तत् पुनः ।
 स्यात् संशयितमस्माभिर्यतश्छन्दसि दृश्यते ॥ १६४० ॥
 अनादिसम्प्रदायात्ते प्रयोगे कण्ठजोष्मवान् ।
 व्युत्पन्नो ह्यतेर्धातोर्वर्षाह्शब्द ण्य वै ॥ १६४१ ॥
 उक्तम्भयेति वर्षाहा जुहोतीति ततश्च सः ।
 अपभ्रष्ट इतहोस्विद् वर्षाभूरिति चापरः ॥ १६४२ ॥
 पुनर्नवायां शब्दोऽस्ति व्युत्पन्नो भवतेरिति ।
 व्युत्पाद्यमानो भवतेर्मण्डूके सावकाशकः ॥ १६४३ ॥
 तस्मात् पुनर्नवायां स्यादयमोष्ठ्यभकारवान् ।
 सन्दिग्धोऽथ त्रिषु ज्ञेयो वस्तुमान् वयुसंयुते ॥ १६४४ ॥

१. 'कं ना' क. पाठः. २. 'क्त' क. पाठः. ३. 'दि' ग. पाठः.

* वचकुनुरिति अभिधानान्तरे लिखितम् ।

भूम्यां तु स्त्री वसुमती बलभित् तु पुमानयम् ।
 पुरन्दरे तथैकाहकतुभेदे च नर्प पुनः ॥ १६४५ ॥
 स्यादारण्यकयोः सामभेदयोर्ऋचि गीतयोः ।
 उपत्वाजामयोगिर इत्यस्यामथ स द्वयोः ॥ १६४६ ॥
 वनम्बा कोष्टरि व्याघ्रे रभसोक्तोऽथ स द्वयोः ।
 वयोधा यून्यथ त्रि स्याद् वयसो धातरि त्रि तु ॥ १६४७ ॥
 बर्नाका वनवास्तव्ये मर्कटे तु द्वयोरयम् ।
 वासन्तस्तु पुमान्ज्यो वृक्षे कुरवकाह्वये ॥ १६४८ ॥
 वासन्ती तु स्त्रियां पुष्पवल्लीभेदेऽतिमुक्तके ।
 यूथिकायां च रभसोऽवाहिते तु त्रिषु स्मृतः ॥ १६४९ ॥
 वसन्तजाते च तथा वसन्ते पुष्पजातिषु ।
 वसन्तसम्बन्धिनि च वार्ताकी तु स्त्रियामियम् ॥ १६५० ॥
 त्रिष्वित्येके शाकफलस्तम्बे वातिङ्गणाह्वये ।
 प्रसहाख्ये क्षुद्रफलस्तम्बे च प्रसेवे पुनः ॥ १६५१ ॥
 तयोः क्लीबमथ द्वे स्याद् वानरो मर्कटेऽथ ना ।
 तुरुष्कसंज्ञे निर्यासे वाटिका तु स्त्रियामियम् ॥ १६५२ ॥
 पूगवृक्षे त्रिषु पुनर्वाटको वेष्टकेऽथ ना ।
 वाडवो वडबावहौ ब्राह्मणे तु द्वयोस्त्रि तु ॥ १६५३ ॥
 वडबायोगिनि प्राह रभसः पुनपुंसकम् ।
 वडवानां गणे द्वे तु वारणः कुञ्जरे त्रि तु ॥ १६५४ ॥
 विकारे वरणाख्यस्य तरोर्वरणयोगिनि ।
 ना तु सेतौ स्त्रीनपोस्तु वारणा स्यान्निवारणे ॥ १६५५ ॥
 अथात्र रभसेनोक्तः श्लोकोऽयं पठ्यते यथा ।
 विशारदे ग(दाःता)तङ्गे मुमुक्षौ बडवेष्टके ॥ १६५६ ॥

निर्जरेऽपि विशाले च वा(सु?)रो वारके पुमान् ।

हृत्प्रेममत्र लिङ्गानि व्यवस्थाप्यानि यत्नतः ॥ १६५७ ॥

ह्रीं तु स्याद् वाहनं युग्ये वाहनी तु स्त्रियामियम् ।

पुरस्य राजमार्गे स्यादुपनिष्करसंज्ञके ॥ १६५८ ॥

अना तु वाहयत्यर्थं वाहना दाशुरा पुनः ।

स्त्रियां स्यान्गृगवन्धन्यां मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ॥ १६५९ ॥

वैश्यवेनीसमुद्भूते बानकं तु नपुंसकम् ।

ब्रह्मचर्ये हि पुनर्धनितर्यथ वापनी ॥ १६६० ॥

स्त्रियामोदनभिक्षायां ग्रासमाच्यमाना पुनः ।

वापना वापयत्यर्थं धार्तिकस्तु द्वयोरयम् ॥ १६६१ ॥

दूते विवाहविख्यातधूलिभक्ते तु तत्रापि ।

व्याख्याग्रन्थविशेषे च वारुणी तु स्त्रियामियम् ॥ १६६२ ॥

उमायां च प्रतीच्यां च सुरायां च लतान्तरे ।

भेद्यलिङ्गं तु वरुणसम्बन्धिभ्यथ वारिजम् ॥ १६६३ ॥

पञ्च सामुद्रलवणे ह्रीं शब्दे तु पुंस्त्रियम् ।

वागमस्तु पुमान् विष्णोरवतारान्तरे बलेः ॥ १६६४ ॥

द्वेष्टरि दुमभेदे च मदनाख्ये तथा भवेत् ।

दिग्गजे यमकाष्टाख्ये ह्रस्वे तु त्रिष्वथ स्मृतः ॥ १६६५ ॥

वातूलः पुंसि वात्यायां त्रि तु वातासहे तथा ।

वातलेऽप्यथ काके द्वे वायसः स्त्री तु वायसी ॥ १६६६ ॥

काकोदुम्भरिकायां च काकमाच्यां च भाषिता ।

भेद्यलिङ्गं तु विज्ञेयं वयस्सम्बन्धिमात्रके ॥ १६६७ ॥

† 'वागरस्तु गतातडे मुमुक्षो वातवेष्टके । विशारदे विषाणेऽपि निर्णये वारकेऽपि च ॥'
इति मेदिनी, 'वागरो वारके शाणे निर्नरे वाडये वृके । मुमुक्षो पण्डिते चापि परित्यक्तभयंऽपि
च ॥' इति हेमचन्द्रः ।

बालकं त्वस्त्रियां ज्ञेयं वलयेऽप्यङ्गुलीयके ।
 ह्रीवरे तु नपि स्त्री तु बालिका सिकतायु च ॥ १६६८ ॥
 ऊर्मी च कर्णपृष्ठस्य विज्ञेया भूषणान्तरे ।
 वलये चाङ्गुलीये च पुमांसं रभसोऽब्रवीत् ॥ १६६९ ॥
 वायुकस्तु पुमानर्कनामधेयमहीरुहे ।
 रौमकाल्ये तु लवणे विजानीयात्तपुंसकम् ॥ १६७० ॥
 क्ली तु सन्देशवाचि स्याद् वाचिकं त्रि तु वाकृते ।
 गिरा चाभिनये ना तु वातघ्नो भूरुहान्तरे ॥ १६७१ ॥
 परण्डसंज्ञे त्रिपु तु वातघ्नी वातघातके ।
 अमनुष्ये वाजिनं तु नवानिक्षाजयन्तुनि ॥ १६७२ ॥
 वाजिसम्बन्धिनि त्वेतत् त्रिरथो वासिकं नपि ।
 गृहच्छदिष्काष्टभेदे तन्धि नाष्टाद्वयेऽथ सा ॥ १६७३ ॥
 वासिका स्त्री माल्यदानि वापिकं तु नपुंसकम् ।
 त्रायमाणासमाल्ये स्यात् स्थावरे भेद्यवत् पुनः ॥ १६७४ ॥
 वर्षायु भवजातादौ निर्वृत्तं यच्च किञ्चन ।
 वर्षेण वर्षाभिर्वा स्यात् तत्रार्थीष्टादिकेऽपि तत् ॥ १६७५ ॥
 वासवस्तु पुमानिन्द्रे द्वादशे चाप्यरलिके ।
 भवेत् सप्तदशारलेर्युगस्य स्यात् तु भेद्यवत् ॥ १६७६ ॥
 वसुसम्बन्धिनि द्वे तु वातिको विषवैद्यके ।
 त्रि तु वातस्य शमने कोपने चापि वस्तुनि ॥ १६७७ ॥
 बालुका तु स्त्रियामुक्ता सिकतायु नपि त्वदः ।
 एलाबालुकसंज्ञे स्याद् भेद्येऽपि विषान्तरे ॥ १६७८ ॥
 पुण्डरीकसमाल्येऽथ वाचालो भेद्यलिङ्गकः ।
 बहुगर्धगिरि स्त्री तु शारिकासंज्ञपक्षिणि ॥ १६७९ ॥

वाचाला वासरस्त्वस्त्री दिवसे ना तु पार्वके ।
 कामे प्रायुषि चाथ स्तुर्वाहिकाः पुंसि भूमि च ॥ १६८० ॥
 टैकसंज्ञे* जनपदे वाहिकं तु नपुंसकम् ।
 तुलासंज्ञोन्मानभेदादृक्षं दशगुणं स्मृतम् ॥ १६८१ ॥
 वृद्ध्या दशगुणं तस्मात् स्थितेष्वाचितकादिषु ।
 अष्टालु परिमाणेषु पट्टके स्यात् परिमाणके ॥ १६८२ ॥
 ब्राह्मकस्तु द्वयोः सर्पप्रभेदेऽजगराद्वये ।
 ना त्वमौ मुनिपण्णालययाके च जलनिर्गमे ॥ १६८३ ॥
 भेद्यलिङ्गस्तु बहनकर्माजीवे वृद्धः स्मृतः ।
 वारङ्गस्तु द्वयोर्ज्ञेयः शकुनौ पुंसि तु स्मृतः ॥ १६८४ ॥
 खड्गैकदेशे वाराहं पुनः सामतु केपुचिन् ।
 क्लीवं वराहमुनिना पुनर्ग्रन्थे कृते त्रिषु ॥ १६८५ ॥
 वराहसम्बन्धिनि च वाराही तु स्त्रियाभियम् ।
 विष्वक्सेनप्रियानामन्योपधौ च लनान्तरे ॥ १६८६ ॥
 वाराहकन्दसंज्ञे स्यादन्यस्यां कापि चौपधौ ।
 सप्तानां चैव मातृणामेकस्यैवामि मातरि ॥ १६८७ ॥
 वायु(कः?)स्तु द्वयोर्ज्ञेयः शकुनौ स्त्री तु वायुरां ।
 रात्रौ क्लीवं तु वादित्रं वायुनिर्घोषवाययोः ॥ १६८८ ॥
 वदितुस्तु त्रि सम्बन्धिन्यथ स्याद् वादना न ना ।
 अर्थे वादयतेः क्ली तु वायुनिर्घोष ईस्तिन् ॥ १६८९ ॥
 वाये तु वादिकं क्लीवं भेद्यलिङ्गं तु कर्तरि ।
 अण्यन्तवदतेर्ष्यन्तवदतेः कर्म यः स्मृतः ॥ १६९० ॥

१. 'द्वे ।' ग. पाठः. २. 'भक्तं' ड., 'पट्टकं' ग. पाठः. ३. 'स्यो चापि' ग. पाठः.

* "टैकवाहीककास्त्रीरुपकेषु ससिन्धुषु । बाहीका वाहिकाः कीराः शाखयो वारदाः क-
 मात्" (पृ. ३७. श्लो. २७) इति तु वैजयन्ती । † 'वायुरा वासिताराज्योः' इति तु हेमचन्द्रः ।

वासना तु न ना गन्धधूपाद्यैर्भावनाविधौ ।
 तथा निवासयत्यर्थे वस्तेर्हेतुकृतावपि ॥ १६९१ ॥
 वासनस्तु पुमान् गोहावयवे विन्दुसंज्ञके ।
 वासनासाधने तु त्रि स्त्रीलिङ्गा तु स्मृता बुधैः ॥ १६९२ ॥
 वार्धुपिग्मवृणवृद्धौ स्त्री वृद्ध्याजीवे तु भेद्यवत् ।
 वारिणिस्तु पशौ द्वे स्यात् पशुवृत्त्यां तु सा स्त्रियाम् ॥ १६९३ ॥
 विजयस्तु जये पुंसि तथा मध्यमपाण्डवे ।
 खड्गे च स्त्री तु विजया हरीतक्यामथ त्रिषु ॥ १६९४ ॥
 विवुधो विदुषि द्वे तु देवेऽथो पुन्रपुंसकम् ।
 विलग्नं मध्यसंज्ञे स्याच्छरीरावयवे त्रि तु ॥ १६९५ ॥
 सक्तेऽथ विरलं त्रि स्यादघने विरला स्त्रियम् ।
 स्त्रियां गृध्रनस्त्रीसंज्ञलताजातावथ स्त्रियाम् ॥ १६९६ ॥
 विशल्यामिशिखानाम्ब्यामोषधौ स्यात् तथैव सा ।
 दन्तिकायां गुडूच्यां च निश्शले त्वभिधेयवत् ॥ १६९७ ॥
 विशिखस्तु पुमान् बाणे विशिखा तु स्त्रियामियम् ।
 रथ्यायां रभसस्त्वेनां खनित्र्यामिति चोक्तवान् ॥ १६९८ ॥
 भगवद्यादवोक्तं तु चेतसि क्लीबलिङ्गकम् ।
 निदिशखे तु त्रिषु स्त्री तु विशाखा तारकान्तरे ॥ १६९९ ॥
 धारासंज्ञे पादपस्यावयवान्तर एव च ।
 ना तु देवविशेषे स्यात् स्कन्ददेवस्य पृष्ठजे ॥ १७०० ॥
 स्कन्ददेवे वदन्त्यन्ये विशाखाकालजे पुनः ।
 भेद्यवत् स्याद् विषाणा तु पशुशृङ्गेभदन्तयोः ॥ १७०१ ॥
 लिङ्गत्रये स्त्रियां तु स्यादजशृङ्गीति विश्रुते ।
 लताभेदे विषाणीति ङ्यन्ता स्त्री तु निश्चिन्त्यसौ ॥ १७०२ ॥

गुल्लच्यां वृश्चिकार्यां च *भाङ्गीनाम्नि च भेषजे ।
 त्रिवृतासंज्ञवल्ग्यां च शिरीषे तु पुमानयम् ॥ १७०३ ॥
 श्लेष्मातकार्ये च तरौ विषमस्य तु हन्तरि ।
 अमनुष्ये विषस्य स्याद् दिनयस्तु शमे भवेत् ॥ १७०४ ॥
 त्रि तु वीतनये स्त्री तु वल्ग्यां विनयाथ सः ।
 विहृणो भेषलिङ्गः स्थाच्छटे स तु नृद्विजकः ॥ १७०५ ॥
 कपिभेजे भवेत्तौ तु विपक्षः शत्रवे तथा ।
 पाक्षपक्षे भेषवत् तु वीतपक्षे पुमान् पुनः ॥ १७०६ ॥
 धितर्क आशङ्कायां स्याद् वीततर्के तु भेषवत् ।
 विपिनं ह्रीं वने हर्षनन्दी तु विवृणोत्यदः ॥ १७०७ ॥
 जलदुर्गे भेषवत् तु गहने विप्रियं तु नर ।
 अपराधे भेषवत् तु विज्ञेयं विगतप्रिये ॥ १७०८ ॥
 विष्किरस्तु द्वयोः पक्षिमात्रे कुकुटपक्षिणि ।
 मयूरे च विरागस्तु वैराग्ये ना त्रिषु त्वयन् ॥ १७०९ ॥
 वीतरागे विषादस्तु विषस्यात्तु भेषवत् ।
 चित्तावसादे तु पुमान् विश्वस्ता तु श्रियांनियम् ॥ १७१० ॥
 विषदायां शाश्वतस्तु त्रिषु विश्वासयोग्यक ।
 विपनस्तु द्वयोः सर्वे भेषवत् तु विपदते ॥ १७११ ॥
 अथो वितुलमानपराकस्तम्भे नपुंसकम् ।
 लुनिपण्णाहये तुत्थाज्जनार्ये चाज्जनान्तरे ॥ १७१२ ॥
 तामलक्यां तु ना ना तु विदण्डो मार्गोधिनि ।
 अर्णवसंज्ञकाटे च वीतदण्डे तु भेषवत् ॥ १७१३ ॥

१. 'भाङ्गीना' क. ड. च. पाठः. २. 'ना' न. पाठः. ३. 'यां श्रियाम्' क. ड.
 च. पाठः.

* 'भार्गा ब्राह्मणयष्टिका' इति त्वमरः ।

विलेपस्तु पुमाञ्ज्ञेयः स्यात् क्रियायां विलिम्पते ।

तथानुलेपनद्रव्ये विलेपी तु स्त्रियामियम् ॥ १७१४ ॥

घनद्रवायां विज्ञेया यवाग्वामथ सा स्त्रियाम् ।

घनद्रवयवाग्वं स्याद् विलेप्या भेद्यवत् पुनः ॥ १७१५ ॥

विलेप्ये विशेषस्तु ना भेदेऽतिशये त्रि तु ।

वीतशेषे पक्षिमात्रशेषेऽप्यथ नृभूमनि ॥ १७१६ ॥

विदेहास्तीरशुक्त्याख्यनीवृद्धदे त्रिपु त्वयम् ।

वीतदेहे विद्रुतं तु ह्रीवं विद्रवणे त्रि तु ॥ १७१७ ॥

पलायिते विलीने च विकृतं तु नपुंसकम् ।

वैजयन्त्यां तु पुंस्याह वीभत्साख्ये रसे त्रि तु ॥ १७१८ ॥

तद्वत्पर्यं पाक्षिकृतविकारापन्नयोरपि ।

तथा वीतकृतेऽपि स्याद् रोगिदूरूपयोरपि ॥ १७१९ ॥

नानाविधक्रिये चाथ ह्रीवं नानाविधे कृते ।

विकृतौ चोचितस्यापि लज्जादिभिरभाषणे ॥ १७२० ॥

ह्रीणां भावप्रभेदेऽथ विभ्रमः संशये पुमान् ।

शृङ्गारचेष्टाभेदे च द्राग्विपर्यासरूपके ॥ १७२१ ॥

शोभायामपि च भ्रान्तौ वेर्भ्रमे च त्रिपु त्वयम् ।

वीतभ्रमे विग्रहस्तु विस्तारे युद्धदेहयोः ॥ १७२२ ॥

वेर्भ्रहे चाजयस्त्वाह विस्तारात् पृथगेव वै ।

वाक्यप्रभेदेऽप्येतत् तु केचिन्नेच्छन्ति सूरयः ॥ १७२३ ॥

विस्तारेण गतार्थत्वात् त्रि तु स्याद् विगतग्रहे ।

विभूतिस्तु स्त्रियामृतौ विभोरैश्वर्यसम्पदोः ॥ १७२४ ॥

भेद्यलिङ्गा तु कथिता शब्दागमविचक्षणैः ।

वीतभूतौ विभक्तिस्तु स्त्री विभागेऽपि सुसिद्धोः ॥ १७२५ ॥

प्रादिशीयमत्यये च वीतभक्तौ तु भेद्यवत् ।
 विदूषतिस्तु द्वयोर्देवे ना तु जानातरि त्रि तु ॥ १७२६ ॥
 विद्यां पर्यायं विधाता तु विरिञ्चे (तु? ना) त्रिषु त्वयम् ।
 कर्तृमेधाविनोः स्यात् तु विष्णुदन्तनपोरयम् ॥ १७२७ ॥
 समरात्रिन्दिवे काले क्रतुभेदे तु पुंस्ययम् ।
 विदूष्यास्तु पुमान् सूर्ये द्वे तु देवे नरेऽपि च ॥ १७२८ ॥
 वायुदिग्गजहस्तिन्यां पुनः स्त्री स्याद् दिवस्वती ।
 विष्वात्मा तु पुमान् सूर्ये विरिञ्चेऽप्यथ भेद्यवत् ॥ १७२९ ॥
 बहुव्रीहौ विजन्मा तु भर्त्यजात्यन्तरे द्वयोः ।
 शङ्खपूर्वकधैश्यायां घ्रात्याज्जाते त्रिषु त्वयम् ॥ १७३० ॥
 ‡(सूर्ये?) जन्मन्ययो पुंसि विरोध्यां शात्रवं त्रि तु ।
 विरोद्धरि विपाकी तु यवक्षारे पुमांश्चि तु ॥ १७३१ ॥
 विपाकवति ना तु स्याद् विपाणी वृषभे गजे ।
 विपाणवति तु त्रि स्याद् विषयी तु महीपतौ ॥ १७३२ ॥
 विषयस्थजने पुंसि मन्मथेऽप्यथ भेद्यवत् ।
 दिक्षेयो विषयोपेते द्रुते त्वजय ईदृशम् ॥ १७३३ ॥
 विषयात्कृत्पुरुष इति नप् त्विन्द्रियेऽथ ना ।
 विधर्मा ह्यहिते हर्षनन्दी त्वाह महामतिः ॥ १७३४ ॥
 व्यतीचार इति त्रिस्तु भवेद् विगतधर्मके ।
 सामग्रभेदे तु स्त्रीषु पुनपुंसकयोः पुनः ॥ १७३५ ॥
 विहायां विद्यति द्वे तु विहगे महति त्रिषु ।
 स्तेने च ना तु वीरोज्ज्ञो योऽग्निहोत्रं स्वयं नहि ॥ १७३६ ॥

१. 'विषय ईदृशः ॥' च. पाठः. २. 'यो' ड. पाठः.

‡ 'गर्हजन्मनि' इति स्यात् ।

अभिहोत्री जुहोत्यब्दं *तस्मिन्(?) वीरस्य तूज्जके ।
 मेघवद् वीरहा तु स्यादुत्सन्नान्याभिहोत्रिणि ॥ १७३७ ॥
 पुमांस्त्रिषु तु वीरस्य हन्तरि स्यादथ द्वयोः ।
 वृषलो (द्वेऽश्वे)† भवेच्छूद्रे वृषभे तु पुमांस्त्रि तु ॥ १७३८ ॥
 स्याल्लातरि वृषार्थस्य वृजिनं तु वले नपि ।
 पापे च ना तु केशे स्यात् कुटिले त्वभिधेयवत् ॥ १७३९ ॥
 वृश्चिकस्तु द्वयोः क्षुद्रजन्तौ द्रुण इति श्रुते ।
 पुच्छकण्टकसंयुक्ते तथा स्याच्छूकक्रीटके ॥ १७४० ॥
 स्त्रीपुंसयोस्तु खर्जूरसंज्ञके विषक्रीटके ।
 द्राघिष्ठे वृश्चिका ना तु राशिभेदेऽपि चाष्टमे ॥ १७४१ ॥
 भौमाय सूर्यदत्ते स्याद् या तु श्वेता पुनर्नवा ।
 तस्यां च वेदना तु स्याज्ज्ञानेऽनुभवपीडयोः ॥ १७४२ ॥
 अना क्लीवं तु सत्तायां भवेलाभविचारयोः ।
 वेणुकं गजतोत्रे क्ली वेणुका तु स्त्रियामियम् ॥ १७४३ ॥
 वाद्यभेदे वंशसंज्ञे मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ।
 द्वे निपादीक्षत्रियजे वेजनस्तु पुमानयम् ॥ १७४४ ॥
 भवेत् सप्तदशारलेर्यूपस्यारलिके तथा ।
 मूलात् सप्तदशे क्ली तु भये च चलनेऽपि च ॥ १७४५ ॥
 अना तु वेजयत्यर्थे वेधकं तु नपुंसकम् ।
 लवणे सैन्धवाभिल्ये त्रि तु व्यद्धरि नप् पुनः ॥ १७४६ ॥
 वेधनं व्यधने स्त्री तु वेधनी या तु विश्रुता ।
 आस्फोटनीति तत्र स्याद् घेत्रवांस्त्वभिधेयवत् ॥ १७४७ ॥

१. 'तद्वीरस्तस्य' ख. ग., 'द्वीरस्य' ड. च. पाठः.

* 'तस्मिन् वीरस्य तूज्जके' इति पाठः समग्रतः । † 'वृषलस्तुरगे शूद्रे' इति हेमचन्द्रः ।

वेद्युक्ते वेद्यवती पुनः स्त्री निजगन्तरे ।
 वैदर्भी तु स्त्रियां काव्यरतिभेदे दुरालभा ॥ १७४८ ॥
 इति प्रतीतस्तन्मे च वैदर्भं त्वमित्येषवत् ।
 विदर्भदेशसम्बन्धे वैदेही तु स्त्रियामियम् ॥ १७४९ ॥
 रोचनायामपि ग्राह्य रभसः शब्दविचनः ।
 मैथिल्यामपि पिप्पल्यां स्याद् विदेहनृपे तु ना ॥ १७५० ॥
 मर्त्यजात्यन्तरे तु द्वे वैश्ययां शूद्रजे तथा ।
 ब्राह्मण्यां वैश्यजाते च वैतसस्तु पुमानयम् ॥ १७५१ ॥
 स्यात् पुंस्प्रजनने त्रिस्तु विकारे देतसस्य हि ।
 वैदिकस्तु पुमान् ब्रह्मचारिणि स्यादधीतवान् ॥ १७५२ ॥
 यो वेदं तत्र वेदे तु भवे स्याद् भेद्यल्लिङ्गकः ।
 वैशाखस्तु पुमान् मन्थदण्डे माधवमासि च ॥ १७५३ ॥
 अस्त्री तु धानुष्काणां स्यात् स्थितिभेदे स चेदृशः ।
 त्रिवितस्त्यन्तरौ पादौ यत्र तत्र स्त्रियां पुनः ॥ १७५४ ॥
 पौर्णमास्यां विशाखाख्यनक्षत्रयुजि सा तथा ।
 गजस्य पूर्वपादस्य नखादूर्ध्वं हि सप्तधा ॥ १७५५ ॥
 कृतखोर्ध्वस्थभागे च भेद्यलिङ्गं तु वैष्णवम् ।
 विष्णुभक्ते तथा विष्णुदेवते विष्णुयोगिनि ॥ १७५६ ॥
 ना तु सप्तदशारत्नैर्च्यस्यारभ्य गूलतः ।
 शेषस्योदशैरलौ वैष्णवी तु स्त्रियामियम् ॥ १७५७ ॥
 सप्तानामपि मातृणामेकस्यां स्यात् तथैव सा ।
 नवानां विष्णुशक्तीनामेकस्यामपि नप् पुनः ॥ १७५८ ॥
 तवाहंसोनवर्गस्य साम्नोः प्रथमयोः स्मृतम् ।
 वैष्णवस्तु द्वयोर्मर्त्यजातिभेदे यदुद्भवः ॥ १७५९ ॥

ब्राह्मण्यां तत्र माहिष्यात् त्रिस्तु वेणुविकारके ।

क्री तु स्वर्णविशेषे स्याद् वेणुतटसमुद्भवे ॥ १७६० ॥

कर्णिकारप्रभेऽथो ना शम्बरो गिरिमेघयोः ।

दैत्यभेदे च विज्ञेयो यो विभर्त्युरसा स्त्रियम् ॥ १७६१ ॥

द्वे तु स्यान्मृगभेदेऽल्पहरिणे मत्स्य एव च ।

क्रीं तु सलिले बौद्धव्रतभेदे बलेऽप्यथ ॥ १७६२ ॥

शङ्खरो मर्त्यजातेर्द्वे प्रभेदे यस्य सम्भवः ।

शङ्खाद् भिलम्त्रियां ह्री तु शवरी तापसस्त्रियाम् ॥ १७६३ ॥

रामायणप्रसिद्धायां पुल्लिङ्गस्तु महेध्वरे ।

नपुंसकं तु सलिले शवलस्तु नृलिङ्गकः ॥ १७६४ ॥

चित्रवर्णवृषे चित्रवर्णे च त्रि तु तद्वति ।

शवली तु स्त्रियां चित्रवर्णगव्यामथ द्वयोः ॥ १७६५ ॥

शफरो मत्स्यभेदे स्यात् प्रोष्ठीसंज्ञे स्त्रियां पुनः ।

शफरी वृक्षभेदे स्यादश्मन्तक इति श्रुते ॥ १७६६ ॥

शलली नपुंस्रियोः श्वाविलोमि श्वाविधि तु द्वयोः ।

शण्डिलस्तृपिभेदे ना पार्वत्यां शण्डिली स्त्रियाम् ॥ १७६७ ॥

जलशुक्तौ तु शम्बूको द्वे शम्बूका तु सा स्त्रियाम् ।

गजस्य मुखमध्यस्य पार्श्वधोदेशयोरथ ॥ १७६८ ॥

ना सूक्ष्मे तण्डुलकणे तण्डुलस्य मलेऽपि च ।

शल्यकस्तु पुमाञ्छ्वेतखदिरे कदराह्वये ॥ १७६९ ॥

शल्यकी तु द्वयोर्ज्ञेया मृगभेदेऽथ शस्त्रकः ।

पुंसि स्यादृक्कणक्षारे क्री त्वयस्यथ स द्वयोः ॥ १७७० ॥

शरभः सिंहशत्रौ स्यादष्टपात्संज्ञके मृगे ।

मृगान्तरे च रभसः करभे चोक्तवानमुम् ॥ १७७१ ॥

लिप्यां तु शरभा कन्यास्वविवाहास्तु कुत्रचित् ।
 विशीर्णक्रियां द्वयोस्तु स्याच्छकुलो मत्स्यभेदके ॥ १७७२ ॥
 स्त्री तु कूर्मशण्डवल्ल्यां स्याच्छकुला शमनस्तु ना ।
 यमे क्लीवं तु शान्तौ स्यादना तु शमना भवेत् ॥ १७७३ ॥
 वधेऽपि शमयत्यर्थं त्रि तु स्याच्छान्तिसाधने ।
 श्वसनस्तु पुमान् वायौ मदनाख्ये च पादपे ॥ १७७४ ॥
 स्त्री तु श्वासक्रियायां स्याच्छ्वपचस्तु द्वयोरयम् ।
 मर्त्यजात्यन्तरे विप्राचण्डालप्रभवे तथा ॥ १७७५ ॥
 निष्ठचादनन्यपूर्वायां किरात्यां जनिते त्रि तु ।
 शुनः पक्षर्यथ द्वे स्याच्छृषाको मनुजान्तरे ॥ १७७६ ॥
 विप्रचामन्वष्टजे क्षतुर्जाते चोम्रलियामध ।
 उम्रात् क्षत्रलियां जात इति केचित् पुमान् पुनः ॥ १७७७ ॥
 शुनः पाके पुमांस्तु स्याच्छशुरो जनके भवेत् ।
 भार्या(मातरि? या अपि) पत्युश्च रभसस्त्वत्र भाषते ॥ १७७८ ॥
 स्त्रीलिङ्गा श्वशुरा ब्राह्मचामित्येवं शब्दकोविदः ।
 देवरे तु श्वशुर्या ना द्वे तु स्याले पुमान् पुनः ॥ १७७९ ॥
 शशाङ्के शयुनः स्वप्ने द्वयोस्त्वजगरेऽथ ना ।
 प्रदोषे शयथो मृत्यौ मत्स्ये त्वजगरे द्वयोः ॥ १७८० ॥
 भेद्यलिङ्गस्तु निद्रालौ शयनं तु नृशण्डयोः ।
 शय्यायां स्त्री तु सुरते सावेशे शरटं तु नप् ॥ १७८१ ॥
 आयुधे चैव चापे च क्रीडाशीले तु भेद्यवत् ।
 शकलस्त्वपिभेदे ना खण्डे तु नरशण्डयोः ॥ १७८२ ॥
 रागद्रव्यविशेषे च दल्कलेऽप्यथ भेद्यवत् ।
 शकलो नूर्खधनिनोर्नीवृद्धेदे नृभूमनि ॥ १७८३ ॥

शकुटस्तु पुमाञ्छाकस्तम्बभेदे स्त्रियां पुनः ।
 हस्तिनः पश्चिमं भागं विभज्य दशधोर्ध्वतः ॥ १७८४ ॥
 आरभ्य पञ्चमे भागे शकुटाथ शकोटवाक् ।
 बाहौ ना भेद्यवच्छक्ते शताङ्गस्तु रथे पुमान् ॥ १७८५ ॥
 पूर्ववत् स्यात् समासादि श्रपणा तु न पुंस्यसौ ।
 धातोः श्रपयतेरर्थे श्रपणी तु स्त्रियामियम् ॥ १७८६ ॥
 स्यात् सुग्विशेषेऽग्निहोत्रहवणीसंज्ञकेऽथ नप् ।
 श्रान्तौ स्याच्छ्रमणं स्त्री तु श्रमणी मुण्डिकाह्वये ॥ १७८७ ॥
 भैषज्यस्तम्बभेदे स्याद् रभसस्त्वाह शब्दावित् ।
 दध्याल्याख्यलतायां च द्वे तु क्षपणकेऽथ नप् ॥ १७८८ ॥
 श्रवणं स्याच्छृणोत्यर्थे श्रोत्रे चाथ नृलिङ्गकः ।
 विष्णुदेवतनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ॥ १७८९ ॥
 श्रवणा तु स्त्रियां रात्रिविशेषे पूर्णिमान्तरे ।
 प्राणिभेदे पुनर्द्वे स्याच्छ्रविष्टा तु स्त्रियामियम् ॥ १७९० ॥
 वसुदेवतनक्षत्रे तद्युक्ते कालमात्रके ।
 जाते तु तत्र त्रिरथो शत्रुघ्नो ना कनीयसि ॥ १७९१ ॥
 काकुत्स्थस्य सुमित्राजे त्रिस्तु शत्रोर्निहन्तरि ।
 शर्वरो ना महादेवे चन्द्रे च तमसि त्वदः ॥ १७९२ ॥
 स्त्री स्त्री तु शर्वरी रात्रौ सन्ध्यायामपि योषिति ।
 अथ स्त्री शमिता चूर्णे गोधूमस्येति यादवः ॥ १७९३ ॥
 असाधिव तदाभाति शब्दज्ञानां यदग्रणीः ।
 गोधूमचूर्णे समिधं धान्तं पुल्लिङ्गमुक्तवान् ॥ १७९४ ॥
 शाकटायन आचार्यस्तस्यैषभ्रंश इत्ययम् ।
 भासते सौपि साध्वी चेदीप्स्ये शमयतेस्त्रिषु ॥ १७९५ ॥

शकुन्तस्तु द्वयोः पक्षिमात्रे भासाख्यपक्षिणि ।
 शकुन्तस्तु विहङ्गे द्वे पुंसि त्वजग उक्तवान् ॥ १७९६ ॥
 मित्रे ह्री तु निमित्ताख्ये शुभादेः सूचकेऽथ ना ।
 शकुनिर्घृतराष्ट्रस्य पक्ष्ये पूर्वनृपान्तरे ॥ १७९७ ॥
 द्वे तु पक्षिणि चित्ताख्ये पक्षिमात्रेऽप्यथ द्वयोः ।
 शयालुः क्रोष्टरि त्रिस्तु निद्रालावथ पुंस्ययम् ॥ १७९८ ॥
 उदुम्बरद्रुमे श्रेयः शयालुरपरे पुनः ।
 वृक्षादयवभेदे च ह्री तूदुम्बरजे फले ॥ १७९९ ॥
 गन्धद्रव्यविशेषे च फले त्वामे त्रि शाखिनाम् ।
 श्रद्धालुस्तु त्रिषु श्रद्धाशीले स्त्रीलिङ्गवाक् पुनः ॥ १८०० ॥
 ह्रीविशेषे विजानीयात् प्राज्ञो दोहदसंयुते ।
 शकैल्लङ्घ्यताभेदे स्त्रियां पुंसि त्वर्थायते ॥ १८०१ ॥
 वनस्पतिविशेषेऽथ शब्दज्ञाद् शिष्यके द्वयोः ।
 त्रि तु शाब्देऽथ शतपाच्छताङ्घ्रौ त्रि स्त्रियां पुनः ॥ १८०२ ॥
 ज्ञेया शतपदी कर्णजलौकायामथ द्वयोः ।
 मत्स्ये स्याच्छकली त्रिस्तु शकलेन समायुते ॥ १८०३ ॥
 शारदस्तु पुनान् पीतमुद्गे संवत्सरेऽपि च ।
 त्रिस्तवधृष्टे च शुद्धे च शरत्पर्कैदिकेषु च ॥ १८०४ ॥
 शारस्य दातृर्यपि च रभसोऽप्रतिभेऽपि च ।
 प्रत्यग्रे च स्त्रियां तु स्यात् सप्तपर्णाख्यपादपे ॥ १८०५ ॥
 शारदी तोयपिप्पल्यामप्यथो शार्करं नपि ।
 स्यादन्धतमसे त्रिस्तु घातुकेऽथ त्रि शार्करः ॥ १८०६ ॥
 शर्करावति नप् तु स्याद् योनोवर्गसमुत्थयोः ।
 साम्नोर्माध्वीकसंज्ञे तु मधुमये पुमानयम् ॥ १८०७ ॥

१. 'धामे' क. च. पाठः. २. 'त्र' क. च. पाठः. ३. 'तन्धुर्दे' ग. पाठः.
 ४. 'क्षा' क. ड. च. पाठः.

दुग्धे फेने च रभसः प्रोक्तवाञ्छद्वित्तमः ।
 शाण्डिल्यस्तृपिभेदे ना स्याद् बिले पावकान्तरे ॥ १८०८ ॥
 शाण्डिलस्य त्वपत्ये द्वे गोत्रे स्त्री तत्र शमण्डिली ।
 शारिका तु स्त्रियां शारीसंज्ञे पक्ष्यन्तरे तथा ॥ १८०९ ॥
 वाद्यवादनदण्डे च *शाकटस्तु त्रि हिंसके ।
 शालेयस्तु पुमाञ्ज्ञेयो मिश्रेयासंज्ञभेपजे ॥ १८१० ॥
 चाणक्यमूलकेऽप्याह कश्चित् क्षेत्रे तु भेद्यवत् ।
 शाल्युद्भवोचिते क्ली तु चर्मपर्णीसमाह्वये ॥ १८११ ॥
 शार्ङ्गाष्टं स्याल्लताभेदे शार्ङ्गाष्टा तु स्त्रियामियम् ।
 प्रसिद्धे स्थावरे दासीषडश्रादिपदैरथ ॥ १८१२ ॥
 श्यामलोऽश्वत्थवृक्षे ना काण्ठ्यं च त्रि तु तद्वति ।
 श्यामिका मृगभेदे स्त्री श्यामला षोडशाङ्गुला ॥ १८१३ ॥
 श्वेतविन्दुरिति प्रोक्तं लक्षणं तस्य सा तथा ।
 ज्ञेया हेममले ना तु श्यामाकाह्वयधान्यके ॥ १८१४ ॥
 श्यामकः शाकटस्तु स्यात् पुमान् पलशतात्मनः ।
 तुलासंज्ञस्य मानस्य विंशत्यात्मकभारके ॥ १८१५ ॥
 शाकटीनापराभिल्ये यत् तु मानं व्यवस्थितम् ।
 उक्ता(द्) दशगुणं तस्मात् तथा दशगुणं हि यत् ॥ १८१६ ॥
 तस्माच्च यद् दशगुणं तस्मिन् क्ली भेद्यवत् पुनः ।
 शकटेः शकटस्यापि सम्बन्धिनि तथा स्मरेत् ॥ १८१७ ॥
 बाह्वके शकटस्याथ शाकटी स्त्रीति बुध्यतान् ।
 अर्थे निदानकारेण प्रयुक्ते शाकरस्तु ना ॥ १८१८ ॥

१. 'तु' ग. ड. च. पाठः. २. 'रि' ग. ड. पाठः.

* 'शारकस्तु' इति पाठः स्याद् अर्थसामञ्जस्यात्, शाकटशब्दस्योपरिष्ठाद्वक्ष्यमाणत्वाच्च ।

वृषभे शकरीसंज्ञच्छन्दसि त्वेतदीरितम् ।
 क्ली त्रिस्तु शकरीयोगिन्यथ स्याच्छान्दरं त्रिषु ॥ १८१९ ॥
 शम्भरेण हि सम्भरे शम्भरी तु स्त्रियामियम् ।
 मायायामथ पुल्लिङ्गः श्रावकः कण्ठजे गुणे ॥ १८२० ॥
 गायकानां गुणश्चायं यो दूराच्छ्रावयेद् ध्वनिम् ।
 स स्यात् त्रिस्तु भवेच्छ्रोतृश्रावयित्रोरथ द्वयोः ॥ १८२१ ॥
 व्याघ्रे सिंहे च शार्दूलो ना भागोत्तरवर्धिनाम् ।
 हिङ्गाक्षानां दशानां स्याच्चूर्णेऽथो पुंसि शान्दरः ॥ १८२२ ॥
 लोभ्रे क्ली त्वपराधे च पापे च शन्दरस्य तु ।
 सम्बन्धिनि त्रि ना तु स्यान्मासि श्रावणिके तथा ॥ १८२३ ॥
 श्रावणः श्रावणी तु स्त्री पौर्णमास्यां हि या भवेत् ।
 श्रवणाह्वयनक्षत्रयुक्ता तस्यां तथा भवेत् ॥ १८२४ ॥
 मुण्डीसंज्ञकभैषज्यस्तम्बेऽथ रभसोऽपठीत् ।
 दध्या(दिः ? ली)†संज्ञके बलिभेदेऽथ श्रवणस्य यत् ॥ १८२५ ॥
 सम्बन्धि तत्र त्रिः शीतगुणे तु शिशिरः पुमान् ।
 त्रि तु तद्वति शैखाख्ये तृतुभेदे नृशण्डयोः ॥ १८२६ ॥
 शिखरोऽस्त्री गिरः शृङ्गे वृक्षाग्रे रभसः पुनः ।
 पकदाडिमवीजाभमाणिक्यशकलेऽभ्यधात् ॥ १८२७ ॥
 पुलकेऽपि स एवाह भेद्यलिङ्गे तु बोधत ।
 वर्तुले यत् त्विदं प्रोक्तं कैश्चिच्छोभनवाचकैः ॥ १८२८ ॥
 बुधैः शिखरशब्दोऽयमित्यसत् तदमूलकम् ।
 शिशुकस्तु द्वयोर्वाले शिशुनारे तथैव च ॥ १८२९ ॥

१. 'रक्षिषु' ग. ड. च. पाठः. २. 'कम्' ग. पाठः.

† 'दध्याख्यां श्राव(णा ? णी) मता' इति भेदिनी ।

उल्लूपीसंज्ञके चापि जलजन्तौ पुमान् पुनः ।

द्रुमभेदे स्त्रियां तु स्याच्छिशुका + + + + + ॥ १८३० ॥

शिथिलं त्वदृढे त्रि स्याच्छिथिली तु स्त्रियामियम् ।

वन्निकासदृशे पिङ्गवर्णे क्रीटान्तरे भवेत् ॥ १८३१ ॥

अयोमले तु शिङ्गाणं क्लीबलिङ्गं प्रतीयताम् ।

नासामले तु स पुमान् शिखण्डस्तु पुमानयम् ॥ १८३२ ॥

मयूरपिच्छे स्त्री तु स्याच्छिखायां हि शिखण्ड्यसौ ।

शिखण्डी तु द्वयोर्ज्ञेयो मयूरेऽपि च कुक्कुटे ॥ १८३३ ॥

शिखण्डिनी तु स्त्री यूथ्यां गुञ्जायां च पुमान् पुनः ।

कलायसंज्ञे धान्येऽपि रभसः प्रोक्तवानमुम् ॥ १८३४ ॥

ऋषिभेदे कचिच्चापि पुरुषे भारतश्रुते ।

शिखण्डवति तु त्रि स्याच्छिखरी तु पुमान् गिरौ ॥ १८३५ ॥

अषामार्गसमारुधे च स्तम्भे रभस उक्तवान् ।

तरौ च स्त्री तु विज्ञेया छन्दस्यत्यष्टिसंज्ञके ॥ १८३६ ॥

वृत्तभेदे शिखरिणी मार्जितासंज्ञके तथा ।

संस्कृते तक्रभेदे स्याच्छीतकस्त्वलसे त्रिषु ॥ १८३७ ॥

ज्वालाभेदे शीतिका स्त्री शीकरस्तु पुमानयम् ।

* वाताद्य(स्ते) स्नेह(कणे) हस्त्यायुर्वेदिनः पुनः ॥ १८३८ ॥

हस्तिहस्तसमुद्भूतदानवारिण्यधीयते ।

गुणे च शबले शीतगुणे च स्यात् त्रिषु स्वयम् ॥ १८३९ ॥

गुणयोरेतयोरेकयुक्ते स्याच्छीतलस्तु ना ।

चम्पकारुधे पुष्पतरौ तथा शीतगुणे त्रिषु ॥ १८४० ॥

तद्वत्यथ स्त्रियां रक्तवर्णायां गवि शीतला ।

श्रीफलस्तु पुमान् धिल्वे श्रीफली तु स्त्रियामियम् ॥ १८४१ ॥

* 'शीकरं सरले वातसृताम्बुकणयोः पुमान्' इति मेदिनी, 'अथ शीकरः । वातास्त-
जलेऽम्बुकणे' इति हेमचन्द्रः ।

नीत्याह्मयानोवधौ स्यादामलज्यां तु शब्दवित् ।
 रभसोऽथ श्रीजनः स्याद् बुद्धे ना क्ली तु दक्षचदः ॥ १८४२ ॥
 श्रीपर्णी त्वमिमन्थास्यस्थावरे कमले च नप् ।
 श्रीपर्णी तु स्रियां वृक्षे कार्पण्ये कटफलेऽपि च ॥ १८४३ ॥
 श्रीर्षप्यं ‡ तु शिरलाणे योधानां शीर्षकाहये ।
 केशे ¶ तु विशदे त्रि स्यान्मुख्ये मूर्धभवेऽपि च ॥ १८४४ ॥
 अवैदिकास्तु शब्दजन्मन्याः केचिदधीयते ।
 तालव्योष्मादिरस्तीति शु(पु? पि)रध्वनिरस्य ते ॥ १८४५ ॥
 अर्थे ददान्ते विवरं रभसस्तु नखाहये ।
 भेषजेऽप्यपठीद् वायभेदे त्वजय उक्तवान् ॥ १८४६ ॥
 पाशादिके छिद्रयुक्ते पुनस्त्रिरिति चोक्तवान् ।
 एतच्चासान्त्रतं यस्माद् * (तालव्योष्मादिरेव?) हि ॥ १८४७ ॥
 वैदिका अनुमन्यन्ते तस्य चार्थाः पृथक् कृताः ।
 शुनकस्मृभिर्भेदे ना शुनि द्वे § (तु गूलिकः?) ॥ १८४८ ॥
 मर्त्यजात्यन्तरे पित्राञ्छूद्रायां व्यभिचारतः ।
 जाते शूलवति त्वेतत् त्रिरथो शृङ्खला त्रयी ॥ १८४९ ॥
 कटिस्त्रे भवेत् पुसां पादयन्धनवस्तुनि ।
 अपि स्याद् दन्तिनां ना तु शृङ्गारः स्याद् रसान्तरे ॥ १८५० ॥
 नवानां नाट्यविलयातरसानामुज्ज्वलाहये ।
 गजमण्डनभेदे च क्लीनं तु रभसोऽपठीत् ॥ १८५१ ॥
 लम्पटे चापि सिन्दूरचूर्णे चाथ नपुंसकम् ।
 शृङ्गाटं यन्त्रभेदे च योधानां स्याच्चतुष्पथे ॥ १८५२ ॥

१. 'छा' ड. च. पाठः. २. 'छ' ग. पाठः.

‡ 'क्ली' इति स्यात् । ¶ 'ना' इति स्यात् । * 'दन्तजोष्मादिमेव' इति पठितव्यं
 भाति । § 'ना तु शूलिकः' इति स्यात् ।

पुल्लिङ्गं तु विजानीयात् स्तम्भे सलिलसम्भवे ।
 दन्तबीज इति ख्याते शृङ्गारी तु पुमानयम् ॥ १८९३ ॥
 पूगवृक्षे सुवेपे तु त्रिरथो श्लेष्मलः पुमान् ।
 गोधूमधान्ये त्रिषु तु श्लेष्मवच्छेष्मकारिणोः ॥ १८९४ ॥
 श्लेष्मघ्नी तु स्त्रियामुक्ता पिण्यामल्लयोर्मनीषिणा ।
 रभसेन त्रिषु त्वेष श्लेष्मणो हन्तरि स्मृतः ॥ १८९५ ॥
 शैलूषस्तु नटे द्वे स्यात् कितवे च पुमान् पुनः ।
 शण्डजातौ च विल्वे च शैशवे तु नपुंसकम् ॥ १८९६ ॥
 शिशुत्वेऽप्युभयोः साम्नोरुच्चैतागीतयोस्त्रि तु ।
 शिशुसम्बन्धिनि क्ली तु शैलेयं तार्क्ष्यशैलके ॥ १८९७ ॥
 कालानुसौर्यसंज्ञे च धातुभेदे तथैव तत् ।
 सिन्धूत्थलवणे द्वे तु मधुपे स्यात् त्रिषु त्वतः ॥ १८९८ ॥
 शैवली शैवलवति स्त्री तु शैवलिनी धुनौ ।
 शैलाटस्तु द्वयोः सिंहे किराते च पुमान् पुनः ॥ १८९९ ॥
 देवले शुक्लकाचे च रभसेनेदमीरितम् ।
 अथ क्ली शोभनं हेम्नि धातोरर्थे च शोभनेऽतेः ॥ १८९० ॥
 त्रि तु स्यात् सुन्दरे क्ली तु शोधनं शुद्धिकर्मणि ।
 अनाः तु शोधयत्यर्थे शोधना ना तु शोधनः ॥ १८९१ ॥
 अङ्गोलवृक्षे स्त्री तु स्यात् मन्मार्जन्यां हि शोधनी ।
 त्रिस्तु स्यात् साधने शुद्धेः शोषकस्तु पुमानयम् ॥ १८९२ ॥
 वास्तुदेवाविशेषे स्यात् कोष्ठश्रेणौ हि पश्चिमं ।
 आरभ्य दक्षिणात् कोष्ठात् कोष्ठे तिष्ठति सप्तमे ॥ १८९३ ॥
 यस्तत्र त्रिः पुनः शोषृशोऽथिन्नोरथो पुमान् ।
 करज्जभेदे षड्ग्रन्थः षड्ग्रन्था तु म्रियामियम् ॥ १८९४ ॥

भेषजे पिप्पलीमूलसंज्ञे स्यादपरे पुनः ।
 आहुः शुक्लवचायां तां वचाभात्रे परे विदुः ॥ १८६५ ॥
 शैल्यां चाथ षडध्या स्त्री स्यादागलकपादपे ।
 प्रसिद्धे चापि शार्ङ्गाद्यादासीप्रभृतिभिः पदैः ॥ १८६६ ॥
 स्थाव(रैः स्त्रीः रे त्रि) तु षट्कोणे षाडवस्तु पुमानयम् ।
 गतिप्रभेदे स्यादग्लमधुरोन्मिश्रिते रसे ॥ १८६७ ॥
 एतद्रससमायुक्तं यत् तत्रायं त्रिषु स्मृतः ।
 पाण्मासी तु स्त्रियां श्राद्धे कर्तव्ये मासि नक्षत्रे ॥ १८६८ ॥
 प्रेतस्य त्रि तु सन्वद्धे षण्मास्याः पाष्टिकं तु नृ ।
 व्रतभेदे षष्ठकालभोजने च प्रवर्तते ॥ १८६९ ॥
 भेषवत् तु ननुद्धतपष्टाहभववस्तुनि ।
 सर्वज्ञो ना महादेवे बुद्धेऽप्येकैऽथ भेषवत् ॥ १८७० ॥
 सर्ववैद्विष्यथो पुंसि सप्तयो नपि चापरे ।
 सङ्केताचारसिद्धान्तकालेषु शपणे तथा ॥ १८७१ ॥
 क्रियाकारे चाजयस्तु व्रते निर्देजसम्पदाः ।
 भाषायां च वयं त्वेनं ब्रूमहे राज्ञमे नरि ॥ १८७२ ॥
 सङ्गरस्तु प्रतिज्ञायां क्रियाकारे च नापदि ।
 युद्धे विषे तु रभसः क्लीबं तु ग्याच्छनीफले ॥ १८७३ ॥
 सङ्गरस्तु पुमान् पूर्वराजभेदे नपि त्वदः ।
 व्यासि निर्गरेण स्यात् सहितेऽथ नृलिङ्गकः ॥ १८७४ ॥
 सङ्गाद्यः कुञ्जरे युद्धयोऽप्येऽथो भेषलिङ्गकः ।
 सज्जद्व्ये स्यन्दनं तु स्त्री किञ्चिच्चलनेऽथ ना ॥ १८७५ ॥
 तिमिशाल्यद्रुमे स्त्री तु स्यन्दनं सवणे जले ।
 रथे तु ना स्यन्दनी तु स्त्रीलिङ्गा स्यात् अहध्रमे ॥ १८७६ ॥

स्पर्शनं तु नपि स्पृष्टौ दाने च प(त?व)ने तु ना ।
 अना तु स्पर्शयत्यर्थे स्पर्शना परिकीर्तिता ॥ १८७७ ॥
 §सर्गकं त्वतिर्वाले स्याद् (वध्नी?दधि)* यत्रोत्तमात्रकम् ।
 संयार्धनं तत्र भेद्यलिङ्गं तु सष्टरि मृत्तम् ॥ १८७८ ॥
 अथात्र रभसः प्राह पुल्लिङ्गे वचनं यथा ।
 नालिकेरस्य सस्याभमणौ खड्गे च सस्यकः ॥ १८७९ ॥
 भागवृत्तिकृता तूक्तं सस्यसम्पन्नवस्तुषु ।
 ब्रीहिशाल्यादिकेष्वेव स्थावरेष्वत्र भेदवत् ॥ १८८० ॥
 यत् त्विदं गुणसम्पन्ने जयादित्येन भाषितम् ।
 अतिलोकतया तस्य विरसत्वादुपेक्षितम् ॥ १८८१ ॥
 संहितं तु त्रि संश्लिष्टे संहिता तु स्त्रियामिवम् ।
 शास्त्रग्रन्थजातिभेदे वेदभागेऽपि च क्वचित् ॥ १८८२ ॥
 अतीव सन्निकर्षे च वर्णानां क्ली तु सामनि ।
 पष्ठे च नवमे चैव स्वादिष्ठावर्गगतके ॥ १८८३ ॥
 सप्तकस्तु पुमान् सङ्घे सप्तानां क्ली तु सप्तकम् ।
 मृगयाक्षादिषु स्त्री तु सप्तकी काञ्चिदामनि ॥ १८८४ ॥
 सप्तमं तु त्रि सप्तानां पूरणे सप्तमी पुनः ।
 स्यात् सप्तमविभक्तौ च दुर्गादेज्यास्ति ग्रावपि ॥ १८८५ ॥
 सङ्कोचने तु सङ्कोचः पुमान् क्लीबं तु कुङ्कुमे ।
 सम्वाधस्तु भगे स्त्रीणां पुमान् भेदे च सज्जनः ॥ १८८६ ॥
 क्षारायां सङ्कोटेऽन्ये तु सङ्कोटे त्रिषु मान्यते ।
 संस्कृतं त्वाहितोत्कर्षे कृत्रिमे निर्मलीकृते ॥ १८८७ ॥

१. 'मात्रे स्या' ग. पाठः. २. 'प' क. च. पाठः.

§ लज्जकमिति स्यात् । * 'संज्ञावने तृप्तमात्रे प्राइसन्दात् सर्गकं दधि' (पृ. १३४. श्लो. १४०) इति वैजयन्ती ।

त्रिषु स्याल्लक्षणोपेते भाषाभेदे तु पण्डिताः ।
 नपुंसकं विजानन्ति संसर्पन्तु पुमानयम् ॥ १८८८ ॥
 अहीनक्रतुभेदे स्यात् संसृष्टौ च नपि त्वदः ।
 महासर्पसमाख्येषु सामयु स्याद् दशस्वपि ॥ १८८९ ॥
 सञ्जयस्तु पुमाञ्ज्येयः पुरुषे भारतश्रुते ।
 क्लीबं तु सामभेदे स्यादिन्द्रनरकश्चि स्थिते ॥ १८९० ॥
 विश्वाधनार्नात्यारम्य तथार्हानमखान्तर ।
 सत्सं पुनरस्त्री स्याच्छतानां दशके भवेत् ॥ १८९१ ॥
 बहुन्यपि सहायस्तु द्वे सम्यौ त्रि तु सेवके ।
 सयौयस्तु पुमान् राज्ञां सर्वसन्नहनेऽथ नप् ॥ १८९२ ॥
 मधुभेदे समासानां भेदाहिकारि योजयत् ।
 समङ्गस्तु त्रि मङ्गेन सहितेऽथ नृलिङ्गकः ॥ १८९३ ॥
 प्राणिश्रुते समङ्गा तु स्त्री नमस्कारिकाह्वये ।
 आनृपवह्निस्तम्ये स्वात् क्षुद्रेऽथ सचिवः पुमान् ॥ १८९४ ॥
 भग्निणि स्यात् सहाये च चेष्टे चेत्यथ संवृतम् ।
 क्लीबं संवरणे वर्णवर्गभेदे च तत् त्रि तु ॥ १८९५ ॥
 तद्वतिच्छादिते चाथ सवनं क्लीबलिङ्गकम् ।
 सोमाभिषवणे ज्ञाने काण्डेऽथो शाकटायनः ॥ १८९६ ॥
 आह कालविशेषेऽधुं स्यात् प्रातस्सवनादिषु ।
 यज्ञस्य ना तु यागेऽथ वनेन सहिते त्रिषु ॥ १८९७ ॥
 संहारो नरकस्य स्याद् भेदे संहरणे च ना ।
 स्यान्महाप्रलये चाथ स्त्री संहारी कर + + * ॥ १८९८ ॥

१. 'च त्रय' ड. पठः.

* 'सन्धिस्तु कुञ्जच्छदिषोः कावातायनिका कला । अवशाला तु संहारी' (पृ. १६२. अं. ३८) इति धेजयन्ती ।

सरकोऽस्त्री मणौ शीथुपाने चपकशीथुनोः ।

भेद्यवत् तु भवेत् साधु सतर्क्यथ सगोत्रवाक् ॥ १८९९ ॥

एकगोत्रे द्वयोस्त्रिस्तु गोत्रेण सहितेऽथ नप् ।

सहजं स्यात् स्वभावे क्लीपुंस्येन रभसोऽभ्यधात् ॥ १९०० ॥

सहोत्पन्ने विजानीयात् सग(र्हि ? भ्ये) चापि भेद्यवत् ।

अथात्र धीरैः सन्दष्टशब्दः पुंसि प्रकीर्तितः ॥ १९०१ ॥

गाथकानां कण्ठदोषभेदे सम्मिश्ररूपक ।

त्रिस्तु सन्दंशनस्य स्यात् कर्मभूते तथैव च ॥ १९०२ ॥

यमकस्य प्रभेदे च सरटस्तु द्वयोरयम् ।

कृकलासे स्त्रियां तु स्यात् सरटी नीलिकाह्वये* ॥ १९०३ ॥

लोहभेदेऽथ सरलः पूतिकाष्ठाह्वयहुमे ।

पुमान् विदग्धे तु त्रि स्यादृजौ च प्रियवादिनि ॥ १९०४ ॥

पुनर्दर्पः समाचष्टे सरण्डस्तु पुमानयम् ।

तृणानां समवायेऽथ कृमिजात्यन्तरे द्वयोः ॥ १९०५ ॥

स्तम्बजं तु क्लीबलिङ्गमुशीरे भेद्यवत् पुनः ।

स्तम्बजातेऽथ पुंसि स्यात् स्रवणः कतकाह्वये ॥ १९०६ ॥

वृक्षे क्ली तु सुतौ क्ली तु सलज्जं स्यात् सुगन्धिके ।

स्तम्बे दमनकाख्ये स्यालज्जावति तु भेद्यवत् ॥ १९०७ ॥

समुद्रस्तु पुमानब्धौ छन्दस्युत्कृतिसंज्ञके ।

आकाशे च तथा सङ्ख्याभेदे चैवंविधः स च ॥ १९०८ ॥

† शताद् दशगुणं या स्यात् सङ्ख्या यत्र त्रयोदश(?) ।

शाश्वतस्तु नपि प्राह समुद्रं देहलक्षणे ॥ १९०९ ॥

१. 'त्रैथ स' क. ड. च. पाठः. २. 'तु' क. ड. च. पाठः. ३. 'ल' क. च. पाठः.

* 'नीलिकायां तु सरटी' (पृ. ४३. श्लो. २७) इति तु वैजयन्ती । † 'अथ परे
दशगुणोत्तराः । शतं सदृशमयुतं नियुतं प्रयुतवृद्धे । न्यवृद्धं वृद्धखर्वे च निखर्वे शङ्खमभ्युजम् ।
समुद्रो मध्यमन्तं च परार्धं च यथाक्रमम् ।' (पृ. १८८. श्लो. २७. २८. २९) इति वैजयन्ती.

त्रिस्तु स्यान्नुद्वया युक्ते समुद्रस्तु पुमानयम् ।
 सम्पुटे त्रिस्तु सहिते मुद्गेनाथ नपुंसकम् ॥ १९१० ॥
 शरस्वारोपणे चापे सन्धानं काञ्जिकादिनः ।
 अभिपुत्यां काञ्जिकं च श्लेषणे चाथ सा स्त्रियाम् ॥ १९११ ॥
 सन्धानी रूप्यशालायां वार्ताकियाश्च तथान्तरे ।
 गिरिप्रियासमाख्येऽथ भेषवत् सन्धिसाधने ॥ १९१२ ॥
 समानस्तु पुमान् वायुभेदे देहान्तरस्थिते ।
 त्रिस्तु साध्येकतुल्येषु मानेन सहिते तथा ॥ १९१३ ॥
 सज्जनस्तु पुमान् सार्धौ कुर्जने भेषलिङ्गकम् ।
 क्लीवं तु रभसो द्यूत उपरक्षणवद्भयोः ॥ १९१४ ॥
 स्त्रियां तु सज्जना हस्तिकल्पनायामथो पुमान् ।
 सर्षपस्तनोपधीभेदे तुर्तुभाख्ये स्त्रियां पुनः ॥ १९१५ ॥
 सर्षपी फालिनीसंज्ञवृक्षे व्याध्यन्तरे तथा ।
 स्वस्तिकस्तु पुमान् गेहवास्तुविन्यमनान्तरे ॥ १९१६ ॥
 त्रिकोणसंज्ञके चापि स्त्रीणां स्याद् रूपणान्तरे ।
 मुनिपण्णाख्ये शाकस्तम्भे पङ्कसमुद्भवे ॥ १९१७ ॥
 द्वे तु चापसमाख्ये स्यात् पक्षिभेदेऽथ पुंस्ययम् ।
 स्वरितः स्वरभेदे स्यादुचर्त्ताचद्वयात्मके ॥ १९१८ ॥
 त्रि तु तद्वत्यपि स्याच्च स्वर्गते स्व(रसःसरः)स्तु ना ।
 भ्रातरि क्ली तु दिवसे गेहे चाथ द्वयोरयम् ॥ १९१९ ॥
 सवर्णो ब्राह्मणाज्जाते क्षत्रियायां विवाहतः ।
 मर्त्यजात्यन्तरे त्रिस्तु मर्त्ये स्यादेकवर्णके ॥ १९२० ॥

१. 'न्द' क. घ. पाठः.

§ 'सहजः स्वसरो भ्राता' (पृ. १७५, श्लो. ३१) इति वैजयन्ता ।

तुल्यवर्णकमात्रे च संक्रमस्त्वस्त्रियामयम् ।
 स्याद् दुर्गसञ्चरे ना तु पूर्वाधिष्ठितमाश्रयम् ॥ १९२१ ॥
 उज्जित्वान्याश्रयप्राप्तौ शब्दशास्त्रविदामपि ।
 गुणवृद्धिनिषेधस्य निमित्ते प्रत्यये तथा ॥ १९२२ ॥
 अथात्र पठ्यते सद्भिः पुनपुंसकयोरयम् ।
 सङ्गमो मेलके ना तु व्रतभेदे तपस्विनाम् ॥ १९२३ ॥
 पञ्चरात्रं पयःपाने सङ्गमः*स्तु पुमानयम् ।
 दिवसस्य विभक्तस्य चतुर्थी† श्रे द्वितीयेक ॥ १९२४ ॥
 पञ्चरात्रपयःपानव्रतेऽथ मिलिते त्रिषु ।
 सङ्गरोऽभिचट्टकोर सम्मार्जन्यवपुञ्जिते ॥ १९२५ ॥
 सङ्कीर्णे सङ्कारी† तु स्त्री कन्याभेदे नृदृष्टिः ।
 ‡संहर्षस्तु पुमान् वायौ त्रि स्पर्धनसमानयोः ॥ १९२६ ॥
 सरणिस्तु पुमान् सूर्ये स्त्री तु स्यात् पङ्क्तिमार्गयोः ।
 सङ्घाते च सिरायां च संकृतिस्तु पुमानयम् ॥ १९२७ ॥
 ऋषिभेदे द्वयोस्तु स्यात् तद्वेश्येषु स्त्रियां पुनः ।
 पण्यवत्यक्षरे छन्दोभेदेऽपि द्वादशाक्षरे ॥ १९२८ ॥
 स्त्री त्वारण्यकसाक्षि स्यात् स्वादारित्येत्यृचि स्थिते ।
 समाधिस्तु पुमान् ध्याने नीवाके च समर्थने ॥ १९२९ ॥
 प्राणिश्रुते प्रतिज्ञायां तुल्यत्वे भेद्यवत् पुनः ।
 सम आधिभवेद् यस्य तत्र स्यात् तु द्वयोरयम् ॥ १९३० ॥

१. 'दोषे नृ' क. ड. च. पाठः.

* 'पञ्चरात्रं पयःपानं सङ्गमः सङ्गतश्च गः' (पृ. ९५. श्लो. १४७) इति, 'दिगादौ प्राङ्पूर्वाङ्गी
 ततः सङ्गतसङ्गर्वा' (पृ. २२. श्लो. ६४) इति च वैजयन्ती । † 'सङ्कारी भुक्तकन्यायाम्'
 इति तु हेमचन्द्रः, 'नवदूषितकन्यायां सङ्कारी पुनरुच्यते' इति मेदिनी च । ‡ 'संहर्षस्तु
 प्रमोदेऽपि स्पर्धायां च प्रमथने' इति तु मेदिनी, 'संहर्षः पवने मुदि । स्पर्धायां च' इति
 हेमचन्द्रश्च ।

सनाभिर्हि सपिण्डेऽन्ये सोदर्येऽथाङ्गुली स्त्रियाम् ।
 त्रिर्नाभिसाङ्गिते ना तु सरण्युर्वायुमेघयोः ॥ १९३१ ॥
 स्त्री तु + + + + + ।
 स्वयम्भूस्तु विरिञ्चे ना ह्री स्वयम्भु विहायसि ॥ १९३२ ॥
 सरस्वतीं सधुद्रे ना नदे चाथ नपुंसकम् ।
 धनजयेन पठितमाकाशेऽथ स्त्रियामियम् ॥ १९३३ ॥
 सरस्वती नदीभेदे नदीमात्रे च वाचि च ।
 गङ्गायां गवि मेदिन्यां स्त्रीरन्ते च वचन्यपि ॥ १९३४ ॥
 तथा तृणलतास्तन्मे मत्स्याक्षीसंज्ञकेऽपि सा ।
 मत्स्याक्षी चापि विज्ञेया ब्राह्मिणि प्रथिता लता ॥ १९३५ ॥
 भेद्यलिङ्गं तु रभिके रभसेन समीरितम् ।
 सरोयुक्ते च जानीयात् सत्ययुक्ते तु सत्ययत् ॥ १९३६ ॥
 त्रिषु सत्यवती तु स्त्री वेदव्यासस्य मानरि ।
 ब्राह्मीसंज्ञतृणस्तम्बेऽप्यथ सारङ्ग इत्ययम् ॥ १९३७ ॥
 पुमान् शबलवर्णे स्याद् भेद्यलिङ्गं तु तद्वति ।
 स्वयर्थे तत्रापि सारङ्गी द्वे तु चानकभृत्तयोः ॥ १९३८ ॥
 कुजरे कृष्णसाराख्यमृगभेदे च ना पुनः ।
 सारसो यामिनीनाथे ह्रीं तु सगरीरुहे ॥ १९३९ ॥
 द्वे तु पुष्करसंज्ञे स्यात् पक्षिभेदेऽथ सात्त्विकम् ।
 त्रिषु सत्त्वेन निर्वृत्ते सात्त्विकी तु स्त्रियामियम् ॥ १९४० ॥
 नाट्यवृत्तिविशेषाणां कैशिकीत्यादिसंज्ञिनाम् ।
 वृत्तौ कस्यामपि द्वे तु सात्त्वतः* ५ + + + ॥ १९४१ ॥
 क्षत्रपूर्वकवैश्यायां ब्राह्मज्जाते नरान्तरे ।
 सत्त्वतश्च तथापत्ये बलभद्रे तु पुंस्त्रियम् ॥ १९४२ ॥

* 'पूजके हरेः' इति पूरणीयं स्यात् । तथा च वैजयन्ती 'सात्त्वतः पूजयेद्विष्णुमुक्तो
 भागवतश्च सः ।' (पृ. ८०. श्लो. १०५)

साधनं तु धने शेफे सिद्धावनुगतौ गतौ ।

मारणे मृतसंस्कारेऽप्युपायेऽप्यर्थदापने ॥ १९४३ ॥

सेनाङ्गे यातनायां च क्लीबं स्यादपुमान् पुनः ।

निर्वर्तनायां मन्त्रादेरभीष्टफलदीकृतौ ॥ १९४४ ॥

साधनं साधना चेति रूपद्वयमिह स्मरेत् ।

साहसं (तुःत्व)स्त्रियां दण्डशब्दपर्यायके दने ॥ १९४५ ॥

क्ली तु तत् स्याद् बलात्कारे वयं तु ब्रूमहे परम् ।

अतर्कितप्रवृत्तौ च साहसं क्लीत्यथाजयः ॥ १९४६ ॥

कृतकार्ये त्रिरित्येवं साहसं तु नपुंसकम् ।

सहस्राणां समूहेऽथ त्रिः सहस्रवति स्मृतम् ॥ १९४७ ॥

सहस्रेण च निर्वृत्त एकादशतुप्तु त्वयम् ।

चतुर्षु पुंसि साहसः सामजन्तु द्वयोर्गजे ॥ १९४८ ॥

त्रि तु सामसमुद्भूते सायनस्तु पुमानयम् ।

संवत्सरविशेषे स्यात् पष्टित्रिंशत्वासरे ॥ १९४९ ॥

सवनस्य तु सम्बन्धिन्येव त्रिः सहिते तथा ।

अवनेनाथ सामुद्रमब्धिसम्बन्धिनि त्रिषु ॥ १९५० ॥

क्ली देहलक्षणेऽथ त्रिः सावित्रः सवितुर्भवेत् ।

सम्बन्धिनि स्त्रियां तु स्यात् सावित्री द्विजविश्रुते ॥ १९५१ ॥

विश्वामित्रेण दृष्टे स्यादग्भेदेऽनामिकाङ्गुलौ ।

सायकस्तु शरं गव्हे वज्रे ना त्रिस्तु (घाः सा)तरि ॥ १९५२ ॥

सारिका तु स्त्रियां *काश्यवीणाशब्देन विश्रुते ।

वीणाभेदे त्रिषु त्वेव सारकः सतरि स्मृतः ॥ १९५३ ॥

* “काण्डवीणा कुर्वीणा च ढरारी कितरीति च । सारिका कुङ्कुणी च” (पृ. १४६ श्लो. १२८) इति तु वैजयन्ती ।

तथा सारयितर्यप सारणी तु खियाभियम् ।
 ग्रन्थे पद्यात्मके ना तु सारणो वैरुणात्मजे ॥ १९५४ ॥
 शरद्वायौ चापुमांस्तु सारणा सारिकर्मणि ।
 स्थायुकस्तु त्रिपु स्थासौ ना तु प्रानाधिकारिणि ॥ १९५५ ॥
 स्थापनी तु खियां पाठासंज्ञवलयामना पुनः ।
 स्थापना स्थापयत्यर्थे त्रि तु तत्साधनेऽथ ना ॥ १९५६ ॥
 (सितः ? स्वात्) सपि च सिद्धार्थो बुद्धेऽर्थेन युतेऽ(स्य ? न्य)वत् ।
 सिताश्रस्तु स कर्पूरे ना क्ली त्वश्रे मिते स्मृतः ॥ १९५७ ॥
 सिध्मला तु खियां मत्स्यविकृतौ रमसोदिता ।
 कल्यादिदोषधादन्ये त्रि तु सिध्मवति स्मृतः ॥ १९५८ ॥
 सिद्धास्वस्त्वदस्त्रे ना गितस्य तु गुणे नपि ।
 सलभ्यस्त्वपिभेदे ना तन्नुधये पुनर्द्रयोः ॥ १९५९ ॥
 सिलिन्ध्रस्तु पुमान् वृक्षभेदे छत्राक एव च ।
 छत्राके तु नपि प्राह रमसोऽथ द्वयोरयम् ॥ १९६० ॥
 मत्स्यभेदे नपि त्येतत् कदलीकुमुमे तथा ।
 सिलिन्ध्रवृक्षप्रसवे स्त्री तु गण्डूषदीप्तिदि ॥ १९६१ ॥
 स्त्रीप्रियस्तु पुमानाग्रपादपेऽशोकपादपे ।
 क्ली तयोः प्रसवे त्रिस्तु बहुव्रीहौ तथा भवेत् ॥ १९६२ ॥
 क्लीणां प्रिये सीमिके तु क्ली वल्मीके तथा तगोः ।
 शान्वायां च द्वयोस्त्वेव विज्ञेयः सलिलकिमौ ॥ १९६३ ॥
 * सीद्गुण्डस्तु पुमान् स्त्रियां मर्त्यजात्यन्तरे पुनः ।
 पराजक्यां द्वयोर्जाते ब्राह्मणात् सीवनी पुनः ॥ १९६४ ॥

१. 'रावणात्म' ग. पाठः. २. 'ति भेदवत्' इ. च. पाठः.

† 'सारणो राक्षसान्तरे' इति मेदिनी ।

* 'सीहण्ड' इति त्वमरसिंहः ।

स्त्रियामुपस्थस्याधस्तात्सूत्रे सूच्यां च नप् पुनः ।
 स्यूतौ सीवनमेतच्च केषाञ्चिन्मतमीरितम् ॥ १९६५ ॥
 अथो परमशोभायां सुषमा स्त्री त्रि मुन्दरे ।
 सुपिरं तु नपिच्छिद्रे वैजयन्त्यां समीरितम् ॥ १९६६ ॥
 वाद्यभेदे च वंशादौ सुपियुक्ते तु भेद्यवत् ।
 स्याद् विद्रुमलतायां तु सुपिरा स्त्री नटे तु ना ॥ १९६७ ॥
 सर्पाण्डे तु सुनारो ना मुनीस्तनपयस्यपि ।
 विद्याच्छोभननारादौ समासादीनि पूर्ववत् ॥ १९६८ ॥
 गरुडे तु सुपर्णां ना किरणे च द्वयोः पुनः ।
 अथै गरुडयै(द्) ज्ञेयः पक्षिजात्यन्तरेऽथ सा ॥ १९६९ ॥
 सुपर्णां विनतायां स्त्री मुचर्णस्त्वस्त्रियामयम् ।
 हेमि हेमश्च कर्पेः + + + + + स्त्रियाम् ॥ १९७० ॥
 सुकन्दस्तु पलण्डो ना त्रि तु शोभनकन्दके ।
 सुव्रता सुखसन्दोखा या गौस्तत्र स्त्रियां त्रि तु ॥ १९७१ ॥
 सद्रते सुवहा तु स्त्री सल्लकाराख्योरपि ।
 शेफालिकायामपि च तथा गोधाप्रदीति या ॥ १९७२ ॥
 ओषधि + + + + + सुकेश्यसौ ।
 स्त्रियां स्यादप्सरोभेदे त्रि तु शोभनमूर्धजे ॥ १९७३ ॥
 क्लीं तु स्यात् सुकृतं पुण्ये सत्क्रियायां च तत् त्रि तु ।
 कृते सुष्ठु पुमांस्तु स्याद् बुद्धे सुगत इत्ययम् ॥ १९७४ ॥
 त्रि शोभनगते क्लीं तु (सुरूपं शाल्मलीफले) ।
 स्त्रियां तु मल्लिकभेदे सुरूपा वैश्यसंज्ञके ॥ १९७५ ॥

१. 'च' ग. पाठः. २. 'वि' ग. पाठः.

‡ 'स्यात् कृतभेदे तु सा' इति पूरणीयं भाति । 'मुचर्णा च मखान्तरे' इति विश्वः ।

† 'सुवहा सल्लवेलापणीगोधाप्रदीपु वीणायाम् ।

राशशेफालिकयोः स्त्री सुखवालेऽन्यालिङ्गः स्यात् ॥' इति भेदिनी ।

सुलभं तु त्रिष्वयत्तलभ्यं ना तु द्विजन्मनाम् ।

विज्ञेयः पाकयज्ञाग्नौ सुर्नाथन्तु पुमानयम् ॥ १७.७१ ॥

पूर्वं राजनि कस्मिंश्चित् कश्चित् त्वाह ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

+++++ + कभेद यदाह्वयः ॥ १९७७ ॥

बीजपूर इति त्रिभु बहुव्रीहावस्था पुनान् ।

सुपाश्वो गर्दसाण्डाख्यपादपे सम्प्रकीर्तितः ॥ १५७८ ॥

मेरोरुत्तरविष्कम्भपर्वतऽप्यथ भेद्यवत् ।

बहुव्रीहौ सुगन्ध + + + + + + + + + ॥ १९७९ ॥

++++ वायां च नृभिश्चा तु स्त्रियामियम् ।

धातर्कसंज्ञके वृक्षे त्रिस्त्यनाद्येऽथ नप्यदः ॥ १९८० ॥

पुनालं रक्तकुमुदं बहुव्रीहां तु गंधवत ।

अथो लतावृ + + + + + ÷ - ÷ + + + || १९८१ ||

++++ क्षयतनयनागराजविशेषयाः ।

सुराष्ट्रः पतितुद्गे ना न स्त्री राष्ट्रं हि शोभने ॥ १९८२ ॥

नीवद्भेदे तु पंभूति नृराट्याः पश्चिमोदधेः ।

ममीपे नुरसा तु श्री महाजन्मममाख्यकं ॥ १९८३ ॥

जम्बु । । त । । त । । त । । त । । त । ।

शुभेणस्तु पुमान् विष्णोः करमर्हस्यपादपे ॥ १९,८४ ॥

सुग्रीववैद्येऽप्याहृतं रभसा नप् प्रग्नके ।

करमर्दतरोः क्लीयं मुपेणा तु स्त्रियामियम् ॥ १९८५ ॥

कृष्णत्रिवृतसमाख्यायां कृतायामथ सा स्त्रियाम् ।

ॐ + + + + + + + + + + + + + + + + ॥ १९८६ ॥

वास्तुदेवविशेषे च कौष्ठश्रेणां हि पश्चिमे ।

आरभ्य दक्षिणात् कोष्ठात् तृतीये तत्र यः स्थितः ॥ १९८७ ॥

ग्रीवायां शोभनायां स्त्री बहुग्रीवां तु भेषवत् ।

सुगन्धिस्तु पुमान् सूक्ष्म + + + + + के ॥ १९८८ ॥

वास्तुदेवविशेषे च + + + + + श्रुतः ।

कलमाले च गन्धे च तत्र यो घ्राणतर्पणः ॥ १९८९ ॥

त्रि तु तद्वति चारौ च श्रेष्ठे च स्यात् स्त्रियां पुनः ।

+ + + + + वद्वां स्यात् तथा चैत्रवसन्तयोः ॥ १९९० ॥

रभसश्चम्पके जातिफले चापि बहु + + ।

+ + + + + भेषवच्छस्तपर्वते ॥ १९९१ ॥

सुमना तु स्त्रियां ज्ञेया मालत्यां कुसुमे पुनः ।

स्त्रीभूम्नि स्यात् युमनसस्त्रि तु स्याच्छुभचेतसि ॥ १९९२ ॥

पण्डिते च द्वयोस्तु स्याद् देवे स्त्री तु शुभे हृदि ।

सुमेधा तु स्त्रियां ज्ञेया + + + + + ॥ १९९३ ॥

गृहस्योपरिभूमौ या स्थूणा तस्यामथ त्रिषु ।

सूचकः पिशुने हस्तभ्रूमङ्गाद्यैश्च बोधके ॥ १९९४ ॥

द्वे तु श्वकोष्ठकाकेषु सूचना तु न ना भवेत् ।

रभसस्त्वाह वृष्टौ च गन्धने च विचक्षणः ॥ १९९५ ॥

व्यथने + + + + + ।

+ + + + + रभसस्त्विदम् ॥ १९९६ ॥

जन्मन्यप्याह सततं नृनपोराह पारदे ।

स्त्रियां तु स्यात् प्रसूतायां मृतका सूतिकापि च ॥ १९९७ ॥

सृणीकस्त्वग्न्यशन्योर्ना सृणीका तु स्त्रियामियम् ।

लालायां त्रिषु तून्मत्ते सृमरस्तु मृगान्तरे ॥ १९९८ ॥

द्वे त्रिस्तु गत्वरे + + सृगालस्तु पुमानयम् ।

दैत्यभेदे द्वयोः क्रोष्टौ (ध ? ड)*मरे तु स्त्रियामियम् ॥ १९९९ ॥

* 'शृगालो वशके दैत्यभेदे ना डमरे स्त्रियाम् ।' इति मेदिनी ।

इत्याह रभसो ना तु सृदाकुः पावके मतः ।

गोत्रकृत्यपिभेदे च शकुनौ तु हयोरस्यम् ॥ २००० ॥

ह्री तु तोये रोषनं तु क्षीवं स्यात् स्मृतिभेदयोः ।

अना तु सेवयत्पथं सेनायां सेवकः पुनः ॥ २००१ ॥

स्यूते प्रसेवसंज्ञे ना भि तु सेविगारि स्मृतः ।

सेनानीस्तु पुमान् स्कन्दे त्रि तु सेनापतौ स्मृतः ॥ २००२ ॥

स्वेदनी तु श्रियां कन्दुसंज्ञभाण्डे नपि त्वदः ।

स्वितौ स्यात् स्वेदनं नपुंस्त्री पुनः स्यात् स्वेदना तथा ॥ २००३ ॥

अथं स्वेदनात् न पुनः स्यात्स्वप्राप्तभेदः ।

सैन्धवं पुंसि तु प्राहुर्धूमन्तस्तज्जयद्रथं ॥ २००४ ॥

द्वे त्वथ्वेऽथ्वप्रभेदे च सिन्धुदेशजमानुषे ।

ह्री तु वज्रे च जालं च राष्ट्रं चाह त्रिषु त्वयम् ॥ २००५ ॥

सिन्धुसम्बन्धिनि द्वे तु सैरिन्ध्रौ मानुषान्तरं ।

दस्योरायोगवीजाते सैरिन्ध्री तु स्त्रियामियम् ॥ २००६ ॥

परदेशस्थिता या स्त्री स्ववशां शिल्पकारिका ।

तस्यानथाह रभसो नामार्थज्ञानकोविदः ॥ २००७ ॥

तां स्त्रीमतस्त्रिकायां च सैकतं तु त्रिषु स्मृतम् ।

सिकतावति नप् तु स्यात् पुलिने सिकतामये ॥ २००८ ॥

सैरिक्तास्तु पुमान् खर्गं त्रिस्तु सैरस्य योगिनि ।

सैरस्य वोढर्यपि च स्रोतस्वी त्वभिधेयवत् ॥ २००९ ॥

स्रोतोयुक्ते स्त्रियां तु स्यान्तथां स्रोतस्विनीत्यथ ।

सौवीरं काञ्चिके स्रोतोञ्जने बदरिकाफले ॥ २०१० ॥

पुमांस्तु गोपघोण्यायां सौवीरास्तु गृभूमनि ।

नीचदेऽथ सौरभ्यं सौगन्ध्ये गुणगौरवे ॥ २०११ ॥

मनोज्ञतायां च क्लीवं भेद्यलिङ्गं तु कीर्तितम् ।
मनोज्ञे सौरतस्तु स्यान्मृदुवायौ नृलिङ्गकः ॥ २०१२ ॥
त्रिस्तु सम्बन्धिनि रतेः सौमिकस्तु त्रिषु स्मृतः ।
सोमयागभवे स्त्री तु सौमिकी याज्ञिकैः स्मृता ॥ २०१३ ॥
इष्टौ स्याद् दीक्षणीयायां सौराष्ट्री तु म्रियामियम् ।
सौराष्ट्रेऽपि कस्यां भूदेर्देहि मयाह्वयः ॥ २०१४ ॥
आरुणीनि नपि त्वेतात् सौराष्ट्रे काश्यप्येऽङ्गकः ।
लोहेऽथ हरितः पुंसि स्यान्मुद्रकपिभेदयोः ॥ २०१५ ॥
पालाशवर्णे च त्रिस्तु तद्वत्यर्थे हि तत्र च ।
यदा तदा स्त्रियां वृत्तिर्हरिता हरिणीति च ॥ २०१६ ॥
द्वे तु सिंहेऽथ हरिता हरेः स्त्री भावकर्मणोः ।
हरिणस्तु द्वयोर्जयस्ताम्रवर्णमृगेऽथ सा ॥ २०१७ ॥
प्रतिमायां हिरण्मय्यां हरिणी स्त्री तथैव सा ।
चारुस्त्रिया च काथिता रभसेन हरिण्यसौ ॥ २०१८ ॥
अत्यष्टिच्छन्दसि ज्ञेया वृत्तभेदेऽथ कीर्तिता ।
पूर्वं हरितशब्दे हि स्व्यर्थे वर्णे तु पाण्डुरे ॥ २०१९ ॥
पुमांस्तद्व्रति तु त्रि स्यात् तत्र स्व्यर्थे कथं भवेत् ।
अन्तोदात्ततया (ङीपा न हि भा)व्यमसंशयम् ॥ २०२० ॥
हरिणे (नीनः ङीप)जन्त(त्वाचित्)म्वरोऽन्तेऽस्य हि स्थितः ।
उदात्तो द्वे तु हर्यक्षः सिंहे वैश्रवणे तु ना ॥ २०२१ ॥
त्रिः पुनः कपिलाक्षेऽथ हर्ष(र्षि?र्षु)लो ना बुधग्रहे ।
द्वे पुनः शिल्पिनि मृगे भेद्यलिङ्गं तु कामिनि ॥ २०२२ ॥
हर्षशीले हासशीले हरणं तु नपुंसकम् ।
नाट्यप्रसिद्धे करणसंज्ञे चेष्टान्तरे तथा ॥ २०२३ ॥

§ 'अथ हर्षुलः । बुधः' (पृ. १९. श्लो. ३२) इति, 'हर्षुलो मृगकामिनोः' (पृ. २१४. श्लो. १३) इति च वैजयन्ता ।

दृढदुष्करचित्रेषु यौथानामपि कर्मसु ।

अश्वानां देयभेदे च कचिद् देशे हि दीयते ॥ २०२४ ॥

योग्याश्चानादिकं तेषां शरीरपरिपुष्टये ।

पश्चाद् बीजनिषेकस्य तथा हरतिकर्मणि ॥ २०२५ ॥

गणितज्ञप्रसिद्धे च सङ्ख्यायास्ताडने तथा ।

भुजे क्लीवं तु हस्तिनं हासे हासान्तरे तथा ॥ २०२६ ॥

दृष्टदन्ते त्रिषु त्वेतत् फुल्लेऽर्धहसितेऽपि च ।

तथा हसितवलेप हवनं तु नपुंसकम् ॥ २०२७ ॥

होमे पक्षौ तु ना स्त्री तु हयनी सुचि नप् पुनः ।

हास्ये स्याद्धत्तनं स्त्री तु हसनी परिकीर्तिता ॥ २०२८ ॥

अज्ञारश्चकटौ ना तु हनुपः क्रोध ईरितः ।

राक्षसे तु द्वयोर्लक्षो *हलिजस्तु महाद्रुमे ॥ २०२९ ॥

शाकसंज्ञे कदन्यद्रौ केतव्यां च नपि त्वदः ।

तेषां स्यात् प्रसवे ना तु हविष्यः स्यात् तिष्ठे त्रि तु ॥ २०३० ॥

साधा हविष्यथो पुंसि हरेणुः परिकीर्तितः ।

कलायथान्यभेदे स्याद् रक्कटीमंज्ञकेऽथ सा ॥ २०३१ ॥

श्रियां कौन्तीसमाख्ये स्याद् भेषजे द्वाटकं पुनः ।

अश्रियां हेमनि क्ली तु स्यात् त्रिकण्टकसंस्थितौ ॥ २०३२ ॥

कुन्तभेदे हारकस्तु यष्टिसंज्ञायुधान्तरे ।

पुमान् हर्तरि तु त्रि स्याद्धारणस्तु पुमांस्तसौ ॥ २०३३ ॥

१. 'प' ज. पाठः.

* 'हलीमे केतकी' (पृ. ६३. श्लो. २०३) इति, 'शाके पृथुच्छदहलीजसौ' (पृ. ५१. श्लो. ७६) इति च वैजयन्ती ।

चम्पकाख्ये नपुस्त्रियोस्तु हारणं हारणेपि च ।

अर्थं हारयतेरस्त्री पुनर्हायन इत्ययम् ॥ २०३४ ॥

वत्सरेऽर्चि(प्यः पि)ऽना तु म्याच्छान्तिभेदे द्विपत्यपि ।

हारिता त्वयिवाख्याम् कन्यकासु कचिन् स्त्रियाम् ॥ २०३५ ॥

उत्पन्ना पतिताद् या स्यात् त्रि तु हारयतीप्सिते ।

हिमजा तु शटीसंज्ञगन्धमूलौषधौ स्त्रियाम् ॥ २०३६ ॥

पार्श्वत्यां च हिमोत्थे तु त्रिर्ना भैनाकपर्वते ।

हिंसनस्तु पुमाञ्छत्रौ हिंसायां तु नपुंसकम् ॥ २०३७ ॥

हिदिम्बस्तु पुमान् भीमसेनेन निहतेऽगुरे ।

हिदिम्बा तु स्त्रियां तस्य भगिन्यामथ हिङ्गुलः ॥ २०३८ ॥

(नाः दा)*रदाख्ये रागद्रव्यधातुभेदे स्त्रियां त्वियम् ।

वार्ताक्यां हिङ्गुली तन्याः पुनर्भेदेऽध्यगीष्ट ताम् ॥ २०३९ ॥

प्रमहासंज्ञके वैजयन्त्यामथ भवेद् द्वयोः ।

व्याघ्रे हिंसीर इत्येप तस्करे त्वभिधेयवत् ॥ २०४० ॥

हिङ्गुलुस्तु पुमान् रागद्रव्यधात्यन्तरे स्मृतः ।

दारदाख्ये स्त्रियां त्वेपा भण्टाक्यां नाम चापरम् ॥ २०४१ ॥

यस्या वातिज्ञिन इति तस्यामथ नृलिङ्गकः ।

हुडुके हुडुको द्वे तु मत्तदात्यूहपक्षिणि ॥ २०४२ ॥

हृदयस्तु पुमाञ्जयो (हृः औत्क)(ण्टेः ण्ट्ये) हृद्रुजाः तरे ।

हृदय्या तु स्त्रियां मन्त्रभेदे तान्त्रिकविश्रुते ॥ २०४३ ॥

१. 'हुडुको हुडुको द्वे' क. ड. च. पाठः.

§ 'पुस्वचिर्वाहिभेदयोः' इति मेदिनी । * 'हिङ्गुलो दारदो रसः' (पृ. ४४, श्लो. ४४)
इति वैजयन्ते ।

हेमलस्तु षे(ह)प्रभेदे नाथ द्वे कृकवासके ।

त्रिरुतु स्वर्णहति द्वे तु हेरम्बो मतिपेऽथ ना ॥ २०४४ ॥

प्रमथानां प्रभेदे च हेरम्बो विप्रनायके ॥ २०४४३ ॥

इति त्र्यक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ॥

त्र्यक्षरकाण्डः समाप्तः ।

Ready for sale.

भक्तिमञ्जरी (Stuti) by H. H. Svāti Sṛī Rāma

Varma Mahārājah.

1 0 0

Trivandrum Sanskrit Series.

- No. 1 — दैवम् (Vyākaraṇa) by Deva with Purnashakāra of Krishṇalīlāsukamuni. 1 0 0
- No. 2 — अभिनवकौस्तुभमाला -- दक्षिणामूर्तिस्तवो by Krishṇalīlāsukamuni. 0 2 0
- No. 3 — नलाभ्युदयः (Kāvya) by Vāmana Bhaṭṭa Bāṇa. 0 4 0
- No. 4 — शिवलीलार्णवः (Kāvya) by Nīlakaṇṭha Dikshita. 2 0 0
- No. 5 — व्यक्तिविवेकः (Alankāra) by Mahima Bhaṭṭa with commentary. 2 12 0
- No. 6 — दुष्टदृष्टिः (Vyākaraṇa) by Saranādeva. 2 0 0
- No. 7 — मद्गतच्यवक्राशिका (Vedānta) by Sadāsivendra Sarasvatī. 2 4 0
- No. 8 — प्रद्युम्नाभ्युदयम् (Nāṭaka) by Ravi Varma Bhūpa. 1 0 0
- No. 9 — विरूपाक्षप्रकाशिका (Vedānta) by Virūpākshanātha with the commentary of Vidyāchakravartin. 0 8 0
- No. 10 — गजालक्षणा (Gajalakṣhaṇa) by Nīlakaṇṭha. 0 8 0
- No. 11 — तपतायवरणम् (Nāṭaka) by Kulasekhara Varma with the commentary of Sivarāma. 2 4 0
- No. 12 — परमार्थसारम् (Vedānta) by Bhagavad Ādisēsha with the commentary of Rāghavānanda. 0 8 0
- No. 13 — नृसिंहाधनञ्जयम् (Nāṭaka) by Kulasekhara Varma with the commentary of Sivarāma. 2 0 0
- No. 14 — नीतिसारः (Nīti) by Kāmandaka, with the commentary of Sankarārya. 3 8 0

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PK
925
K47
1913a
v.2

Kesava-Svami
Nanartharnavasamkseph

91

